

A.C. NOR
TVÁŘ PLNÁ SVĚTLA

Tato elektronická verze vychází z druhého vydání textu **Tvář plná světla** od A. C. Nora, který byl vydán nakladatelstvím Sfinx – Bohumil Janda v Praze v roce 1946.

ISBN 978-80-7054-323-8 (pdf)

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě
2023

Text díla je vázán autorskými právy. Elektronické vydání (typografická a grafická úprava) je poskytováno pod licencí Creative Commons.

Své sestře Olze

MOTTO:

*... neboť bytost, kterou milujeme,
je nám vždy světlem ve tmách.*

4. kapitola II. knihy

OBSAH

KNIHA PRVNÍ – DĚVUŠKA	7
Kapitola první: Synci jdou ze školy	8
Kapitola druhá: Schovávaná	16
Kapitola třetí: Jeho první ples.....	23
Kapitola čtvrtá: Za horkých letních večerů.....	31
KNIHA DRUHÁ – NEVĚSTA	38
Kapitola první: Ohlášky	39
Kapitola druhá: Muzika.....	45
Kapitola třetí: Jedenkrát cestou od svaté Anny	54
Kapitola čtvrtá: Dívka mezi dvěma syny	62
Kapitola pátá: Rozhodné slovo sedlákovo.....	70
Kapitola šestá: Ztracený syn	76
KNIHA TŘETÍ – ROBA	85
Kapitola první: Nemoc	86
Kapitola druhá: Po nemoci	94
Kapitola třetí: Záchvat	100
Kapitola čtvrtá: Děti	109
Kapitola pátá: Pohřeb.....	119
KNIHA ČTVRTÁ – VDOVA	127
Kapitola první: Dědina se stará	128
Kapitola druhá: Marta jde na výměnek	137
Kapitola třetí: Matko, tvé starosti!	145
Kapitola čtvrtá: Pod okénkem.....	152
KNIHA PÁTÁ – MAREK	159
Kapitola první: Dni, měsíce a léta trápení.....	160
Kapitola druhá: A týdny ve víření půlek	166
Kapitola třetí: Cesta do města	174
Kapitola čtvrtá: Věc je venku	183

Kapitola pátá: Mareček..... 190

KNIHA PRVNÍ – DĚVUŠKA

KAPITOLA PRVNÍ: SYNCI JDOU ZE ŠKOLY

Pan učitel Tomšík si potrpěl na pořádek. Učil druhou třídu a v té, zvláště v jejím druhém oddělení, byli už velcí »gybasi«, synci dvanáctiletí a starší, kteří vysedávali v druhém oddělení druhé třídy až do svých čtrnácti let, kdy dostali vysvědčení propouštěcí. Byli mezi nimi »bodajaci nicpotaci« a nelze se divit, že starý pan nadučitel postupoval už několik let druhou třídu a její obě oddělení ostrému a přísnému panu učiteli Tomšíkovi, který »se umí už i s tyma největšíma kamfablama poradit«.

Když odcházeli ze školy, muselo to jít přesně podle pokynů. Pan učitel Tomšík si potrpěl na pořádek. A kdo se v malinkém zprotivil, kdo vybočil z ustanoveného řádu, už ji měl. A seděla, že už ji nikdo nemohl odpárat. Pan učitel Tomšík byl »mandykař«, levák, a to právě bylo, čemu si synci nemohli zvyknout. Jak byli vycvičení z domu, kde také často přiletěla jedna z otcovy pravice, bránili se bezděčným krycím pohybem na pravou stranu, a hle, ona tu přiletěla od pana učitele Tomšíka s levé strany, protože pan učitel Tomšík byl »mandykař«, a s tím většinou synci v rozčileném strachu před výkonem exekuce zapomněli počítat. A kolikrát, než jsi to uvážil a přehodil obranu nalevo, seděly už dvě. Ten »mandykař« byl v těchto věcech moc šikovný a zběhlý, synci měli respekt.

A tak když odcházela druhá třída ve tři odpoledne ze školy, šlo vždy všechno přesně podle stanovených rozkazů. Nejdříve se ve třídě seřadilo druhé oddělení do dvojstupů, napřed synci, potom děvuchy. Za ním se postavilo oddělení první, zase nejprve synci a za nimi děvuchy. Šlo to od největších k nejmenším. Pan učitel Tomšík vyznával cestu nejmenšího odporu a jeho žákovský dvojstup byl uzpůsoben jako beran, jeho hlavní síla spočívala vpředu. Kdyby bylo beranidlo postaveno naopak, nestačil by pan učitel Tomšík jeho zadek trestat, zlobil by pořád, ale když ti »locuni« nemají před sebou nic, co by je dráždilo, co by jim odporovalo, dělají dobrotu, aspoň poměrnou dobrotu.

Když stáli seřazeni ve třídě, největší zrovna u dveří, muselo ovšem býti ticho a pokoj, tu pan učitel Tomšík povel:

»Matlášku, otevři! —«

Matláškův Marek, synek jak valibuk, otevřel dveře z třídy na chodbu a první také ze dveří vyrazil. Jakmile se octl na chodbě, na prvním schodu, po každé jej přepadla klukovská chuť zhartusit po schodech dolů jak malé hromobití. Ostatní synci, vycházející za ním, měli ovšem stejnou touhu, ale teď už dávno se jejich chuť neměnila ve skutek. Šlehlo to vzpomínkou a pokrotilo je to jak přitažená uzda: ten »mandykař«, který je za jejich rámusení už párkrát vyplatil, sotva došli dolů!

V předsíni se čelo kráčejí třídy, beraní hlava, zastavilo opět u dveří. Ti nejmenší postupně docházeli, až poslední stanuli někde v polovině schodiště.

Pan učitel Tomšík uzavíral průvod a teď, jak celá třída stála, netrpělivá, ale tichá, krácel podle ní, sem tam něco ve dvojestupech svou pádnou levičkou opravil (někdy ji jen napřáhl a nápravy bylo dosaženo) – krácel až dopředu, synci, natlačeni ke dveřím, ucoukli a pan učitel Tomšík otevřel půlku domovních dveří sám a vlastnoručně.

Vykročil ven a odstoupil před uzavřenou půlku širokého vchodu, aby třída mohla otevřenou půlkou důstojně vyjít.

Dvojtřídka stála na mírném svahu a od vchodu se šlo mezi školními zahrádkami dvěma díly schůdků (po každé po pěti šesti stupních), přerušenými krátkou rovinkou, než čelo třídy dosáhlo ulice.

Ovšemže se Matláškův Marek s Klapetkovým Franckem, odedávna první dvojestup, museli zastavit na posledním schůdku, než vstoupili na silnici. Takový byl pořádek.

Zatím vyšli ostatní a bylo to tak, že mezi Matláškovým Markem a panem učitelem Tomšíkem, který zůstal nahoře nad schody u domovního vchodu, stála celá třída. Právě se tam celá vešla na oba díly schodů a na rovinku mezi ně. I když se někdy trochu natlačila na sebe. I když, aby to neviděl ten »mandykař«, sem tam do sebe synci trochu rýpli.

Pan učitel Tomšík přehlédl ještě jednou celou třídu, než někdy pootevřel ústa, aby pobídl:

»No?! —«

Většinou toho ani nebylo třeba a celá třída, jakmile vytušila svou chvíli, zazpívala sborem:

»Spá-nem-bo-hem —«

Zaznělo to jak harmonium, trochu rozladěné ovšem, neboť některé hlasy byly křaplavé a zněly dobře jen při pořádném rozkřiku, první slabika byla poněkud zdůrazněna a třetí s ještě větším důrazem povylezla i v tónu trochu výš, ale pan učitel Tomšík pokynul spokojeně hlavou, neboť jeho pracovní den se vlastně končil.

A synci už nečekali, s doslovením poslední slabiky, jakmile jejich nohy opustily poslední schod a došláply na svobodnou ulici, na půdu ne už školní, vyřítili se jak splašení na obě strany, podle toho, na kterém konci dědiny kdo z nich bydlel.

Ostatní sestupovali po schodech a podle způsobu starších se dali do překotného úprku, jakmile dospěli ulice.

Pan učitel Tomšík sestupoval zvolna za třídou, mezera mezi nejmenšími a jím se zvětšovala, a když učitel sestoupil na poslední schod, aby se rozhlédl na obě strany — Bože, kde už byli první synci!

A ten povyk! Ten křik! Tady se už synci mírnit nemusejí. Tu je už »ten mandykař« nestihne. Až sem jeho pravomoc nesahá. Tady už je svobodná zem, volná ulice,

dědina, tu už se mohou synci prát, honit, nadávat si, házet kamením, umlouvat darebačiny.

Matláškův Marek drtívá převahou své váhy i síly každého protivníka, je to práč a zdolá každého rovnáka, dostane-li se ovšem k němu, neuteče-li mu synek. Ale utíkat Marek moc neumí, ti rychlejší, kteří ho nemají rádi, když jim párkrát namlátil, pokřikují na něho z dálky, mají už pro něho své nadávky a přezdívky, a pustí-li se Marek za nimi, supaje a hekaje, lehko mu utekou. Ti lotři už jsou tak šikovní a prohnání, že ho umějí vydráždit zvláště tím, kterak na něho volají ze dvou nebo z několika stran, a Marek aby se roztrhl!

Právě dnes si ho zase vzali na mušku. A křičí na něho, čím ho nejvíc rozvzteklí.

»Marek ma Martu —« huláká, až si může hubu roztrhnout, Kalivodův Tonda, takový prcek se toho odvážil ovšem z uctivé dálky, poznal už pádnost Markových pěstí.

Marka popadne zlost, či on, synek, si to má dát líbit? On že má Martu? Že má děvuchu? Či je jaký velký synek? Nadávat synkovi ze školy a »vargať to na celu dědinu«, že »ma děvuchu«, to je přece hanba!

Marek ve zlosti přemýšlí, jak do toho, jak na toho prcka.

Jediná dostupná zbraň je pořádný kámen. Je jich tu dost, Marek se jednoho chopí a mrskne jím po Tondovi.

Ale prcíček Tonda s tím počítal. Je dost daleko, aby k němu Marek nedohodil. A může se smát a povykovat ještě hůř:

»Marek ma Martu! Matlaškuv Marek ma Martu! Mokrošovu Martu! —«

Prozpěvuje to a »vyškantuje« na celé širé okolí, do všech oken, na všechny chalupy a do každého dvora, až kam dolehne jeho hlas.

Marka rozdírá vztek a oplatí Tondovi přezdívkou:

»Kalipivo! Pivko —«

Ale ví, že to je málo. Je to slabá odplata za tolik jedu, a Marek zuří:

»Pod' hev bliž! Čemu něiděš? Pod', to ti hned ukažu —«

»Maš tak daleko ku mje jak ja ku tobě —« pokřikuje Kalivodův.

Kromě toho a na Markovo neštěstí přidali se k Tondovi i jiní synci. Pokřikují odevšad.

»Marek ma Martu! Marek ma Martu! —«

Marek slyší a nalévá jej zlá, běsnivá zlost. Utéci nesmí, to ví.

A synci pořád:

»Marek ma Martu —«

»Dava ji kolače —«

(To jednou jí dal ochutnat, ale ostatním dal též.)

»Podava ji kamyčky —«

(Jak je to už dávno, co vlezl pod lavici a našel Martě zakutálené pisátko!)

»Vodi se s ňum za ruku! —«

(Když se jí jedenkrát musel chytit, protože to tak ve školní hře přišlo a pan učitel poručili!)

»Zpiva s ňum písničky! —«

»Piska na ňu! —«

»Byl s ňum v lese! —«

»A na jejich luce! —«

(Co všecko si ti synci nevzpomenou! Ne, v lese s ní nebyl, jen na louce, ale to také musel, tatíček dělali Mokrošovým tenkrát pár for odplatou za jejich, Marek musel při tom pomáhat!)

Teď tu stojí Marek jak svatý Jan, neví, kam se obrátit, se všech stran to na něho padá.

Ke všemu docházejí už též děvuchy ze školy a je mezi nimi i Marta, chodí v druhé třídě do prvního oddělení. Takové bledé děvčátko, »vypada ani svaty obrazek«, chválivají ji tětky z dědiny, líbí se jim taková nedědinská, jemná bledá krása.

Rozlícený Marek věru neví, jak se chlapcům ubránit, jak odvrátit jejich pozornost, jak je přesvědčit, že nemá Martu.

A vida, zde je Marta! Naráz osvítí Marka nápad, Bůh ví, že nedobrý nápad, ale Marek vidí, takhle to bude správné, takhle jim ukáže!

Rozběhne se naproti děvuchám, ani před ním neutíkají, vždyť mu přece nic neudělaly. Vyčkávají.

Trochu Marka zmatou, ale synci nepřestávají dotírat.

(»Le ho — utěka za ňum! Leti ku ni! Isto ju chce polubit'! —« slyší Marek z té strany od synků.)

Popálí ho to, jako by to vyslovila Marta, skočí až k děvúše a už jí nakládá.

»Ja ti dam polubit' —« sípe při tom.

»Tu maš, tu maš —« maže ji a každou ránu doprovází heknutím. Všecek zrudl, je krvavě brunátný, ani neví, jak je zlý.

Děvčátko je touhle bouřkou, tímhle krupobitím, tímhle nečekaným výbuchem načisto překvapeno, zkamenělo, je to útlá děvúšinka, slabá děvúška, skrčila se do sebe,

trpně přijímá, co jí Marek nakládá, i křičet zapomněla v první chvíli, až teprve po kolikáté ráně zakvílela v pláči.

Obličejíček se jí pokrivil, pláč jej poplenil, slzy tekou jako teplý déšť po tváři, děvčátko zanaříkalo:

»Co sem ti zrobila? Co mje biješ? —«

A děvuchy, pokud se nerozprchly, zavolají na Marka, je to jejich jediná obranná možnost:

»Počkaj, Marek, my to řekněm vašemu tatičkoj —«

Marek, jako na vysvětlenou, odpovídá Martě nebo synkům či sám sobě:

»Ja im dam, že mam Martu —«

A ještě, zdá se, nepřestal, ještě chce v bití pokračovat, Marta se pod jeho novým rozprahem opět krčí.

Tu doletí k děvuchám i k Markovi, zvláště k Markovi, neboť na toho je mířeno, krátké zvolání, jediné slovo. Kterýsi synek je vykřikl:

»Mandykař! —«

Ale ne, ještě tu není tak bezpečno, ještě nejsou tak daleko od školy, aby takové slovo nemohlo být zaslechnuto i tím, kdo jím je myšlen, a synek hned ještě větším vargem vykřikuje, aby přehlušil vyslovenou přezdívku:

»Pan učitel! Pan učitel se divaju! —«

Jako by to Marek sám neviděl, když už se natočil na tu stranu ke škole, jako by bylo třeba líčit mu gesta pana učitele, volá druhý synek:

»Cuduju ti —«

A třetí:

»Vyhražaju —«

Další nato hned předvídá:

»Počkaj, ti ti daju zitra ve škole—«

Z těch synků, kteří ještě nedoběhli tak daleko jako Marek a Tonda a kteří jsou blíže školy, jeden buď zaslechl i učitelův hlas nebo porozuměl jeho znamením a zvěstuje:

»Marek, maš tam isť, pan učitel tě volaju —«

Marek se podívá ke škole a kéž by se byl nepodíval! Není už jinak, pan učitel Tomšík na něho kývá, to tak někdy sejde pan učitel ode dveří až k ulici, aby se podíval za rozcházející se mládeží, teď tedy jej přivolává, ještě se Marek ohlédne (»možne, že volaju inšeho —«), ale ne, patří to už jemu, »to budě měť mandyka robotu«, to bude mít levá ruka pana učitele práci.

Nezbude než poslechnout. Marek se loudá zpět ke škole a přemítá. Že sem s tím chvíli něpočkal! Ale to ten podhodek, ten gyzd Tonik začnul! Dyby aspoň začnul něskorši! A ten mandykař se akorat musi divat! Ale či to bylo ve škole? Dyť sem jí nařnul na dědině, do teho mu přecaj nic něni!

Tvrdne vzdorem, loudavě se blíží, až je už na doslech a slyší, kterak jej pan učitel pobízí:

»Tak pojd', pojd', přidej do kroku! —«

Synek myslí, že »ten mandykař« mu jednu přišije, jakmile k němu dojde, zná přece pádné zvyky pana učitele, nijak proto nespěchá.

Dojde konečně až na dosah učitelovy ruky, a jakmile se učitelova levačka zvedne, v té ráně má synek obě své ruce nahoře, skrčil do jejich předloktí obličej, hledí zakrýt co nejvíce i uši, aby nebylo lze tak snadno za ně chytit, a na hlavu ať si učitel tluče! Je tvrdá a snese dost, ještě nejspíš si učitel otluče kotníky o ni.

Ale co to? »Mandyčka« neuhodila, chopila hocha za rameno, docela jemně, a hlas učitelův praví:

»Pojd' nahoru, Marku! —«

Může to být mandykařův úskok, aby chlapec odkryl obličej, pomyslí Marek a zprvu se nemá moc k tomu, aby poslechl. Ale pan učitel řekl přece »Marku!«, oslovil jej křestním jménem — a Marek tedy poslechne, odkryje obličej (vida, nedostal ji, nepadla!) a kráčí nahoru.

Teď stojí ve třídě. Na stupni, blízko tabule, učitel je pod stupněm a není takto ani příliš větší než vyrostlý synek.

Pan učitel Tomšík ví, čím na synka, aby si jej oblomil. Spustí na něj »po našemu«, tak z něho nejspíš vytáhne pravdu.

»Čemu si ju bil? —« ptá se.

Marek mlčí jak stoletý dub, má vydat své tajemství?

Učitel čeká hodnou chvíli, než se optá ještě mírněji:

»Udělalala ti co ta děvůška? —«

Synek bojuje dlouho svůj boj, než vyrazí:

»Nic mi nězrobila —«

»Tuž čemu ju pereš? Na dědině přede všeckyma? —«

(Čemu by sem mu to něprajel? — dobývá se v Markovi na povrch, musí to z něho.)

»Synci vyvargovali —« hlesne — »že ju mam, tuž sem ju ořnul —«

»Cože? —« pan učitel Tomšík je zřejmě překvapen — »Co že máš? Koho že máš? —«

Marek pochýlí hlavu a zahoří ohnivým plamenem v lících:

»Martu —«

Panu učiteli Tomšíkovi není třeba moc vysvětlovat. Jeho rty se točí v trubičku, jako by chtěly hvízdnout. Ale nevydají zvuku. (Takové to je tedy se synky! Tady bude každé slovo těžké jak kámen, tu by pomohlo nejlépe mlčet. Mlčet o tom pravém.)

»Sedni si, chlapče! —« učitel potlačí Marka k první lavici.

»Ale něni to pravda, pane učitel —« Marek chce říci, že nemá Martu, to jen ti hromští synci — »Ja přecaj němam žádnú děvuchu, ani Martu —«

Když sedí v lavici, napadne ho, že nesedí na svém místě, a zavrtí se. Leč pan učitel si sedl na lavici k němu, na psací prkno.

Jak tak usedli, přišlo Markovi zvednout oči k učiteli. Učitelovy oči, jak je synek letmo zahlédl, neboť hned své oči sklopil, byly tak modré, tak modré laskavým pohledem.

»Podívej se, Marku! —« i ten učitelův hlas byl vřelý, ulpívavý, otecky domlouvavý, předobry — »Jen ti nejhorší locuni bijí děvuchy. Hodný synek děvuchy nebije. Per se se synky, děvuchy mi netluč! Až dorosteš a až bude Marta velká děvucha —« a tu vkročil učitel opět do nářečních luhů — »něbuděš ji moc ani do oči pozřet', dy se zpomiš, jak si ji natluk. Budě tě to mrzeť, moc tě to budě mrzeť, že něbuděš moc vzat' zpatkem, co si ji dal. A stydět' se buděš, ani něviš, jak se buděš stydět' —«

Oh, Marek se stydí už nyní! Jak se stydí!

Tu pan učitel Tomšík vstal, jak tak polo seděl, postavil se zpříma a pronesl:

»Mohl bych ti teď také natlouci, jsem silnější než ty. Víš sám, že to nedělám nikdy bez příčiny. A příčina by tady byla, to vidíš. Ale už mi je hanba řezat tak velkého synka —«

Jenže trestu se, Marku, nevyhneš.

»Zůstaneš hodinu po škole. Až budou bít na věži čtyři hodiny, zastavíš se dole, zaklepeš na mé dveře a poprosíš, abych tě pustil. Velké dveře uzamknu —«

Když potom ve čtyři hodiny vypálil Marek ze školy a pelášil domů, zaslechl, jak kterýsi synek za ním křičí:

»Namlel ti jich mandykař? —«

Mohl by v odpověď zavolat:

»Něnamlel —«

Ale stejně by mu to synci nevěřili —

Ostatně Markovi není moc do řeči. Ve třídě bylo tu hodinku takové podivné ticho, synkovi tam bylo do pláče, jak přemýšlel a zpytoval svědomí. Ještě teď je dojat, jako

by provlažen čímsi hluboce něžným a vzácným. Pořád slyší ten učitelův hlas, stále ho neopouštějí jeho pěkná slova —

KAPITOLA DRUHÁ: SCHOVÁVANÁ

Podletní den pospíchal k večeru, bylo moc pěkně, odkudsi z té strany od Vicherka dolétaly do dvora Matláškova statku — »ež na plac« — hlasy vyvargujících synků a Marek se honem ptal:

»Možu isť na chvílku ku synkam na dědinu, matičko? —«

Selka svolávala, stojíc na pohrádce, drůbež, aby jí před večerem hodila trochu zrní, »ež to něidě do kurnika gor hladne«, a osápła se:

»Něstyděl by si se, takovy velky galgan, budě to chodiť do školy ešče ene paru dní, miž to nadycky vyjdě, a chce se to hrať s malyma synkama —«

Ale zabylo jí přitom trochu líto synka, pomyslela, že »teho beztak už to děcko moc něužije —«, a když Marek s ostychem zavrněl:

»Ene aspoň na chvíličku —«

— otázala se se svolujícím už názvukem:

»A maš svojo porobene? —«

(Neboť i Marek měl už své každodenní povinnosti.)

Synek ovšem odpověděl pohotově:

»Mam. Všecko —«

A protože tím byla splněna podmínka, vyrazil bez průtahů ven, aniž poslouchal, kterak matka za ním volá:

»A pamataj na navrata, abysem tě němusela zhaňať ku večeri. Ni, abysi se kaj zablukal —«

Vpadl mezi synky s otázkou:

»Na co se hrajetě? —«

»Honimy se kole chalup —« křičeli mu vstříc.

»A skryvamy se —«

To dělali často, byla to jejich oblíbená hra. Vicherkův statek s výměnkem a stodolou a dva tři baráčky chalupnické, těsně k němu přilehlé, tvořily se svými zahradami jakýsi ostrůvek v dědině, na jejich přední straně byla ovšem tepna dědiny, »tisarka«, císařská silnice, která se tu větvila na »malu« a »velku« stranu, takže vznikl roh lichoběžníku, jehož zadní strana, protilehlá »tisarce«, byla »za humnama« a jednu boční obstarala výpadní polní cesta.

Za humny měl Vicherkův statek, než ses dostal na záhumenní cestu, stráž, porostlou jeřabinami a všemožným chrastím, z něhož zvedaly mohutné koruny dvě prastaré

lípy, a aby nemusili sejít po každé, jdouce »za humnama«, až na spodní cestu, vyšlapali si chodci chodníček vrchem stráně, hned za zahradami.

Synci pak věděli o každé díře v plotech, ohraničujících zahrady a »placy« Vicherkova statku a chalup, a nebylo-li právě vhodné díry po ruce, dovedli si už poradit nějak tak, že v rychlosti potřebná díra na správném místě vznikla. Tak se staly dostupnými zahrady, stodoly, kůlny, »pjatra« nad kolnami a všecko ostatní v této oblasti všem spoluhráčům, zvláště když stryk Vicherek »se hrubě něstarali o to, kaj ve statku im synci lezu —« (»Su to děcka —« omlouvali je před sebou i před lidmi ve statku — »něchajtě se ich pohrať, šak stě něbyli inakši —«, ačkoliv nejednou se sám »zvykcal«, až zahromoval, když mu pod rukama ze »štandu« v maštali vystřelila smečka synků, uschovaných tu před ostatními, kteří je právě hledali, a tu museli stryk zavzpomínat, kolik jich nachytali sami ve svém dětství od starého tatíka »na galaty«, když s »kamrady« dělali totéž, co »stvařaju« teď tyto děti.)

Sháněli-li rodiče večer opozdilce, kteří se včas nevrátili, ptávali se zpravidla s »gencnutím« do hřbetu;

»Kaj si to zas letal, že něviš, kdy maš byť doma? —«

A provinilec měl jedinou omluvu:

»Hrali smy se kole Vicherkoveho —«

»Kole Vicherkoveho« — to byla bohatá oblast skrýší, děr, chodbiček v klečovité houštině pod jeřabinami a lipami, v zahradách, ve statku i v chalupách a povyk hrajících si děcek se odtud rozléhal daleko do dědiny.

Matláškův Marek zabral hned s ostatními.

»Keho hledatě? —«

Vyjmenovali mu pár synků.

»Tuž potě, hvito ich najděm a potem se im skryjem my tak, že nas něnajdu do večera lebo baj do noci —«

»Už piskaju —« zvěstovali, neboť uslyšené písknutí znamenalo, že parta je skryta a že se může začít s hledáním.

Aby mohli podle písknutí najít správný směr za schovanými, synci se ujišťovali nejedním tázavým »Úúúž? —« a podle odpovědi se hnali ve stranu tušeného úkrytu.

Marek byl mazaný synek, ve které skupině byl, ta byla ve výhodě, vždy byla lépe ukryta a po každé zase rychleji ukryté soupeře našla.

Netrvalo dlouho a měli je.

Ale nalezení protestovali:

»To něplati! Vy matě Marka a nic stě nam něprajeli, tak se možem skryť ešče raz. Alebo něch idě Marek ku nam! —«

»Marek přišel, dy stě už byli skovani —« vysvětlovali — »a skovava se každý ene raz —«

»Tuž včil my a potem zas vy —« určil Marek a bylo to.

Čas letí při hře, jako by měl křídla. Kolikrát se už Marek schoval, kolikrát jej synci našli, kolikrát už také hledal a našel se svými ty druhé! Ale tentokrát na ně vyzrál. Zdá se, že Marka nenajdou. Je to tím, že synci hledají po zemi a podívat se nahoru jim nepříjde.

Jsou tu s Markem čtyři a podařilo se jim dokonale zmást stopu. Oběhli celé Vicherkovo dokola a viděli dobře, jak hledači je sledují. Nechali je přeběhnout, sami skryti, a vrátili se za humna. Vlétli do podrostu na stráni a jeden po druhém se vyšplhali na jednu z lip. Až na sám vršek. Jak nejvýš dovedli.

A nyní se mezi větvemi a listím dívají po svých pronásledovatelích, vidí je, kterak se motají po zahradách, prolézají »placy«, mizejí ve Vicherkově stodole a kůlně. Každou chvíli pískají a vyzývají »Ozvitě se! —«, Marek dá ruce k ústům, aby změnil směr hvizdu, a pískne ze všech sil. Do hledačů jako když střelíš, rozlétnou se, ale tápají bezradně, neboť každý slyšel hvizd s jiné strany, hádají se, není mezi nimi svornosti.

»Isto utěkli —« dohadují se nakonec — »a nechaju nas tu hledat' nadarmo —«

»Či si ich něslyšel piskat'?' —« útočí na pochybovače — »Musu hev kaj byt' —«

Pro jistotu vyvolávají pravidla hry:

»Něsmi se skovavať kaj indě jak kole Vicherkoveho —«

(Aby se neskryli do jiného statku za cestou —)

Větve lípy jsou pořádné, a lehneš-li si po celé délce těla na větev, můžeš si dovolit i takový žert, že těm slepým hledačům zahoukneš takřka nad hlavou, když prohledávají houštinu na stráni. Přece jen zapátrají očima i v koruně lípy, ale vidí: je prázdná. Nic něni vidať.

Tam něsu.

A byli by je hledali opravdu do noci a pak potmě by je už ani nenašli, kdyby nebylo děvuch, těch treperendivých »kuřich řiti«!

Pět či šest jich zůstalo civět pod lipami, zrovna když ukrytí synci nemuseli být příliš opatrní, protože hledači se právě octli daleko od nich.

Tak je děvuchy našly v koruně lípy a zaškemraly nahoru ústy té nejopovážlivější:

»My se buděmy skryvat' s vama, vemtě nas ku vam! —«

»Buděš ticho, ty jaščurko, lebo nas ešče přezradiš! —« ozývá se koruna lípy hrozivým, výstražným sykotem, ale už je pozdě, jeden hledač jásá:

»Henaj su! Henaj! Vidim Marka! Nadul, potě nadul, stě chyceni! —«

Koruna lípy se nechce vzdát:

»To něplati! Děvuchy nas přezradily! Možemy se skryť ešče raz —«

»Žadna pravda! —«

»Žádne tyrypyry! —«

»Každy raz hledať a každý raz se skovať —«

Hledači trvají na svém.

Tu se ozvou zas děvuchy:

»Možemy se skryvať s vama? —«

»Vemtě nas! —«

»Aspoň malu chvílu —«

To tak, synci se štíří:

»Skryvať se s děvuchama! —«

»Ty by nas hledaly až do rana —«

Děvuchy se nechtějí dát, však mají mocný argument:

»Le ho! A Marka stě včil němohli najst! Ani bystě ho ešče něměli, dyby ni nas —«

Patrně by to přece jen děvuchy »přehraly«, synci nejsou nakloněni hrát si na schovávanou s děvuchami, je to přece ponižující, ale ozve se Marek. Ozve se to v Markovi asi tichounce vyčítající svědomí, když spatří mezi děvčaty Martu. I Marta si chce hrát, také by se ráda skrývala, jak se tak dívala na hrající si synky, hned by zabrala s nimi. Není to tak příliš dávno, co Marek »ztluk« Martu pro nic za nic, ozve se to v něm ťukotem připomínky. Jako by tu někde pár slov promluvil pan učitel Tomšík —

»A čemu by se němohly děvuchy skovavať s nama? —« vpadne do toho Marek hromem, i když ví, že třebas hned zítra budou na něho synci pokřikovat: »Marek se skryval s Martum! —«

Ať, bude se s ní skrývat!

»A hvito, hvito! —« poroučí — »Něbudě dluho trvať a budu nas volať dodom —«

Děvuchy samé by je ovšem dlouho hledaly a snad by je ani nenašly, synci by jim unikali s místa na místo, a Marek je rozdělil, pár děvuch na jednu a několik na druhou stranu.

Ovšemže je Marek se svými brzy našel, ty schované. A nyní je zase na něm, aby našel dobrý úkryt. Už se těžko hledá, o všech skrýších se už ví, snad už každé bylo dnes použito, a na stromy s děvuchami nemůžeš.

Ale už ví.

»Potě! —« řekne — »Podř, Marta! —« (Neboť Marta je s ním, na jeho straně.)

Kradou se záhumním do Vicherkovy zahrady, přistodůlkem, podjezdem do dvora a odtud do kryté, ale na »plac« otevřené kůlny, v které je »gepel«, žentour. Však co se tu Marek s Vicherkovým Franckem nachodil za »geplem«, když mu pomáhal »pohaňat koně« při mlácení nebo při sečce. »Na pjatře« nad »geplem« má stryk Vicherek ještě zbytek slámy, Marek to ví.

»Vylezem na pjatro a skryjem se do slamy —« určuje — »přiněs ten kratky hřebřík ze stodoly —« poroučí Toníkovi — »a ež tam buděm, zasej ho odněs a skryj se kaj venku! Podle hřebříku, dybysmy ho tu něchali, by poznali, kaj smy vlezli —« Ó, Marek je politik, to je diplomat, prozíravá hlava, to se musí nechat!

Stalo se a teď tedy se chrují nahoře v slámě, každý si vydlabává místečko mezi »zavjankami«, aby ho nebylo vidět, kdyby se hledači dostali třeba až sem nahoru.

»A ni, aby si nas přezradil! —« houkne Marek ještě za Toníkem — »eli tě najdu spěš ež nas —«

Slámy už tu není moc, dá to práci, než si vytvoříš hnízdečko. Každý se nějak uvtěl, Marek neví, kam se který synek schoval, zůstala tu vedle něho jen Marta. Synek ještě supí, jak přivlekl pár sleželých »zavjanek« a postavil jakousi barikádu, za kterou se s děvuchou skrčil.

Nyní začíná čekání. Uslyšeli, jak Tonda zapískal, hledači vyrazili.

Pospěch ustal, dech se uklidňuje, horkost těla vychládá, tady jsou dobře skryti, tak snadno je nenajdou, zvláště když nespatří žebřík. Vědí, že bez žebříku tu není dolez.

Marek sedí vedle Marty, skrýš je nevelká, těsně pod střechou kůlny mají hlavy, Marek nastavěl slámu až tam, kde se střecha snižuje k patru.

Synek je stíněn vedle děvuchy, teď najednou si to uvědomil, začíná o tom vědět. (Synci jistě budou vykřikovat hned zítra, že se »s ňum skoval na pjatro u stryka Vicherka — že se s ňum skoval sam —« A budou mít pravdu.)

Je tu šero, však i ve dne tu je přítmí, a nyní se už i venku stmívá, večer je na spadnutí, však už je vysoko hodin.

Celý Vicherkův statek je sem slyšet. V maštali zafrkal kůň, krávy ještě chroustají sečku, dívka ještě dojí, zrovna je slyšet, kterak crkot mléka rozezvučel prázdný plecháč, ale už ten zvuk zanikl, kdosi, to snad Vicherkův pacholek Hanys, rozpumpoval pumpu, ve cloumání pumpy je slyšet šplíchoť proudu vody, to asi Hanys dává ještě na noc pít koňům nebo si chystá vodu na ráno. Anebo si napumpoval jen putýnku vody na umytí. I jakési hlasy je slyšet, stryk Vicherek něco volá, druhá dívka při zastýlání ve chlévě zpívá —

A nadto všechno slyší Marek zblízka, zblizoučka dech, Martin dech. A ještě něco. Ještě něco hroznějšího. Sedí blízko děvuchy, je skrčen a musí se o ni opírat.

A celého jej to prochvívá: to, co slyší. Jsou to prudké údery, pronikají mu celým tělem: slyší bít Martino srdce, jak se děvucha k němu v úzkém skrytu přimyká.

Ted' si toho všimla i Marta.

»Jak mi bije srco! —« zašeptala.

Chtěl by odpovědět, nemůže. Jakási sladká závrať, mátožná mlha se kolem něho zvedá. Přikrývá jej to. Synek je zmaten, chvěje se. Konečně dostane ze sebe pár slov, chraptivých, šeptaných, nesnadno srozumitelných:

»Ja ho slyším —« praví.

»Ticho! —« napomíná je znedaleka kterýsi schovaný synek — »Ovak nas najdu —« (Aby se hledačům neprozradili!)

Ale Marek se náhle zhrozí toho svého vzrušení, poděsí se tlukoucího Martina srdce, odhrcne přehradu »zavjanek« a vyrazí prudce za nimi.

Než tu se stane ta nehoda.

Jak synci po »pjatře« drancovali a brali »zavjanky« slámy, kde se dalo, vznikly díry a prkna na »pjatrech« bývají řídká, k tomu jen všelijaké takové »odkorky«, slabé odřezky.

Marek upadl a už letěl. Hlavou napřed. Dírou mezi prkny, s trochou slámy, jak ji strhl s sebou.

A zrovna na »gepek«, na jeho kovový kryt.

Oh, to bylo blesků! Zajiskřilo se to s ním, v očích vzplál prudký oheň, k neuhašení, a přece hned zas vyhaslý. Raketa, ohňostroj.

Ale hlava je celá. Tvrdá hlava. Marek to ještě neví, chvílku tam leží bez sebe. Ani neslyší, jak Marta zanaříkala:

»Marek spadnul — Marek spadnul —«

Než sešplhali dolů a než dostali »s pjatra« po přineseném žebříku i Martu, už se Marek »pamatal«.

Hučelo mu hlavě, svět se s ním točil, »čaňatal se«. Na hlavu si nemohl sáhnout, bolela.

»Spadnul si na hlavu? —« jistili synci.

A hned uznanlivě:

»Inša hlava by byla na dva poly, tvoja je cela —«

(Však bude pár dní Marka hlava bolet, kdepak může mít synek potuchu o lehkém otřesu mozku, který utrpěl! Mohlo to dopadnout hůře.)

Marta sáhne Markovi na velkou bouli nad čelem, ale ucukne. Ani ne tak překvapením nad mohutností boule jako leknutím nad výkřikem zvenku:

»Stryk Kramny! Stryk Kramny nas hoňu! —«

To synci-hledači vyřvávají. Stryk Kramný, to je přece »noční vachtař«, ponocný, probohasvatého, či už je tak něskoro? Či už vychazaju stryk Kramný za vedňa? Leč — den je nyní dlouhý až do nočních hodin, je jistě už na desáté, dal-li se stryk Kramný na obchůzku a honí-li lajdačící děti spat — Dávno mají být v pelechu a možná, že ještě ani nepovečeřely —

Synci se rozprsknou. Oh, to bude ještě řezu doma pro takové zpoždění!

Dvakrát při tom úprku domů se Marek svalil, překotil se, jako by přes něco upadl, tak se mu ta hlava točila, taková nejistá byla pod nohama zem, tak »s nim prtalo« —

KAPITOLA TŘETÍ: JEHO PRVNÍ PLES

Za ty dva roky, co je ze školy venku, vyrostl z Marka synek jak břem. Šestnáctiletého plácají sedláci po zádech a libují si pochvalně: »To je vojačisko! —« Marek se jen »ščuři«, usmívá se polichocen. Práce na gruntu mu svědčí, zesílel při ní, zestatněl, jeho beztak švarné tělo se stává až hromotluckým. Je z něho už pěkný chasník.

Hotový ženich.

Dnes večer je na Matláškově gruntě ruch. (Však ani na jiných statcích tomu nebude jinak.)

Sedlák se strojí do svátečního a sem tam zahubuje, pohartusí. Zdržel se u »razira«, bylo jich tam moc, všichni si vzpomněli na poslední chvíli — »šak temu dněskaj němuh stary Otipka přist' razirovat' do staveňa, dy před balem měl tak pilno doma, izbu, že něbylo v ni hnuťa —«

Ted' chodí sedlák po stavení, z kuchyně do velké jizby, z té zas do jizbečky, cosi hučí, ale není mu dobře rozumět, má ještě pásku na kníru, špatně se mu mluví.

Ale selce je už divné chlopovo putování od ničeho k ničemu.

Opře se do něho:

»Tuž — či to hledaš včerajši děň, že se tu buncaš po staveňu, jak dybysi byl slepy lebo dobře něviděl? —«

»Kaj mam tu černu byndlu? Němožu ju najst' —« přizná sedlák příčinu svého toulání.

»To budě kaj dobře skovana — isto kaj ve spodněj šufladě —« míní selka trochu špičatě, neboť »ve spodněj šufladě« znamená, že černá kravata zapadla někam na zem, za postel nebo nejspíše za skříň.

Sedlák by rád odbrkl, ale má tu pásku na vousech, tlačí jej a stahuje, nedobře se mu mluví.

»Rači se po ni trochu podivaj —« pobídne ženu.

Leč selku napadne:

»Dyť že se něber černu byndlu, či to iděš na pohřib? Dy iděmy na bal —« a požene chlopa: »A trochu se pohni, ež tam nepřiděm gor ostatni. Mě tym nězabavuj, hledat' ti nic němožu. Potem buděš hotovy a na mje něbuděš chcet' čekat' —«

Oktáv, rok starší bratr Markův, štíhlejší než jeho mladší bratr (ale Marek jej už dorůstá a dohání ho i výškou, co jej vahou i silou dávno přebíral), je už dávno připraven, čeká na rodiče, má své nové modré šaty, kalhoty dlouhé až na boty, vypadá švihácký, panský.

Neodvází se matku a otce pohnat, to by byla trestuhodná opovaha od něho, ale polohlasně »bunči«:

»Všeci synci už tam budu —«

Zvyk v rodině a na statku káže, aby syn počkal na rodiče. »Inši synci« to nemají tak zavedeno, »mlaďoši« jsou beztoho v sále první a dlouho před starými, ale Matlášek si vede své syny vždy tak trochu jako na provázku, však je z toho na dědině leckdy smích.

»Počkaj, šak se dočkaš —« káže Oktáva selka, ale hned chlácholí: »Už to něbudě dluho trvat' —«

Maryka šla, je temu isto už pul hodiny —« zahučí syn. I »divka« tedy už tam je.

»Noja Maryka —« neodpustí si selka — »ta musí byt' všudy prvša. Bez te by němohli začnuť. Ešče isto ani nězatrubili a už stala ve dveřach. Inši raz pokluza do deviti a dněskaj, že je bal, tak ma odfutrovane o sedmi —«

Na síni dupot, do kuchyně nahlédl, otevřev dveře jen napolo, pacholek.

»Hospodařu — tuž ja už idu —«

»Všecko hotove? Zavřel si pořadně? —« ptá se sedlák, ale ví, že stejně, než odejde, nahlédne ještě sám do chlévů i do maštale.

»Oja —« přisvědčil Poldahanys, jak jej volají. Může tedy jít.

V kuchyni u stolu sedí Marek. Kdykoli sem s něčím přijde z velké jizby matka, však se strojí většinou zde, je tu tepleji než v jizbě, má chuť něco říci, ale buď nenajde kuráž nebo je zase matka pryč, když se Marek hotoví k slovu. Vrtí se, pokňourává, trochu závistivě měří bratra, vystrojeného do nedělních šatů, těch nejnovějších, modrých. Položil hlavu na ruce, odpočívající na stolní desce, ale to neměl dělat, spletl matku, že ho pobídla:

»A ty se chystaj do spalova, něusni na stole! —« Marek se vzpřímil v prkenný sed, cožpak snad je — třeba jen drobět — ospalý? Jeho oči jsou čerstvé, ale upírají na matku pohled výmluvně prosebný. Synek zaškemrá jediným slůvkem:

»Matičko —«

Matka je ovšem hned doma, velmi dobře porozuměla. Není však třeba hned souhlasit. A řekne, hrajíc údiv:

»Kajže tě to tak uzdvihuje? Snad' bysi tež něchtěl isť s nama? —«

»Chtěl, matičko —« Marek to jen dechne.

»Cely čas něřekně slovo a včil večer se mu zpomi a šel by s nama —« matka mluví hodně nahlas, to proto, aby její slova zaslechl i tatík v jizbě a prozradil, co si myslí. Protože však sedlák neodpovídá, zavolá z kuchyně k chlopovi:

»Ty, Linhart, ten maly chce tež isť —« (Ještě pořád je Marek »ten malý« a Oktáv »ten velký«, jak si to zvykli říkat, když děti byly vskutku ještě dětmi a když byl mezi nimi ve vzrůstu patrný rozdíl.)

Sedlák už našel vhodnou »byndlu«, sňal pásku na vousy, učesal se a přimastil si knír, zbývá mu už jen obléci kabát a nasadit manžety, je již v dobré náladě a z jizby se táže (je takřka slyšet i jeho úsměv, s nímž je otázka položena):

»A umi choť tancovat? —«

Na to má Marek pohotovou odpověď:

»Dyť sem se učil u klepetaře —« (Hospodský má orchestrion a mládež má pro tento »klepetař« vždy dost šestáků, aby se o večerech nebo v neděli odpoledne proskočila při »muzice«.)

Jenže jeho pýchu zpraží hned Oktávova pohnutá:

»Skače jak koza na ledě —«

»Ty si mje ani něviděl —« brání se Marek vehementně.

»A ni —« ohrne Oktáv nos — »skačeš, ež zem duni —«

»I besedu umim —« kasá se mladší.

»Ale jak! Dy ti kdo pověda, co přidě dal —« Oktáv je nemilosrdný.

Selka vidí, že chlop nebude proti a že její svolení nezruší. Rozhodne tedy:

»Tak se myj a struj, ale honem, ež na tebe dluho něčekamy —« a na vysvětlenou, trochu sedlákovi trochu i sobě, pronese k staršímu synovi: »Ty si šel prvši raz loni, tuž letos je řada na Markoj, aby šel —«

»A možu se vzat' tež ty modre šaty? —« ptá se mladší. Neboť je zvykem v rodu, že synci se oblékají stejně, mají vždy zároveň nové šaty, ze stejné látky, stejně ušité.

»Ene se potem daj na ně pozur! —« to je matčino dovolení. Ať jsou synci oba pěkní!

A aby se i staršímu dostalo odškodného, oboří se sedlák na Oktáva:

»A ty di, aby ti něbylo luto, že přiděš ostatni! —« Oktáv popadne »zimni kabat a klobuk« a už za ním třísknou dveře. Když je pryč, stýskne selka:

»Tež muh na nas počkat'. Lepši se to pasuje, dy přiděm všeci naraz —«

Zanedlouho pohasnou okna v Matláškově statku, selka se synem počkají na pohrádce, než sedlák uzamkne a obhlédne uzávěry maštale a chlěva, a teď už vrže a chrupe sníh pod botami všech tří, jak kráčejí k vrátkům, ke dvorku.

Jen doklepnou vrátka, zalehne až sem hudba, hraje valčík a křídlovka zrovna zpívá trio.

»Podivaj se na Franca, ten ma dněskaj natisk! —« pochvaluje sedlák uznale flíglhornistu.

Do jeho slov krznou vrátka z nedaleka, je slyšet i hlasy a zlomky slov a selka už poznala blízké sousedstvo:

»Počkej chvíli, Linhart, to su Vicherkovi! Něpřiděm aspoň sami a buděm měť se s kym sednuť —«

Kráčejí pak společně, pochlebují pěknému, čistému, zdravému večeru a žertují.

»Je jasno, budě setny mraz do rana —«

»Ja myslim, že dněskaj nězmrzněš. Dněskaj trochu ty sukně vyluftuješ —«

»Eli mě něněchaš seděť —«

»Ja tě možu něchať seděť — maš přecaj sebum syna —«

»Gor dva. Jeden už tam je a druhý idě se mnum —«

»Ja, do pěruna, dy to je Marek, myslel sem, že ten starši. To budě měť tatik dobre zastani —«

»Ene eli budu měť synci čas pro matičku —«

»Noja, budě tam pylno mladšich. Děvuch, A samych šumnych. Dněskaj budě jedna šumnějša ež druha —«

»Tuž, Marek idě prvši raz —« jistí stryk Vicherek.

»Ja, prvši raz. Jeho prvši bal —«

»Tak něch se ti na nim podoba, něch se ti tam lubi! —« přeje stryk synkovi.

Ale to už jsou u hospody. Z oken se řine oslnivé světlo, neboť hospodský rozžehl všechny žárovky, a veselý hluk se vylévá do půl dědiny, třeba jsou okna ještě pozavírána.

Marek vstupuje za rodiči, nejsou to pro něho neznámá místa, nemálokdy už byl v tomto sále, však je to jediný sál v dědině, i u klepetařa tu tančil, ale dnes je tu všechno velmi, velmi slavnostní, hraje tu kapela, visí tu plno chvojí a papírových barevných šňůr, girlanda na girlandě, je tu bál.

Synek je vzrušen a zmaten, skoro by se chtěl chopit matičky, jak tak jdou sálem, kdyby se přece jen nestyděl. Nemá, čeho by se zachytil, patrně jeho »kamradi« nebyli na bál puštěni, s nikým se nesmlouval, jeho »rovňaci« tu nejsou.

Robky, které jsou »na vystřižkách«, které se přišly jen dívat a posedaly na lávky u dveří, vidí rodinu Matláškovu a už ji berou do úst:

»To je s nima ten mladši? —«

»Dyť to je ešče synčisko. Kdy to je, co přestal chodit do školy? —« namítají.

Ale některé tětky jsou už jiného názoru:

»Chlopisko dybystě prajeli, ni synčisko. Ten už budě uměť roztočit děvuchu —«

»Na bal je ešče mladý —«

»Co se za mlada nauči, jak dyby něškorši našel —« Jen si sedli a poručili pivo (Marek skromně »zoduvku«, limonádu), už pokouší stryk Vicherek Marka:

»Tuž, kera se ti podoba? —«

Bože, která se má Markovi líbit? Ještě se po děvuchách pořádně nerozhlédl, není na to, řekli bychom, dost soustředěn, mate a plete jej vše, hudba, zpěv, rozesmáté obličej, dobrá nálada, kterou je sál nabit. Tu se u nich ukázal Oktáv, je uhřát a hlásí:

»Už sem tancoval dva kusky, matičko —«

»Tak se ku nam posad'! —« zvou jej.

»Ja sedim henaj, mezi synkama —« Toť, bude sedět u matičky, aby se mu smáli! Ať se smějí Markovi!

Zahráli a Marek ještě seděl. I při dalším, ještě i při třetím »kusu«.

Tu jej pobídla selka:

»Tak se di už tež raz poskočit'! Přece si se tu nepřišel vysedět'. Prvšo se němožeš dočkať, to tě musimy vzať sebum, a potem se něhněš, sediš jak hnilička —«

»Děvucha pro tebe nepřidě, to musíš pro ňu ty —« dokládá souhlasně stryk Vicherek.

Marek se zdvihne, popojde z jizbečky, v níž se vedle sálu sedí, ale jen se postaví přede dveře, aby se podíval lépe na tančící i na ty, kdož se posadili podél stěn sálu.

Vidí děvuchy, starší i mladší, zná je přece ze školy, z pole, z chalup, z kostela, každá je pro něho »kamradka«, na kterou se nemusí ostýchat křiknout přes plot, ale dnes jsou všechny nějak zvláštní, sváteční, jenže to nedělají jejich nedělní šaty, spíše to jsou ty oči plné záře, tváře žhnoucí světlem, žár učesaných hlav, smolně černých, zlatohřívých, plavě světlých, hnědých, kaštanových, barvy čerstvého oraniska.

— Pro Ervinu se pujdu — rozhoduje se Marek, když kolem něho protančí děvucha tak blízko, že jej až ošlehnou její vlasy (její hlava se podobá slunečnici) — ene až se zase sedně. Neboť brát z kola, to se tu nezná, takovou věc na tuto dědinu město ještě nezaneslo. Vybereš-li si děvuchu, je tvá na celý kousek.

Ale potom se mu zalíbí Melchiorova Olga, je jak z cukru, celá bílá, jako by přišla na svatbu, jen pásek má temně rudý, šarlatový, a už zase má oči na Lídě, jak ta teho synka vytača! Potom Mařka, Maryka, Nežka, Růžena. A Lojzka. I Hedvika, Milka, Hedyna. Bože, co jich tu je! Všecky!

Náhle však všecek ztrne a zaplaví jej vlna horka jak mocný příboj.

— Jaka je ta Marta šumna! Jaka je šumna! —

Má modré šaty, ne modré, modrounké, takové jsou něžné, taková je v nich celá děvucha jemná a drobná, nesmírně se hodí k jejímu bledému zjevu, k její pobledlé

plavosti, k její plavé hlavě, ani to není hlava, hlavinka spíš, celá Marta je jak »lalka«, jak panenka, vznáší se nad podlahou jak dech, jak vánek, jak sladké vzlyknutí.

Teď ví Marek, pro kterou si půjde. S kým že to Marta tančí? Ale vždyť to je Oktáv!

No, však ji bratr zavede k její matičce nebo k děvuchám, a pak si pro ni půjde Marek.

Jenomže když zahráli nový kousek, Marek dlouho otálel, a než se rozhodl, Marta už zase tančila. A zase s Oktávem. Či ten Oktáv tu nemá jiné děvuchy? Potřebuje tančit jen s Martou?

Pak už si Marek pospíšil. Musil si pospíšit. Beztak na něho opět volali stryk Vicherek a matička se též znovu ptají:

»Tuž, kdy to už raz začneš? —«

A tak teď tedy vstupuje Marek s Martou do kola. Dotýká se jí, cítí v levé dlani její ruku, od práce drsnou, jako je Markova, ale přece jen svrchovaně něžnou, a pravicí se synek lehce dotkne Martiných zad, je na nich ta hebká modrá látka, ta modrounká, ale přece vtéká do jeho prstů teplo Martina těla, vlhlost její pleti. Ne, že by Marek s Martou ještě netančil! Párkrát s ní hopsal »u klepetařa«, ale to, ví sám Pán Bůh, nebyl pořádný tanec.

Marta k němu zvedla oči. Jak jsou dnes modré! Modřejší než ty šaty. A rty se zvlhnily slabounkým dotekem úsměvu, laskavého, nabádavého, pobízivého.

Musel něco říci, tak mu to připadlo nutné, a nevěděl, co. Jako by Martu viděl po prvé! I když ovšem je dnes jiná, načisto nová. Udělal první krok a už to měl, co poví. Že měl hrdlo sevřeno a že se cítil jako něčím stažen, pronesl to chraptivě: »Ale ja ešče dobře něumim, Marta —«

Už se několikrát otočili, a tu teprve mu odpověděla, odporujíc k jeho radosti:

»O ni, idě ti to dobře — pěkně tancuješ —«

Ale to ona je tak znamenitá tanečnice, ví Marek. Vytáčí jej jak pírkó, ne ani silou, to šikovností. Někomu je to dáno, v tanci je mu lehce a snadno, jako zase Markovi je horko a těžce, srdce má úchvatem až v hrdle, jak jej tanec rozohnil. Ovšem, je to jen nezvyk, je to přece prvši Markuv bal, ež se zvykně, tež to budě jinakši.

Slyší, jak to Marta říká, asi se o tom sám rozmluvil, věru, že o tom ani neví. Jako by to nebyl i Martin první bál!

Také děvuchu to již rozehřálo, Marek slyší tep její krve ve své levé dlani, cuká to v Martině ruce jak cosi živého, ohnivého, spalujícího. Tak tomu je jako jednou — — Tenkrát slyšel tak ťukat Martino srdce. Řekla tehdy: Jak mi bije srco! Teď jí jistě bije stejně vzrušeně. Kdyby — kdyby si ji Marek přitáhl blíž k sobě, možná, že by uslyšel i dnešní poplach jejího srdce. Ale na to je Marek ještě hloupý, něčeho takového by se neopovážil.

Tančí pak s Ervinou, s Olgou, s Mařkou, s Nežkou, se všemi, s některými víckrát, s mnohými se už shodne, některé jej poučují a asi se to v nich probouzí starostlivý mateřský cit, když shledají, že synek ještě dobře neumí, že jej mohou učit. Je skladitý jak buk, větší a mocnější než každá děvucha, ale vedou jej ony.

Nejvíce se však vrací k Martě. Skoro vždy jde pro ni po Oktávovi. Chodí pro Martu i jiní synci, ale Oktáv a Marek nejvíc, už i lidé vidí (babky »na vystřížkach« vidí všecko):

»Ti synci Matlaškovi se ju přebiraju —«

»Jeden druhemu —«

Tak se Marek zabral do tance, že takřka i na matičku zapomněl.

»A tuž či se to se mnum ani raz nězatancuješ? —« musela mu jedné chvíle připomenout — »Oktáv tancoval se mnum už dva razy — a ty se nězpomiš —«

Ovšemže ji hned vzal, zastyděl se.

Jak jim to šlo! Až lidé volali na selku:

»To vam to pasuje! —«

»To je tanečník! Ten vytača, co? —«

A stryk Vicherek selce polichotil:

»Ani jaka děvucha! Zahřila si ho věc ež jaka mlada —«

Noc letěla lehce jak hudba, a stejně bezstarostně, prchajíc jak střela. Bylo po půlnoci, když —

»— vytrubili! —« bylo slyšet.

— Volenka, oh, Marku, volenka! Děvuchy se vyberu synky! —

Popleten se nejprve postavil doprostřed sálu. Potom rychle, zmaten, utíkal k matičce. A už břinkli počátek valčíku.

Kolo se zaplňovalo pomalu. Děvuchy přemítaly, rozvažovaly, vybíraly. Synka na celý kusek. Kereho? Kery s kerum najvēc tancoval. Lebo kereho ma kera rada? (Oh, hodně se dá z volenky uhodnout, tětky to dobře vědí a napjatě se dívají na skrývající se synky, na zmatek hledajících děvuch.)

Marek se opravdu třese. Teď by se bál sáhnout po skleničce, asi by ji rozbil. »Vysmili« by se mu. Zdalipak pro něho přijde? Ta, s kterou nejvíce tančil. Ta, kterou má rád?

Marta je bezradná, v těžkých rozpacích. Teď by nejraději nešla pro nikoho. Možná, že ví, kdo na ni čeká. Právě proto, že to ví.

Marek je ve svíravém napětí. Sem do jizbečky chodí děvuchy, vybírají si své synky. Proboha, aby tak nepřišla pro něho některá dřív než Marta!

A potom náhle prolíje Marka bolestný chlad, srdce zledovatí, zalkne se mrazem.

Spatřil Martu, mihla se kolem dveří. Tančila s Oktávem.

(Buď rozumný, Marku, Oktáv je starší, přišel pro Martu dřív a chodil pro ni častěji než ty! Jak jinak se měla chuděrka děvucha rozhodnout?)

Kousek už trval dlouho a stryk Vicherek to snad ani nijak zle nemysleli, když popíchli:

»Tuž ta tvoja pro tebe nepřišla —«

Křivka chtěného, vynuceného úsměvu zkroutila bolestně rty Markovy, ale synek přece našel odvahu a sílu, aby odpověděl:

»Ja přecaj tu ešče žádnú němam —«

»Šak ma na to ešče gor moc času —« je slyšet sedláka Matláška, tatíka.

»A tuž, susedo, je volenka, bertě stareho! —« pobízí stryk Vicherek selku.

»Ja, stareho —« směje se matička — »mladeho se vemu —«

Tak tančí Marek volenku s matičkou. A vidí Martu, vidí v tanci její sklopené oči, vždy pobledlá líc je malinko zrůžovělá. To tancem? Či radostí nebo tím — jak se to řekne? — štěstím?

Markovi se svírá hrdlo. Ani nechápe, čím a proč.

A přece musí pořád myslet na jednu věc:

Proč s Oktávem? Líbí se jí snad jeho jméno víc než moje? Šaty máme přece docela stejné! (Oktávovi sluší mnohem lépe, je to štíhlý elegán, na Markovi vadí šatům jeho mohutnost, jeho široká plec, jeho pevná šíje, všechno je na něm neohebné, nepoddajné, ale to Marek neví.)

KAPITOLA ČTVRTÁ: ZA HORKÝCH LETNÍCH VEČERŮ

Za dědinou, co bys párkrát kamenem dohodil, se vzpínalo skrovné návršíčko, nepatrná zvýšenina. Jednou, za dávna, tam byl snad les, ale jeho pamětníků již v obci není. Najdou se jen poukazy na něj ve starých pozemkových knihách. Dnes tam jsou pole, ne příliš úrodná, jen taková z páté, šesté a ještě horší třídy, každý rok se na nich »vypazuruje« a vyvláčí spousta kamení, na mezích a u konců polí jsou z toho zarostlé hromady vysbíraného štěrku. Pole na skalách.

»Na skalách« se tu říká od nepaměti, snad se tyhle pozemky označovaly tím jménem už tehdy, když tu ještě nebylo vykovaných děr do země, skal, naplněných vodou, rybníků, zapuštěných do útrob polí a podobných spíše hlubokým studním než vodám rybníčným.

Kdysi — a je tomu už tak dávno, že pouze nejstarší »staříčci« v dědině si vzpomínají, jak za jejich dětských let se ještě ve skalách vrtalo, ale kdy se s tím začalo, to neví nikdo, jen právě ti nejstarší »staříčci« určují šeplavě, že »to mohlo být za mojego tatička lebo za staříčka, eli gor ni za tatičkoveho staříčka« — tu byly břidlicové lomy a z těch dob pochází krytina leckteré chalupy v dědině, břidlice prastarého, nezvyklého tvaru a dnes už směšné podoby.

Pak se přestalo lámat, do vylámaných skal, jdoucích hluboko do útrob země, se nachytala voda z dešťů, která byla vydatně posílena spodními prameny, jež se prolomily do kotlů ve skalách, vznikla jasná a čistá oka rybníků, hlubokých, obávaných. Na útesech skal, na jejich stěnách, v úžlabinách mezi kamením se uchytilo trochu chudobné země, a ta stačila živit několik klečovitých, pokřivených stromků. Zástup let, již nepřehledný, dal skalám zarůst zrudnou houštinou vegetace, téměř džunglovité, neboť hospodáři tu zřídka kdy co vykáceli, byla to divočina, nepěstovaná a nehleděná.

Šest nebo sedm rybníků tu bylo, nevelkých ovšem, některé zarostly »šaším«, houštinou rákosí, a žila v nich všelijaká havěť žabí, ještěřčí i hadí. Na skalách, vyhrátých sluncem do horkosti plotny, jsi nejednou mohl překvapit hada, krajkově zvlněného nebo zatočeného v klubko, a mrštil-lis po něm kamenem, smýkl sebou do houští nebo zmizel v kamení anebo jsi jej za chvíli spatřil vlnivě stříbřit vodní hladinu, hlavička se zlatou korunkou vyčuhovala z vody a od ní na obě strany v podobě rovnoramenného trojúhelníku prchal oslnivý, blýsknavý blesk vlny, stále se zvětšující.

Byl tu ráj statisíců brouků, všelijakých podivných, jejich pískavý, chrčící, hrkající, třískající, cvrkající a lupající hlas se ozýval každou vteřinu odjinud, neslýchaný počet motýlů nevidaně čistých barev tu kraloval, panoval a vládl a nad vodami rybníků se mlhavě třásla ve chvějivém vlnění šídla, »hadi hlavy«, utkvívající třepetavě ve vzduchu, jako by se zhlížela v zrcadlech hladin. Těch se i velcí synci utajeně báli, »dyby tě uštipila, oněmocniš, bo to je jedovata hadi hlava, jedovatša ež had —«

A ptáci tu povykovali, hnízdil jich tu také nespočet, z polí sem zaléhal hlas léta, tlumený praskot zrajícího a schnoucího obilí, praštění naložených for, supění koní, kteří museli do kopečka přitáhnout.

Hadi, ještěrky, »hadi hlavy« a všechna ta divoká havěť dovedly odstrašit jen »male synky«. Jestliže někdo z dospělých, z tatíků a matek, odpíral svému synkovi žádaný požitek poukazem »Na to si ešče maly —«, bylo se synkem dobře, mohl-li k své obraně uvést:

»Kaj tež bysem byl ešče maly, dyť sem se už kupal ve skalach —«

Neboť koupal-li se synek už ve skalách, osvědčil, že je velký a statečný, ukázal potřebnou nebojácnost a nezbylo než kapitulovat slovy:

»Na, ty lunte jeden, to už si tak daleko? —«

Koupáním ve skalách vyrostl »maly synek« na »velkeho synka«. »Velci synci« se ovšem nebáli mloků, ještěrek a hadů, spíše je obešla hrůza připomínkou na vyprávění staříčků, že v té nebo oné »skále« se utopil pacholek, skočil tam »hlupy synek, bo se mu vydala děvucha, vzala se inšeho, a bodaj ho ani něvytahli, bo ta skala něma dna —« Ale tahle zkazka pochází z nepamětna, jen staříčci ještě o ní vědí, synci se spíše domnívají, že je vymyšlena »ene tak na strach«. Ale přece se té skále vyhýbají a jen nejstatečnější a pak ještě více obdivovaní do jejich studených, jak křišťál jasných vod, pokud mezi rákosím a kamením je vidíš, dovedou skočit, aby ihned vyplavali, otřásajíce se chladem i jakýmsi nevysvětlitelným, podivným strachem.

Chodí sem vždy ve skupinách, málokdy se tu kdo vykoupal sám. Byli aspoň dva spolu, ale spíše jich tu bývalo pohromadě víc. Dokud to byli »mali synci«, zvolal na dědině přes plot nebo »do placu« na druhého jeden:

»Pujděš? —«

A aby nemusil prozradit, kam, neboť tatíci leckdy bránili koupání důkladným řezem, doprovodil synek tázající se slůvko takovým zamletím rukou, jaké doprovází říkanku »šiju, šiju, švec«. Byl to nebo to měl být náznak plování, připomínka neznámého lodního šroubu, a znamenal dotaz, půjdeš-li se koupat. Někdy stačilo jen rukama zamlít, nebylo třeba se k tomu ptát, už synek věděl a už utíkal.

»Mali synci« mířili ovšem do panského rybníka, kaluže nad lukami, byla to spíše nádrž pro zavodnění luk a náhon pro chytání bahna, které sem s polí nanesly deště, ale pro malé synky to byl rybník nekonečných vod, však jim tu bylo »ež po krk« na některých místech, a koupávali se tu od rána do večera. Nemohla-li se matka synka dovolat, uhodla nepochybně:

»Že zas budě v panskym rybniku, kvitko jedno nědobre! —«

A ovšemže tam kvítko nedobré bylo.

Skály však byly přes den prázdné, hluché, za parného dne sem některý synek zaskočil se ovlažit jen »přes poledňo«, dlouho tu však nikdo nepobyl, neboť nebylo kdy, odskočili sem jen »mezi pokludum«, po obědě, než se naložila »provizla« na vůz, než byla připravena fůra robotníků k odpolední pracovní směně.

Ale večer! Večer!

Byly žně, dny horké, parné, dusné, pole vzlykala suchem a žízní, obilí prahlo, klásky pukaly. Bylo pilno, všechno uzrálo naráz, sedláci nestačili séci a sklízet. Kdo ví, jak dlouho tohle pěkné žňové horko vydrží, a nelze se divit, že zpěnění koně tou dřinou chromli a div nepadali, jak byli štváni. Potu byly potoky, proudy ho zalévaly vysušenou, praskající zemi, jejíž hroudy ztvrdly na kamení.

A ten zatracený ječmen »něda pokuj s tyma fusama!« Máš těch ječmenných fousů plnou košili, kalhoty, boty, ve vlasech tě štípou, na obočí se zachytily. K tomu co těch žeroucích mušek, štípajících ovádů — synci jim říkají »buci« — a takový »buk« je neodbytný, přilepí se na tebe a dá se spíše zabít než odehnat.

V takový žhoucí den, den jak výheň, den cválající dřiny, obracejí velcí synci oči ke skalám. Už aby tu byl večer! »Lebo mě ty fusy ceheho zežeru!«

Už aby tu byl večer, jeho tma, jeho chladivá lázeň, jeho tichá vřelost!

Uchvátání, uřícení, udření synci naházejí dobytku píci, zasypou koním trochu »kvečovaneho«, rozmačkaným ovsem se koně rychleji nažerou, přinesou koním vody, hodí do sebe večeri a s prvním dechnutím noci spěchají ke skalám.

Sbíhají se sem z celé dědiny, v takový letní večer, dusivý, mámivý, žhavý, jich tu je hromada, ale běda malým, kdyby se tu některý objevil! Jedeš dodom! Davno maš byť v peřinach! Nepomůže obrana, že malý je už velký, však přece po celý den se starším bratrem pracoval na poli jako velký! Ne, teď večer musí být ještě malý, velcí ho mezi sebou nepotřebují a nechtějí.

Šaty hodí na hromadu, však je to jen košile a kalhoty s páskem, k tomu staré »šlifry«, boty z nejhorších, neboť na strnisko si nevezmeš sváteční a přezouvat se večer už nestojí za to.

Skály jsou ponořeny do polotemna, jen hladiny vod se matně zrcadlí proti nebi. Na pozadí křoví se zabělají bílá těla.

»Že se to tym synkam chce, stvařat' ešče večer —« kývají staré hlavy — »jak dyby teho něměli za cely děň dost' —« Neboť do dědiny je nezřídka slyšet ode skal výskot a pokřik koupajících se synků. Přivolá ještě poslední opozdilce, lenochy, které únava nechtěla už pustit z domu, ale jež nyní, jakmile uslyšeli hlasy ode skal, nikdo doma neudrží.

Ve skalách synci křiknou:

»Dněskaj sem tak opaleny, že voda zasyči, dy do ni skočim —«

Voda ve skalních rybnících je ovšem studená, ledová, slunce se k ní nadlouho nedostane a do dna ji neprohřeje, ale cožpak právě to synci nechtějí? Nač by jim byla voda »jak polevka«? Osvěžila by je? Horka měli za den dost.

Na skálu nad vodou vylézají mladá pružná těla a skáčí do vody. Strašpytlové s nižších kamenů, odvážlivci třeba s největší výšky, někteří vylezou i na strom a mrsknou se do vody jako z nebe. Zvuk stříkající vody se rozlévá daleko do polí, v matném přitímí světlých večerů zazáří pěna vystříknuté vody jako světélkující třáseň. Rybník se rozvášněně vlní, a jak za chvíli vlny tichnou, zní to jako vzlykot, když vlny omývají skalní stěny.

Synci se musejí vykřičet, vyřvat, vyvztekat, vymýt, vydrhnout. Jaká to je lahoda cítit, kterak ti voda smývá vypocenou špínu, kterak ti proniká hluboko do pokožky, vyštípává ti špičky ječmenných vousů a plev. To je opravdu očistná lázeň, ani se synkům nechce »vzat' ty luntý zas na sebe, je to sam fus, nejlepší ich hodiť tež do vody a tež to vymachať —«

Voda je studená, tělo v ní zchladlo, a když je nyní venku, oblévá je tma. A tma toho večera je vlaze teplá, mnohem teplejší než voda, tělo se v ní opět ohřívá, kdepak by se mu chtělo do šatů!

Tu tedy nastává to divočení. Těla jsou nahá, nic je nepoutá, svalstvo se uvolnilo, to, co jindy je staženo šaty, míhá se nyní svobodně kolem těla, ze synků se stávají faunové, vybíhají daleko do polí, řijí rozkoší a blahem, radostí z nahoty, kterou přikrývá noc.

V těchto chvílích přináší synkům rozpomínka hřebčící kobyly, kterou vedli k hřebci, na sítnici oka se objevuje vzpínající se hřebec, říčící, zbujně řehtající, přemáhající přehradu mezi sebou a kobyloou mocným skokem, také nahý. Napodobují ho, poskakují, rozbíhají se, hulákají, řvou a cítí, kterak jim to, co bylo spoutáno šatstvem, bije do stehů, oh, to je síla, to je mohutnost, to je hotové obžerství lahody!

»Včil jaku děvuchu! —« křičí ten nejzbujnější.

»To bysi chtěl — ty — ty byku! —«

»A co ty — ty hřebcu — ty bysi něchtěl? —«

V dědině již ulehly děvuchy, pokud nestojí ještě pod stromy v zahradách nebo ve stínu vrátek, do jizbeček a komor a slyší, slyší — Zaslechnou občas hlasy ode skal, divoké výsknutí, jásavou odezvu, ó, však dobře vědí, co tam synci dělají a jací jsou, však si je dovedou představit beze všech těch pout, a jímá je jakési divné trnutí, závratné, sladké, trýznivé, ale šumné —

Je kolikrát na jedenácté, ba, už k půlnoci, když skály tichnou. Synci se nemohou nabažit. Rozvášněni skáčí znovu do vody nebo tam některého hodí.

»Abysi se trochu ochladil! —« zvolají za ním.

Vypjaté svalstvo v ledové vodě měkne, jeho tuhost vláční.

A opět přepadají jeden druhého, ze žertu, ne doopravdy, ale napadený říčí:

»Či ja sem děvucha, ty kancu? —«

Je z toho veselý zápol, půtka hladkých těl, která se chlubí svou silou, pružností, ohebností. Kde už je únava z denní lopoty! Kam odešel spánek, který synky dnes večer minul, nenavštíviv je zatím ani chutí ani zálskem!

I tma má oči a synci jeden druhého zesměšňují. Neopovážil se nikdo nechat na sobě kousek šatů, neboť by byl zle potrestán. A to nejen posměšky, za co se stydí! Snad, že mu dost nevyrostlo to, čím ráz potěší robu? Však ti, kterým to vyrostlo nadměru, se pyšně chlubí, stavějí na odiv a jsou obdivováni —

Když konečně je půlnoc nedaleko a dědina dávno ztichla, naházejí synci šatstvo na sebe a kradou se po mezích k cestě. Kradou se, tvoříce spiklenecké skupinky. Vylučují z nich ty, kdo nemají být zasvěceni, schovávají se před některými, jichž nepotřebují s sebou.

Koupel je naplnila touhou, očistila tělo, ale rozproudila krev, která není teď méně žhavá než polední slunce.

»Včil ku Maryce —« šeptá jeden tomu nejbližšímu, nemusí jich k tomu být víc.

Snad je to jen přání, snad už zkušenost, co synky vede. Někdy jen v mladické zbujnosti zaburcují děvúše na okno, však vědí, za kterým spí, a dobře tuší, že jim děvucha neotevře, i když nespí, vrtíc se v horkých peřinách hladově a lačně. Neboť kdyby k ní některý chtěl doopravdy, zdali by na děvuchu nezaťukal jemně, tichounce, prosebně? Nikdo by o tom nesměl vědět —

Možná však, že to je pravda, co se šeptem (i když »co šeptem, to čertem!«) říká o divkách u Vicherka nebo u Melchiora či u Lhotského. Někteří synci to vědí, znají cestičku záhumním a potom okapem až k okénku, kterým je třeba prolézt. Mluví znalecky a jiní zas by to rádi zkusili, odvahy cítí dost.

Ale co divky! Ty synky dnes tak nelákají, dnes mají synci zálsk na něco lepšího, co není tak snadno na dosah! A radí se, na kterou děvuchu půjdou »zatluc« a na kterou »ene potichu zaklupať«! Neboť zatlouci lze na každou, to ji jen postrašíš a zvylekáš, nic po ní nechceš, jen dáš najevo, že na ni myslíš, že na ni myslíš zrovna teď o půlnoci — Ale chtít potichu zaklepat na děvuchu, to značí podezírat ji, že ti otevře, že tě k sobě pustí —

Marek Matláškův patří už dávno mezi »velke synky«. A teď je svrchovaně pobouřen.

»Kdo to prajel? Kdo to prajel? —« opakuje potmě otázku rychle za sebou, tak jej to vzrušilo.

»Ja —« hlásí se hlas ze tmy. (»Tuž ty? —« projede Markovou myslí, neboť kamarádův hlas lze snadno poznat — »To ti nědaruju —«) — »Či to je zakazane prajet? —«

Řekl totiž ten synek, nadhodil:

»Na Martu Mokrašovu potě zaklupať! —«

Snad si na Martu myslíval, asi jej lákala představa její plaché něžnosti, jejího tichounkého laskání, a nemíval-li odvahu vyjádřit ji slovy ve dne, teď v noci cestou z koupání ze skal se opovážil synek to vyslovit.

A Marka to tolik rozbouřilo, div, že jej to nerozlomilo náhlým vzplanutím ohně.

»Na Martu? Zaklupať? —« drtil v zubech, rozkřiknout se již nemohl, byli na to už příliš blízko dědiny a pamatuj, že je půlnoc!

Ten synek to jistě nemínil vážně, cítil asi Markův zlostný výbuch, který by jej mohl zdrtit, a ledabylo pohodil (třebaže s názvukem trochy závisti):

»Tuž se di na ňu zaklupať sam — žaden ti ju něbere —«

Raději hned potom zmizí ve tmě.

Mizejí i jiní synci, Sami nebo po dvou, po třech. Někteří jdou domů, poznáš to po jejich jistém kroku, slyšet jej i při zakrnutí vrátek.

Ale někteří ne.

Nejjistěji se to ví podle toho, jak se šepem upozorňují:

»Ale pozor na stareho Kramneho! —«

Neboť starý Kramný, ponocný, je dotěrný jak bazilišek, oči má v noci »ani sova«, netrpí tyhle nemravnosti, párkrát už synky pohonil a synci museli utéci, nechtěli-li se dát poznat, aby neměli hanbu, kdyby starý Kramný požaloval u nich doma —

V Markovi šlehaly plameny vysoko vzduté, nechtělo se mu ještě domů, když osaměl, cosi jej táhlo k Mokrašovu statku, neměl pokoje, musí se podívat, aby snad některý synek přece jen se neopovážil! Ja bysem ti dal, svírá dásně, zaklupať na Martu —

Ví, kde spí Mokrašovy děvuchy.

Mají okno do úzké zahrádky. Jakoupak dá Markovi práci přehoupnout takovýhle plůtek? Překrást se trávníkem — ale opatrně, aby tě Mokrašův Afík nezvětil, ten štěká jak zuřivec, rozštěkal by ve chvíli jistě celou dědinu.

Nyní se přikrčit pod houšť malin (»mali synci isto na ně ešče včil chođu, jak chodil na ně Marek, dy ešče byl maly synek —«) a neslyšně čekat.

Zaslechl z dědiny kroky, ale zašly. Nezamířily sem. A musel to být některý synek, starý Kramný chodí pomaleji. A tišeji.

Čekal půl hodiny. Nebo ještě déle. Ale žádný synek nepřišel.

Okénko Marka láká, přitahuje, přímo drtivě jej svírá touha přiblížit se mu. Jedna jeho púlka je slabě pootevřena, děvuchy asi chtějí dýchat čerstvý vzduch ze zahrady, v jizbečce je patrně dusno, jak jinak teď v létě?

Snad o tom ani neví, že se krade po trávníku k oknu.

A už je pod ním. Přikrčen, jeho tmavá postava se klade stínem na bílou stěnu domu.

Zatajuje dech. Ale srdce má v hrdle. Krev v něm tlučé varem.

Nemůže se ubránit, pozvedl ruku a zlehka, jak se mu chvěje ruka, ťukne jednou, dvakrát, třikrát —

I ve svém vzrušení postřehne polekané jíknutí zevnitř, pohyb, šustot peřin.

Lekne se velice, nesmírně se ulekne a náhle běží bez potřebné opatrnosti, dupavě zahradou k plotu. Mrskne sebou přes něj mrštně jak borec, jak závodník.

Nad jeho pobuřujícím dupotem se za ním pustil divoký štěkot poplašeného Afíka.

KNIHA DRUHÁ – NEVĚSTA

KAPITOLA PRVNÍ: OHLÁŠKY

»Velebny pan« vystupoval na kazatelnu. Byl už trochu dušný, ale to dělá spíš ta zatrápená tloušťka než léta, a tak stoupal tuze pomalu. Jeho krok vypadal proto velmi důstojně, a když vkročil na kazatelnu, musil si nejprve pořádně vydechnout, než mohl dát svým farníkům křesťanské pozdravení. Vyhlíželo to tak, jako by pan farář čekal, než se kostel utiší, než si ochraptělí odkašlají, než se netrpělívi a neposední ulebedí.

Teprve po chvilce pozdravil:

»Pochválen buď Pán Ježíš Kristus! —«

Kostel se rozšuměl odpovědí:

»Na věky amen —«

Znělo to jak orchestr. Děti vpředu, »u krotky«, zazpívaly zvukem houslí a klarinetů, děvuchy a roby v lavicích na »robskej« straně to podtrhly kontrapunkticky druhým hlasem, zpod pavlače se zvedly zvučné rohy chasníků a synků, z »chlopskej« strany bručí basy hospodářů a stryků.

»Velebny pan« přečetl evangelium a začal kázat.

Tentokrát o lásce vše přemáhající a vítězíci. O lásce, která hory přenáší. O lásce ke všem těm, kteří potřebují naší pomoci. Nikoli o lásce mladých lidí, jak si ji představují synci a děvuchy, ale o lásce manželské a rodinné. Tam, kde dlí láska chlopa k robě a manželky k manželovi, tam jsou i děti vychovávány bohobojně a vedeny k řádnému životu. O obětavé lásce rodičů k dětem a o vděčné lásce dětí k rodičům.

»Velebny pan« horlil dnes výmluvně. Občas míval takové záchvaty krasomluvného řečnictví, že mu ani dech nestačil. (Byl už trochu dušný.)

V třetí lavici, počítáno odzadu, u stěny, seděli tětka Maryjana, stará »počtarka«, která ovšem už dávno poštu neroznáší, je v pensi, »žije z peniz«. Tětka se natočili malinko bokem a poohlédli se o jednu lavici dozadu. V této předposlední lávce na kraji u uličky, seděli jak rozkoruša ve svých širokých staromódních sukních tetka Vefa, vyměnkarka. Ty dvě už něco pamataly, vzpomínají na primici velebného pána, na jeho zajímavá první kaplanská kázání, a jestliže nyní se tětka Maryjana obrátili na tětku Vefu a jestliže přitom několikrát za sebou pokývli hlavou, mohli to vzít tětka Vefa na vědomí se samozřejmým porozuměním a odkývnout souhlasně odpověď.

Není pochyby, znamenalo to, káže-li velebný pán o křesťanské lásce, »budu ohlašky«. Tolik už svého velebného pána tětka znají, znají ho přece už moc dobře a velebný pán své zvyky nemění. Jde pouze o jedno: kera děvucha se to vydava, kery synek se ju bere? A robky probírají, než pan farář dokáže, všecky dvojice mladých lidí, které spolu chodí, a dohadují se, kteří mladí by to dnes mohli být. Někteří si myslí, že už to má, a zalituje, že si to musí podržet pro sebe, nejraději by

to pošeptala aspoň sousedce, kdyby se přece jen trochu nestyděla rušit kostelní pobožnost. Ale odkašlat si musí, netrpělivě se pohnout, neklidně se zavrtět. Tak nastává v kostele tiché vzrušení, vzmáhá se a roste a velebný pán si myslí, že už asi káže trochu dlouho, že bude třeba skončit.

Tak se kostel dočká.

Velebný pán se odmlčí, nabere svého dušného dechu a pronese slavnostně zvýšeným hlasem:

»Oznamuje se láskám vašim: Do svatého stavu manželského vstoupiti míní — Oktáv Matlášek, svobodný selský syn (synka ohlašuje pan farář vždycky napřed), a Marta Mokořová, svobodná selská dcera —« (Že oba jsou z dědiny, to velebný pán zamlčuje, každý to přece ví, to jenom, jestliže je ženich nebo nevěsta přespólní, uvede její rodnou obec.)

Pak poví ještě několik obvyklých vět a skončí:

»Ohlašuje se dnes po prvé —«

Teprve když je po mši a jde se z kostela, mohou se tětky rozhovořit.

Ty staré už se tak dobře v mládeži nevyznají a ujišťují se:

»Keraže to je z tych Mokořovych děvuch? Ta s tum šumnum svět lum hlavum? —«

»Ta přecaj. Ale něviděla sem ju dněskaj v kostele —«

»Ja, pujdě se ti ukazovať, dy ma ohlašky, aby se lude na ňu obracali, aby na ňu každý plazil jak těla na nove vrata —«

»Ani un tam dněskaj něbyl — ten Matlaškuv —«

»Lebo stal kaj na pavlaču za varhanama mezi synkama —«

Ale tětka Matyslenu jsou robka, která mají oči jak žihadla, v dědině jim sotva co ujde a neodepřou si zavrtnout trošku rýpavě:

»Něchodil za ňum ten druhy Matlaškuv? Ten mladší? Se mi zda, že —«

»Tuž kereho to s ňum ohlašovali? Teho přecaj, ni? —« zastaví se tětky, tohle je přece důležitá věc.

»Ale kaj by! Teho staršeho. Přece sem slyšela dobře. Velebny pan prajeli: Matlaškuv Oktav. Temu mladšemu je Marek —«

»Ja, dítě že mi přeč s tyma divnyma menama, bo dyby to byl Francek lebo Hanys lebo Tonek, to by se to jeden pamatal a nepletlo by se mu to, ale to ten stary Matlášek cosik zmyslel a včil to tu je pomišane, že něviš, kere to synčisko je starše a kere mladše —«

Ale byl to opravdu Oktáv, ten starší. A dědina se divila, bylo plno řečí. Přece Marek »za ňum letal věc ež Oktav, choťbaj ju bylo vidat' i s Oktavem —«

Za těch pár let se ostatně mnoho změní a Matláškovi synci běhají k Mokrašovým děvuchám už dost dlouho. Možná, že si Marta vybírala, vybírala, nemohouc se rozhodnout mezi oběma synky. A pak tedy si vybrala Oktáva. Tak nějak to asi bude.

Za čtrnáct dní byly »třetě ohlašky«.

»Kdo by co proti temu věděl! —« pravilo se slovy velebného pána, který při ohláškách vyzývá, aby ohlásil farnímu úřadu, kdo by věděl o nějakých překážkách tohoto sňatku — »Kdo by muh co proti temu vědět? To, že se ten mladší Matlaškuv brzo na celych tych štrnast dni ztratil? Že ho něbylo vidat? Že stary Matlašek byl bodaj i na četnikach, aby ho hledali? To by přecaj nemohlo vadit' — Ale dyť už zas je synek doma. Jak odešel, tak zas přišel. Včil stojí přecaj hen pod pavlačem — mezi chlopama —«

Ve své urostlosti, pobledlý, tam Marek stojí a poslouchá bratrovy ohlašky. S Martou, s jeho Martou. Slyší i oznámení, že »svatba konati se bude v úterý o hodině desáté«. Pozítří. A on, Marek, »pujďe za družbu«, povede nevěstu k oltáři, od něho si ji povede už Oktáv. A už jako svou ženu —

Svatba to byla šumná, bohatá. Však Matlášek je sedlák a Mokraš je sedlák. Selská dcera si tu bere selského syna. Tatíci se oba chtějí ukázat.

»Maju na to — možu se ukazovat' —« praví dědina.

Půl dědiny bezmála je pozváno na hostinu, přijela i »okolični«, přespolní přízeň, »přatelstvo«. Někteří až hodně zdaleka. Ostatní dědina je »na vystřižkach«.

Už na svatební průvod se přišli podívat téměř všichni. A na »slavnu mšu« byl kostel nabit, třebaže všichni si ani neoblekli sváteční šaty, jen prý si tak odskočivše.

Oba synci Matláškovi závodili ve ztepilosti, Oktáv je útlejší, štíhlejší, ale vysoký a přímý jako jedle, ohebný a pružný jak jasan. Marek je z břemového dřeva, pevnější, širší v ramenou, snad o malinké poznání menší. Ale vystrojeni oba v černém, s voničkami, oběma hoří oči.

»Jak ženiši su vyfiksnuti oba —« usuzuje se.

»To su synci, opravdu jedna radost' —« jde hlas.

»Jeden něrozezna, kery se ju bere, jak su vystrojeni —«

»Najlepši, dyby se vzala obuch dvouh —«

»Nědajžebože, aby to nakoněc bylo takove —« byly už v tajupných obavách naznačovány možnosti těchto konců a předzvěsti rodinných nesnází nebo i tragedií.

Oběd byl u Matlášků, večeře v Mokrašově statku, tak to bylo dohodnuto a připraveno.

Den byl pěkný, však je přece máj, život se otvírá, pole jsou zelená jak naděje, která z nich vykvétá do žní, a dědina má svátek.

Z obou statků rostl zpěv vysoko k nebi, a »pizla«-li muzika, zaletěl její ozev jistě až »o hranice«, do sousedních dědin. Neboť kapela měla svůj stůl »na placu«, na dvoře, do jizeb se už muzikanti nevešli, bylo příliš moc hostí a »velke jizby« s jizbečkami ani na jednom ani na druhém statku nejsou dost prostranné, aby pojaly všechny.

Hospodář, starý Matlášek, se chtěl muzikantům omluvit. Měli by být aspoň v síni, ale i tam je prostřeno pro pozvané.

Muzikanti se však nijak nehněvají:

»Aspoň nam spěš vytravi, dy buděm na lufte. Buděm moc věc zest' —«

»A keru věc vypit' —«

»To je to hlavně —«

»Najhlavnějše —«

I ze síně a z jizeb bylo slyšet podobný hlas. Neboť, zdá se tak, ani tam si všichni neměli kam sednout —

»A dy je ene co jest' a pit' — při šklence se može baj i trochu postat' —« křičelo se.

Lidé »na vystřižkach«, dívající se zpovzdáli a čekající, až k nim přijde aspoň divka s košem »veselovych kolačuv«, poznamenávali s obdivnou závistí:

»Ti se ich nazvali! Take velke vesele — to tu už davno něbylo —«

»Noja, dva sedlaci, to už može cosik byt' —«

U oběda obveseloval všechny stolující, celou tabuli, tlustý stryk Jakub Lučný, Matláškova přespolní přízeň, sedlákův švagr, bratr selky Matláškové, svou obžernou chutí. Bože svatý, co ten toho spořádal! I tak tu byli hodně velcí jedlíci, zmohli z každého chodu dvě i tři porce, ale co to bylo proti stryku Jakobovi! Stryk Jakub si nakládali po šesti kusech pečeně, po šesti řízcích, koláče do nich jen padaly a pivo vléváli do svého smolného hrdla, jako by je naléváli do sudu. Však také jeho požehnané břicho bylo úctyhodných rozměrů a nezadalo by si s větším soudkem.

To se ví, nemohli nevidět mohutně pracující čelisti stryka Jakuba, nemohli si nevšimnout, jak mizí do propadla jeho hrdla sklenka za sklenkou, a svatebčané hlučeli pochvalně a s obdivem:

»Ni, že bysem vam to něžičil, to zas vam to žičim, ale cosik zmožetě! Zmožetě! —«

»Šmakuje vam — to je vidat' —«

»Kerak vas vaša roba doma uživí? —«

»Kerak vam poradi navařit? —«

Stryk Jakub k tomu nemlčí:

»Robu — tu živim ja — a navařit? Na to tam su v kuchyni dvě, aby mi navařily dost' —«

A lidé dál:

»Šak poraditě temu, co je na stole —«

»I temu, co ešče na stul přidě —«

»Pada to do vas, stryku Jakub, pada —«

Stryk Jakub si poplácal na své objemné břicho, než se obhájil:

»Či to něma kaj padať, ludkove? —«

A jako by přece považoval za správné vysvětlit to své žroutství, dodával:

»Vitě, každy člověk ma jakesik svojo zavelebeni—« to myslel »zalíbení« — »Jeden děvuchy, druhy karty lebo kruželky, inši zasej svate puti a kostel a bodajkery bodajco. A tuž ja mam to dobre idlo —«

»A co na zapiti —« doplňovali se smíchem.

»To ja, to ja — a rači věc ež meň —« schvaloval stryk Jakub a zvedaje čerstvě naplněnou sklenku připíjel jadrně, selsky, bařtipánsky, basově:

»Něch nam břuchy rostu! —«

(Posměváčci a uštěpačníci hodili jen stranou: »Šak vam už narust —«)

Napil se stryk Jakub vždy rád a robě, které se zdála spotřeba nápojů, těch opojných (»To vitě, kafeja un se něnapije, na ten ho hrubě něužije —«), nadměrná, vysvětloval:

»Muj žaludek to žada —«

Říkával to tak výrazně, na široko, plnou hubou, že to po něm v hospodě často opakovali, připíjejíce. To spisovné slovo v ústech stryka Jakuba se jim zvláště líbilo.

»Hostina« u Matláška byla skončena. Přáli si »dobře zažiti«.

»Dobře zažiti —« přál všem stryk Jakub a vyslovil to zase tak širokou hubou, že ta dvě slova z ní vyjela jako těžké, vrchovaté fůry, které se boří po osy. Zejména na tom »ž« si dával stryk Jakub záležet. Není divu, že mu jeho »dobře zažiti« vyneslo doma i přezdívkou. Říkali mu »stryk Dobrezažiti«. A napodobovali jeho přepychové »ž«. (»Muj žaludek to žada!«)

Na dvoře řinkla hudba. Kapela tentokrát už stála, byl to řízný pochod, jak jej muzika »řla«.

To se jde od oběda na svačinu a večeri do Mokošova statku.

»Svadebčaně« se řadili.

»Ééé-juch! —« výskali.

»Ééé-juch! —« odpovídali.

A což teprve večer! To bude muzika v »zolu«. Budě se tancovať. Ženich s nevěstou si zatančí po prvé jako »muj s mojum«, jako chlop a roba.

KAPITOLA DRUHÁ: MUZIKA

Do Matláškova statku přišli velebný pán po obědě — »na kusek kolača a trochu tej lury« — jenom na chvílku, »aby něobrazili —«

Když potom tak brzy vstávali a loučili se, volali za nimi stolovníci:

»Kajže tež už, velebný pane? Pořikať breviař? Ten možetě pořikať zitra dva razy a dněskaj zostaňtě mezi veselnikama! —«

Velebný pán spolkli tuhle ne právě nevinnou pilulku, jejich úsměv ji odpustil, a bránili se:

»Však se ještě uvidíme. Přijdu navečer —«

A tak na večerní hostině u Mokrošů se »lude trochu retovali«, už tolik »nězbytkovali a něvyvadzali«, neboť vedle mladých novomanželů seděli velebný pán a proti nim pan nadučitel i pan učitel Tomšík.

Vzpomínalo se, vzpomínalo, bývá to tak. Pan farář i oba učitelští toho věděli moc na oba mladé a na mnoho z těch, kteří byli »na veselu«, však většinu z nich učili, »robili z nich ludi«.

»A jedenkrát —« pokračoval právě v rozpomínce pan učitel Tomšík — »zdalipak se na to, Marto, ještě upamatuješ?« — (i mladé paní, jak všemu svému žactvu, pan učitel tykal) — »jsem musil nechat Oktáva po škole, protože — no, jako dnes to vidím, přepadl synek to děvče jako lupič, jako bandita, a jak jí nakládal, tak jí nakládal. Hlava nehlava, bil, až se všecko třáslo. Kousek od školy, já se na to dívám, volám, křičím, synek neslyší, jen trestá a trestá. Bůh ví, proč, ale bije a bije. A děvucha drží, trpělivě, bez obrany — Ja, synku, děvuchu, kdo by to byl řekl tenkrát, když jsi ji vyplácel, že jednou si ji povedeš k oltáři —«

Kdosi je tak pozorný, že okamžitě podotkne:

»K oltáři se ju něved, až od něho —«

Ale jinak posluchači panu učiteli přitakávají, nebyli při tom, věří slovu pana učitele Tomšíka, nemohou je přezkoumávat.

»Jaja —« schvalují — »Matláškovi synci, to byli kamfabli, ti to uměli, nědali se bodajkemu —«

»Šak škoda hyba, kery idě vedle —«

»A čím spěš s tym u roby začněš, tym lepši, něni pravda, Oktav? —«

»Aspoň vi roba zaraz, že musi chlopa posluchať —«

Ženich se k těm řečem tváří nejistě, nemůže si ani vzpomenout, že by něco takového provedl, ale kdož ví, »istovať« nemůže, protože neví tak bezpečně, zdali přece jen něco podobného nemá na svědomí, Bože, takových klukovských rvaček a potyček bylo!

Ale nevěsta je celá v krvi, zalila jí tvář, tu usměvavou, bledolící, radostiplnou tvář, horká vlna čehosi niterného, pálicího, žhoucího.

Nemůže to na Oktávovi nechat.

»Tak to něbylo, pane učitel —« pronese do toho ruchu ne nahlas, ale pan učitel Tomšík i všichni, kdož mají slyšet a chtějí, zaslechnou ta slova dobře — »To mi tedaj něnabil Oktav, to byl Marek —«

A jako šlehnutí proutkem mrskne její pohled v tu stranu, kde mezi nadýchanými družkami sedí u stolu »první družba«.

Té chvíle se Marek upřeně zadívá na Martu, na nevěstu, »mladu robu«. Po celý svatební den se chránil pohlédnout na ni zpříma, bál se snad, aby ho oči nezahládily, aby jimi nepověděl, co nepatří nikomu, a teď se zapřel přímým pohledem: Podivajtě se, tuž ona se to přecaj pamata! (Ale od té doby na ni nevtáhl ruku, ještě ji hájil před výpady jiných synků!)

»Ten nebo ten —« připouští pan učitel Tomšík — »To už dnes přesně opravdu neví. Máš mladší paměť, Marto — a potom, budeš to lépe vědět ty než já: ty jsi dostávala, já ne, já jsem se jen díval — Ale co si pamatuji velice dobře! Ptal jsem se potom synka: Čemu si ju bil? Čemu bysem ju bil! — povídá mi synek — Vargaju na mje, že mam Martu, tuž sem ji natřiskal —«

»Svadebčaně« se smějí.

»Obrazilo synečka, dy na něho kdo zakřičel, že ju ma —« rozvádějí, neboť mají rádi jasno — »a včil je rad, že ju dostal —«

»Aby ti ene včil za to tež něnabil, Marta, daj se pozur! —«

»To idě na tebe Oktav, tak se braň! —« útočí na ženicha.

Ted' i ženicha polévá nach, má přece na mysli jiné věci, kdepak bití a rány!

Leč někdo jej obhájí, než se Oktáv vzchopí, mluvčí asi zaslechl dobře slova nevěstina a bodá jistě a ostře:

»Ale dyť to přecaj byl Marek! Ten ji natluk! A ten se ju něbere —«

Taková slova jsou věru nebezpečná, nejsou vážena dobrou vahou, ani jemnou, Markovi jitří v prsou oheň, žíří tam pod spaleniskem, lidé, nerozhrabujte ten žhavý popel, vyšlehnou z něho plameny, bude hořet, spálí nás, zničí —

Už když se ráno strojil »první družba« Marek do svatebních černých šatů, chvěly se v něm struny nervů, přepínané, vydávající nejvyšší tóny, úzkostné, sténající. Noc, studnice trápení, jej nepodarovala darem posily a spánku, hlava, ach, »treštěla« úpornou bolestí a oči, jamky vitriolu, byly obloženy špendličím a obaleny skelným práškem, k smrti bolestně zraňujícím.

Díval se přes hlavu své »družce«, když mu připínala »voničku« na klopou kabátu, rozmarýna mu napadla chřípí radostně něžnou vůni, ale Marek se přes hlavu své družky díval po nevěstě, které se naposled asi dotkne, až ji povede do kostela. Cestou zpět už bude Oktávova, cestou zpět už bude švagrová, nedotknutelná, cizí, vzdálená.

Nepodíval se na ni, když ji pak vedl po dědině, nepromluvil slovo, oči hledaly jen cestu a střežily kroky své i její, neboť zpod dlouhého bílého nevěstina šatu vystřelila při každém kroku osvěživá píseň děvušiny nohy, kratičká jak hlesnutí, ale podmanivá, tetelící se, chvějivá, šumná.

Nepohlédl na ni ani sebekratším mrknutím, tvářil se vážně.

(»Ten prvši družba se dive, jak dyby šel na pohřib —« podotkl k tomu někdo pozornější, ale odbyli ho: »Něbudě ti vyskať v kostele, počkaj něskorši, šak un ešče rozvaže —«, ačkoli nejednoho napadlo, co všechno dnes asi Marek pochovává, pohřbívá —)

Avšak i když se na ni nedíval, ustavičně cítil její blízkost, pohyb jejího těla, vlnu jejích kroků, lehoulinký tlak její ruky, zavěšené v jeho, jak samet jemný dotek její paže v dlouhém bílém rukávu, sahajícím kraječkou až do prohlubinky nad dlaní.

Nikdy nebyly jeho smysly tak lačné zvědavé, tak hladově čerstvé, jako při této cestě do kostela. Nikdy doposud nevnímal osvěživou blízkost dívčinu tak soustředěně, nikdy dříve jej tak neopájela, nepodmaňovala, nezdolávala. Je to snad tím, že mu je dnes tak nenávratně blízko? Že se mu tak na věky vzdaluje?

Po celý den se jí pak vyhýbal, když ji dovedl až před oltář. Tou krátkou cestou po dláždách v kostele se už viditelně chvěl, jistě to cítila i Marta, šla od něho dost daleko, sotva špičkami prstů se dotýkala jeho paže. A cestou z kostela už šla Marta s Oktávem a do Marka se zavěsila jeho družka, »prvša družka mezi družkama«.

Chválabohu, první družba má o svatbě co dělat! »Na veselu« leží všecko na něm. »Jaky je prvši družba, take je vesele«. Ženich i nevěsta mohou být tiší, jim přísluší vážnost stavu manželského. Staří — co staří a ženatí? Ti — tak dobře se najíst a napít, povolit pásky, popovídat, poveselit se a zasmát nad troškou »tej regrace«. Odpočnuť se a zapomjet' — robiť se budě zas zitra. Mlaďoši a děvuchy, družky a družbové, věru, ti nemají z toho všeho pojem. Ale »prvši družba« — to je přece ten, který udává tón, poroučí muzikantům, dbá o zábavu a hluk. Hluk. Hluk!

Tak mohl Marek hlučností zakrývat to potřhané nitro, ty cáry ve své hrudi, to roztlučené sklo v rozbité ráně. (Mohlo to už přebolet za ten čas a vizte, lidé draží, chvílemi to bolí, jak dosud nikdy nebolelo, nemyslitelně surově, nezdolatelně hrubě, bez smilování, nelítostně —)

Mohl se přitom vyhýbat přímému pohledu na Martu, za celý den se na ni jeho oči nepodívaly, a přece jej provázela pořád, při každém výsknutí ji viděl bledou,

s překrásným úsměvem, mizející, vzdalující se a zase kynoucí a blížící se. Každé ééé-juch! platilo jí, ztracené.

Až teď večer se k ní zahleděl, už rudolící hlučným veselím a tím, co musil vypít, připíjeje a zavdávaje. To, jak pan učitel Tomšík vzpomínal —

Horempádem, odstrčiv židli, až upadla, teď Marek vyskočil. A k muzikantům.

»Budě tře do hospody, na zol, uvijajtě se! —«

»Ešče se vyskačetě —« zdržují staří dobromyslně — »ešče matě času ež ež —«

Ale první družba je naráz posedlý spěchem, pobízí kapelu:

»Dopijtě, kdo matě žizeň, šak hospocky už vam v zolu čepuje nove. A synci a děvuchy, přirychtujtě se, abysmy šli —«

Je to »vesele s muzikum«, jakpak by jinak! Bere si přece Oktáv Martu, selský syn selskou dceru. A to znamená, že večer je v hospodě tanec, na ten může každý, vejde se jich tam víc než do jizeb na statcích, ale každý ovšem stejně nepřijde jen tak, přijdou jenom ti, kdo byli »zazvani«, koho pozval někdo ze svatebčanů, a protože »na veselu« je půl dědiny, je druhá půlka jistě »zazvana«. Kdo snad přece pozván nebyl, může přijít »na vystřižky«, podívat se, nebude tančit. A »zol budě pylny — šak ene z veselníkův by muh byť pomaly pylny —«

Snáší se večer, zpovzdálečí se blíží dědině a pod lesem už čeká noc, aby vykročila.

Leč zatím je na nádvoří u Mokrošů (jak vzorně je umeteno pro všechnu tu slávu!) den ještě dost světlý, družky volají své družby, družbové shánějí své družky, stavějí se do dvojstupů, průvod je podobný tomu, který kráčel dopoledne ke kostelu, jen »pukety«, kytice, družky odložily, ty by teď překážely, a chybí tu ženich s nevěstou, v čele je první družba se svou družkou.

Tak se vykročí k hospodě. Ať si staří ještě sedí, ať jen zůstanou v jizbách s velebným pánem a s učitelstvem, ať jim nejdříve trochu vytráví! Mládeži už vytrávilo, je dost čerstvá, aby se začalo s večerem!

Průvod vykročí a ovšem v čele jde kapela, řinčíc třesutým pochodem. Marš vyzvání jak hrom, duje jako vichřivý orkán dědinou, blýskání na časy jej provází, dědinu to vyvrací z kořenů; mladší děvuchy, divčiska, pacholci vybíhají před vrata, hospodyně se vykládají z oken.

Průvod kráčí za muzikou, výská, jása. Stačí, aby kdosi z veselníků uviděl před některým statkem zvědavou, rozesmátou tvář, kynoucí ruku, zajuchá jí naproti a posílá s křikem, zanikajícím v rámusu toho skvělého marše:

»Tak se struj, struj — ež nepřiděš ostatni! —«

A ten oslovený kývá, slibuje a opravdu se utíká strojit. Jak muzika »řně«, tak dostává k tomu »šporny«, pospíchá, »uvija se« pod injekcí té třeštivé hudby.

Že je to od Mokrošů do hospody moc blízko, že by muzika marš ani nedohrála a už by byla v »zolu«, vezme to průvod oklikou, po »malej« straně dolů, po »velkej« navrch a celá dědina jej slyší a vidí, celá dědina je takto zazvána, tak se tomu rozumí.

»Tuž potě, potě, sušedo — aspoň se podívat' —« nabádají se navzájem.

»Ma to byť ež do rana — pan starosta už dal dovoleni —«

»Kerak by nědal dovoleni — sedlak sedlakam! —«

S břeskným, řinčícím pochodem vplují muzikanti do hospody, na »zol«, však jej hospodský už připravil, na stolech svítí zářivě bílé ubrusy, okna jsou ověncena a na průčelní stěně je zavěšen nápis »Vítáme Vás!« (odpusťte, že je už opotřebován, vítal už tolik lidí na těchto místech, jak jej hostinský schovává a v čas potřeby vyvěšuje!) A ve výčepu je už načepována dlouhá řada sklenic se svítivě bílými čepicemi. Mizí, jako by tály.

»Veselnici« se hned točí, kolo je v okamžiku plné.

Neuplyne ani hodina, svatebčané tu ještě zdaleka nejsou všichni, trousí se jeden po druhém a ve skupinkách od Mokrošů i od Matlášků, a už musel flíglhornista vytroubit »zolo jen pro svadebčané!« (Chtěl to vyhlásit hodně učeně, a aby to bylo jako v městě.) Tolik tu je chtivých tance, že by se »svadebčaně« dost ani nevytancovali mezi ostatními, a je to přece muzika pro ně.

Přišli už i stryk Jakub Lučný, vevalili se jak parní kotel, jako kdyby bečka piva dostala nohy. A hle, ještě může tento stryk! Co toho stryk Jakub zmohli, jistě tolik, co dohromady jedna větší rodinka, ale hned se shánějí »po kusu večere a po trošce jakehosik napoja«. (»Napuj« — tak se říká tomu, co leješ do koryta dobytku, ale stryk Jakub jsou nevázaně veselí, tož tak!)

»Nale, stryku Jakub, děprem stě se najedli a už chcetě začnuť nanovo —« je slyšet.

Stryk Jakub najde vysvětlení ve zvučném a malebném rejstříku svého »ž«:

»Muj žaludek to žada —«

Venku je už podletní tma, jiskřivá pod šedavě modrým zvonem nebe, protkaným jak zlatohlav stříbrným zářením hvězd, když se z hospody ztratí první družba s družkou a s průvodem ještě dvou nebo tří párů. To jdou pro nevěstu s ženichem a u dveří zatím číhá synek, aby včas hlásil muzice jejich příchod.

Mezitím se v sále hlučné veselí právě ještě znásobilo, neboť družka se postavila před stryka Jakuba:

»Potě, pane Lučny! —« (řekla to po pansku.)

Neboť na svatbě si chodí každý »veselnik« pro tanečnici a každá »veselnica« pro tanečníka. Družky si vybírají samy ze zazvaných nebo ze svatebčanů, nečekají, až je někdo k tanci vyzve.

»Kaj by tež ja, děvuchu, kaj by tež ja? —« brání se stryk Jakub, ale sál už to postřehl, vzbouří se křik téměř válečný, stryk Jakub musí na sál, na parket, dělají mu místo, tvoří kolo svázaných rukou a juchajíce volají:

»Zolo! Zolo! —«

Nevyjel to parní válec na silnici, nedrtí to strašlivý tank, každý odpor lámající, svého protivníka, nevrazil to zdivočelý slon do džungle pralesa, v níž za ním zůstává průliv široké paseky, nerve se to velryba na jedovaté harpuně ani hroch se to nehází a nezmítá ve vězení svého bazénu — to tancuje stryk Jakub »zolo«.

Děvuška, družka, poletuje v jeho rukou jako bělásek nad širokým polem. Stryk Jakub nad její hlavou supí a funí, div že nepřehluší kapelu v jejím ševelivém valčíku a div že dutí jeho oddechů nevyduje v kole mezeru, jak smete snítky mládeže, která poskakuje kolem stryka Jakuba, činíc jeho slavnému »zolu« stafáž.

Dlouho to ovšem stryk Jakub nevydrží a musel by se neslavně vzdát před koncem kousku, však už párkrát při několika krůčcích oddechu se snažil osvobodit, volaje: Tuž dost, tuž dost!, ale zachrání jej synek, jenž ode dveří vykřikl ke kapele pod znamením ruky:

»Už idu! Už su tu! —«

A kapela rázem přerušila valčík stryka Jakuba (k jeho radosti) velikým a slavným troubením na pozdrav. Tuš!

To přišel ženich s nevěstou. Družky a družbové, kteří pro ně zašli, je doprovázejí, nyní se rozvíjejí v kolo, kdekdo se chápe jejich rukou, celý sál, celé jeho taneční místo je prázdné, ovroubeno lemováním postupujících svatebčanů, mezi nimiž je zaklesnut i supící stryk Jakub jako menší hora, takový slušný vršek, docela pěkné návršíčko, a v tom uctivě prázdném prostoru tančí Marta s Oktávem. Ženich s nevěstou. Chlop a roba.

A Marek, jak je povinností »prvšeho družby«, zajuchá jim na pozdrav, hlas se mu ve výsknutí ani nezlomí, dovede ještě zazvonit, oj! Ééé-juch! »Prvši družba« ovšem zrobí z řetězu okolo sálu nakonec hada, obtáčí jím ve stále užších a užších, svíravějších a tísnivějších zákrutech tančící pár novomanželů, až se mladí manželé stanou hlavičkou, hadí hlavou, a pak tu je naráz síla mladošských rukou, nejen Markových, a Oktáv i Marta jsou nad sálem, nad tancem, zvednuti na ramena, všecko je pozdravuje, jása, křičí, výská, juchá a muzika to už též postřehla, znovu se rozplamení křídlovka, teď to je ještě divočejší vytrubování, ještě onačejší tuš!

Jak potom ty oba mladé stavějí opět na prkna, tolika tisíce šoupavými kroky uhlazená, k dotančení kousku, jsou to přece jen Markovy ruce, které obepjaly Martu v jejích útlých, hebkých bocích a lehounce jako pírkou jí dovolují dotknout se opět země. Patří se to prvnímu družbovi — něni pravda? Oči Markovy se přitom přimřely —

Konečně je tu ženich i nevěsta, konečně jsou tu všichni, konečně je možno začít s veselím. Neboť doposud to nic nebylo. Doposud se nezačalo. Ale už se začíná.

Muzikanti volají na prvního družbu. Jaksik pry na nich zapomjel. Němajú ambažury. Něni natisku. Kera pulka by se ku temu pivu zešla! Pomohla by!

Pojďte sem, páni muzikanti! K výčepu! Tak velí první družba. Hospodský má všeho dost, naleje i »cosik ostřejšeho«.

Ale když staví do řady »pulky«, smete je Marek, však je prvši družba, mocným gestem:

»Do takych stupeček? Chlopam? Nalejte to do zodovkových šklenek! —«

A první vyrýpne nalitou sklenku celou naráz, obrátí ji do sebe, až mu v hrdle zaklokotá varem.

Muzikanti se zdráhají, trošku na oko, trošku doopravdy:

»To je dobre tak henaj pro stryka Jakuba, pro taky břuch, ale pro nas? —«

A Marka kterýsi varuje:

»Něpij to tak hvito, buděš brzo hotovy —«

Potom se rozhodnou ve valné většině:

»No, jednu taku každy zmožem, co by ni, ale druhu nědaj naleť, ovak bysmy potem už věla nězahrali. Zostali bysmy všeci pod stolem —«

A už sál tleská a hlučí, dožaduje se muziky, která je ve výčepu u »šklenek«. Muzikanti dopijí a s očima, které se už více lesknou, se chápou instrumentů.

Střídají se sóla, lid se veselí.

Zbuntoval to opět Marek, však je povinností prvního družby udržovat veselí a dobrou náladu, vymýšlet vtipy a »regrace«, zbuntoval to on, že když vytroubili sólo pro všecky družby, nedočkaly se jich pro tento tanec družky, už se načechrávající. Synci si k tomu sólu vybrali nejstarší babky z celé dědiny, které tu všelikdes na lavicích podél stěn seděly »na vystřižkach«. Tětka Maryjana a tětka Vefa (počtarka, ne ta druhá tětka Vefa, roba stryka Metoda), tětka Matyslana a tětka Johana, robky chromé a dušné, robky »jak věchtě« nebo »jak bečky«, zmládlý o dobrou padesátku let, a dokud jim dech stačil a dokud je poslouchaly nohy, dotud sebou mrskaly a poletovaly v rukou mladochů-družbů. A když se unavily a když s poslední kapkou dechu jistily »To bysem, synku, musela měť pozitřku pohřib, dobysi nepřestal —«, vybírali synci další robky a stařenky, dokud neprovedli všechny.

Sál se zajíkal smíchem, pokřikoval, zpíval, burácel.

Marek neustával, čert ví, kde se v něm ty nápady braly.

»Ten stvařa, ten zna tych kundrfeluv, tych rozmanitych kuskuv, ten teho ma v hlavě! To je družba, jak se patří —« přiznávali mu, co synek sršel jak letící meteor v roztančeném sále, co plápolal, hořel, syčel.

A pil. Pil, jako by byl k smrti žízniv, jako by se nemohl dosytit, jako bezedný, jako by v něm hořely nezdolatelné plameny, jež ničím neuhasíš.

Přitom zběsile tančil, vířivě, ohnivě, každý kousek bez zastávky. Uhýbali mu jak lesnímu požáru, jak orkánu. Razil si cestu rozvířeným kolem jak tornado.

»Ty utancuješ čtyry družky, ni jednu —« křičeli na něho.

»Baj deset —« sípěl jim v ústrety.

A opět jej viděli u výčepu. A zase v kole. Lil se z něho pot, bílá košile byla mokrá k ždímání, i černý kabát už chytil vlhkost, límeček se podobal hadříku, »byndla«, kravata, s manžetami byla dávno pohozena. Marek se vydával, rozpouštěl se, tavil. Kdo z vás, ludkové, ví, jaká sopka to v něm bouří a vře! Jaké peklo! Jací dáblové!

Naráz se hrnul ven, do té světle temné noci, z počátku hrozivě tmavé a vážné, potom, jak se rozhlédneš, přívětivé a zjasněné.

Zastavovali jej:

»Kaj to iděš? Něchud' do tej zimy taky spoceny — može tě chytiť zapal pluc —«

»Něbyla by žádná škoda —« házel jim v odpověď a už sjel se schodů, jak to dělají roz dováděná děcka ze školy, chytí se zábradlí a jedou jako po klouzačce.

»Daj pozor, moc by ich plakalo—« dotírali za ním.

»Pro mje žádná —« volal už zvenku.

Když se vrátil osvěžen, zdálo se, tou tichou nocí venku, bylo už chvílku po půlnoci, tenkrát si asi vzpomněl, že první družba má ještě jednu povinnost. Dávno ji měl splnit, možná, že se na ni čeká, zameškával ji už dost dlouho.

Šel tedy pro nevěstu, beztak s ní už kdekdo tančil, každý vzdával nevěstě takto hold, jen Marek se k tomu neměl. Až teď.

Okázale, stoje u jejího stolu, stápěje se v ní nyní celýma očima, prosil, žadonil poroučivě:

»S prvním družbum, Marta, se musi nevěsta tež raz zatancovať —«

Ne, s Markem nikoli! Jen s prvním družbou! Ať to všichni vědí, tohle právě ať všichni slyší!

Sál zvučí jak obrovitý úl, tentokrát se s Markem všechno točí, jak tančí svůj tanec s Martou, hold prvního družby nevěstě.

A když ji vede k stolu, chtělo by se mu steskem zasténat, ale tento vzdech je třeba spolknout, mohl by se změnit v zoufanlivé zavytí. Je mu do zasténání, neboť ví, že

víckrát dnes pro Martu nepřijde. Ta hrozná bolest, to trnouce srdce, trýznivý, svíravý žal nechce synka opustit. Po celou noc už tomu synek utíká a utéci nemůže. Čím více vyvádí, tím urputněji se v něm ta úzkostná bolest rozmáhá.

Zbývá mu ještě výčep a tanec, veselí a juchání, Marek řádí a divočí, láme jej to, přemáhá.

Marta to snad vidí, čehosi se možná bojí, může přijít okamžik, kdy Marek nebude moci za sebe a nepřemůže se, nebude s to se ovládnout — věru, že to nemá být, aby z toho večera spěchala nevěsta domů, ale nejraději by Oktávovi zašeptala, aby tedy šli.

I Oktáv, podívejte se na něj pozorně, má podivné napětí v tváři, jakousi pozornou úzkost, vyčkávavou, bolestnou.

Konečně však přece přijde Martina chvíle, dočká se, že muzikanti zahrají nevěstě a ženichovi pochod na cestu domů. Oktáv tančí dnes svůj poslední kousek s Martou, kvapík, do uříčeného vyčerpání — Vrhel se do tohohle tance najednou se živelným elánem, jako do hluboké studně, ponořil se do něho, pije plnými doušky, opájí se jím, zalyká —

Jejich průvod pak vyjde, juchá ovšem zase vesele a Marek jej vede.

Mrazivá vlna nočního chladu zatopí Oktáva, obleje jej ledově, jakmile vykročil ven.

Všichni se vrátí do sálu, i s Markem, co doprovodili novomanžele až na práh jejich svatební noci. Přijdou až po dlouhé chvíli, museli tam čekat, až ve svatební ložnici uhasne světlo, věrná stráž. A sál víří dál, z noci do rána.

Leč nad ránem se Marek vytratí, najednou ho není vidět. A byl skoro střízliv, i když ustavičně pil.

Z hospody vyšel pomalu, váhavě, ale za dědinou se vyřítit do polí jak štvanec. Aby byl dědině co nejdál. Ta zlá, tvrdošijná bolest mu seděla v týle jak zabijácký křivák.

Na obzoru očekávalo už ráno své vzkříšení —

KAPITOLA TŘETÍ: JEDENKRÁT CESTOU OD SVATÉ ANNY

Když se narodili Matláškovi synci, nevzbudila ta událost v dědině větší rozruch než narození dětí v jiných rodinách. Roby přišly k selce, po každé synka odivily, olaskaly, »omulcaly«, což tedy značí něco víc než pouhé olíbání, pochválily, okřikly sedláka čímsi pochlebným a mladé matce přinesly vydatnou polévku z »kury«, Ne, že by u Matláška nebylo dost slepic k takovému účelu, ale je už to tak, že polévka ze sousedovy »kury« mamince lépe chutná. Však selka, až přijde ten čas a až se ozve křik maličkého ze sousedství, nezapomene přinést stejně dobrou slepičí polévku, mastnou a hustou, dárkyni na oplátku. (Říká se přitom beztak: »Dy něvim, eli vam to něněsu jako matce ženicha mojej děvuchy —«)

Příchod Matláškových synků nebyl tedy pro dědinu událostí mimořádnou, ale křest — to už je tentokrát něco jiného. Křest se vyvedl, ten se sedlákovi podařil.

Především vrtěl velebný pán nad sedlákovým přáním hlavou. Přece jen, povídal, hospodáři, to rozvažte, je to poněkud nezvyklé, dědina se bude smát —

»Dědina se budě smít' — co by se smila? Alebo — tuž, něch se směje, dy chce —«

— a synci, až bude chlapec chodit do školy, budou na něho pokřikovat pro zvláštnost toho jména, však víte, jaká je mládež —

»Synci křiču dycky, něch je kemu Petr lebo Pavel —«

Potom, co pan farář ještě domlouval hlasem co možná přesvědčujícím, se náhle sedlák vzpřímil a pronesl dost příkře:

»A tuž — či to je vaš synek, velebnny pane, lebo muj? Dajtě mu, jak ja chcu, je to přecaj moja věc, jak se myslim —«

Tak mu dali jméno Oktáv. Prvorozenému.

Dědina se opravdu uchichtávala, mrkala na sebe poťouchlýma očima za sedlákovými zády.

S druhým synkem to však bylo ještě větší překvapení.

Sedlák přišel do »kruchty« k velebnému pánovi s nekřtěňátkem a za zády křesničkovými (však to byl týž kmoťr, co u prvorozeného) poručil velebnému pánu (když se pan farář zeptal: »Tož, jak mu dáte? —«):

»Roman —« (Doma už měl křesniček své námitky a vyhradil si: »No tak se mu to řekněš sam, ja něchcu, aby mje farař vyhodil z kruchty ven —«)

Velebný pán pozbyl dechu pro tu chvíli, zastavil se uprostřed začatého pohybu, a jako by podezíral své uši z neposlušnosti a z nespolehlivého sloužení, chtěl se ujistit:

»Jak pravíte? —«

»Roman prajim —«

Pan farář musil párkrát polknout naprázdno, než se odhodlal odporovat:

»Ale, pane Matlášku, uvažte to pořádně a doopravdy! To už je načisto převratné. Synek bude každému pro smích. Takové jméno se hodí nějakému milánkovi v městě, ale zde na vesnici? —«

»Budě mu Roman —« trval sedlák neústupně na svém, čert vůbec ví, kde na takové jméno přišel a odkud dostal tenhle nešťastný nápad.

Oba, farář i sedlák, pronesli ještě pár vět, stále rozčilenějších, a nakonec pravil tehdy velebný pán s odměřenou upjatostí, ale pevně a rozhodnutě:

»Na takové jméno vám synka křtít nebudu, to není žádné svaté jméno, chlapec by neměl ani svátého patrona —«

Pan farář měl snad názory a přesvědčení starých, kteří znali jen Francky, Josefy, Toníky, Jeníky, Anky, Maryčky a takové. Nikdo mu nesměl s nezvyklým, novotářským jménem přijít. Přel se pak vždy a skoro po každé s úspěchem vynutil své. Ne-li jinak, tedy prostě tím způsobem, že okřtil proti vůli rodičů děcko na jméno, jež se mu zdálo vhodné, ne na takové, jaké chtěli rodiče s křesničky. A tak děvucha, která by měla slyšet na sváteční jméno Jarmila, Milada nebo Svatava či tak nějak, byla zase jen »Marykum« lebo »Hanum«. Málokdy se podařilo rodičům dosíci úspěchu u pana faráře, a to ještě jen tenkrát, nebylo-li žádané jméno příliš odvážné.

I na ta slova velebného pána našel sedlák odpověď:

»Takych men je věc, co něsu v kalendařu —«

»Ne —« určil velebný pán — »takhle vám ho křtít nebudu —«

A teď už bylo pozdě na dohovor, neboť Matlášek byl »prchly chlop«, obrátil se v kruchtě ke dveřím a poručil svému průvodu:

»Tuž potě — damy synka okřtiť kaj indě —«

Dnes už se nedá jistovat, jak to potom udělali, na půl cesty vyšel vstříc pan farář, na druhou půli si dal říci umíněný sedlák, a tak příští neděli přinesli synečka k svátému křtu nanovo.

A dali mu Marek. Nebylo to o nic zvyklejší jméno, ale byl to svátý evangelista a velebný pán nemohli nic namítat.

To je historie nezvyklých jmen Matláškových dvou synků (více bratří pak už nedostali, ani sestřička nepřišla, a to je pro chválu Boží dobré, ví jistě Pán Bůh, proč to dělá, říkal pan farář, protože kdo ví, s jakým potvorným jménem by sedlák přišel zase příště a jak by to nakonec dopadlo.)

O sedlákovi se moc mluvilo, nejen v dědině, i »o hranice«. Široko daleko se rozkřikla zvěst o pohoršení se křtem jeho druhého synka.

S úsudkem byla dědina hotova naráz.

»Un je tak trochu rapl —« prohlásila o Matláškovi.

»O ja, rapluje, něbudě už jinakši, rapluje —«

»Takovy un byval dycky. A ve všeckym —«

Najednou tedy byl sedlák v očích dědiny »raplem«, potřeštěným, praštěným, »pohlupavym«. Nebýt těch zvláštních křestních jmen, snad by to dědině ani nepřípadlo.

Pravda pak byla ta, že v sedlákově zůstalo kus písmáckého ducha po dědovi. Jeho »staříček« — to byl prohlášený písmák, jehož zásluhou se zachovaly vzpomínky na prastaré události v dědině, starý Matlášek zapisoval nejen, co sám viděl a zažil, nýbrž i to, čeho se od starých doslechl, a staří to namnoze měli ještě od svých stařenek a staříků, takže staříček Matlášek viděl takto o několik generací zpět a mimoděk založil obsažnou a bohatou obecní kroniku, z níž bylo možno dovědět se o krupobitích a škodách, jaké postihly dědinu a celý kraj ve kterých letech, o vývratech v tom neb onom lese za strašlivé větrné bouře, o zhoubných požárech a statečnosti těch, kdo zachránili z nich cizí životy i majetek s nasazením svého zdraví, o vzácných a podivných návštěvách v dědině, vojenských i jiných, o válečném tažení a kdo z dědiny na tu vojnu šel, aby se už do dědových pamětí nevrátil, o strastiplných událostech v některém rodu, pronásledovaném nemocemi a neštěstím z božího dopuštění, o úmrtích a pohřbech, o narozeních a křtech, zkrátka o všem, co dědinu neminulo, i o mnohém, co šlo jen vpovzdáli mimo a co staříček Matlášek zapsal hrubým švabachem, ale rukou, která nebyla nezvyklá psát a která asi ráda psávala, jistou a pevnou, rovnými a úhlednými řádky a slovy podle kamenů tvrdými, jadrnými a jako mlat vyrovnanými, vždy a ve všem pravými pravdě.

Však to byl jeden učitelský, nadučitelův předchůdce, který z rukopisu staříčka Matláška všechno podstatné přepsal do zvláštní knihy, s uznáním vypravuje, že nemusil měnit téměř ani slovo, všechno že dýchalo věrnou historickou pravdou, jak se dalo ozřejmit z jinačích pramenů, a že bylo zaznamenáno osobitým slohem dobrého vypravěče, umějícího rozlišovat důležité od bezvýznamného. (Aby starý sedlák nerozeznal zrnko od plevy!)

To byla nyní nejstarší obecní kronika nejen v okrese, nýbrž v mnoha okresech ve vřkolu, dědina byla na ni pyšná a nynější učitelští v ní pokračovali událostmi dnešních časů.

Ze »staříčka«, starého písmáka, zbylo sedláku Matláškovi zalíbení v knihách, v písmu, v kalendářích, v hloubání, a byl to, jak mu namnoze říkali, »takovy mudrak«, jako byli jeho staříček ve všem všudy selský filosof. A z knih asi vypátral i ta zvláštní jména pro své synky, odkudpak odjinud?

Matláškovi synci, Oktáv a Marek, byli pak stále »cosik extra«, lišili se od ostatních synků už tím, jak chodili věčně stejně ustrojeni a obuti, vždy měli zároveň nové šaty týčž barev, střižené stejným střihem z téhož kusu látky, zároveň dostali nové boty

a nové klobouky nebo čepice, a je pravda, Marek chodíval poněkud omšeleji a pospravovaněji než Oktáv, to proto, že více dral, Oktáv byl šetrnější a též mu každý šat lépe slušel než sseďlejšímu, v ramenou širšímu a mocnějším Markovi.

Držení byli synci přísně, přísněji než jiné děti, bití bývali zpravidla »paskem«, otcovým řemenem, který odepínal tatík důstojným, vážným pohybem, jako by to byl slavnostní obřad. Bývali bití nezřídka, a to nemilosrdně. Sedlák nevyplácel pro zbytečnost, ale když dával, dal dosyta. Synci uměli snášet hojné výprasky zmužile, otužili se, zatínajíce zuby do rtů, a málokdy se dali pod ranami do křiku. Tak se stalo, že sedlák nejednou, vyplativ synky, je hned se zalíbením pohladil, jako by jim uděloval vyznamenání.

V přísné kázni byli oba synci vedeni k pracím ve statku a v hospodářství. Když vyrostli, byli pacholek a hospodář na statku téměř zbyteční, neboť dva páry koní patřily nyní synkům, jedny »zapřihal« Oktáv, druhé Marek. Oktáv měl vraníky, valachy, Marek hnědou Hanču se »šimlum«, klisny.

Pacholka ovšem sedlák nepustil, nebylo by to důstojné statku, být bez pacholka, pro kterého se vždycky najde práce, i když už ne zrovna u koní, a pak byl Poldahanys na statku již hodně dlouho, přišel, ještě když byli oba synci malí, a vychovával je se sedlákem, však to byl on, kdo je naučil mít koně rád, kdo jim konečně dal po prvé bič do ruky, komu »pohaňali koně«, když oral a když malí cvočci se motali kolem něho po brázdách s tisícem otázek, pochybností, útoků a dotěrností. Ostatně, »pokluzá« synkům oba páry koní Poldahanys i teď, jakmile přijedou synci z pole, už pomáhá odstrájet, vede nebo pustí koně — však už sami trefí k žlabu — do maštale, zasypává, hřebelcuje, kartáčuje. Ale podle toho, s kterým párem koní který synek jezdí, už sedlák nyní dávno poručí třeba: »Na futro se vem Oktavove koně — do žita pojedu Markove —« (Neboť na futro jezdí ještě Poldahanys s koňmi většinou sám.) Dříve, když jezdil s jedním párem hospodář a s druhým pacholek, byly to koně »hospodařove« a »Hanysove«, nyní tedy už je jinak.

Hospodáře, sedláka, otce museli Matláškovi synci poslouchat na slovo ještě i tehdy, když už oba chasníci byli zamilováni do Mokrošovy Marty, a když už oba »za ňum letali«. Jaké má sedlák se syny úmysly, neprozradil, synci jsou ještě mladí a hospodář při plné síle, ten bude ještě hodně dlouho hospodařit, než dá grunt — komu že jej dá? »Isto temu staršemu —« dohaduje se v takových případech dědina — »kemu by inšemu? Tak to ma byť a tak to isto i budě. A Marek? Ten? S tym ešče je čas, s tym to može ešče dluho počkat' — ale nejlepší by synek udělal, dyby se hledal jaku děvuchu se statkem, aby se muh ku ni přiženíť —«

»Byvaju take pady —« mudrují jiní a starají se — »že taky mladší selsky syn idě potem baj za pacholka, dy starši dostaně grunt. A něsu to pady sem tam jeden. Idě tak často husto —«

»S Markem to tak něbudě, temu by stary baj co kupil, dyby ene co menšeho, jaky drobnější gruntek. Šak tam su peníze —«

Tu hned dostane sedlák Matlášek své, tady je k tomu šikovná příležitost:

»Něnadarmo stary stiska grajcar ku grajcaru. Ani se sam hrubě něžiči, užilec jeden užily — Pro keho by stiskal? Ceru něma, věno pro ňu něpotřebuje —«

Je ovšem i někdo, kdo sedláka hájí:

»Že ti pravě něchlasta jak Melchior lebo jak Machold, že něpřelope kaj co, že něroz hazuje, hned ti je užily —« (Úsudek dědiny je brzo hotov, hned je i tento sedlák lakomec, potřebuje-li se to k hledaným závěrům.)

Ale většina se přidává k prvnímu a nalezne pro sedláka prazvláštní označení (odkudpak sem přišlo?):

»Tež taky jeden serpenizek —«

Hrabivec.

Ale ne, sedlák Matlášek takový není, najisto takový není. Je pravda, šetrný je, i syny vede oba k šetrnosti, na utrácení jim nedá plnou kapsu, leckdy dostanou na neděli méně než synci z chalup, ale když je nutno se ukázat, umí sedlák sáhnout do své kapsy, jak hluboko třeba, a i synkům poskytne pro takový případ více, než je vůbec zapotřebí.

Přece však, rozhlédnete-li se tak po tom všem, bylo by pro Marka nejlepší, kdyby si hledal děvuchu se statkem. Jsou takové tam, kde Pán Bůh nepožehnal na syncích, kde tedy dcera dostane grunt. K tomu účelu jsou pak dobří druhorození selští synové, pro ten účel by se dobře hodil i Matláškův Marek (když už ho tatík nedal na studie, a to je co říci, vždyť přece »stary« Matlášek leží věčně »v jake knižce, v jakym kalendařu! Tym spěš by měl ku temu dostať synka! —«)

A vidíte, synek se zrovna zhlédne v děvúše, která se »musi vydat'«, která nedostane grunt, protože mimo sestru má i bratra, ovšemže o hodně mladšího, ale to právě je dobře, sedlák vybude obě dcery a pak může ještě chvíli sám hospodařit, než doroste a na hospodáře vyzraje synek.

Zamiluje se Marek do takové děvuchy jako z udělání, a jak už to bývá někdy zamotáno, má stejné oči s bratrem, s Oktávem, ke všemu se oba vidí v jedné, ačkoli, když už by to mělo takové být, jsou tam přece dvě sestry.

»Bylo by ich dost' pro oba dva —« směje se tomu dědina po straně.

»Mohli by se podělit' —«

»Ni — to chcu akorat oba dva jednu a tu samu —«

»Eli se nakoněc o ňu ešče něpobiju —«

»Ti su na to mocno drženi a stary Matlašek by uměl ešče baj i na ženicha odepnuť pasek, to mi možetě věřit' —«

»V takych věcach se da těžko poručat' —«

»Dyby muh poručit', tak poruči hned včilej, aby oba synci něchodili za jednum děvuchum —«

»Oktav byl s ňum na jarmaku v městě —«

»Měl ji tam kupit' prstenek. Ze zlata — a s červenym kamyčkem —«

»Marka smy s ňum viděli na puti u svatej Any —«

»A ved se ju za ruku —«

»Šli jak muj s mojum —«

»Mělo by se to řeknuť Oktavoj —«

»Ten to beztak vi —«

Na pouť k svatě Anně se chodívalo už v sobotu a vraceli se »putnici« v neděli večer. Mládež však se nepřipojovala k starým, synci sedli na kola až v neděli ráno a zajeli tam před polednem, aby se vrátili po poledni ještě dřívě než »procesij«. Nejednen naložil na rám kola děvuchu a přijel s příjemným nákladem, nepřiznáváje, jak »to čuje v nohach«. Jiný však si raději v neděli ráno přivstal a místo na kole přišel na pouť pěšky, aby mu cestou zpět bicykl nepřekážel, až se bude vracet s děvuchou. Nemůžeš děvuchu ani pořádně chytit a obejmout, máš-li v ruce pořád kolo.

To asi uvážil Marek Matláškův, že přišel na pouť pěšky. Oktáva tu vidět nebylo, však i to je zvláštní, že Matláškovi synci se u Marty málokdy ukázali společně, točili se kolem ní oba, ale točil se vždy každý sám. Jako by si vždy říkali napřed, kdo za ní ten den půjde, nebo to spíš jeden na druhém poznal, a když už jeden vypálil z domu, věděl druhý hned, že dnes svou při prohrál, a obrátil se proto jinam.

Bylo to potom pravda, že Marek šel z pouti s Martou sám, ale byla to jen částečná pravda, řeklo-li se, že »s ňum šel jak muj s mojum a že se s ňum ved —«

Po poledni, než »procesij« vyšla, střetl se s Martou bok poutního kostela, bylo tam lze trochu vydechnout v menší zátoce klidu v hlučném řečišti pouti, a požádal ji:

»Marta, něčekaj na procesij — pujděm dodom spolem sami —«

Modré pomněnky jejích očí se ho zeptaly:

»Čemu? —«

Proč! Jak se vůbec může děvucha ptát! Kdyby ne pouze proto, aby s ní byl sám, má Marek ještě jiný důvod, důrazný a zvláštní:

»Chcu se s tebum o čimsik přemuvit' —«

Nejdou potom obvyklou cestou, zkracují si ji po mezích a stezkách, kudy by celé procesí jít nemohlo, ale kudy je pěšinka jako stvořena pro jednoho nebo dva.

Moc toho Marek dnes nenamluví a jako naschvál mu Marta nepomáhá. Chce jí »cosik řeknuť«, ať tedy řekne!

A když se Marek k tomu nemá, když otálí a mluví pořád o něčem, co jistě není »to«, co je bezvýznamné, musí mu Marta konečně připomenout. Jsou jistě už v polovině cesty —

»O čím si chtěl se mnou přemluvit? —« zeptá se, oči krácejí po mezi před ní, Markovy kroky se spojily s jejími, po této stezce musejí jít, jako by byli spolu spjati, chtějí-li být vedle sebe.

»Henaj pod lesem — ti to povím —« praví Marek.

Docházejí pak k lesíku, skrz nějž je provede pěšina na silnici, Marek spatří na cestě, mířící k lesu poli zprava, dva tři cyklisty, »kolaře«, ale to beztak nejsou synci z dědiny, od nich, a i kdyby byli!

Pod lesem, k němuž dojdou beze slova, musí Marek splnit slib. Vybral si k tomu pěkné místo, nedělní odpoledne je tu nejsvátečnější, pole se tu políbilo s lesem a na kyprém trávníku na rozhraní mezi nimi je koberec kvítí. Až sladká závrať stoupá odtud k nebi, pohladila synka, dechla na děvuchu. Nedaleko je lesní studánka, crčí do ní voda, tlumeně hovoříc a jakoby vzlykajíc —

K tomu, aby své slovo vyřkl, potřebuje Marek Martinu ruku. Chopí se jí, chvíli ji bezhlesně drží, hněte ji, mačká až bolestivě. Není si vědom své síly, ta je s ním, provází jej na všech krocích a vkládá se do každého hnutí.

»Marta —« synek to jméno teď rovnou vyjímne — a musí to nyní říci naráz: »Mam tě rad — tuž to sem ti chtěl říct — ež to viš —«

Děvucha by se měla zastavit, snad by měla zvednout hlavu, měla by se podívat k Markovým očím, ty na to čekají. Ale děvucha jde váhavým, pomalým, nalomeným krokem dál, nechávajíc ruku v Markově dlani, hlava je sklopena, oči se neukazují.

Snad by to měl Marek říci důrazněji. Opakuje tedy, přerývaně. Ale vyslovit to znovu musí:

»Mam tě rad, Marta — moc rad — věc ež — věc ež —«

Však děvče jistě ví, musí vědět, jak to Marek myslí. Ale Marek teď řekne naplno, co chce:

»— věc ež — bodajkdo —«

Přece jen to nevyslovil. Ale je jasné, než kdo.

Protože děvče pořád mlčí, dodává synek, v trošce rozpaků:

»O tym sem chtěl s tebou přemluvit —«

Pokročili ještě pár kroků, jsou už mezi prvními stromy. Marta je půlkrok před synkem.

Nyní Marek takřka vyvzlykne do její prostovlasé hlavy:

»A ty — Marta — maš — mě těž? — Mohla bysi — se mě — vzít? Vzala bysi se mě? —«

Teprve nyní se k němu děvucha otočí plnou tváří. A šeptne slabým hlasem, plným popela, ssutin:

»Prosim tě, Marek — něptaj se mě —«

Jak se synek podíval do jejích očí, teď zvednutých, vidí, že jsou načisto zality, plny slz.

A děvucha je celá ve svých hořících očích —

KAPITOLA ČTVRTÁ: DĚVUCHA MEZI DVĚMA SYNKY

Když jedenkrát za pozdního letního večera, však už to byla noc, půlnoc jistě není daleka, není-li už po ní, zaťukal v noci na okno komory, v které spaly Mokošovy dvě děvuchy, kterýsi synek, vyplašila se děvčata z prvního spánku a vymrštila hlavy do průzračné tmy, jako když vzlétnou s hlučným pleskotem křídel zulekané »kurotvy« z jeteliště takřka zpod tvé nohy, lekajíce náhlostí svého úprku neméně tebe, než jsou samy zděšeny. Ze zahrady bylo lze do jizbečky zaslechnout utíkající dupot, vrznutí namáhaného plotu, přes nějž synek právě přeskakoval, temné žuchnutí jeho doskoku na silnici a ztrácející se jeho krok v dědině.

Marta byla ta odvážnější, je ovšem starší, odhodlala se k oknu a celá se chvějíc pootevřené okno přimkla klíčkou.

Tedy už byly v bezpečí, opovážliví synci k nim nemohou, ale mladší Maryčka tlumila svůj zvyekaný šepot do nejhlubšího ticha, když se ustrašeně ptala:

»Kdo to byl, Marta? —«

»Něvim —« pravila sestra s jakousi tetelivou úzkostí — »něbylo ho už vidat' —«

(Zdalipak se Marek někdy přizná? Což ví, což bude vědět, že nebyl poznán?)

Děvuchy se ovšem bály, lekly se, ale nemohou zapřít, že je zároveň blaží něco sladce vzrušujícího. Je to asi cosi rozkošně příjemného, vědět nyní, že zatím co ony obě tady spí, synci na ně myslí. A donutili je obě, aby si to uvědomily.

Jenže Maryčka je ještě hloupá, jistě to synci nezaťukali na ni. Její vzrušení brzy mizí a děvucha za krátkou chvíli opět spí tvrdě, jak spává mládí takřka ještě dětské.

Martino srdce však neusíná, naplnily je sny, toužící, závrať přinášející, hladivé, smělé sny.

Děvucha ulehla naznak a oči se vnořily do brokátových závěsů tmy, dědina za okny spala, lilo se z ní sem už jen samé ticho, ale jizbečka byla naplněna hudbou, cosi vyzvánělo v Martině roztančené krvi a noc plynula, mámíc a voníc. Děvuše se nechtělo spát, kdyby to šlo a kdyby se nebála, nejraději by vstala a šla by ven, aspoň za humna, kus po mezi polem k lesu, dýchat osvěžující val vonné tmy venku.

Nechtělo se jí spát a byla tomu ráda. Otevřené oči snily o jednom synku, který na ni myslí, který zaťukal, aby se připomněl — ale ne, to není Marek. Už tenkrát to nebyl Marek, kdo vstoupil do Martiných snů, ale, synku, děvucha za to nemůže, to přece se nedá poručit, na koho má nyní myslit.

Zdaleka zazněla píšťala stryka Kramného, ponocný píská dlouho, to asi je zrovna půlnoc, pak za nějakou chvíli je slyšet píšťalu poblíž, jistě nedaleko Mokošova statku, ale tato noc Martě utíká zrovna splašeně, ještě jí zní táhlý, tlumený zvuk píšťaly v uchu z odpískávané půlnoci, už je slyšet jeden osamělý, sirý hvizd, a to už zas utekla půlhodina.

Je jistě nad ránem, když děvušino snění přešlo neznatelně v mámivý spánek, obelhávající plavou hlavu novými sny.

Ale to se rozumí, Maryčka nemůže mlčet, sotva ráno vstala, hned chlubitě žaluje selce:

»Matičko — na Martu už klupaju synci. Včera večer — pravě smy usnuly —«

Selka vyzvedne odkudsi pohled, pro všechny případy trochu přísnější:

»Co tež, ty střapcu, maš už vědět o synkach? —« Děvuška ovšem nenechá na sestře stín:

»Marta ich nepřustila — zavřely smy hned okno —«

Tu je na Martě, aby se ozvala:

»Di, ty —« pokáře s durdicími se slovy děvče i očima — »Musiš tež všecko vydřistať? Co něviš, to něřekneš —«

A potom se všechny tři smějí, děvuchy dovádívě, polichoceně, jako pod pohlazením, matka s dobrosrdečnou shovívavostí.

Ale ani tu si neodpustí napomenutí:

»Potřebujetě měť otevřene okno. Ež vas raz kdo zvyleka pořadně, naučitě se ho zavirať —«

Jako by na ni čekal, anebo to byla jen náhoda, první synek, kterého Marta toho rána potkala na dědině, byl Oktáv. Šla někam v tu stranu, hrábě na rameni, však mají louky na tom konci, a Oktáv zrovna vyjížděl ze vrat. Střetli se přede dvorkem, však i kdyby to ani nebylo tak blízko, i kdyby byli od sebe dál, nezapomněl by Oktáv na Martu zavolat.

Takhle po ránu se jí ovšem nemohl nezeptat (zastavuje na chvíli přitažením opratí koně);

»No, jak si se vyspala, kuřitko? —«

»Mohlo byť teho spani věc —« zažertovala.

»Taka děvucha —« smál se — »ta by přecaj spať ani němusela — ta by mohla spěš celu noc přetancovať a něsměla by byť ospala — a ona ma teho spani malo —«

»Ni temu —« zavrtěla hlavou — »ale dy bodajkdo —« a toto slovo nápadně zdůraznila, opakujíc: »bodajkery zavěrucha něda pořadnym luďam pokuj spať —«

A co neřekla slova, zářilo z vyznávajících očí. Ať chlapec ví, že byl poznán, že se neutajil!

Synek ovšem nerozumí těmto narážkám, jeho oči neodpovídají úsměvem porozumění:

»Tobě už kdo něda spať? Něni to trochu brzo, Marta? —«

Říká to poněkud jinak, jako zajíkle, zaraženě, ví už, »isto kdosi k děvše zabuřil na okno — budě třa dať pozur —« říká si.

Marta by nejraději vyznala: Ja sem myslela, že si to byl ty — ale ne, není to třeba, vidí, že se zmýlila. Teď už Oktáv popožené koně, však už tu stojí chvíli, nakonec bude tatíkoví nápadné, že se vůz zastavil před vraty, a vyjde syna popohnat — Marta míří na opačnou stranu, červená sukně jí švihá do lýtek, šlehajíc jak plamenný jazyk.

Ale pak — pak, ví Marta, to nebyl nikdo jiný než —

A hodných pár dní se nemůže Markovi podívat do očí. Vidíte, tomu synkovi nemá odvahy žertem zavycítat, s tím je to jiná, Marek nebyl účasten oněch líbezných snů a kouzelných představ před spánkem v té noci po zaťukání, nevzpomněla na něho, a vidíte, byl to on, kdo na ni tak žhavě, tak horoucně myslil, že jej to zahnal až pod její okénko —

Matláškovi synci se potom točili kolem Marty víc a víc, častěji a hustěji, jeden dbal, aby druhý nedosahoval u ní výhod, a druhý se snažil, aby první nezvítězil nad ním. Bratří při tom nezahovořili nikdy spolu, aby si co vyčetli, aby se dohodli, ale potichu vedli úporný boj o dívčinu přízeň.

Trvalo to už dlouho, mnoho měsíců, léta — a lidé čekali, přihlížejíce, který synek vytrvá a kdo ustoupí.

Z počátku to vypadalo mnohým očím tak, že dva Matláškovi chodí za oběma Mokrošovými děvuchami, však už i Maryčka rozkvétá a umí se po syncích podívat opravdu jiskrně (kdo ví, jak brzy i jí někdo zaťuká na okénko?), a lichotili selce:

»To se vam to ukazuje šumně vydařit — možne, že buděť raz rychtovať dvě vesela naraz, nězda se vam to tak, hospodyň? —«

Ale selce se tak nezdálo. Viděla přece pohledy obou synků, poznala, kam tíhnou.

Ostatně to brzy musel poznat i slepý. Oba synci se točili za jedním sluncem.

Roby nevážily slov na jemných vážkách, kolikrát se s hurtovným žertováním opřely o Martu:

»Na tuž, ty děvucha, dy tež nam raz dozopravdy řekni, kery z tych dvuch to za tebum leta? —«

A nečekajíce na odpověď zmateného srdce, odpovídaly si se smíchem:

»Oba přecaj! Včilejše děvuchy maju jednoho malo. To něni jak s nama, nam steknul každej jeden —«

Avšak potom se shodovaly: »Ene že nakoněc se děvucha vybere přece ene jednoho z obuch —«

»To vitě, že jednoho — a tuž, kery to budě, Marta? —« útočily.

Marta odpovídala — jak by mohla jinak! — hrstí smíchu, trochu rozpačitého, trochu nuceného, a robky ovšem radily kurážně:

»Daj se, děvucho, poradiť — vem se z tych dvuch toho staršeho, ten dostaně grunt —«

Vida, lidé vidí už mnohem dál než Marta. Ale trochu takové řeči beztak Martu sužují, vidí, že dědina si jedenkrát vyloží její krok po svém. Vybere-li si Oktáva, zdalipak neuvidí každý v jejím rozhodnutí výraz chtivé hamižnosti a prospěchářské ziskuchtivosti?

Jakpak to potom budou lidé říkat?

Kereho se to ta děvucha vzala z tych dvuch Matlaškových? — zeptají se.

A odpovědí: Kereho by? Přecaj toho s tym gruntem!

A nebude ani divné, budou-li ji omlouvat, budou-li její výběr schvalovat:

»Byla by děvucha hlupa, aby se vzala toho druhého, dy ju chce i ten, co dostaně grunt. Kaj by dala rozum! —«

Ach, ludkové zlatí, kdyby vám to Marta mohla všem, jednomu každému, říci! Ona si přece nevybírání, nezvolila si sama, její srdce zvolilo, samo určilo, samo vybralo, nelze proti němu ničím bojovat, nepřesvědčíš je, a přece pod takovými řečmi tětěk a robek si děvucha vyčítá, snad že tu přece není něco v úplném pořádku, snad hluboko v ní je něco, co ji řídí k takovému cíli, je to snad v ní něco tak svrchovaně opatrného a vypočítavého?

V takových chvílích se jí zmáhá lítost nad Markem, který ještě ani neví a nechce si připustit, ani by si připustit nedovedl, že v Martině srdci je už rozhodnuto, osudová ruka už tam vrhla kostky, v takových chvílích se Marta přiklání k Markovi vřeleji, než je zapotřebí i než by mělo být přípustné, chce mu snad vynahradit to, co mu bude na celý život odepřeno, chce vložit sebe, svou ruku, svou dlaň, svou paži, svou pleť, své prsty do synkovy ruky aspoň teď náhradou za to, že tak nebude moci činit kdy později.

Marek si vykládá Martino rozhoření pro sebe dobře, rozumí mu jinak, jakpak by mu měl rozumět zamilovaný chlapec?

Tiskne jí ruku, drtí ji, svírá a jeho srdce je přitom sevřeno trojnásobným pásem úzkosti, aby jí nepozbyl. Ví o svém bratrském soupeři, je mu známo, že Marta mluví s Oktávem rozhořelá v tváři, usmívá se na něho a hladí jej zvoucímí sliby, oh, Marek krutě žárlivá, v skrytu se rozryvně žere, ale není přece slabošský hlupák, aby se s tím ukazoval, může se utěšit, že stejný úsměv, stejný oheň v líci a tžž slibující pokyn má Marta i pro něho, aspoň Marek si po každé důvěřivě vyloží její zářivou laskavost jako náklonnost a přízeň.

Kolikrát už jí to chtěl říci, má ji rád, má ji rád víc než Oktáv, nemůže to ovšem změřit, ale tolik ví, že není na světě horoucnější lásky, než jakou touží Marek po Martě, synek se zalyká pod obrovitým vodopádem své touhy, je to živelnější než požár, proniká jej to a prosycuje, tak rád by to Martě řekl, mnohokrát už se k tomu chystal, ale ví, že je to nevypověditelné, není pro to na světě slov, nepostihneš to ničím.

Ale možná, že Oktáv už vymyslel ohebné výrazy, jimiž se té ošemetné věci chopí, možná, že právě teď už bratr Oktáv chrlí své vyznání, zaplavuje jím Martinu hlavu, drží ji za ruce, dívá se jí do očí — a tak to bývá vždy, dokud Marek ví, kde Oktáv pracuje a co dělá, dokud je synek bratrovi nablízku, dokud pracují spolu, dotud je Marek kliden a nevzrušen, ale jakmile se Oktáv někde ztratí, ve dne či večer či kdykoli, zmocní se Marka svíravý pocit nejistoty, synek začne věřit, už aby byl z pole doma, už aby vypřáhl a mohl ven, na dědinu, ruce se mu zachvívají, neovládne je, nitro je sežehnuto sluncem vysušujícího žáru.

A potom nejdennokrát příběhne k nim dvěma udýchán a všecek ztýrán přestálým strachem a úzkostnou tísní a nedostanou z něho pořádný kus slova na vysvětlenou.

Nanejvýš že vyrazí, nadarmo se snaže udržet povichr srdce na uzdě:

»Kaj stě to byli? Hledam vas všudy —«

»A my tu sedimy už z hodinu lebo aspoň pul —«

Marta se usmívá, vždyť přece se tu sedí před vraty tak pěkně, na lavičku je sice odevšad vidět, ale což to pro tuto chvíli vadí?

Marek tu minutu zůstane, ale odejde brzy, divě se patrně sám sobě, a možná si uvnitř laje a nadává. Nejdřív je shání a pak u nich nevydrží. Tak to ostatně bývalo zpravidla, že se synci uhýbali sobě navzájem, a nejdnou to vypadlo, jako by se úmyslně střídali v Martině společnosti.

Až třebaš Tonek jedenkrát na Marka zavolá:

»Nale, Marek, co tu robiš? Či něsi u Marty? —«

A než může Marek zvednout hlas k trumfující odpovědi, nalahne jiný synek hrotem posměšku:

»Něch ho byt! Dněs ma volno, službu ma Oktav —«

Děvucha hoří mezi dvěma synky, k jednomu ji rve povodeň všeho citu, druhý k ní přirostl vlastní vášnivou touhou, prosáklou nekonečnem lásky, den utíká za dnem a z těch tří ani jeden neutučá ve svém omamujícím poblouznění.

Marta tone v přehluboké tůni zmatků, mají trpkou chuť pelyňku a slanost slz, ale sládne jimi vroucnost naděje, Marek ji chytá po večerech horkými dlaněmi za ruce, svírá je jako železnými háky, děvucha jíká bolestí, Oktáv bývá jemnější, dovede vzít ruku měkce, dovede ji hladit, mluvívá klidněji, Marek vybuchuje a burácí, někdy se stane, že jeden či druhý, s kterým je právě o samotě, pokusí se ji políbit, tu někdy se

Marta jednomu i druhému vzpírá, ale jindy je rozdavačná, líbá horoucně Marka, zatím co včera celovala Oktávovy rty, jen se mne nasyť, nalíbej se mne do přesycení, drahý můj, vždyť vím, že je to jen nyní a zanedlouho už nebudeš mít na mne právo. Synci jsou ostatně oba váhavě zdráhaví, snad líbajíce ji myslí na to, že tyto rty, tato jejich svěžest, tato jejich vonná kyprost, toto jejich mámivé přilnutí, splývaly včera s ústy toho druhého.

Tolikrát, oh, tolikrát, že se už nedopočítáš, poroučí a umiňuje si Marek, že »to« Martě poví. Vyzná jí, jak neskonale ji má rád, a co je hlavní, řekne jí, že ji má rád víc, však děvucha bude vědět, bude rozumět. Není prostě možné, aby byla kde větší láska, než je Markova k Martě! Oč pak Markovi jde nejvíce: musí jí povědět, dá jí najevo, naznačí jí jasně — ale proboha, jak jen, jak? — že musí patřit jen jemu, nesmí se dělit o ni s Oktávem, to právě nechce, to jediné!

Jenže Marek to nikdy nedokázal, nikdy jí nic takového neřekl, nepřepřavil by to u ní přes rty.

A tak jí jednou napíše dopis, »dopis« je papírek s několika slovy, přeloží jej do čtverečku, a jak to dělají děvuchy mezi sebou, na horní stranu lístečku napíše: Marta, neukazuj to žádnému!, to je místo adresy, však právě je tam napsáno její jméno, vidí se, že dopis je určen Martě, a kromě toho řekne Marek synečkovi, kterého si najde a kterého Martě pošle, aby dopis odevzdal Martě Mokošové (ostatně, jiná Marta v dědině není, žádná jiná děvucha se tak nejmenuje). Takhle si posílají vzkazy děvuchy v dědině jedna druhé, chtějí-li, aby synci o nich nevěděli, co by to jednou neudělal i Marek? Však se obsah dopisu nikdo nedoví, Marta uvidí hned z »adresy«, že je to tajné, nikomu to neukáže a synek, který to ponese, se přece neopováží nezkrotit svou zvědavost, měl by se od Marka!

Potom však Marek neuzná za dobré svěřit tak vzácná slova, tak drahé vyznání cizím rukám. Rozhodne se jinak. Dá děvušce dopis, až se jednou večer bude s ní loučit. Řekne:

»Přečítaj se to, až přijdeš dom! —«

Takhle si to umiňuje, ale dopis ještě dlouho leží v Markově kapse, občas, některý den, některý večer se Marek ujistí, že v kapse je.

A pak jednou (v kuchyni se vaří oběd) se točí nějak neohrabaně kolem kamen, tuze nešikovně, jako by cítil, že dělá něco mimořádného a že se na něj kdekdo dívá, a zrovna ve chvíli nejméně vhodné šmikne dopisem na žhavé uhlí, až lístek vzplane rázným plamenem.

Ne, nemohl by jej Martě dát. Jednak už je zmačkaný, není pěkný — a potom, ale — nějak si to rozmyslil, nejde to.

A Marek se nemůže k svému slovu dostat, snad že je to také Martina uhýbavost, možná, že Marta opravdu mu nedopřává vhodného okamžiku. Zprvu si Marek umiňoval, že jí to všecko prozradí někdy za večera, všeptá do ticha a tmy všechno,

co jí chce vyřící, ale večer se nenaskytne pro Marka nikdy ten drahocenný pravý okamžik.

Tak konečně teprve tehdy cestou z pouti od svaté Anny našel ten toužený čas i odvahu, pověděl jí to, ale, Bože svátý, jak! Nic, vcelku nic neřekl a vůbec to dopadlo načisto jinak, než si kdy Marek představoval.

Děvušínými slzami byl Marek zmaten, spletly jej, nerozuměl jim.

Provázel je oba potom společný ostych, jakási hráz mezi nimi vznikla, Marek cítil, že Marta mu je vzdálenější, než bývala kdykoli doposud, a Martě bylo úzko, svíravě těsno.

A zrovna to muselo být ten večer o svaté Anně, právě tenkrát se toho musil dožít, synka to polilo jak jedovatou žíravinou.

Bylo už tma, konejšivý večer zalehl dědinu, teplý, letní, příjemný, v jakém se dlouho nechce domů a o němž bys nejraději vůbec nešel spat. Byla už tma, ale tma průhledně světlá, v jaké se postavy vynořují daleko před námi a v níž stíny netonou beze ztrát.

Tenkrát večer je Marek viděl, Oktáva s Martou. I když přece dávno mohl vědět a měl si umět představit, že Marta políbí jindy stejně Oktáva, jako políbila třeba dnes jeho, Marka, nikdy si nepřipustil takovou představu, odmítal ji a zaháněl, dovedla by jej trápit a trýznit, proto ji hnával prudce od sebe. Vždycky tu zbývala naděje, že přece jen to je on, koho výhradně políbila. Nezeptal by se jí na Oktáva za celý svět (což kdyby mu doznala, co nechce slyšet?). Byť slabý, záblesk naděje tu stále byl —

A tenkrát večer je tedy spatřil, oba dva. Přitulené k sobě, opřené o plot zahrádky, líbající se. Bylo vidět bělostný stín Martiny paže, prošel tmou jak zachvění, aby se položil kolem Oktávovy hlavy, aby ji obepjal.

Hodnou chvíli, předlouhou, se na ně ztrnule díval. Je pravda, mohli to být i jiní, synek i děvucha, ani Oktáv ani Marta to zrovna být nemusejí, je přece dost tma, aby se mohl mýlit, ale Marek ví příliš dobře, s oslnivou určitostí, že se nemýlí, je to Marta a je to Oktáv, líbají se, mají se rádi. Což to synek nevěděl? Což se nepředhání s bratrem o Martinu přízeň? Což je tohle něco překvapujícího? Po tom všem, co spolu všichni tři tak dlouho prožívají?

A přece je Marek omráčen, všecek ztuhl a chvějivý třes se zmocňoval jeho rukou i nohou. Na rtech má pelyněk, a když nyní odchází, vleče se ztrápeně jako chorý, nemocující člověk.

Ti dva ho nepostřehli, nikoho neslyšeli, nikdo není nablízku a tenhle koutek je nezradí.

Marta zní v Oktávových rukou hlasem houslí, vysoko k nebi se nese její melodie. Melodie tak něžná, tak bohatá a štědrá a tak — vizte chudáka Marka! — necitelná!

Marek se doploužil na padesát kroků, usedl tam někam, nemůže dál a nemůže jinak. Odtud se dívá na jejich štěstí. Upřeně se dívá do tmavého koutku. Ani nezávidí. Nežálí. Je zcela vyprázdněn. Všechny jeho city vyprchaly, odešly, pomřelo v něm kdeco.

Dívá se upřeně do tmavého koutku a vnímá tu světlu, zářivou, jakoby fosforeskující skvrnu, ve kterou se mu ve tmě proměnil Martin obličej. Její tvář je pro něho plná světla, slabým, tichounkým, jemným proudem se k Markovi to světlo leje a je to pro Marka zář sluneční, oslnivá, žhoucí. Vyzařuje k němu tím světlem dobrota a lahodná, líbezná krása Martiny tváře, neboť nemůže být jinak: bytost, kterou milujeme, je nám vždy světlem ve tmách —

Dědina spí a noc se nad ní rozprostírá.

(U Mokrošů si jistě myslí, že děvucha dávno ulehla v jizbečce.)

KAPITOLA PÁTÁ: ROZHODNÉ SLOVO SEDLÁKOVO

Jako pupen červené růže rozvila se neděle, a to byl ten den, kdy sedlák Matlášek přišel z kostela podmračen. (Snad mu cestou někdo řekl, co mu není po chuti, co mu nejde pod nos.)

Uzřev staršího syna, zavolal stroze:

»Oktav — podivaj se po Markoj a přidtě oba ku mje do velkej izby! Mamy jakusik řeč všeci tře spolem. A aby to bylo hned! —«

Ve velké jizbě svlékal zamyšleně nedělní šaty — ty, co nosí do kostela — a vybíral z almary kabát sváteční jen napolo, takový, který slouží v neděli, ale pro kostel už není dost dobrý.

Velmi pomalu se přestrájel, váhal, zastavoval se, zřejmě mu něco žere mysl, pokoje nedá. A přece už je chvíli hotov, posadil se k stolu a čeká. Pak netrpělivě vstane, pokročí k bočnímu oknu, které vede do dvora, a křikne tak, že z jeho zvolání je slyšet podrážděnou netrpělivost:

»Oktav! Marek! —«

Tu teprve se ze dvora ozve:

»Už iděm —«

Sedlák si všimne, že okno je otevřeno, zavře je, přejede pohledem i ostatní dvě okna, ta v průčelní stěně. Jsou zavřena. Nebudou to asi slova pro cizí, pro dědinu, která má pro synky přichystána, a mají zůstat v jizbě.

Synci tedy vkročí a Oktávovi se zdá správné podat vysvětlení, proč to tak dlouho trvalo:

»Musel sem pro Marka zajst' — něbyl doma —«

No dobrá, teď jsou zde, sedlák k tomu mlčí. (Jindy by snad řekl: Každou chvíli musitě kery kaj zhaňat', minutu něposeditě doma — ale to je teď asi vedlejší, jsou tu jiné věci, závažnější.)

»Sednitě se! —« poručí sedlák a synci usednou. Bude to tedy asi delší řeč.

Tatík ještě chvíli chodí po jizbě, pak stane, k synkům jen zpola natočen, trochu bokem, však synci jsou zvědaví, co přijde, a nebýt jejich vžitě kázně, už by zahartusili. (Synci venku čekaju a my tu sedimy!)

Nasadil mírný hlas, přitichlý, a říká to klidně (však není třeba, aby tahle slova padala až na síň):

»Tuž, synci, raz už musitě měť rozum — jeden lebo druhy —«

Oh, synkům je jasno, vědí, na co otec bije, a bylo by zbytečné a směšné dělat se nevědomými. Oktáv trochu zbledne, Marek se začervená, každý podle své

přirozenosti. Neodpovídají ovšem a sedlákově řeči začíná přibývat na ostroti, rozhodnosti a určitosti. Mezi větami jsou přestávky, zapadají do nich jen sedlákovy kroky, jak se chvílemi rozchodí.

»Něbuděte mi letať oba za jedným děvuchum — na haňbu! Cela dědina už o tym muví, eli o tym němuvju baj i o hranice. Ani v kostele něma jeden pokuj —« (Proto tedy přišel zachmuřen z kostela a hned nasadil toto kázání!)

Synci mlčí. Dalo by se odpovědět, mohlo by se odporovat — je to jejich věc a co je komu do ní! — ale vědí, bylo by zle, kdyby vpadli do otcových slov, dokud nedomluvil. Ani kuň ti něvleti do obila lebo do řepy či do kobzoli, dokad' mu něřekněš vjo! — tak to říkává otec — tuž počkaj, ež ti řeknu: Muv! — a potem muv!

»To stě su bratři? Jeden druhemu něustupi a nakoněc by to mohlo dopadnuť tak, že bystě se o tu děvuchu i porvali. Tuž, tak temu u nas něbudě! Včil to musí vzať koněc a včil to ten koněc veme! —«

Napadne sedláka, aby syny vyslechl, kdo chodí s děvčetem dél, kdo začal. Kdo by měl na ně větší právo. Ale zavrhne tu myšlenku, polkne to slovo.

A synci mlčí.

Mlčí, dokud otec mluví, mlčí i v přestávkách mezi otcovými slovy, mlčí, protože se jich otec na nic netáže a nevyzývá je k slovu. Ale v obou vře nespokojená krev, krev, vznícená představou, že zde se jim zasahuje do něčeho tak soukromého, takřka svatého, do čeho není nikomu nic, ani tatíkovi.

Tu je však už sedlák u toho, co se rozhodl říci. Je zbytečné otálet a plýtvat slovy. Tož, synci, tady to máte:

»Udělamy temu koněc naraz. Jeden se děvuchu vemetě, oženitě se a budě state. Budě pokuj. Matě oba na ženěni času věc ež dost', to je pravda, ale to by to konca něbralo, dy inakši rozum isto nědostanětě, a tak se oženitě co najspěš. S Mokrašem přemuvim sam, s děvuchum se domuvtě vy, musí přecaj věděť, kereho budě chcet', obuch dvuch se vzať němože —«

Tohle je sedlák, to je celý Matlášek. Ví přece o lásce svých synů takový čas, měsíce a léta, jak synci vyrůstali, rostla jejich láska s nimi, neměli jiné, sem tam se o tom promluvilo i doma, žertem prohodila leccos nejednou i matka — a dědina, no, ta se napovídala! — ale sedlák mlčel. Když nyní vyřkl své slovo, je to rozhodnutí pevné a vskutku rozhodné.

Synci mlčí. Dalo by se odpovědět, mohlo by se odporovat a sedlák je připraven každý odpor okamžitě zlomit. Vzдорovat synci nebudou, nesmějí, ani to není v rodě, Matláškovi vždycky poslouchali své rodiče.

Ostatně, odporovat by tu mohl asi jen jeden z nich. Ten, který má příčinu pokládat tuto při za ztracenou, druhý bude jistě souhlasit, vždyť může jen získat.

Budťo je srdce otcovské citlivější, než myslíme, a vytušilo, jaké padne rozhodnutí, nebo se už mezi lidmi toho ví tolik, sedlák stanul nyní u mladšího synka a tvrdá tatíkova ruka se prohrábla v Markových vlasech na skloněné hlavě. Bylo to překvapivé, ale zároveň utišující, konejšivé a lámající každý odpor.

»Nojaja, synku —« a hlas sedlákův byl jako přemožen, zachvíval se — »třa posluchať tež trochu hlavu —«

Potom se tatík otočil náhle i v řeči, tohle je tedy vyřízeno, a ať synci přijdou na jiné myšlenky! Těchto pár slov se tedy týká už týdenní práce, sedlák je zvyklý rozvrhnout v neděli, co koho čeká v týdnu.

»Zitra pujdĕm do toho ovsa — třa ho zervat' — už pada, jak je zdraly — je to ostatni kusek, sesečem to, něch to idĕ nadul, žito se vozit' ešče něda, suche něni, je ešče trochu řahle. No a — druha para koni nemusi akorat stat', Poldahanys moře nakladať a Marek moře jezdit', budĕ se vozit' hnų na shazuvku na to ščudlečisko, je ho na placu pylnu, něni hnuťa, s tym se už dluho němoře čekať, aspoň paru fur budĕ třa odsmykať. Rozvažat' se na polu moře za kery tydĕň, ež se skludi semeny ščudlek —

«

Zní to chlácholivĕ, ale věru, že synci neposlouchají, nebudou zítra vědĕt, co se má dĕlat, a tatík se jistĕ rozkřikne: Či sem vam to něprajel už raz vĕčera? Ale jak mohou synci myslet na denní robotu, když je láme povichr jejich citů, když se právě krčí do sebe, aby přestáli tu živelnou pohromu, ten dĕs strašlivého požáru, který je pustoší!

Vypadalo to tak, když oba synci vycházeli z jizby, že Oktáv chce Markovi něco říci, vzal ho aspoň za ruku a v očích mu bylo vidĕt úmysl povĕdĕt snad to, co nevyslovil v jizbě.

Ale Marek se vytrhl podráždĕně a sekl:

»Daj mi včil pokuj! —«

Bylo to jen zasípání a ve chvíli byl Marek pryč. Utekl. Čekali jej nadarmo i s obĕdem, vrátil se domů až večer jako kočka po tlumících tlapkách, a když se sedlák šel k půlnoci podívat, »co je s tym synkem«, neboť to už teď začínala opravdu starost, našel ho na posteli spícího tvrdým spánkem, rámusivĕjším, než je obvyklý, neboť byl strojený, ale sedlák nepřišel zkoumat, spí-li synek doopravdy nebo přetvařuje-li se, uklidnila jej synkova přítomnost a odešel.

V Markovĕ hrudi byla výheň trpkĕ trýzně, zoufalého prázdna, siroby, pustoty.

Ale to nebylo z otcova rozhodnutí. Marek byl poslušný syn, ve všech věcech by rodiče poslechl, ale v téhleté ne, v téhleté jistĕ ne, kdyby — ano, kdyby! Kdyby to byl on, koho si Marta vybrala, nikdo by mu to nezakázal! Ostatně, zakazuje mu to tatík? Přijde-li synek k otcu a řekne mu: Mĕ se Marta veme, mĕ Marta chce, pokývne otec hlavou a přichválí. Bylo by to sice sedlákovi trochu z mysli, že mladší synek se žení

»najeprem«, porušilo by to rodinný řád a plány se statkem, ale proti tomu, aby si Marek vzal Martu, bude-li jej děvucha chtít, by tatík nebyl. Řekl výslovně: Jeden z vas se Martu veme, jeden se s ním ožení! — A to je mu ovšem jedno, který to bude, jenž předstoupí před otce a přizná se: Ja to sem!

Jenže to právě Marek ví, že sám to nebude. Oktáv to bude. Kdo jiný!

O Oktávovi se už mluví doma jako o ženichovi, chystá se svatba, třebaže je ještě vzdálenější, než se zprvu mysli. (Ani v »masopusty« ještě není všechno připraveno, přišly do toho i nějaké zmatky u Mokrošů a teprve v pozdním jaru to bude, až se rozsvítí máj.)

Po dlouhý čas se Marek vyhýbá Martě, jde polní cestou a z dálky ji vidí, pustí se naráz po mezi, aby se jí vzdálil, ačkoli — nemělo by se to prozrazovat — by si tak přál se s ní potkat, podívat se na ni, snad s ní i promluvit. V dědině se synek málo ukazuje a je pořád mezi synky, děvuch si nevšímá, Martu nevidí. Je to až nápadné, »kamradi« si toho všimli, sem tam zaryjí myšlenkou:

»Ty, Marek — Marta tě nechala pozdravit —«

Chtěli by slyšet Marka vybuchnout. Marek se umí pokrotit, sevřenými rty propustí:

»Dyby si nědfístal hlupoty! —«

Anebo se pokusí odbýt to žertem:

»Tak ji di řeknuť, že ja ju tež —«

Tu ovšem se nevyhne dotěrné otázce, natřené na nevinno:

»Či se ji to němožeš řeknuť sam? To už s ním němuviš? —«

»Muvim — němuvim, to ti može byť jedno —«

»Ale Oktavoj pujděš za družbu, lebo ni? —«

Synek se nedá. Ani tahle náhlá záludnost jej nepřekvapí a nezdolá:

»Eli pujdu, je to zas moja věc a tvoja povinnosť je držet hubu —«

Leč je tu též Marta, a ta je věru zmatena Markovým počínáním. Vidí, že synek se jí vyhne, kde může, na poli, v dědině, v kostele, všude. Je jí Marka líto a začíná k němu cítit podivně vřelou náklonnost, stýská se jí po něm, myslí na něho v těch dobách víc než na Oktáva. Když byla školačkou, když se spolu skrývali »kole Vicherkoveho«, když si hrávala se synky, cítila, jak je k Markovi tažena, teď se to ozývalo znovu. Zdálo se jí, jako by Marka okradla, obrala ho, oloupila a teď ho ponechala svému osudu, když mu vybrakovala srdce jak toboleku.

(Ale věřte, ludkové, nemůže za to, neučinila to schválně ani ze zlomyslnosti.)

Touží po setkání s Markem, chtěla by s ním promluvit pár slov, jen pár slov, nebudou přece vedle sebe chodit, jako by se nenáviděli, nebudou se jednou snad potkávat,

jako by se neznali. Tak Marta začne Markovi nadbíhat, hledí se s ním střetnout, vyhledává setkání s ním.

Dlouho dovede Marek uhýbat, ale jednou přece stojí zcela náhle děvucha proti němu, div mu nezastupujíc chodník.

»Marek —« šeptne a je to jako tiché vzlyknutí.

Bože, co jí má synek povědět! Rozpráví s ní přece pořád, ve svých myšlenkách s ní mluví, oslovuje ji, kudy chodí, v představách ji hladí a objímá, ale to je právě to strašné a trýznivé, že pociťuje, jak mu je nyní nedosažitelná. Je to přece rozhodnuto, či snad nikoli? Ještě před nedávnem se necítil v nepravu — ale nyní? Zdalipak už nechystají tětka Mokrošová výbavu? A zdali si už Oktáv neobjednal látku na svatební šaty?

Ted' neví, co honem říci, co vůbec děvuche říci. A zasípe:

»Co chceš? —«

Když děvče mlčí a jen se na něho dívá z hloubky svých očí, nezbude, než aby opakoval:

»Co chceš, Marta? —«

Tu mu zazní vstříc její hlas, a jak jej dávno z téhle blízkosti a v téhle důvěrnosti neslyšel, zaplakal by, jak se ho chvějivě dotkne, jak jej pohladí jeho melodická plnost, zvučnost, ohebnost, je to v něm to všecko, co Marek nehodnotí a nechápe, ale co jej podmaňuje a ovládá.

A tím hlasem, Markovi čarujícím, se synka děvucha ptá:

»Čemu si na mě zly? Čemu si na mě taky zly, poviz mi, Marek!? —«

Ano, pověz, chlapče, proč se hněváš? Víš to?

Ted' zase je synek potichu a děvucha musí mluvit dál. Tohle mu chce říci:

»Ja přecajky za to němožu —«

Nemůže za to, za všechn ten zmatek, který ji plení, nemůže za to, že oba Matláškovi synci ji tak popletli, že chvílemi opravdu nevěděla, kterého z nich má raději, nemůže si vysvětlit, proč se tak stalo, a nemůže za to, proč tomu tak je, že její hloupé srdce se pak přimklo blíž k Oktávovi, a má-li volit, musí — ne, že by mohla nebo směla! — skutečně musí zvolit Oktáva. Ale Marka má též ráda, Marku, též tě mám ráda, vyznávají její oči a zmítá se v jejím dechu, nechci tě pozbyt, chyběl bys mi, doplňuješ můj život, nechci tě ztratit — —

Zde stojí před ní Marek, opojený a zmámený její tak dlouho odpíranou blízkostí, cítí slabost ve svých nohou, které by měly odejít a zarytě se k tomu nemají, tu stojí Marek, ale je to přece jen poctivý synek, vychovaný přísným tatíkem, a ten řekne:

»Ni; Marta! —« Marta ví, čemu ten zápor patří — »Lebo řekni — vemeš se mě? —«

Kde vzal tolik omračující odvahy? Aniž chtěl, střelil touto otázkou, trefil znamenitě, Martina hlava se hned sklonila a nemohlo být výmluvnější odpovědi než toto pochýlení, tento uhýbavý pohyb, jako podlomený pod tvrdým sekem, pod neúprosným zásahem.

Tu se chodníček vzruší, někdo přichází, jemné nitky se přetrhnou, pavučina jejich vztahů této chvíle je sfouknuta, kdosi kolem nich přešel. Dá křesťanské pozdravení, hodí nějakým vtipným slovem, ale oni dva jsou tak pohříženi do svých srdcí, že ani pořádně nevědí, co jim řekl či kdo to byl.

(A v dědině se bude ještě dnes večer říkat: Tuž ten mladší Matlaškov nepřestal letat za tum Mokrošovum děvuchum. A je to bezmalem nevěsta teho druhého, podivajtě se, ludkove! Oh, bude moc řečí, lidé si nedají pokoj, je tu toho v dědině tak málo, o čem můžeš promluvit, ještě že o ty řeči dbají Marek s Martou, aby jich neubývalo, aby neutuchaly!)

Je zase konec toho setkání, Marek nepřestal dál se Martě vyhýbat. A čím víc jej k ní srdce, ten jeho mučitel, táhne, tím více se vzpírá a tím více tvrdne.

Oktáva si doma nevšímá (a jak se ti dva vždycky měli rádi!), pomračil se, chodí kolem něho odbrkávaje. Nenalézá někdejší bratrské přímosti.

Jsou dobří kamradi, kteří si myslí, že Markovi rozumějí. Sem tam mu kterýsi »pizně« na rameno:

»Rači se keru vypij! —«

Zapomeň, synku, na děvuchu při sklence, »pulka« je tu! To mu radí a dořeknou:

»Tak to ma zrobit' chlop! —«

No pravda, Marek zkusil i to, spíše jim kvůli. Ale nepomohlo. Věděl, že nepomůže. Kolik by toho musel synek vypít! Jen přikládá na ten oheň. Jen rozdmýchává plameny. Dolévá jedovatiny.

Ze statku na statek, »z Matlaškoveho na Mokrošovo«, je už vyšlapaná cestička hustými návštěvami, jak se blíží údobí, do něhož mají padnout ohlášky a »vesele«.

»Lude choďu na domovu« z jednoho statku na druhý, je toho tolik, co je třeba domluvit na obou statcích.

Marta už asi vyšla z těch nejhorších zmatků, její tvář září a opět svítí, jako plným, neztlumeným světlem. Oktáv — o Oktávovi lze povědět, že to je vskutku šťastný ženich.

Jen Marek je zamračen, samotaří a vyhýbá se všem. Někdy v hospodě zabouří, málokdy, a tatík o tom neví, ani by se nesměl dovědět.

Ten požár v synkovi zuří, neuhasitelný, nezdolatelný. Bez břehu, bez konce, celé nitro v plamenech.

KAPITOLA ŠESTÁ: ZTRACENÝ SYN

Sedlák to viděl jen s té prosté stránky. Z nynějška. Nezůstalo mu utajeno, že mladší synek se Martě vyhýbá, nevyhledává ji, a jestliže ho sem tam někdo s ní spatřil, bylo to jen zřídka a stále řidčeji. Synek býval zamlklý, ale i to jistě jednou přejde.

Tak tedy mohl jedenkrát říci sedlák robě mysle na Marka:

»Tuž už dostal synek rozum. Ja —« a tu si pochvaloval, jak moudře věci sám zařídil — »bylo ene tři trochu mu napraviť hlavu —«

Mohl se sedlák domnívat, že všecko je v pořádku. Aspoň vypadalo to, že si to může myslit.

A proto byl tolik překvapen, když jednoho dne Marek zmizel. Je pravda, stalo se někdy, že se synek nevrátil dlouho do noci, toulal se v polích, »poloval«, nebo seděl na kraji lesa, přikryt letní tmou jak teplou houní, anebo se trápil v hospodě »u šklenky«, jenže kdykoli ho tatík hledal, našel ho nad ránem spícího v lůžku a proti svému zvyku netropil hospodář křik nad trestuhodným počínáním synkovým. Musí se z toho synek dostat sám, musí se vystonat, všecko ostatní je marnost nad marnost, věděla moudrost sedlákova.

Už to spěje k lepšímu a jednoho dne to bude úplně dobré. Tož, tak to vypadalo.

Proto pak to překvapení, když se po prvních Oktávových a Martiných ohláškách Marek ztratil. Nebylo to hned v neděli ohlášek, až kterýsi den po ní.

Nevrátil se k večeru z pole, no, snad se zastavil mezi synky. Přejde později. Nepřišel. Sedlák spal do půlnoci tvrdě, zdravě, jak zabitý, ale po půlnoci jako by jej něco náhle probudilo, vyskočil jako pod úderem. Marek, zašeptal.

V lůžku ho nenašel. Jindy by se snad nebyl podivil, ale tentokrát jej neopouštěla starost. Nemohl už do rána usnout, potácel se jen ve zříceninách spánku, mátožné polosny jej děsily, ob tu chvíli vstal a šel se podívat do jizbečky na synky. Spal tu však jen Oktáv, bylo už ranní šero, dědina se probouzela pumpováním vody, klepnutím dveří ve »futerňach«, skřípnutím klíčů v maštali či chlívě, časnou ranní písničkou.

I selka se divila chlopovu neklidu.

»Co to dněskaj furt bantuješ? —« ptala se, když ji sedlák několikrát probudil.

Neprozdil jí, že Marek není té noci doma, bude dost zděšena ráno, až uvidí sama.

Když jej opustily noční chmury, hospodář se zatvrdil. Selka lamentovala, Oktávovi padalo vše z rukou — (Jak to poví Martě? A co tomu řekne děvucha?) — ale sedláka sevřela pěst zlosti.

»Něžnahaňba! —« tohle tatíkově slovo patřilo Markovi — »To nam to včil pěkně zamražil! V dědině budě o čim muvit! Jak dyby nas všeci do včilejška něměli dost v hubě! Včil možu začnuť nanovo —«

Byly mu proti mysli dědinské řeči, dvojnásob nepříjemné nyní po ohláškách, před synovou svatbou.

»Pujdu ho hledať, tatičku —« nadhodil Oktáv potichu, zaškrčeným hlasem.

»Nihdi něpujděš! —« houkl sedlák — »Doma zůstaněš! Dělej z teho věc, ež tře! Až se synek vyleta, tak se vrati. Ale potem ho ořnu, ež zůstaně na tej stěně viseť —«

Mluvila z něho zlost, ale pod ní se krčila úzkost. Strachuplné obavy jírnaly sedlákovo srdce a měl co dělat, aby vydržel ve svém rozhodnutém postoji.

První den prošel ještě jakž takž, byl prosycen nadějí, že do večera bude Marek doma. A když nebyl, posílila se naděje ještě vydatněji: však se vrátí v noci, pod záštitou tmy, ve dne by se asi styděl. Snad ho přizene hlad, nešel by přece jíst k cizím —

Potmě seděl sedlák ve světnici a bezdyšně sledoval každé hlesnutí zvenčí. Jarní vzduch byl proteplen tisícovým pohybem, šumem tajemných hlasů a klamavých šeptů a nejednou zaslechl hospodář synův opatrný krok, mířící do jizbečky, ale ukázalo se, že to je omylná představa.

Bylo jistě s půlnoci, když chlopa napomenula selka:

»Lehni že se, Linhart, něpomože ti to, dy sediš. Ešče oněmocniš —«

»Eli se vrati —« odpověděl sedlák se zřejmou námahou sebezapření — »něprajtě mu žaden nic, nědělajtě křik, budě teho měť synek tak jak tak dost —«

(Ještě přes den sliboval sedlák synkovi, že ho »ořně, ež zůstaně na tej stěně viseť —«, nyní by už sám ke všemu mlčel, jen kdyby se Marek vrátil.)

Vstal pak, aby se ještě jednou podíval do jizbečky.

Oktáv tam ve tmě polohlasem vzdychl. Když otec zašátral rukou po posteli, ve které spává Marek, zahovořil starší syn hlasem, ochraptělým z horka a starosti:

»Možetě se lehnůť, tatičku —« (Oktáv slyší, že tatík se ještě nezul, chodí v botách, a to se jistě ještě ani neodstrojil) — »eli chcetě, zbudim vas, ež se Marek vrati —«

Sedlák opáčí otázkou:

»Co mezi synkama — něbyl? —«

»Ni —« potvrdí Oktáv, však to zjistil docela určitě, třebaže nejvýš opatrně.

Tuhle noc sedlák zase neprospí, z nevyspalosti se hospodáři pomračí obličej, poryje se nezvyklými vráskami, oči propadnou, zastíní se.

Selka má tvář zduřenou utajovaným pláčem, smáčela ji co chvíli slzami, které se vydraly ven proti její vůli, a jedné chvíli k poledni druhého dne vysloví, čeho se nejvíce bojí:

»Aby se synek — co nězrobil! —«

Sedlák ji neokřikne tak rázně, jak by se čekalo, musí se přiznat, že tohle je zatracená bodlina, která jej už též dlouho trýzní. Jen tak pro ženino utišení vyvrací:

»Dyť že tež něstraš! Nětřa mysleť zaraz na najhorše —«

»V takych padach zrobi jeden bodajaku hlupotu—« stýská selka.

Poslali čeled' do polí, v řepě i v bramborech je plno práce, Oktáv je doma s rodiči, »buncá« se po statku od ničeho k ničemu a pak už neodolá, znovu s tím jde na otce (rozhodnut, že prosadí svou anebo se do toho pustí proti otcově vůli):

»Pojedu ho hledat' —«

Sedlák už nekřičí, zamysleně zavrtí hlavou, nervosně se pošukne za knírek:

»Kaj bysi šel? Kaj ho chceš najst'? —«

»Bodajkaj! Všudy! Sednu na kolo a objedu, co se da —«

»Sam bysi věla něspravil, počkaj ešče —«

A když synek zajde kamsi na dvůr, pustí se sedlák za ním a pokračuje:

»Šak se podivaj — cela dědina už ježi nos, za chvíli nam hev budu letať a strkať se nam do teho. A dyby se vrátil — potřebuje to kdo věděť, že něbyl doma? Synka to raz budě sameho mrzeť, lude se mu budu smiť — nědělaj mu haňbu, něni syneček, aby ho bylo tře hledat' —«

A když se kterýsi mladoch ptá toho poledne sedláka: »Kaj je Marek, že ho něni vidať? —« — mávne starý Matlášek lhostejně rukou:

»Isto kaj na polu —«

Minula třetí noc a nastalo třetí ráno. Bylo bez Marka. Úzkost prosmýčila statek od základů »ež po galku«, až po kalenici.

Dědina už to beztak ví, šeptá si, čeled' asi nemlčela, možná, že Poldahanys hledá Marka na svůj vrub, ptá se lidí, a dědina ihned ví, na čem je. Do statku přichází ob tu chvíli někdo a vede podivné řeči, hází narážkami, ptá se víc a víc, naléhavěji a ostřeji po Markovi. Chodí sem zbytečně mnoho lidí, nahlíží sem přes plot, na dědině tlumí tajemně hlas při řeči, ve které se mísí lítostivost se škodolibostí. Je před svatbou, nemuselo by být divné, že návštěv ve statku je nyní více, ale Matláškovi by nyní nejraději neviděli nikoho.

U Mokrošů se to též řeklo, muselo se to říci, i tam vznikl poplašený zmatek a Marta strašlivě zbledla. Její plavá krása je vždycky bledá, ale nyní to je křídová, úbělová bledost, podobná bezkrvé, smrtelné bělobě.

Ke konci toho třetího dne, týden po prvních ohláškách se už přelomil do druhé poloviny, pobledlá a plná žířící bolesti, pravila Marta Oktávovi:

»Eli nepřidě zpatkem, musíš — musíš, Oktav — odřeknuť velebnemu panoj — druhe ohlašky —«

Oktáv to praví sedlákovi, půjde prý »přemuvit'« na faru.

Sedlák je už ze strachu, z obav, z nevyspání, ze zoufalství podrážděn a vybuchne:

»Něšal ešče ty — dokad' něni co isteho, něhlupni! Može se vратиť a buděš chceť ohlašky nanovo —«

Ale Marta naléhá na Oktáva, však synek neví, kde by vytrval, nemá stání, pětkrát za hodinu letí k Mokrošům, a když je u nich, táhne ho něco domů, aby snad nezmeškal okamžik, kdy se Marek vrátí. A Marta, oči zvětšené pláčem, pálicí, bolejší, útočí:

»Čemu ho něhledaš? Všeci ho matě hledať! Kajkery synek by měl pomoc —«

Tehdy letí zase Oktáv k otci a v první vhodné chvíli takřka zakvílí:

»Tatičku — čemu se nězoptatě četnikuv? —«

Ted' by měl sedlák zadivočit, měl by udeřit do stolu, vykřiknout, až by jeho hlas otřásl statek hromem. Však je tu proč zahulákat: bylo kdy slýcháno, aby se na Matláškově gruntě přihodilo něco takového? Tam, kde děti poslouchaly rodičů zrovna vzorně? Kde i slovo výměnkářovo platívalo nejvíc, protože to byl hospodářův tatík? Kde se ještě mladý ženáč-syn ptával otce na každý krok, který chtěl udělat z domu? (A nevidělo se v tom nic, co by znevážilo význam mladého. Však i jeho hlasu budou jednou jeho děti takto dbát!)

Ted' tedy s četníky!

A sedlák nevybuchne hromem.

Zapřemítá a pak, pokořen, dozná:

»Už sem tež na to myslel —«

»Budě to najlepše —« vzlyká selka, která se chytá všeho, co dává naději, a která by dávno vzbouřila všecky dědiny i města, kdyby neznala chlopa a nechtěla dráždit jeho neústupnost.

V těch dnech »robi selka svojo« a celý život Markův defiluje před jejíma očima, roba bloudí stavením, jde pro něco do chléva a neví, pro co, přinese z »pivnice« cosi, pro co tam nešla, hledá věc, kterou má na očích, a to zatím myslí na malinkého Marka, jak je to už dávno, myslí na toho chlapečka v peřince, jak si sedlák vynutil jeho jméno, vidí synkovy první krůčky, jako živé jsou dolíčky v kolínkách a v bělounkách, měkkých lokýtcích, byl to takový baculatý syneček, »bucliček«, tlustý a silný, když už chodil do školy, vyhlížel jak valibuk mezi ostatními. Je toho tolik, co utkvělo selce ze synkova života v paměti, ted' se to probouzí, dovolává se to vzpomínání, předchází to

na oči a přináší to záplavu slz, v selce pláče matka, všechny své slzy vyplakává, srdce jí kvílí, žal usedá —

Konečně tedy stojí sedlák Matlášek na četnické stanici, a když všecko pověděl, poznamenává k četnickovým otázkám jen úryvkovitě:

»Ja, pane štabni! Jaja! Tak, tak —«

Četníkovi je divné, že se vůbec ještě po synkovi nepátralo.

Otáže se s výčitkou:

»A to stě se němohli zoptať aspoň u přátelstva? Dyť može u keho byť, a my ho buděm hledať na haňbu — To bysmy potem museli dať oběžnik po všechkých stanicach — všudy se to dovju, nadělatě ostudy i všeckemu přátelstvu, celej přízni, ni ene sobě. Potřebuje svět věděť, že synek utěk? —«

Je pravda, Marek může být u příbuzenstva. Mají tam synky v jeho stáří, jsou tu bratrance, sestřenice — (Má se sedlák četníkovi vyznávat, že už mnohokrát na to pomyslil a vždycky couvl od provedení úmyslu: jak by se musel stydět — hledat uprchlého synka u přízně! Jak by se styděl! Ale teď ovšem je rozhodnut.)

»Tak to Oktav prvšo objedě — a dyby nic —«

»Kdyby ho nenašel, začneme pátrat —« promluví četník slavnostní úřední řečí.

Oktáv jezdí na kole po všech dědinách široko daleko, všude je rád viděn, »přatelstvo« ho vítá s rozesmátou tváří, s rozpřáhnutou náručí. — »Vitaj, synku, vitaj! Pod' dal, čekamy, kdy se ukažeš, vyhlidamy tě děň ze dňa! —«, neboť všude v něm vidí ženicha a mají za to, že je přijel »zazvat' na vesele«. Jenom je jim divné, že přijíždí na kole, uštván, zaprášen, špinavý, zpocený, jen v polosvátečních šatech, a slušelo by se, aby přijel s párem koní, které budou v poklusu zvedat pyšně hlavy, jako u vědomí, že vezou ženicha, v šatech nejsvátečnějších, s voničkou aspoň za kloboukem, ne-li na kabátě. I koně by mohly mít po nějakém kvítku v postrojích nebo v hřívě — A se synem by mohl být i tatík a matka —

Oktáv vidí, nač čekají, zazývá je tedy na svatbu hned, jak nabude dechu, omlouvá tento způsob, nalezne nějaké nedostačující vysvětlení a pátrá v jejich tvářích, neuvidí-li co podezřelého: vědí o Markovi? Poptá se, někde jen ťukne, někde to poví ostře, jak se mu to kde zdá účelné a dobré, ale nepořídil nikde. O Markovi se neví, nikde ho neviděli. Oktáv se nedá zdržet, pobyl čtvrt hodiny a už odjíždí, má prý toho ještě tuze mnoho. A rady nevědí? Ne, poradit mu nikdo pořádně neumí.

Jak ubývá »přatelstva«, jak taje »přízeň«, klesá Oktáv na mysl. Jezdí už druhý den, od rána do pozdní noci, a jeho naděje je ustavičně menší, neboť začal tam, kde očekával nejspíše dobrý výsledek, kam by Marek snad nejdříve zamířil, a nyní už jede i tam, kde ani dobře neví: je to ešče ku nam přízeň lebo ni?

Na druhý den svých objížděk večer se Oktáv vrátí domů, tatík mu jde vstříc, sestupuje s pohrádky dolů. Trochu dlouho umisťuje synek kolo, opíraje je zatím pod pohrádkou, ruce se mu třesou únavou i zklamáním z výsledku, je z té své ohromné tury ztřískán, nohy mu podklesávají, celé tělo je rozbito a nejraději by ani nic nevyprávěl, není mu do řeči, dali mu všude nějaké občerstvení a něco na posilněnou, vždyť byl »u přátelstva« a »zazyvat na vesele«, a přece je vyprahlý, pronikla ho bezedná žízeň, tělo je vysušeno, vysáto.

Ale tatík se ani neptá. Však kdyby syn přijížděl s dobrou, vracel by se jinak. To by se sedlák mohl zeptat: »Tuž s jakum, s jakum? —« A kdyby se Marek vrátil za Oktávovy nepřítomnosti, bylo by to na tatíkovi poznat už od vrat, z dálky.

Oktáv ví, že musí tatíkovi podat zprávu, mine ho však očima, když teď před něho předstupuje, tvář je popelavá, bez barvy, i když v ní každá žilka cuká únavou vybičované krve, a praví:

»Nihdi — ani slechu dechu — po nim —«

Je tak unaven, že se opře o vysokou pohrádku o oba lokty a do dlaní položí hlavu. Vypadá to, jako by chtěl zavzlykat. Snad se sedlák domýšlí nesprávně toho, co táhne synkovou hlavou, přiblížil se, trochu mu v tom brání zdráhavý ostych, ale pak pohladí synka po prostovlasé hlavě a sám zdrcen hledí ho konejšit v tom, v čem asi to nejvíce bolí, v čem týrají nejtrpčí výčitky:

»Ni, synečku — ni ni — ty temu něsi viny —«

A co jej chvíli mlčky hladí, napadne ho to nejdůležitější:

»Za to němože žaden — to vi ene sam Pambu, čemu se to všecko tak stalo —«

Jen Ten ví, přemítá sedlák, proč se oba jeho synci zahlédli do jedné děvuchy a proč to dospělo k těmto koncům. K těmto zlým koncům.

Oktáv se vzpamatuje, vzpřímí se:

»Zajdu ešče k Martě —« Snad si to chtěl jen pomyslet, ale vyslovil to nahlas a dodává: »Budě na mě bezteho čekat — abysem ji řekl, eli kaj byl —«

Nezbude tedy, než aby se toho zítra chopili četníci.

Zase přišla tíživá, trpká, hořce bolestná noc.

Ale v té noci zabouřil někdo na Matláškova vrata. Nejsou zamčena, ale je to někdo, kdo se v nich nevyzná, neumí je potmě otevřít.

Proboha, on to Františ, synek stryka Jakuba Lučného, »ohranični«, student, chodí v městě do školy, denně dojíždí domů. Uvítali ho, uvedli do jizby, házejí na sebe šaty.

Aby mu něnadávali, že ich bantuje, omlouvá se Františ — kdyby prý nevěděl, že na to tak čekají, a jak viděl dnes u nich doma Oktáva, ví, že to je vážné, hluboce vážné,

kdyby prý nevěděl, že mu to nebudou zazlívát, jistě by je v noci neburcoval. Ale dnes večer k nim přišel Marek, jejich Marek — Tatiček, stryk Jakub, zkazuju, že u nich spí. Ene přišel, prosil, aby se mu na chvíli lehnuť — Tatiček tež prajeli, aby vyřídil, že němaju měť strach o Marka, hned, jak Marek usnul, un, Františ, jel hev k nim, aby jim to všecko prajel —

Doléhají na něho otázkami, neví, komu by odpověděl dřív, všichni jsou vzrušeni a netají se tím. Selka se rozplakala, vzlyká záchvatem radostného pláče, je živ, je živ, nic se mu nestalo, spí synek, ten »borasek«, ten chudáček, žije a je zdrav, Marek, Marek, Marek! Jásá to v ní a pláče, mateřské srdce se v ní zmítá —

Jaja — odráží Františ zátopu otázek — Oktav odjel popoledňu, nědaleko večera, a večer přišel Marek. Nini, doopravdy mu nic něni, ene se nam zdal trochu tajak podeptany, přepadnuty, urobeny, jak dyby se kdovíjak těžko dřel — tatiček, stryk Jakub, mu prajeli: Potřebuješ se ene pořadně vyspat' —

»Kdo vi, co všecko ma synek za sebum! —«

»Co musel přehryzť —« vzdechli.

»Tak se to vzat' do hlavy! —« zapřemýšlel sedlák hlasitým povzdechem.

Oktáv spustil nohy s postele, sedí jak omráčen, nemohli ho probudit, tak byl cestami těch dvou dní zbit a utmácen, a ještě teď se celý točí, nohy mu ztuhly, brní v nich, až se na ně postaví, skácí se pod nimi zem, jak budou ztvrdlé.

A přece už stojí a praví: »Pojedu tam s tebum, Františ, obleču se a vytahnu kolo —«

Sedlák je jiné mysli:

»Dyť budě Františ tež dost' zmožený, može se přespat' u nas a vrati se rano —«

»Ale kaj by tež —« odmítá synek rozhodně — »musim jeť hned zpatkem. Tatiček mě čekaju, prajeli, abysem hned přijel. Marek němusi věděť, že sem ku vam jel, a dyby mě něviděl, až se zbudí — A potem —« zaťuká si na čelo pod připomínkou — »dyť musim rano do školy —«

»Pojedem spolem —« rozhodl už Oktáv.

»Dyť se něudržiš na kole —« obrátí se sedlák na syna — »Něpřemahaj se! —«

»A rano to řeknitě Martě —« řekne Oktáv s prosebným názvukem — »včil už ju něbudu budit' — chod'bjaj možne ani něspi — a ja se to dospim u stryka Jakuba —«

Nitro se mu roztřáslo, už se nemůže dočkat —

Ještě v noci ho stryk Jakub zavede do jizby, kde uložili Marka, Oktáv nedá jinak, chce Marka vidět, posvítí si na něj, ve světle baterky je bratrova spící tvář smutně šedá, zarostlá, pár dní neholená, tmavší, než bývá, a spánek Markův je tak hluboký a těžký, že sotva postřehneš výdechy, derou se z dýchajících rtů jak slabounké vanutí.

Ta noc je potrhaná, stryk Jakub se funivě posadil na lavici v kuchyni a poslouchá nyní řeč Oktávovu, trochu, ne moc, odhrnuje Oktáv cípek toho tajemství Markova a svého.

Stryk Jakub vyřkne svůj posudek, má pro to tento přesný termín:

»Jaja, synku — každý člověk ma jakesik svoje zavelebeni — to už inakši něbudě — A vy dva matě oba zavelebeni jedno a to same —«

Potom ráno cítí Oktáv jakousi nejistotu, co když Marek — anebo co když — a napadá ho tisíc možností, s jakou ho může Marek přivítat či odmítnout.

»Ene mu nic něvyčítaj! Nic mu něvyčni! —« tím jediným ho varoval stryk Jakub a Oktáv ví, že této rady se musí držet. Ostatně, každá výčitka je ho vzdálena.

Když potom se Marek probudil (spal do vysokého dne), vkročil Oktáv do jizby, očekávaje Markův údiv nad tím, jak se tu Oktáv vzal.

Ale vyšel mu vstříc zastřený, vážný bratrův pohled, oči se v dlouhém přemítání položily na Oktávovu tvář, a tu Oktáv, v tíživých rozpacích, pronesl, co ani nechtěl (připravil si to jinak):

»Marečku, Marečku! —« (Jak zřídka ho oslovoval tak měkce!) — »Přecaj by si mi to nězrobil, abysi mi něšel za družbu? —«

A Marek odpověděl:

»Čemu bysem ti něšel za družbu? Maš ene jednoho bratra — je to moja povinnost' —« Hlas mu zněl nějak dutě, Oktávovi se zezdál nezvyklý, nový, zvláštní.

Potom tedy zase byli doma, selka byla k Markovi vřelejší, zadívala se na něho jak na nemocného, ani sedlák nemluvil jinak než jaksí konejšícím hlasem.

Byla pak svatba, hlučná, veselá, plná pití a jídel, s muzikou, na které »prvši družba« hřímal veselím, jucháním, výskotem.

Před svatbou bylo o čem mluvit, dědina si pochutnávala, »vesele« samo stálo též za to, kdekdo byl »na vystřižkach«, a po Oktávově svatbě, v prvních dnech, nebylo vzrušení dědiny menší.

Mladý Matlášek, ženich, Oktáv — leží.

Onemocněl.

Dědina vypráví vzrušeně:

»Ma horyčky —«

»Fantaziruje —«

»Něvi o sobě —«

»Žádneho nězna —«

»Muvi s cesty —«

Někteří ovšem nevědí, jak se to mohlo stát:

»Co to, že tak naraz? Přecaj byl na veselu načisto zdravý —«

»Ma zapal pluc —« jistili — »Isto se čeho napil, jak byl zahřity — a to je hned —«

»Ni! Tancoval ostatni kusek jak šaleny — šak to byla hluposť od tych muzikantuv, že mu na dobrou noc zahráli takovy hvity kvapik! — a potom štvrť hodiny lebo ene keru minutu venku, v noci, na tym zimnym luftě — a to je zapal pluc jedna dvě —«

»Po veselu druhý děň ešče stanul z loža, ale už pry se ene čaňatal, všecko se s nim točilo, měl se tak prajeť —«

»Volali dochtora — poručil mu ležeť a něstavať —«

»Probohasvateho, ene aby to předržel — to by něbyl dluho ženaty, dyby —« strachovali se jedni.

»Ešče něumřel — a už ho pochovavatě, retujtě se přecaj, ludkove! —« kárali druzí.

»To ja sem se spěš myslel, že Marek oněmocni, jak ten vyvadzal na tym veselu — ten se muh spěš cosik přihnať —« udával své mínění jeden.

A jiný měl hned vysvětlení:

»Ja, Marek, ten je řmotnějši a mocnějši, ten tež cosik věc vydrži, podivaj se ene, co ten teho v tej hospodě vypil, a něpoložilo ho to. Každý inši by to musel odležeť, ale kaj tež Marek! Ten vydrží ešče sto razy věc —«

Matláškův statek se příkrčoval, čapěla nad ním zase starost.

Dědina sem upírala všecky své oči.

KNIHA TŘETÍ – ROBA

KAPITOLA PRVNÍ: NEMOC

Zatím co v hospodě byla muzika, zatím co se »veselnici« veselili, pospíchaly kuchařky a uklízečky na Matláškově gruntě, aby upravily novomanželům svatební ložnici. Hostů bylo tak moc, že k »veselu« musely být vyklizeny všechny jizby na statku i síň, a teprve když se »svadebčaně« přestěhovali na hostinu k Mokrašovým, mohlo se přikročit k úklidu. Nábytek, složený v komoře a kůlně, byl sestavován dohromady ve vymyté velké jizbě, z níž bylo nutno vynést stoly a židle a jež se teď večer měnila pod rukama příčinlivých pomahaček ve svatební komnatu.

Záclony na oknech a obrazy na stěnách bylo jediné, co zůstalo viset i přes hostinu, všechno ostatní bylo vyklizeno a nyní znovu přinášeno. Ale všechno bylo umyto a svítilo čistotou. Celá velká jizba byla jako nová, pokrývky a dečky byly už z Martiny výbavy. Aby prý se cítila v tomto novém prostředí více doma.

»Ani to tu nepoznaju —« obdivovaly tetky, které odskočily ob tu chvíli od Mokrašů k Matláškům podívat se na postup úklidu. I matka Oktávova, hospodyň, selka Matlášková přišla »dozřet, eli to budě včas hotove«, aby se nestalo, že se mladí vrátí od muziky a ložnice pro ně ještě nebude upravena. Ale takové obavy nemuselo být, i kdyby se vrátili před půlnocí, uvítá je ustlané manželské lože.

»Opravdu to ani nepoznaju — odešli z praznej izby a včil tu maju salon ani v městě —« přichvalovaly pochlebné tětky, ale jiné se štířily v odpověď:

»Ti se něbudu měť čas divat' dokola — budu museť myslet' na inše věci —«

No přece — novomanželé! Nebudou se obdivovat nábytku a ložnici, na to bude kdy až jindy.

Když je potom nad ránem přivedli, stalo se tak ještě s hlukem a povykem. Kdekdo, kdo byl přítomen, hleděl mladým manželům ukázat kus dobré vůle, hevaj matě to a henaj ono, tu smy dali žban s vodum, aby se Marta mohla dať do něho puketu, aby nězvjadla, tam zase je tácek s dvěma skleničkami červeného, kdyby snad Oktáv měl ještě žízeň — Obskakovali je, radili, pomáhali —

Až konečně přišla k slovu moudrá zkušenost:

»Tuž ich něchajtě — su to přecaj včil raz už muj s mojum — budu najradši sami —«

»Beztak se němožu dočkať, ež všeci odejděm —«

Nastalo tedy loučení. Tětka Mokrašová, selka, si neodpustila ještě jedenkrát Martu obejmout a mlaskavě zlíbat a zahoukat potom slzavým pláčem při mateřském křížku, jímž bylo znovu znamenáno čelo nevěstino. K Oktávovi nezapomněla tchynina ústa pronést: »A ty, synku, buď ku ni dobry —«

Ženichova matka zatím prohlédla záclony, aby dobře kryly okna, bývá už to taková poťouchlost, že kolikrát jsou pro tyto případy zastřeny s polovičatou povrchností, aby

škodolibí zvědavci mohli bezostyšně nahlédnout dovnitř, kdyby snad ženich včas nezhasil světlo.

Potom se i tatíci rozloučili, všichni — jeden přes druhého — přáli mladým dobrou noc hlasy významnými: jakpak by nebyla dobrá — takováhle noc!

Šum na síni utichal, ti, kdo je doprovázeli, odcházeli, navzájem se loučíce, a Oktáv přikročil ke dveřím, aby otočil klíčem — —

Jak se obrátil tváří ke své mladé ženě, viděl, kterak stojí ve vyčkávavých rozpacích. Martina tvář byla malinko předkloněna, s čela již sňala závoj, vlasy po stranách uvolnila, ale věneček byl doposud připoután, je přece na Oktávovi, aby jej odepjal.

Učinil těch pár kroků k Martě, ovinul obě paže kolem jejího těla, a tu cítila, jak se Oktáv všecek třese. Ale nebylo to zřejmě vzrušení touhy, procházely jím záchvěvy, jež chvílemi celým tělem zalomcovaly. Pozvedla k němu obličej, skloněný na jeho hrud', a zapátrala mu tázavě v očích.

Zadrkotal zuby, když vyslovil:

»Marta — mi ti je naraz — taka zima —«

Nedovedl ovládnout chvění celého těla, třásl se v zimnici.

V Martě se ozval hlas starostlivého srdce, útrpnost a láska pohladily Oktáva a mladá roba se polekala:

»Tuž najradši honem do loža —«

A byla to ona, která pomáhala Oktávovi ze šatů, tady to byla nevěsta, která svlékala ženicha.

Třes nepomíjel, Oktávem projížděl záchvěv po záchvěvu, a když se přikryl peřinou, bylo to nejhorší, nebyl dost silen, aby se opanoval, jekal zuby jako v nejtvrdějším mrazu.

Marta skládala Oktávovo prádlo, bylo mokré, že by je bylo lze ždímat.

»Tak se zahřít — a to iděš ven — do tej zimnej noci — dyť to je o zdraví —« šeptala tlumenou výčitkou a teprve teď se ve své bezradnosti ulekla. Usedla na pelest k Oktávovi, hladivým pohybem přejela jeho vlhké čelo a navrhla:

»Zavolam matičku — možu uvařit trochu teja, abysi se zahřil —«

Škubl k ní hlavou, užuž chtěl usednout, ale její ruka jej držela jemným bránícím tlakem v prohlubíně polštáře. Odmítal:

»Ni, ni — taky napad! To by z nas měla smich cela dědina, ni ene naši! Kaj tež to myslíš! —«

Když ulpěl pohledem na jejím obličejíčku, plném napětí z této strážně, zatěšil:

»Dyť to beztak nic něni. Trochu mě ztlukla zima z toho ostatněho tanca. Měli smy po nim ešče chvílu počkat' v zolu — Do rana to budě přeč —«

Znovu jej to roztráslo, chvíli vždy bylo líp, chvíli jím lomcoval ten třes neovládatelně.

Ale pak se zdálo, že se jeho tělo zahříváním pod peřinou uklidňuje, Oktávovy oči zvroucněly, když teď zaprosil:

»Lehni se už tež, Marta —«

A vztáhl k ní ruku.

Usmála se s něžnou líbezností a vstříc jeho ruce vyšla skloněním hlavy a slovem:

»Aspoň věneček daj nadul ty! —« (Ať je zachováno právo ženichovo!)

Snímal jej opatrně, musel se trochu nadzvednout, ale i tak ji trochu »pokšil« za vlasy, než jej odšpendlil, neboť jeho ruce se nyní třásly již jiným chvěním.

V dlouhých bílých šatech couvla k vypinači a zhasila. Svleče se potmě, styděla by se za světla, i kdyby jí pomáhal Oktáv, musil by zhasit.

Jak se rozlila jizbou tma, v prvním okamžiku hustá, neproniknutelná, ačkoli venku nebude daleko do rána a tma se tam stává už přítímím a šerem, v té chvíli je zalil lahodný, měkký tón. Venku, nedaleko, pod okny zpívala tichounce, takřka šeptem vyznávajíc své přání, křídlovka: Dobru noc, má milá, dobru noc — Harmonika provázela její pružný zpěv tklivě něžným doprovodem.

(To jistě pamatoval první družba na tohle dostaveníčko, však v sále při tanci nepoznají, že v několika kouscích chybí křídlovka, a harmonika se našla jedna dvě — a tady pod okny čekali muzikanti na okamžik, kdy se ve svatební ložnici zhasí, aby v té chvíli zazpívali své přečné nockturno.)

Marta ztrnula sladkým blahem, jak ji zalil ten nápěv, prohýbající se v křídlovce venku, přestala se odstrájet, celým tělem poslouchala. Muzikant dozpíval, ale po nějaké vteřince oddechu začal znovu, přehrával »druhy vrš«, tu se mladá žena nachýlila nad chlopa, který jí vyšel vstříc rozpětím paží a nakloněnou ji celoval a líbal. Našel na šatech jakési knoflíčky, chvějícíma rukama je rozpínal, hladě Martu a laskaje ji —

Neumlklo v ní starostlivé srdce, které se v tom rozechvění musilo zeptat a poradit:

»Něni ti ešče zima, Oktav? Něodkryvaj se —«

»Už mě to přešlo —« pronesl sevřenými rty, neboť znovu jej přemáhal třes, ale opět to bylo jiné chvění, jitřivé, vzněcující —

Ráno již stoupalo do vysokého dne, když se probudili. První to byla Marta, která otevřela oči v náruči Oktávově, a ihned zapátrala v jeho tváři vzpomínajíc. Jeho dech byl kratší a rychlejší, než by měl být, snad Oktáv právě sní vzrušující sen, tvář také je trochu růžovější. Jako závan myšlenky projde nad polštářem pohyb Martiny ruky, která se položí Oktávovi lehce na čelo. Zapátrá letným dotekem, ano, je trochu

teplejší, ale snad — snad se Marta mylí, snad to jsou liché a nicotné obavy, snad to není nic zlého —

Tím dotekem se Oktáv probudil, zadíval se na Martu očima ještě chvíli nevidomýma, poté k ní pohnul hlavou, bledě se usmál a pravil nějak malomocně, nalomeně:

»Jaksik mě boli hlava — či sem teho včeraj telej vypil? —«

Očekávala jiná slova, ale její srdce, ještě dívčí, citlivé, pečující, starající se, se v ní ihned ozvalo odezvou:

»Musiš zostať dněskaj ležeť — Abysi mi tak oněmocně! —«

Jak krásně to Oktávovi zní: Abysi mi tak oněmocně!

Už tedy žije Martě, jí by onemocněl, jí by stonal! A zadívá se na ni s tak vroucnou láskou! Přimkne ji znovu k sobě, laská ji, hladí, líbá. Vzrušuje se, zapomíná bolesti hlavy —

Mladá roba, děvčátko, se mu brání, odpírá se mu zdráhavě:

»Potem němaš oněmocněť — dyť němaš rozum —«

Ale přižehne k jeho rtům svými nabízivě, sama toužící a vzrušená, se vzbouřenou touhou —

Nechali je spát, nebudili je, dnes je na statku beztak ještě polosváteční den, robí se jen to nejnmutnější.

Oktávovi ještě Marta nedovolila vstát, až bude snídaně hotova, přinese prý mu ji sama a posnídají spolu tady ve velké jizbě. Oktáv necítí chuti k jídlu, nemá hladu. Ve skříni má už Marta nachystány všední šaty, musí si pro ně, je třeba vylézt z postele a učinit dva tři kroky k almaře, Marta zakryje dlaní Oktávovy oči a prosebně poroučí, cudný úsměv v lících:

»Včil se na mě chvilku nědivaj! —«

Poslechne a slíbí, zavře oči, ale tvář natáčí po jejích krocích a Marta vyjekne, když spatří škvírkami Oktávových očí tryskat zvědavý pohled, hltající její nahotu. Skočí znovu k němu, nemá, jak jinak by se schovala, durdí se, vyčiňuje, vyčítá, trestá jej. Oktáv se směje, hlasitě se směje, až se rozkašle.

»Dyť si roba, moja roba, něsi děvucha —« namítá ve smíchu a kašli — »něbuděš se mi skryvat' —«

Konečně po drahných chvílích her a půtek lásky dokáže Marta přemoci svůj ostych a obléci se. Než přinese snídani — tu radost jí musí udělat, posnídají sami dva spolu po prvé v životě — pokusí se i Oktáv vstát, ačkoli se mu nechce z postele. Jak vstane, musí se přidržet, zatočila se s ním celá jizba, ne, tohle nebude s dobrým. Stěží se oblékne, jen tak zpola, a sedne k stolu, tady počká Martu —

Marta je trochu zmatena, když vykročí z velké jizby na síň, a jako by tu na ni čekal, potká ji první ze všech Marek, vycházející z kuchyně, na síni se střetnou, Marek se na ni podívá kalnými očima, je v nich vidět neprospanou noc, šedý povlak potáhl celý obličej, je jako posypán popelem. Martě střílí do tváře ruměncem, do krvava se zardí a nemůže téměř odpovědět na Markovo přání dobrého dne. Tu je vidět, že v kuchyni je více lidí, vytéká odtamtud hovor, ne příliš hlučný, jistě opatrný kvůli mladým manželům (aby se nevzbudili!), a Marta v tom zvláštním, nepochopitelném zmatku, ačkoli Marek už vyšel ze síně na dvůr, začne hned o tom, co nechtěla prozradit okamžitě. Tím, že se obrací k nové matce, k tchyni, k selce, zakrývá své rozpaky:

»Matičko — mi se zda — bojím se — eli Oktav něni němocny. Střiskala ho paru razy zima — isto se zahřil a zachladil — Uříkal se mi —«

»Ten se ma co uříkat! Ženich! —« odbývají to zprvu vtipem, ale pod Martinou vážností ztichnou, už se ani neptají s mnohovýznamným názvukem, jak se Marta vyspala a jak un, prvšu noc chlop.

Je to potom takové, že Oktáva překvapí na židli u stolu ve velké jizbě příval starostlivých dotazů, nestačí se jim bránit, odmítá obavy a podezření z nemoci, ale jeho úsměvy jsou nucené a poněkud bezradné. Nemá chuti, ale pro dobrou vůli snídá. Nevypije však ani půl hrnku —

»Ešče němam hlad po včerajšku —« vysvětluje — »Šak se teho včera zedlo —«

A nedá si říci, vstane a chodí. Neprozradí, zatajuje, že ho bolí hlava, že se pod ním zem točí a propadá, že se musí leckdy podržet něčeho, co je nejbliž, aby nepadl, aby se nepřevrátil —

Obědu se netkne (»dyť temu je děprem chvíla, co sem snidal —«), a když do něho po obědě vnutí matka »kusek kolača a trochu teja, dyť to je kolač z tvojeho vesela, synku, a cosik pojest' musíš —« (selka je přesvědčena, že nemoci se nedá čelit hladem), má co dělat, aby skryl, co se stalo: že musil, co snědl, zvrátit.

Pálilo jej v hrdle, cítil, že rty má opryskány, a k večeru už to bylo jasné: měl horečku, zmítala jím, aby ji za chvíli vystřídala zimnice, lomcující synkem neméně nemilosrdně.

Položili jej do postele a už se nebránil, v horečce zmalátněl jeho odpor. Poručili obklady, matka je připravila, ale když už to musil strpět, když viděl nezbytí, zaprosil:

»Može mi ich dať Marta —«

V starostech selka ještě zažertovala:

»Čemu ni? Od ni to budě isto lepše, isto ti spěš ta horyčka pomine —«

»Do rana to budě přeč —« těší Oktáva jeden po druhém a Oktáv věří, sám je přesvědčen, že to nic není, jen zbytečné trápení jim všem dělá.

Bledolící Marta zbledla této noci ještě o odstín, nespala, v polodřímotě ji probouzel každý Oktávův pohyb, každý jeho sten, každé vzdechnutí. Horečka stoupala, neklesajíc, obklady na Oktávovi rychle schly, vystupoval z nich pařlívý dech nemoci.

Jen Marek se tu za noci neukázal, však to je přece nyní manželská ložnice, neslušelo by se to, zato matka i tatík sem několikrát od večera do rána přišli, poradili, pomohli, prohodili pár slov a rozhodli:

»Rano se zavola dochtur —«

»Už smy ho měli včeraj volať —« vyčítají si a Marta si potichu říká, že hned onoho včerejšího rána, když osaměli po návratu od muziky ve velké jizbě a když Oktáva přepadl ten první nápor zimnice, měla zavolat matičku, selku, mohli uvařit čaje, Oktáv by se byl zahřál a snad by se to tak bylo nepohoršilo. A potom — neměl rozum, měla ho sama krotit, měla ho »retovať«, snad mu to ublížilo, že ani trochu nedbal svého onemocnění.

Dnes se už Oktáv neopovažuje přitáhnout Martu k sobě, i když jej právě nezdolává horečkanabo netrýzní zimnice, je malátný, skleslý. Chopil se Martiny ruky, objal ji všemi prsty a Marta jej po ruce hladí, jeden prst po druhém, toužíc mu pomoci, ulehčit, aby se mu ulevilo, aby mu bylo líp —

Její oči mu vroucně vyznávají starostlivou účast —

Ráno přemístí Oktáva do vedlejšího lůžka, Martina, převléknou povlaky v Oktávově posteli a zase jej nastěhují zpět. Uklidí jizbu, čekají lékaře.

»Dochtur« přijde, všecko slyší, všecko vidí. Ani mu to nepřipadá divné.

»Ti venkovští synci! Ti synci z dědiny! —« pronásí káravě — »Ani na své svatbě si nedají pokoj. Raději se utancují k smrti, než by se trošku krotili a než by se šetřili —«

»Moja řeč —« schvaluje to sedlák — »Jednostejně mu povědam: bylo dať na sebe trochu pozur — němusel bysi včil ležeť —«

Vidí však úzkost v pohledu Oktávově, je to přece mladý chlop, jak moc užil své mladé roby, nedivte se těmto očím, plným obav!

Lékař jej proťuká, poručí dýchat zhluboka, poručí zastavit dech, a pokládá své chladné ucho na rozpálenou hrud' Oktávovu, na jeho horká záda. Poslouchá šelestění plic, zkoumá jejich rachoty —

Zamyslí se, ještě pár otázek, no, poslechneme si to ještě jednou. Zastavte dech, nedýchejte, teď vydechněte, teď vdechněte, a znovu zhluboka vydechnout! Už z toho Oktáv zeslábl, takový chlop a je jako třtina.

»No, je to tam pořádné —« prohlásí lékař, dívá se na teploměr, počítá tep — »Ta horečka půjde podle všeho ještě nahoru. Pár dní to potrvá, dáme nějaké užívání a obklady, ovšem, obklady! No, žádné strachy —« položí ruku na Oktávovo čelo — »zase budete chlapík, ale po druhé trochu víc rozumu! —«

Venku na zahrádce pak řekl sedlákovi a selce:

»Zápal plic — nic jiného to nemůže být. Zítra se přijedu zase podívat —«

Marta se zajímá, když to pak slyší od selky, »zapaleni pluc« je přece smrtelná nemoc, Bože, nedopustí!

Mladá žena se chystá k zápasu, bude to na ní záležet, bude o Oktáva bojovat, už teď se modlí, aby jí Bůh propůjčil sílu, aby jí nedal klesnout na mysl, aby dokázala vyhrát svůj boj!

Jsou to pak dni a noci strašlivé úzkosti, hrozných pochyb, mučivých nejistot, zapřísahajících modliteb a zaklínání, které nastanou. Horečka stoupá, ale ještě není tak zle, úděsnější je, když přijde chvíle, která zatmí Oktávovy oči, a potom stojí Marta, plačící všechny své slzy, vzlykající, lámaná bolestí a drcená žalem, nad lůžkem Oktávovým, dotýká se ho, hladí ho, ve vzlycích na něj volá, ale Oktáv ji nevidí, nepoznává, nikoho nezná, je ve světě své horečky, zmáhající jej a překonávající. A nový úděs, nový jeho náraz, urputný, hrubý, neurvalý, bezohledný — to je tenkrát, když Oktáv začne »muvit' s cesty«, vidí věci, které tu nejsou, prožívá děje, které se zde neodehrávají. Marta neví, zdali jsou strašnější chvíle, kdy musí volat o pomoc sedláka nebo Marka, nejčastěji oba, protože sama Oktáva neudrží, zmítá se jí v posteli, chce vstávat a utíkat, je snad pronásledován, snad je honěn, blouzní a prchá — Marta neví, zdali jsou hrůzoplnější tyto okamžiky či ony nekonečné hodiny, ve kterých Oktáv leží bez hnutí, bez hlesu, dýchaje jen hlasitě a rychle, není to dech, je to supot, ze žhavých plic se rvou tyto výdechy jak z pekelné výhně, tělo se žíznivě pne po každém vydechnutí, hazardně se bije o každý výdech, tato pumpa se namáhá do ztrhání, vypadá to, jako by jedno dechnutí honilo druhé, každé příští je rychlejší předchozího, je to šílená honička, vypadá to už tak, že takto se musejí plíce uštvat, vyčerpají se k smrti, roztrhají se, umlknou, jednou musejí zmlknout, nebudou stačit tomuto krkolomnému závodění — Urputná rvačka těla, bojujícího s dechem a o dech —

Jak by mu ulevila? Jak mu má pomoci? Marta stojí nad nemocným ložem, potká se s podmračeným čelem Markovým, se starostným zrakem sedlákovým. Se selčíným pláčem spojí své slzy.

Den utíká za dnem, doktor přijíždí ráno i večer, a kdyby bylo třeba, mají ho zavolat i v noci. Už to trvá týden a lékař neskrývá starostlivé čelo, nejtěžší okamžiky nastávají, nadchází vrcholný okamžik toho boje; jednoho večera položí lékař konejšivě své rámě kolem Martiných beder, otcovsky si ji, mladou děvuchu, přitáhne k svému boku a pronese k ní, s očima přes její hlavu:

»Už jste hodně vyčerpána, vidíte? Je to na vás vidět — No, ještě dnes, ještě tuto noc —«, a když k němu Marta zvedne pohled, úzkostnější než kdy jindy, dopoví: »Přečká-li dnešní noc, bude mu zítra líp — Modlete se, aby přežil dnešní noc — to je kri-tic-ká noc! Dostane-li záchvat, hned mě volejte, dáme mu zase injekci —«

Plynula potom ta příšerná noc, úděsný kočár jel její tmou pohřebním tempem, i lékaře museli volat, dal Oktávovi novou injekci a zůstal tam až do rána.

Okna ve statku byla tentokrát rozsvícena všechna, žádné neosleplo, nikdo se ani neodstrojil.

Půl dědiny žilo tuto noc účastně spolu, půl dědiny spalo na půl oka.

Když ráno zvonil kostelník »do kostela«, kdekdo v dědině zvedl hlavu, aby poslechl, zdali po zvonění na mši, po drobné přestávce, nezazní umíráček —

KAPITOLA DRUHÁ: PO NEMOCI

Čtrnáct dní po svatbě bylo by už možno zamířit na Martu s troškou dobrodružné záludnosti žertovnou otázkou:

»Tuž — jak se ti to podoba — v tym stavu manželskym, Marta? —«

A měla-li by Marta odpovědět po starém zvyku, neodvětila by »Je to moc šumne — lubi se mi to, podoba se mi to dobře —«, nýbrž by ženatým a vdaným odsekla: »Či to něvitě sami? Vydali stě se (anebo: oženili stě se) spěš ež ja —«, kdežto svobodným by poradila: »Ožeň se (anebo: vydaj se!) a budeš vidět! —«

A přece, potkal-li kdo Martu v ten čas brzy po svatbě, ani ho nenapadlo takto zažertovat, neopovážil se. Na Martě bylo vidět utrpení posledních dvou týdnů, její první dni manželské byly vepsány do tváře několika trpkými vrypy, jaké tam před svatbou nebyly, Marta byla bíle průsvitná a její modré oči byly tak bledé a smutné, že soucitné robky v dědině nad ní naříkaly:

»Zestarla o paru rokuv — za tych paru dni —«

»Děvucha je hrubě měkej natury — nic něsněse —«

»Všecko se moc bere —«

»Potřebovala by sama dochtora —«

»Přespať by se měla raz pořadně — brzo štrnast dni něspala nic —«

»Vypada ani platno — taka bila —«

»Jak dyby kapky krvi v ni něbylo —«

V jednom však se lítostivé tětky, když uplynulo ještě několik dní, všecky shodovaly:

»No — včilej to něbudě dluho trvat' a děvucha budě zasej zdrava —«

»Včilej može ozdravit' — pry už se Oktav včera postavil na izbě —«

»Už měl vylezť z loža —«

»Celu izbu už přejdě —«

Matláškův statek se probouzel z těžkého snu, prodíral se z nebezpečného spánku, který mohl být smrtelný. Oktáv byl vyčerpán, zesláblý, vyhubl a seschl, ale obskakovali kolem něho se šťastnými úsměvy, plni účastných otázek a snaživé chuti vyhovět každému jeho přání.

Tak trochu se nyní Oktáv za svou nemoc styděl, ostýchal se před Martou, cítil, že není v jejich domě, jaká bývala doma, a musel to být pro ni vskutku těžký počátek, jestliže se jí první krok do tohoto domu změnil ve zkoušku utrpení. Když ji nyní vídával kolem sebe (Marta pobývala u něho téměř pořád, neopouštějíc jizbu, nebylo-li třeba), hledíval na ni pátravě, chtěje vyzkoumat, zdali v jejích očích není stín nespokojenosti s přivítáním, jaké jí manželství zchystalo, ale obracela se k němu

vždycky s tváří usměvavou, z očí jí zářilo radostné a povzbudivé světlo, jež padalo na celou její něžnou tvář, tak sličnou a jemnou pro Oktávův zrak. Dojímal ho její pečlivé doteky, pod jejím vroucným pohazením tál dojetím, všecek se chvěje.

Hovořivali o jeho nemoci, nechtělo se mu ani věřit, že nemocoval tak dlouho, dni jeho horeček uplynuly mu v podvědomí, zdálo se mu, že ulehl včera, a dnes, když se probрал, už mu je lépe.

Chválili mu do očí Martu, i selka mnohokrát různými slovy opakovala:

»Poděkuj Martě, ta tě z teho dostala. Chvilu nělehla, nědala se řeknuť, jednostejně stala nad tebum, obkladek za obkladkem davala, na ložu tě držela, dy si chtěl slezat a utěkat, kapky ti odměřovala, utírala tě mokreho, zapoceneho, davala pozur, abysi se něodkryl, něbylo tvojeho jedneho dechnuťa, nad kerym by děvucha něstala u tebe. Něvim, že to tak vydržela a že nělehla sama němocna —«

»Tež sem se chvilama vyspala —« bránila se Marta s ostychem. (Bože, chvalte Oktávovi Martu, jak rád to slyší, ale i kdybyste nic pěkného o ní neřekli, ví, jak dobrá je Marta, jak zlaté má srdce.)

Rovněž sedlák připojil své uznání, opřené o autoritu lékařovu:

»Šak i dochtur ju chvalil něraz a nědva —«

Oktávovi bylo trošku stydno, když se jednou pokoušel vstát a ještě to nedokázal. Kde je jeho chlopska síla? Kam vytekla s nemocí z jeho žil?

»To něidě tak hvito —« klidnili jej, bráníce mu, aby vstával předčasně, mohla by se mu nemoc vrátit.

Byly to pak opět Martiny paže, které jej podpíraly při prvních krocích po jizbě, bylo mu, jako by se učil dětským krůčkům a jako by jej vedla měkká mateřská ruka při nich. Byli tu v jizbě sami, chtěl to zkusit za zády všech, aby o tom nikdo nevěděl, že už po nemoci chodí, a Marta měla v srdci strach, že mu to snad uškodí, nezeptala se ani lékaře, může-li už nemocný vstát.

Učinil jen pár kroků a usedl na postel. Vztáhl po Martě ruku, objal ji v pase, jak nad ním stála, a jak přiložil hlavu k její hrudi, uslyšel bít její úzkostné, poplašené srdce.

Zazdalo se mu, že i teď se o něho bojí, a vyslovil:

»Marta — dyť už sem zdravý — včil už o mě něměj strach! —«

Vzala jeho hlavu do svých dlaní:

»Ja sem taka rada, že si mi —« už chtěla říci »něumřel«, ale zalekla se toho slova a dokončila: »— zostal zdravý —«

Přemohla jej horoucí vlna citu a musil pronést:

»Včil, děprem včil — tě mam rad — doopravdy rad —«

Všeptla mu do vlasů: »A ja tebe — dybysi věděl—«

Statek žil potom svým životem, své práci, svým každodenním zvykům. Poldahanys poklízal koně, dívky obstarávaly chlévy, selka vedla kuchyň a mladá, Marta, Oktávova roba, se začínala točit okolo hospodyně, plná ochoty a dobré vůle.

Oktáv se šoural po jizbě, jednoho dne se už ustrojil, Marta mu ovšem pomohla (případal si jak nemotorné děcko), a přišel do kuchyně. Neposeděl dlouho, udělalo se mu mdlo, zase odešel na lůžko. Dlouho se nemohl vzpamatovat, vařili mu chutná jídla, výživná a vydatná, nešetřili slepic ani holubů, raná kuřata už dorůstala a padala za obět' Oktávovým hodům, ale nemocnému nechutnalo, trvalo to zase hodně dlouho, než se odvážil na dvůr.

»Zebralo ho to věc, ež bylo naraz vidat' —« pravil sedlák po straně selce — »němožu včil synka poznat' —«

Dědina si ovšem podávala u Matlášků dveře, synci dupali hlučně na síni a panský klepali na dveře velké jizby, vkročující, se sousedkami a tětkami přicházely i děvuchy, Oktávovy »rovňačky« a Martiny »kamradky«, ani stryci nezapomínali — celá dědina se tak vystřídala u nemocného v době jeho rekonvalescence, návštěvníci mluvili hlasitě, jak se mluvívá, když chceme zakřiknout pochybnosti a přehlušit svou neupřímnost, poklepávali Oktáva na ramena a kladli mu uznanlivě ruce na hlavu, říkajíce povzbudivě:

»No vidíš, jaky si zase synek! Jaky je z tebe zasej chlop! Za chvílu pujděš do lesa stromy bulit' lebo kopat' krče —«

Ale když byli opět na silnici, ohlédlí se po statku a vrtěli hlavami v rozpačitém přemítání:

»Ni — ten synek něni zdravý. Nězda se mi —«

»Jaksik dluho se mu něchce z loža —«

»Cosik v nim z tej němoci zostalo —«

»Trochu pomaly se spravuje —«

Jen někteří domlouvali káravě:

»Vy bystě ho chtěli moc brzo postavit' na nohy. Počkajtě trochu, dajtě že synkoj čas, aby se muh zpamatať —«

Divné bylo, že Oktáv se nehrne s chutí do práce, byl do ní dřív jako čert, mysliło by se, že se jí nebude moci po nemoci dočkat, jako se nemohl dočkat, až vyleze z lože, ale když jej při chůzi přemáhala slabost, usedal a uléhal, nehonil se za robotou, jako by vyčkával ve strachu.

Jednoho dne však zalehlo až do jizby ryčné zařehtání, Oktáv poznal v něm hlas svého sedlového, měl pyšné jméno Hektor, a synek naráz zaspěchal, chtěl by se podívat na svoje koně.

»Že se tež raz zpomiš! —« podotkl k tomu s uspokojením sedlák.

Jenže než se Oktáv přichystal a ustrojil, byly koně pryč, na dvoře se nevědělo, co Oktáv chce. Sedlák se vrátil do jizby a sám byl trochu rozmrzelý, když musel říci:

»Akorat s nima odjel na polo — Už mě nėslyšel, jak sem na něho volal — Byl už daleko a vuz hrčel —«

Oktáv byl zjevně zklamán a přišlo mu zeptat se:

»Kdo s nima jezdi? —«

»Kdo by? —« sedlák to říká snad trochu nerad, patřilo by se možná, aby jezdil s koňmi sám, ale je ho stále třeba doma — »Poldahanys přece! Marek ma svoju paru —«

Toho dne se nemohl Oktáv dočkat poledne, najednou zatoužil po svých koních, hořel dychtivostí je pohladit a polaskat, spadlo to na něho jako liják, jako si doposud po nemoci na ně nevzpomněl, tak nyní zrovna hladověl po jejich blízkosti. Už se chtěl pustit na pole za nimi, ale jsou daleko, »rychtuju ščudlečisko«, s něhož svezli seno, je třeba je zarobit, aby dobře prohnulo do žní, před setím je bude třeba uvláčit, mnohokrát místem, aby se roztrhaly »pucky« skýb, pak přijde oračka a nové vláčení. Oktáv vidí už napřed všecku tu práci, cítí vůni vlhké brázdy, slyší hučivý a svištivý šustot, jak se trhá tvrdé jeteliště pod pluhem, jak »kruj« pluhu řeže dlouhou skývu, jak se skýva obrací, místy zakrývající zelený povrch »ščudleku«, a tím dychtivěji touží po svých koních, s nimiž tuto práci konával vždycky sám.

Neodolá, nemohou ho udržet, půjde se podívat aspoň za humna, odtamtud lze dozřít až na ščudlečisko, nedá si říci, oblékne se a přes šaty přehodí lehký plášť, býval kdysi světlé barvy, ale vybledl za ta léta tak, že vypadá jako bílý, a jak se Oktáv šourá shrbeně a poklesle, vyhlíží v tomto plášti, jako by vyšel z nemocniční budovy, jenom by tu měl být ještě sad okolo nemocnice a nepochybovali byste, že si to vyšel na čerstvý vzduch nemocný, ošetřovanec.

Vypadá v tom dlouhém bílém plášti zbědovaně, a když jej z dálky spatří tlum malých děcek, shluknou se k sobě a ztlumí svůj nezbedný dětský křik, pošťuchující se a napomínající se k tichu. To su stryk Matlaškuv Oktav, říkají si, připadá jim jak strašidlo v tom oblečení a s tou svou šouravou, nalomenou chůzí. Hledí za ním, sledují jej bázlivýma očima, cítí z něho cosi zvláštního, nemoc jej učinila jiným, odlišným od ostatních stryků, jako by přišel už ze zászvětí do těchto krajů.

Oktáv se pustil za humna, vyšel si sám. Marta už pomáhá na statku, co se Oktáv »pamatuje«, co se vzpamatovává, zrovna dnes šla »děvucham« pomoci obrátit seno, a teď by tu měla být, zrovna teď by jí tu Oktáv potřeboval, nějak přecenil své síly, vidí, že se musí vrátit. Přenesla se přes něho zase ta vlna slabosti, únavného vyčerpání, a co je tuze zlé, co jej nejvíce sužuje, co tají, jak může, i před Martou, to je kašel, ten hrubý a nelítostný škrtič, ten jej často týrá dusivým, dávivým záchvatem, sedne si v týl a smýká mu hlavou, v prsou se zmítá chuchvalec zdrážděných plic, že

se Oktáv bezděky chápe pravicí kabátu na hrudi, zmačká jej a škube jím v hrsti s poryvy kašle.

Právě teď jej ten čert přepadl, plíce hrozí puknout, Oktávovi se zdá, že se trhají. Ještě z nich nemoc neodešla, ještě v nich vězí.

Nezbývá, než aby se opřel v podjezdu o vůz, stojící tam v přítmí uzavřených vrat, musí vydechnout, musí nabrat sil, popadnout nový dech, je tu chladno, skoro zima, přejde jím vlna téměř mrazivého závanu a pod jejím dotekem se Oktáv vrátí na dvůr.

Když si opět odpočinul, ulevilo se mu, pookřál, jen touha pohladit koně zůstala, vyhlíží je celé dopoledne, několikrát vyjde z jizby na síň, až na pohrádku vykročí a k matce pronese:

»Kaj to su dněskaj tak dluho? Či se to něhcu vratiť na poledňo? —«

Selka se domnívá, že se synek ptá na Martu, po té že se mu stýská, omlouvá, vysvětluje:

»Maju teho moc. Obě luky — a prvše obracani, těnko roztrísene — to isto přidu ež hodně něskoro na obid —«

Už chystají na stůl, když zarachotí vůz na dvoře, Marek se vrací s Poldahanysem z pole, Markovy koně jsou zapřaženy, Marek sedí »na desce« vpředu, Poldahans se posadil na vůz dozadu, na rozvoru, drží opratě Oktávových valachů, kteří jdou za vozem.

Oktáv se nějak roztrěseně vyhrabe na dvůr, zapospíchá, aby přišel včas, však už vůz stojí před maštálí, Poldahans seskočil a chystá se odstrájet nejprve Hektora a potom Frycka, tu Oktáv zakřičí, až jej v prsou píchne:

»Počkaj chvílu s nima! —«

Nemůže utíkat, jak by chtěl, sotva se doplete až ke koním, postaví se mezi jejich hlavy, obejmě jejich krky, každou paží jeden, zesponu, prsty se probírají hřívami, potom poplácává zvířata oběma rukama, na každém Oktávově rameni spočívá jedna koňská hlava, frkající, stříhající ušima, radostná, koňská chřípí ssají Oktávův pach, tak dlouho necitěný, a Oktávova ústa chrlí sto lichotek a hladivých slůvek, Hektorečku, ty jeden všivaku černy, no, dyť mě nězežer, nojaja, si muj šumny koniček, to ti něberu, to ti něcham, a ty jeden locune, ty gybase zhnily, ešče se Hektoroj odtahuješ, muj Frycku, ešče ho šudiš? No, styskalo se vam po mě? Tajak mi po vas? Hektor i Frycek vymršťují hlavy nad Oktáva, štěrkají postroji, nemohou se Oktáva dosytit, naráz jej poznali, a Oktáv se celý chvěje, vdechuje jejich teplou vůni, ostře kořený pach jejich srsti, hladí je po chřípí, bere je za zuby, nechává svou ruku v jejich tlamách —

»Šak mě hrubě něposluchaju, něhcu se na mě zvyknut —« pronese k tomu Poldahans zpovzdálečí — »už aby ich vzal do ruky zasej mladý hospodař —«

To podnítl nové laskání a lichocení. Tu, jak Hektor skloní hlavu až k Oktávově noze, sveze se mu chomout k uším, no, počkáj, praví si k tomu potichu Oktáv, damy ti ho nadul!

Co ho to napadlo, vždyť to ani nedělával, nechával to vždycky Hanysovi, a teď tedy odpíná postroj od chomoutu a chce nadzvednutím chomout přehodit přes hlavu. Ale ten chomout je hromsky těžký, nedokáže jej sejmout, zatmí se mu v očích a Oktáv padne tváří do hřívy, jak jej chomout strhl za sebou, když spadl zpět na koňův krk.

Ještě je na to sláb, vzpamatuje se a pronese nyní k Poldahanysovi pokrotle:

»Odstruj ich sam! —«

Však Marek už svůj pár odstrojil, hnědá Hanča už vešla do maštale, Lucy, šimla, ještě otálí, je už bez postroje i bez ohlávky a bez udidla, asi jí je v této nahotě tuze volno, skoro to vypadá, jako by se chtěla proběhnout po dvoře, jako by si chtěla zadovádet, ještě se letos moc nenadřela, ještě je »vypočnuta«.

Ale už to na ní vidí Marek, ten na svých koních pozná každý jejich úmysl, houkne jen:

»Lucy! —«

A kobyla už poslušně míří do maštale, do svého »štanu«.

Než Marek za ní vkročí, aby ji i Hanču uvázal, metne očima k valachům, vidí Poldahanysa stát nad tou laskající scénou a pronese ostře, řízně:

»Hanys — trochu se hni, tře se uvijať, ež odfutruješ! Popoledňu to na tym ščudlečisku zervu pluhem sam, ty naluž brany a pazury, pojeděš na ten kusek do Mokřin —«

Poldahanys kývne, cosi zavrčí, ale zřejmě mu není divné, že mu Marek poručil na odpoledne práci.

Avšak Oktáva tahle slova zřejmě zarazila, nejsou tady obvyklá, tu poručali tatiček, synci i s pacholkem se řídili podle toho, co určil sedlák, ten rozhodl práci, stanovil její pořad.

Cosi se tu za jeho nemoci změnilo, vidí Oktáv. Chtěl by se na to otázat, hodil by rád za Markem pár slov, ale je to cosi hlouběji v něm, co mlčí, co mu přikazuje mlčet.

Je jasné: něco se přejinačilo. Marek tu Hanysovi něco poručil. Ale když už snad přestali tatiček poručat, nemělo by to byť spěš tak, že by měl un, Oktav — ? —

Přece jen by měl prohodit těch pár slov —

Leč vtom vidí, kterak do otevřených vrat vcházejí děvuchy, vracejí se s luk od obracení sena, je mezi nimi i Marta — a Oktávova pozornost namíří naráz k ní.

Však také Marta se celá upne k němu, zaspěchá, všecka zazáří směrem k Oktávovi.

KAPITOLA TŘETÍ: ZÁCHVAT

Marta poslouchávala Oktávův kašel, aniž chlop o tom věděl. Vycítila, proč Oktáv tají své záchvaty kaše. Stydí se za ně, bojí se jich, má zlost, že nemůže ozdravět tak rychle, jak by chtěl. Spí-li se svou mladou robou ve velké jizbě a probudí-li jej jeho nenáviděný noční druh, kašel, skrývá se Oktáv pod peřinu, zakrývá si tvář polštářem, schovává obličej aspoň do dlaní, jestliže je kašel rychlejší než jeho probuzení a schovávavý pohyb, tlumí svůj kašel, dusí jej a potlačuje, ale plíce hrozí revoltou, vypadá to, jako by se chtěly ztrhat pod tím utajovaným tlakem, a čím více se Oktáv skrývá v peřinách, tím krutější je jejich boj.

Po takové lité rvačce se svým kašlem leží Oktáv hodnou chvíli jako zbičován, je uštván a vysílen, jeho dech supí, čelo je vlhké. Zprvu Marta neodolala, zděšena hleděla svému mladému muži pomoci, ulehčit, nadzvedla mu hlavu, posadila jej a držela vroucnými pohyby v polovičním objetí, nechtějíc vnímat jeho obranný, nespokojený odpor. Mohl jej vyjádřit teprve, když záchvat minul a když se chlop vzpamatoval. Tu teprve, nevida a nechtěje pozorovat její bolestiplnou účast, ji odmítal, vyčítaje:

»Co něspíš? Daj mi pokuj — vykuckať se — němožu byť zdravý naraz —«

Chápala, že nechce, aby se vědělo o jeho nemoci. Aby mu kdokoli dával najevo, že o ní ví.

A s přemáháním se jednou dvakrát udržela v přetvářce spánku, když Oktáva popadl jeho zavilý nepřítel, obličej se jí zalil slzami bezmocné lítostí, celým tělem lomcovaly poryvy utajovaného pláče.

Po křečích kaše zabloudil Oktáv rukou šátravě na Martino lůžko, našel její ruku a několikrát ji pohladil, cítila, jak se jeho ruka třese únavou, jak je vlhká potem, a srdce jí usedalo, sevřeno v kruté, nemilosrdné pěsti. Nechtěla dát najevo, že nespí, ale jedenkrát byl její pláč silnější, vzlykla nasucho, jak pláč přetřhl přehradu v jejím hrdle.

Oktáv se vzrušil, vyčítající podezření se ozvalo:

»Co plačeš, Marta? —«

Prostoupila jí náhle úderná síla a dovedla říci naráz jasným a čistým šepem:

»Dyť něplaču, Oktav — zbudila sem se pravě, jak si na mě sahnul, isto sem se trochu zlekla přitým — chtěl si co? —«

»Nini — nic —« odmítal — »Spi ene dal! —«

Stulila se k němu, tváří do polštáře, aby mohla nenápadně otřít obličej, smáčený tolika slzami, než se ho Oktáv dotkne (kdyby ji chtěl podelovat).

V noci a když byla sama, prostíral se po její tváři oblak trýznivého bolu, úzkosti, strachu, veliká tíha její vroucí lásky k Oktávovi se v ní zračila, ale kdykoli se ráno

potkaly její oči s Oktávovým pohledem, který začínal být pátravě podezřívavý, zářila z její tváře posilující dobrota, světlo povzbuzující důvěry, víra v sílu, znovu se v chlopovi rodící. Tyto oči, jejich jas, světlo té tváře — byly pro Oktáva posilující vzpruhou, chystal se jich jako záchrany a hledal je po celý den, kdykoli se cítil ubohý, sláb a nešťasten, vycházel vstříc Martině tváři, její čistotě a něze, pil zář jejich očí, žíznivě se sytil a posiloval jejím životodárným úsměvem.

Staří, selka a sedlák, spávali nyní v menší jizbě, v jizbečce, kde dříve bytovali synci, mladým manželům nechali velkou jizbu, neboť na výměnek ještě hospodář Matlášek nemyslí. Budova výměnku sloužila zatím za »sypani«, špýchar a skladiště v jednom, jen Marek si přenesl lůžko a některé své drobnosti do menší jizbečky ve výměnku, tam teď chodíval na noc.

Z velké jizby nevedly do jizbečky dveře, ale stěna nebyla silná a dutý kašel pronikal až k uším rodičů, takže se vytrhovali ze spánku a ve strastiplných obavách usedali na lůžka uvažující, mají-li se ozvat či ne.

Jednou, když synův kašel dlouho neustával, řekla selka, točíc obličej ve tmě směrem k sedlákovi:

»Cosik mu na tych plucach zostalo — ja se ene bojim — co temu prajiš? — ja se ene bojim, že už nihda — pořadně něozdravi —«

Bůh ví, že selka chtěla vyslovit jinou obavu, jiný strach ji přemáhal, ale nedokázala jej vpravit do slov.

Sedlák zatápal nejistě ve tmě rozpačitými slovy:

»Čemu by něměl ozdravit? Že trochu zgřunca —«

A v duchu si umiňoval, že hned zítra »přemuví s doctorem — šak slubil ešče kery raz se zastavit' —« (Nezastaví-li se doktor sám, bude třeba vypravit Oktáva k němu.)

Byly však dni, kdy se Oktávovi udělalo lépe, cítil se silen, chutnalo mu jíst, sytil hladově svou chuť. Statek byl hned všecek veselejší, sedlák vyrovnal pokrčené čelo, zamklá selka nabyla řeči, Martiny oči byly jak dvě jasná slunce v modravých hlubokých mořích. Ztlumené hlasy nabývaly na radostné síle, rozkazy k práci se mohly zakřičet s jednoho konce dvora na druhý, od maštale k stodole, z podjezdu k chlévu. Divka, zastýlajíc kravám, zanotovala jadrný popěvek, Poldahanys k tomu pískal: Oktávovi bylo lépe, je vidět, že se uzdravuje.

Bývalo i mnoho takových dní za sebou, Oktáv se měl kolem koní, nestačil je plácet a hladit, lichotit jim a konejšit je, vylezl na vůz a chápal se opratí. Poldahanys si našel vždy nějakou záminku, aby byl poblíž — což kdyby — ? —

Aby je všechny — i sám sebe — přesvědčil o vracející se síle, přeháněl Oktáv svou ochotu, museli jej krotit a bránit mu, aby se neztrhal.

»Počkej jaky děň! —« varovali— »Ešče to něni to, jak bylo — je lepší vydržet ež do ozdraveňa miž lehnúť nanovo —«

Dědina sledovala tento proces s trpělivou pozorností, se zvědavou dychtivostí.

»Tak — ten Matlaškvu už stanul — už je s nim dobře —« šel hlas po chalupách.

»No tak viditě — a prajelo se, že se už z teho něvyliže —«

Ihned se vytvářely soudy z pranostyk:

»S takym to je nejlepší, kemu prorokuju smrt'. Ten budě měť nejlepší zdravi. A najtvrdše —«

»Tuž — už je zdravý —«

»Zdravý jak zdravý — to snad' ešče ni, ale už mu je lepší —«

»Nojaja — včera smy ho viděli na polu. Měli bystě se podívat', jak se otačal —«

Ještě však nedozněla taková řeč, a už přinesli zprávy jiné:

»Zasej leži. Zasej ho to položilo —«

»Dy ten synek něma rozum! Jak se može trochu hybať, už ku těžkej robotě, už ene ku koňam —«

»A ty jeho koně — to něsu žadne ovečky, ty by usmykaly zdraveho, ni tak němocneho. Je to vyfutrovane, vyglančene, krok to ma jak hřebec —«

»S tyma koňama se budě synek najhorši lučit', jak ten ich ma rad —« počítali už zase s nejtemnějšími výhledy, vzpomínajíce Oktávovy záliby v koních a lásky k jeho valachům, Hektorovi a Fryckovi.

Počátkem žní bylo Oktáva vidět zase mezi pracujícími, nevydržel doma, žňová práce jej přitáhla, připoutala jej horkým popruhem, chápal se kosy k obsečení před »mašinum«, ale odníмали mu ji, dávajíce mu hrábě. Podávali mu je se žertem, ale mínili to vážně:

»Začni s hrabjama, na kosu maš ešče čas —«

Když došlo na sečení sekačkou, to už Oktáva nepřemohli, jezdil na její sedačce s Markem, vodil koně, zatím co Marek odhrabával posečené obilí, dělaje z něho hromádky pro odběračky.

Oktáv přišel na fortel, jak přemoci slabost, která jej občas přepadala, dovedl ji překonat, ale vracela se mu častěji právě nyní v létě, za horkých žňových dní, na konci pole nezřídka vyhledával stín olší podél potoka, dovolil, aby za něj »raz objel« tatík nebo Hanys, sám viděl, že si musí odpočinout. Nemoc se v něm rvála s jeho touhou žít, uzdravit se, chvílemi nabývala vrchu, chvílemi zase ustupovala.

Když byl z doslechu, užívaje sílícího stínu u potoka, volali kolemjdoucí na sedláka:

»Tuž co mladý — už zdravý? Zdravý? —«

»Ale kaj —« stýskal si sedlák — »Ešče němocuje a dochtoruje — Chvilama to je lepše, ale dobre to ešče něni — to prajeť němožu, choť bysem to už rad prajel —«

Tu pozvedli výstražného hlasu ti, kteří si troufali mít znalosti v těchto věcech:

»Něměli bystě ho něchať robiť na tym sluncu — To je jid pro taku nemoc —«

Pro taku nemoc — řekli. A slunce, takové pařlivé, horké, umořující, je na ni jed. Vida, dědina tedy již s určitostí mluví u Oktáva o »takej nemoci« — Je pravda, říká se to jen šeptem, aby to Matláškův grunt nezaslechl, ale hle, někdy se jeden podřekne, a už to slyší i Matláškovo pole, ví to i grunt, vědí to všichni v Matláškově rodině.

Dědina vidí potáčení Oktávovo mezi nemocí a zdravím, sleduje návštěvy doktorovy, ví o jeho radách a výstrahách a rokuje:

»Suchoty! Suchoty! Hvite suchoty dostal z toho zapaleňa pluc —«

Rychlé souchotiny vidí v Oktávově nemoci celá dědina a stahuje lítostivě tvář:

»Borak synek! Dyby byl při tym zapaleňu pluc umřel, němusel se včil děprem trapit —«

»Měl by to lehtëjše —«

»Včil se mu budě děprem těžko odchazať —«

A tato perspektiva zavede mysl dědiny dál, chalupy se začnou starat o Matláškův grunt, však je to jeden z nich, a mají vědět, co se s ním stane. Pošeptují, pronášejí zvědavě:

»Tuž — co zrobi stary Matlašek s gruntem? —«

»Hrubě se ku temu něma, aby zrobit pořadek —«

»A takovy to byl dycky akoratny chlop! Všecko dycky prvši a všecko dycky zaraz do čisteho pořadku —«

Jsou i obhájci:

»Noja, nědivtě se, sam je ešče mlady, na vyměnek se mu ešče něchce, synek se mu ženil trochu brzo —«

»Šak vitě, čemu se ženil! Zasej ene temu, aby byl pořadek mezi tymba dvuma mladochama a s tym děvuchum. Dyby se ju něvzal jeden, letali by za ňum do dněskajška ešče oba dva —«

»A dyby se ju Oktav něbral, je možna ešče dněskaj zdravý jak břem —«

»Ja, kdo to može vědět! Dyby se něstalo to, mohlo dojsť k čemusik inšemu —«

»To jeden něvi nihda pospředy —«

»Ale na vyměnek se staremu dozopravdy něchce —«

»Dy un stejně něměl uminku isť na vyměnek hned po veselu —«

»No, pořádek by měl zrobit'. Jak to tam maju pisane? Dali už choť co pisat'? —«

»Dy ni pisat', aspoň domovit' to keraksik museli —«

Věru, dědina byla právem napjatě zvědava. Ani Mokrošovi ani Matláškovi se v těchto věcech nevyjádřili otevřeně. Mluvalo se jen v náznacích, v hádankách.

Ale nyní, už nejdennkrát, zatočil na tuto cestu s opratěmi řeči i sedlák Mokroš.

Radil se nejprve se selkou, pak zkoumal půdu u Marty. Chodila občas domů, neměla to víc než pár desítek kroků a potřebovala matčina objetí, konejšivého slova, zde u ní se cítila slába, bez síly, kterou hazardně vyplýtvávala před očima Oktávovýmá. Nejednou se rozvzlykala obličejem v matčiných vlasech, matka byla menší, však se o ní mohlo slyšet, že je »širša miž delša«, a nyní bylo na selce, aby lila do dceřina srdce balšám útěchy a posily.

»Ene nězufaj! —« konejšila — »Šak ozdravi, zase budě zdravý —«

Pro starosti sedlákovy neměla Marta uši, myslela jen na Oktávovu nemoc a na jeho zdraví.

Mrazivá dýka jí projede hrudí při otcových slovech:

»Musí se tam o tym přemuvit' — bo, dyby se, nědajbože, stalo a Oktav umřel — musí se věděť, co budě s tebum —«

Dyby se, nědajbože, stalo! Nědajbože!

V Martě zakvílelo její utýrané, ztrýzněné srdce. Ale ne, nebude o tom mluvit, kdyby Oktáv zemřel, nechce ani sama — — Je zbytečné o tom mluvit —

Tak nezbyvá starému Mokrošovi, než aby »přemuvil« s Matláškem sám, pořádek s děvuchum jakysik byť musí, cosik na grunt tež přiněsla, cosik ma ešče dostať, tak co ji da Matlašek pisat'? Kemu to vlastně chce dať ten grunt? Sam se ho něchať němože! (A sedláku Mokrošovi stojí před očima jak přízrak skutečnost, že Matlášek má přece dva syny, a právě ten druhý je zdravý a silný, právě ten se nerve s nemocí — a právě ten není chlop jeho dcery —) A či se něprajelo před veselím, že hned po nim se pojedě do města, aby se dalo pisat' a podpisat' všecko, co je tře? A včil je Matlašek potichu jak strum, ani se mu nězpomi — Či čeka, ež mu ten synek umře? Sedlák Mokroš je rozčilen, vře v něm, a bývá to zřídka kdy, aby se tento tlustoch rozhorlil.

Začal zprvu jen z dálky, opatrnicky, narážkami, lehounkými dotazy. Supěl při tom, mluvíval dýchavičně, také jej trápila zbytečná tloušťka.

Matlášek nejevil chuti dát se do rozhodné řeči, uhýbal, vrtěl se, ošíval. Narážkám nerozuměl, nechtěl.

Tu nezbylo Mokrošovi, než aby zaútočil rovno. A Matlášek musel konečně stejně odpovědět. Pravil tedy (s přimračeným čelem, rys pelyňkovité trpkosti na rtech):

»Dokad' něozdravi, je na to čas —«

(Však není třeba vyslovit, kdo má ozdravět. Je čas zabývat se touto otázkou, budeme se tím obírat, až bude Oktáv opět zdrav, úplně zdrav.)

Sedlák Mokraš vidí, že mu nezbude než užít slov ostřejší ráže, jestliže je Matlášek tak nedovtipný. Ani sám necítí necitelnosti svého nového náporu:

»Co — dyby se něuzdravil? Co potem? Budě potem tež na to ešče čas? Potem přecaj — potem budě už něskoro —«

Matláškovi se chvějí rty, až i knírek sebou sám od sebe pošubává. Pelyněk se rozlil po tváři, trpkost ji pokryla, sedlák vypraví ze sebe těžce:

»Ešče něumřel —«

A není s ním o tom řeči. Čím častěji na něho s té či oné strany přijdou, tím je odolnější. Je vidět, že o něčem hloubá, na čemsi se rozhoduje, mluví v odmlkách, neslyší dotazy, leckdy začíná samotařit. Mokraš od něho odešel tenkrát v nevěli, trochu se sám před sebou styděl za neúspěch i za to, že Matlášek jej pokáral očima i stínem těch slov — jako by snad Mokraš přál synkovi smrt, jako by snad nechtěl, aby se uzdravil! A sedlák se rozhoduje, že víckrát o tom s Matláškem nebude mluvit, ať si dělá, co chce!

Oktáv zatím přemáhá slabotu svého těla, statečně se rve s nepřítelem v sobě, cítí jeho hlodající zuby, je mu, jako by v něm nemoc hloubila podkopy, jednou snad do nich vloží výbušninu — oh, zdalipak potom bude Oktáv ještě dost silen, aby odolal, aby vydržel ten strašlivý útok?

Ve dne to ještě všechno ujde, ale noci, noci jsou zlé. Doktor mu předepsal úlevné léky, Oktáv jich až zneužívá, jakou měrou je bere, ale nepomáhají. Nepomáhají. Noci jsou prohlubně, plné jedovatin a záludností, na plicích sedí temná tíha, nemůžeš ji odkašlat, a nechceš-li se zadusit, musíš kašlat, je to strašlivý kašel, k udávení, k vyčerpání všech sil.

Svět ve dne je světlý a radostný, dodává posily už to, že jej vidíš, temnotmavá noc ti odčerpává mizu, vysušuje krev, přináší zvýšené teploty a horečky se všemi jejich trýzněmi, halucinacemi, bláznivými a pokřivenými představami, s pocitem vysilující slabosti, s tíhou úzkostných zádech, ve kterých nelze vyvážit vydechnutí z takové hloubky, jak si přeješ, z takové hlubiny, aby se ti ulevilo, okov dechu se nepotápí, nenabírá, a přicházejí chvíle, kdy se ti zdá, že už odešlo poslední vydechnutí, další nelze popadnout, není možno je postihnout, uniká, prchá, mizí —

Proto se Oktáv nemůže ve svém mátožném spánku dočkat rána, proto vítá žňové dni, proto se noří do práce, proto se překonává dobrou vůlí. Musí-li si odpočinout nebo ženou-li jej k odpočinku a napomínají-li, aby se mírnil, snese i to a vyhoví, aby se nemusil opět na čas vrátit k svému lůžku, jak se mu to už tolikrát přihodilo.

Leč jeho tělo nesnese tempo Oktávových představ a úmyslů, zůstává vždycky o krok či dva za jeho pracovní chutí, Oktáv je musí pohánět, vláčí je jako přítěž, je to už jen slabé tělo, dědina si dobře všimla, jak Oktáva jeho nemoc ztrápila, »je ho kusek«, zhubl a seschl, je zesláblý, zeštíhlý a ohnul se, pochýlil. A jeho chůze je pomalá, rychlejší krok a rychlejší pohyb při práci chlopa unaví, zadýchá —

Jednou se to tedy přihodí.

Jsou v ječmeni, »hrabou« jej a »važou«, šest či sedm rob nabírá hráběmi pokladiny suchého obilí do náručí, mezi hrábě v pravé ruce a objímající levou ruku uchopí roba velkou náruč ječmene a zanesení ji na »provizlo«. Dlouhý řad snopů vzniká za robami pod rukama vazaček a dva páry koní mají co odvážet do stodoly, není to daleko, i ti ve stodole se musejí pořádně snažit, »musu se pohnout«, aby stačili po dvou párech koní skládat fůry do humenic. Ale je dusný, parný den, kdo ví, nepřijde-li bouřka, a zítra by to bylo mokré, nebylo by lze to dovážat, krásný, horký den je honí.

Na fůru Oktáva nepustili, trochu se s nimi popřel a pohádal, ale zůstalo při tom, že mu ji klade Poldahanys (»Toť, zatoči se vam hlava a poletitě s fury nadul! —« řekl), Marek si jezdí se »svojima koňma«, dvě dívky podávají snopy na fůry, jedna Markovi, druhá Hanysovi, však se obě fůry střídají, a když je jedna dovršena, přijíždí už druhý žebříňák prázdný na pole. Oktáv pomáhá kolem Hanysovy fůry, a když je naložena, chopí se opratí a jede s fůrou sám.

Při nakládání nemůže chlop lenořit, nelze-li jinak, přináší vzdálenější snopy až k fůře, je mu dnes zvláště dobře, cítí se silnější než jindy, začervenal se při této práci, nějak zdravě se zapotil a není mu to dost, zdá se mu, že je docela zdrav, a jak vidí mezi snopy podávky, jak je tu někdo zabodl, přespočetné, do země, aby je bylo vidět, aby »kdo do nich nědepnul«, chopí se jich a jme se rovněž podávat snopy na fůru. Vida, je to těžší, než čekal, snop se na podávkách vzepře odporující a vážící pákou, ale chlop se nedá, zvedne jeden, zvedne druhý a ještě několik.

Nikoli, neměl to dělat. Pravdu má dívka, která jej varuje, pravdu má Poldahanys, který zakřičel ulekaně s fůry, pravdu má sedlák, tatík Matlášek, který se sem dívá zdaleka zpředu od hrabaček a který už výstražně zahrozil, pravdu mají ti všichni. Skoro tak to Oktávovi připadlo, jako by slyšel ze svého nitra ten praskot, něco se v něm trhalo, něco zlovlně povolovalo, lámalo se, drtilo.

Poslední snop nedopodal, zamhlilo se mu před očima, ztratil rovnováhu, podávky se tupým koncem opřely o zem, převážily se, snop zachrastil, jak buchl na zem, a Oktáv učinil dva tři kroky za svou tvář, poslepu, potácivě, jako by se chtěl něčeho přichytit, a právě v tom okamžiku, kdy se, jako podlomen, zřítíl k zemi, vyjekla dívka v zděšený výkřik:

»Ježišmaryja — hospodařu! —«

Oktáv tento výkřik ještě mátožně zaslechl, chtěl na něj nějak reagovat, ale už nebylo lze, pocítil to jako strašlivý vztlak zvnitřku a už se z něho chrčila krev, temně rudá,

nasládle teplá, v chuchvalcích. Oči se změnily ve sklo, bezvědomí je zakalilo, lomcující se tělo už nevědělo o sobě.

Zvykaná dívka nevědouc, co počít, bezradně křičela, ječíc úděsem, až konečně našla pro svůj křik směr — obrácena k hrabačkám vpředu, u nichž byl sedlák, volala plným, k nepřičetnosti vypjatým hrdlem:

»Hospodařúúú! Hospodařúúú — hospodař Oktav! hospodař Oktav! —« opakujíc tento řev vetkla na dálku ukazující prst do zborcené postavy mladého hospodáře, to byl jediný výmluvný pohyb, nenalézala slov pro vylíčení toho, co se jí před očima odehrálo.

Sedlák již sem spěchal, nečekal na volání divčino, tušil hrůzu všeho, co se přihodilo, viděl, kterak se Poldahanys smekl s fůry, sjel takřka s jejího vršku, poklekl u Oktáva, cosi tam kutí, tu se sedlák dal do supavého běhu, staré nohy nejsou tomu zvyklé, za ním se pouštějí i hrabačky a vazačky.

Když sedlák doběhne k místu neštěstí, klečí Poldahanys na zemi, Oktávova hlava spočívá na jeho klíně, tělo je nataženo, Oktávova brada, krk a hrud' jsou plny krve, zbrcena je i košile, na prsou rozhalená, a tmavé krvavé skvrny jsou i na zemi, která žíznivě pije, na troud vyprahlá, tuto drahocennou vláhu. Oktávovo tělo sebou cuká, trhá, křeč jím prochvívá, ale oči se dívají mrtvě, skelně, bez života. Nevnímají, nepoznávají.

Sedlák se udýchán vrhne k synovi, ztěžka dopadne na zem a nemá jiných slov než zděšené oslovení, stopené v dušeném vzlyku:

»Synku! Synku! Synečku! —«

Právě vjel na pole Marek s prázdným žebříňákem, veze v ruce košík se svačinou pro lidi na poli, na dvoře mu jej vetkla do ruky Marta, která pomáhá při skládání, měl by jet opatrně, aby košík nevysypal, ale uzřel nejasnou skupinu u nedoložené fůry, nerozeznává nic zřetelně, vidí však, jak roby od vázání a od svých hrábí utíkají k fůře, i nerozpakuje se, mlaskne na koně, neboť biče nemá, nikdy ho na své koně nepotřebuje ani nepotřeboval, pobízí je stále nervosnějším pomlaskováním, žene je výkřiky vjo! vjo! a na roli, na měkčím strništi, které nemá tvrdosti cesty, se vůz žene jako vítr, bez rachocení, bez hluku, hladce, bez otřesů.

Zarazí stržením opratí u Poldahanysovy fůry a vidí, ještě než seskočí, zkrváceného Oktáva, lape zlomky slov, jak událost líčí dívka — zdvihali snopy, prajeli smy im, aby toho nechali, a naraz to bylo — vidí bezradnost tatíkovu a do jeho uší se zaryje jeden výkřik: Kterási roba má ten nápad, zavolala:

»Jedťě kdo honem pro dochtora! —«

»Tu ho němožem něchať —« zasténá sedlák — »Nalužťě ho na ten prazny vuz! —« Sám by pomohl, ale je jako ochrnut, nemůže.

Ozvou se hned hlasy nesouhlasu, na voze by to s ním moc drkotalo — jedna doskučtě do hasičského skladišťa, tam su nositka, ež tu stě jedna dvě zpatkem, naložimy ho na ně —

Už pro ně kterási mladší běží, volají za ní: Kluče ma Otipka vedle skladišťa. A trochu ich přetři, budu zaprašene — a teď pro toho doktora! Nejlepší by bylo sednout na kolo, odtud to není daleko do sousední obce k lékaři, náhodou je tohle pole tou stranou, ale kde bys tu vzal kolo! A běžet pro ně domů? To budeš pomalu u lékaře, než zaběhneš do dědiny —

Ne, Marek se už nerozmýšlí, skočí ke koním, nedívá se ani, kterého odprahuje, a je to právě Hektor, Oktávův nejmilejší. Poldahanys pochopí, hned pomáhá a řídí se Markovými pokyny:

»Odepni podpinku a shuď mu prostraňky! Chomut mu nechaj, ež se mam čeho držet, dyby —«

Tak jistý v sedle Marek není, ví to a netají se, zejména když musí sedět na holém koňově hřbetě, ale pustí se udatně a odvážně vpřed, nevidí už nic jiného než koňovu hlavu a směr cesty kupředu, slyší jen cvakání Hektorových podkov, jak kůň vkročil na cestu — Za chvíli si zvykne, odpovídá protipohyby zkušeného jezdce koňovu klusu, už dlouho tak nejel, svírá Hektorovy plece, pobízí jej a žene, až se kůň pění, jak po něm přejedeš dlaní —

Košík se svačinou se rozsypal, chléb a máslo leží na poli pod vozem —

Kdopak by nyní myslil na jídlo!

KAPITOLA ČTVRTÁ: DĚTI

V opojném měsíci máji se Oktáv s Martou brali a nyní byly žně. Sotva čtvrt roku uplynulo od jejich svatby, co ubohého Oktáva položilo ono vražedné chrlení krve.

Dědina litovala a nebylo neupřímné strojenosti v její lítosti. Gruntky ztichly, účast jim vzala řeč, a jestliže se mluvilo, tož šeptem. Když přišlo sousedům jít kolem Matláškova statku, skoro se jim chtělo překrást se po špičkách. Ve štítu gruntu, v lomenici, seděla nemoc a zdalipak tu někde nečihá už i ta kostnatá kmotra?

»Hrubě toho něužil —« rokovali nad Oktávem stryci v dědině, uzavírajíce již teď kapitolu jeho manželského žití.

»Jaja — jeden něvi, co ma, dy je zdravý —«

»Co z toho ma ten borasek-synek, dy děvuchu dostal a dy včil je sam na zhasnutí —
« Ano, jaký užitek, jakou slast přineslo Oktávovi, že dostal Martu, když ruku v ruce se svatbou jej objala i nemoc?

»Kdo vi, co by za to dněskaj dal, dyby věděl, že ozdravi —«

Ale k tomu už nedával valnou naději ani lékař. Viděli to na něm, těšil je, ale znali jej už příliš dobře a věděli, co si vybrat z jeho řeči a jak rozumět jeho slovům.

Když tenkrát pro něj přijel Matláškův Marek nezvyklým způsobem na koni, prosto z pole, neoblečen, jen v košili a kalhotách s páskem, v lehkých střevecích, jaké nosí synek na fůru, ale jaké se nehodí k jízdě koňmo, nebylo třeba lékaři dlouho něco vysvětlovat, věděl hned, kolik uhodilo, pravděpodobně takový vývoj předvídal.

A byl na své bryčce v Matláškově statku jen o málo později než ti, kdo přinesli Oktáva z pole na hasičských nosítkách, vedouce si opatrně a s obezřetnou pečlivostí, aby nemocným netřáslí.

Marek se vrátil až pozdě po doktorově odjezdu, cestou zpět už neseseděl na koni, Hektor byl zpěněn, když doběhl k cíli, je to kůň do tahu a není zvyklý takovému běhu a v Markovi se ozval hospodář, i on je milovník koní, ví, že doma teď nebude moc platen, když vyřídil své poselství a poslal k nemocnému pana doktora, vyžádá si tu někde pytel a věchet a tře koně po celém těle, až z něho stoupá bílá pára a až se z Marka námahou leje pot. Pak jej vezme za udidlo a vede jej domů, kráčeje pěšky volným krokem vedle koně, aby Hektor pozvolna vychladl. Mohl by z toho dostat »žlaze«, i nějaký zápal by se mu mohl hodit, však Vicherkova Fuksa je »z jednoho takeho přeleceni« navždycky dýchavičná, a tak se Marek občas zastaví, zkoumá koňův dech, poslouchá tepot srdce a cukot krve v tepnách, chlácholivě konejší Hektora poplácáváním a pokračuje v cestě domů.

Doktor se už vrací, na půl cestě jej Marek potká a může hned jet za ním zpět, Oktávovi pro léky.

Lékař nemá naspěch, jede rovněž krokem a trochu otálí s řečí. Marek k němu přiskočil do otevřené bryčky, když jej doktor pozval, Hektor na oprati jde za bryčkou.

Je to starý realista, tenhle doktor, zná všecky dědiny v okolí, poznal až moc dobře hrabivou lakotu na některých statcích, ví o případech, ve kterých se chamtivost nezastavila ani před nejtragičtější smrtí, vzpomíná na otřesné scény nad mrtvým tělem handleře Řimbucha (viz román A. C. Nora »Můj nepřítel osud«), ještě dnes se o nich vypravuje v širém kraji, a všude s hrůzou, však tenkrát to bylo tak, že si handleř zoufal, a co ještě visel na skobě, místo aby jej sňali a pokusili se vrátit mu dech, příbuzní se porvali o peníze z jeho kapes, ty ovšem byly nacpány, neboť na konec svého života se handleř o peníze bál a nosil je všechny při sobě. A tak si lékař asi myslí, čert ví, zdali tenhle mladý nečeká na bratrovu smrt! Vždyť by z toho měl jen prospěch; kdyby bratr žil, musil by se s ním v nejlepším případě aspoň dělit, nebylo-li by hůř: nebyl-li by odbyt ze statku vůbec — jsou přece pády, že druhorození selští synové jdou nakonec za pacholky, propíjejí své podíly a stávají se hanbou rodu —

Ale ne, právě proto, že doktor zná své lidi, nechce sám v sobě připustit takové mínění o Markovi. Synek, který cestou pro doktora div neztrhal koně a nemohl popadnout slova, když přijel, není ve svém srdci zlý a nebude si přát bratrova konce!

Tu pronese doktor na otázku, kterou Marek nevyslovil, ale kterou bylo lze tušit:

»Není to s ním dobré — spíše naopak! Zavolejte plicního odborníka z města a promluvte s ním! Možná, že vám poradí nemocnici nebo sanatorium —«

»Řeknu to tatičkoj —« přikývne Marek.

»Také jsem mu to už řekl —« dotvrdí doktor. A tu se mu naskýtá příležitost vyzkoumat, co asi řekne Marek k otázce peněz, zdalipak ukáže, že mu na nich záleží a že jich je škoda na beznadějně léčení? I prohodí: »Bude to ovšem stát řůru peněz —«

Marek se na sedátku napřímí, v levé ruce drží Hektorovu oprat', pravou jen naznačí matné mávnutí:

»Bože — fura peniz! Tych bysmy nělutovali —« A něco jej škrábe v hrdle, je to pohnutí, je to bolest, je to dojetí, je to žal? Chuděra Oktav — taky mladý! Taky mladý! To jediné tkví v Markově mysli.

Sedlák Matlášek snad přece v myšlenkách počítal, ale neodvážil se naznačit slůvkem, že tak činí.

Lékaře z města, odborníka, zavolal, sám pro něho zajel, s Oktávem nemohli hýbat, na převoz nebylo pomyšlení. Vysoký, nemladý, nestarý, zamyšlený muž podmračného čela a jakéhosi trpkého pohledu byl tento odborný lékař, venku na dvoře s nimi mluvil, když prozkoumal Oktávův stav, a řekl to jako otevřenou výtku:

»Měl jsem tu být dřív, mnohem dřív — teď nevím —«

Viseli na jeho rtech, Martina tvář lpěla na lékařových ústech očima téměř žíznivýma, hladovějícíma po naději, po útěše. Mlčel hodnou chvíli, přemýšlel. Potom rozhodl, jeho slovo bylo pro ně vskutku rozhodnutím, příkazem:

»Sanatorium s odborným léčením! Snad to jediné ho ještě může zachránit. Ale pravím: snad —«

Ne, tento lékař dovedl být pouze věcný, stroze objektivní, v jeho ruku končily tak často případy načisto beznadějně.

Radili se s ním ještě o nejvhodnějším sanatoriu, o čase a způsobu převozu. Je to v horách, jejich zázračný vzduch umí dělat divy, lesy a ticho, ticho a lesy, odborné léčení ovšem k tomu, pravil, a doufejme, že vám bude — že vám bude ještě zachráněn. Stiskl oběma rukama Martinu pravici a dlouze, povzbudivě dlouze se zadíval do jejího pobledlého obličejce. Než pustil její ruku, vzdychl. Ostatním jen kývl na rozloučenou, louče se a zdravě jedním pohybem, a když už byl u vrátek, vzpomněl si sedlák:

»A co — pane dochtur! pane dochtur! co budu dlužny? —«

»Pošlu účet —« pravil lékař trošku neochotně, vyskakuje na bryčku, se kterou byl sedlák pro něho. Nyní jej odveze Marek, Poldahanys se též ustrojil, ale nezdá se jim slušné, aby s ním poslali jen pacholka. Marek už sedí na přední desce.

Vůz Oktávova života pádil bez zastávky vpřed, teď se už řítí dolů, propast zela pod ním.

Z počátku po chrlení krve dlouho nemluvil, lékař mu zakázal každé slovo, každý pohyb, po mnohých dnech se mu polepšilo tak, že ho mohla začít navštěvovat i dědina. Ale nebylo s ním řeči, vítal každého příchozího tak smutným úsměvem, trpitelsky výmluvným, že srdce utichalo. Nejrady byl sám, museli mu otevřít všechna okna, nehýbaje se na lůžku, poslouchával všechny zvuky léta ze dvora, každým čivem žil mimo jizbu, kdákání slepic, husí a kachní gagotání, zaštěknutí psa, ba pouze jeho pohyb, prozrazený řinčivým štěrknutím řetězu, uslyšel, rozechvělo jej vrzání těžce naložené fůry, sledoval, zdali to je »naša«, postřehl, jak zatáčí do vrat, po změkklém kousku dvora se její zvuky ztlumily, a když vjela na humno, bylo slyšet dunivý dusot kopyt a troucí se slámu na fůře o úrodu, složenou v humenici. Bylo sem do jizby slyšet život chlěva a každé frknutí koní z maštale Oktáva dojatě vzrušilo, zachvěl se nemohoucností své touhy být tam venku, být u nich, končit žně s nimi, vést je, Hektora a Frycka, mluvit s nimi, držet se jich, pracovat vedle nich.

Pohubl ještě víc, jíst mu nechutnalo, očí vpadly do ještě větší hloubky. Dolní část obličejce dostala tvar výrazného trojúhelníku, brada a lícní kosti tvořily jeho rohy.

Strpěl lékařské prohlídky, neptali se ho ostatně, zdali souhlasí, volali lékaře přece, když ani nemohl mluvit a říci jim, že jej mohou přivést, ale když mu nyní řekli, že půjde na léčení do sanatoria, tak a tak daleko, v lesích a horách, vzepřel se:

»Ni — něpujdu —«

»A čemu, Oktav? Čemu bysi něchtěl? Je to přecaj na tvojo dobro —«

Jeho obličej měl tvrdý, rozhodnutý výraz: nechce a nepůjde! Bože svatý, což snad je to v něm úzkost a strach, že by se už nevrátil? Práví jim umanutě, už mnohokrát jim to opakoval:

»Eli něozdravim doma, tak nihdi —«

Jeho odpor jde i ústy dědiny. Rokují zase po statcích, po chalupách:

»Něchce a něchce —«

»Něvi, že to myslu s nim dobře —«

»Ene němyslitě! Němocny bodajkdy vi najlepši, co je pro něho dobre —«

»Alebo baj ma i take — vitě, jak se o tym čita v knížkach — take tušeni, možne, že se synek boji, aby něumřel akorat tam —«

»Stary Matlašek nělutuje telej peniz, co to ma koštovať, a mlady něchce —«

Tu tedy si přece neodpustí, aby nevzpomněli sedlákovy šetrnosti:

»Nělutuje! Něviš, eli baj dozopravdy nělutuje! Ale vidi, že inakši něidě, tuž, co može dělať —«

»A ten Oktav! Včil už vypada jak hodně němocny —«

»Pomaly jak nebožtik —« (Dědina je někdy až nelítostně přesná ve svých příměrech, však to nemocný neslyší!)

»Tam by se muh spraviť —«

»Dělaj s nim, dy něchce —«

Zůstalo na Martě, aby Oktáva přemluvila. Jak to ta děvucha s ním umí! Všichni jí to přiznávali, pozorovali, jak Oktáv se na svou ženu upjal, jak k ní lne, jak na ní visí.

A přece, když jej přesvědčovala, že tak musí být, že není zbytí, že opravdu je to pro jeho zdraví, dovedl i proti ní obrátit hroty drsných slov, však je proneslo jeho zoufalé srdce:

»Chcetě se mě zbaviť! Něchcetě, abysem vam umřel hevaj doma —«

Ani v takových chvílích po těchto slovech neztratila Marta svůj dobrotivý úsměv, před Oktávem se tvářila vždy radostně, ani stín nechuti ani mráček únavy nezastřel její obličej, ruka uměla nemocného jen hladit, ústa jen konejšit, oko pouze odpouštět, z Marty zářilo léčivé světlo, hojivé a posilující.

Snad to byla Marta, pro niž se Oktáv vzpíral odjezdu, něchtěl být bez ní, nedovedl si představit noc bez stisku její ruky, která tak pronikavě zahání dusivou bolest pouhým dotekem, dotekem, plným mocného zázraku, nedovedl si představit ráno bez jejího

pohledu, který jej vítal do nového krušného dne, ulehčuje jeho trýzeň a svírání, neuměl pomyslet na příchod večera bez Martiny blízkosti, která přináší jistotu, že i tato nastávající noc bude překonána. Neuměl už vidět svůj rozdrčený život bez Marty.

A Marta, chudák, žila své hořké živobyť, usychala krutostí žalu, jakmile opustila velkou jizbu, zmírala trpkostí bolu, o kterém nesměl Oktáv vědět. Co to bylo prolitých slz, a Martiny oči zářily z jejich potoků ustavičně čistším jasem, perlily se stále vzácnějším leskem, svítily pořád oslnivějším světlem.

Nyní se měla zhostit tak těžkého úkolu. Jí samé schlo srdce, pomyslí-li, že Oktáva odvezou a ona že tu zůstane sama ve své touze, bolesti a strážni. Ale přemluvit ho musí, všichni se o to snaží, řeklo se jim, že vůle nemocného je rozhodující, neuzdravil by se, kdyby byl v sanatoriu proti své vůli a schnul tam steskem, nejvíce záleží na Martě, ona jediná jej dokáže přesvědčit.

Však už se Marta tolikrát chystá prozradit Oktávovi, co jí je nejvzácnější a nejtajnější, skoro je přesvědčena, že tímhle vyhraje. A přece pořád váhá.

Plyne od svatby už čtvrtý měsíc a Marta má již jistotu. Mýlit se nemůže, je si příliš jista, ale i kdyby měla pochyby, rozplynuly se v městě, však se tam jednou, když byla s »trhem«, zastavila u lékaře, porodníka. Odhadl to přesně, teď je to čtvrtý měsíc. A zanedlouho už to mladá roba ani neutají.

Jedenkrát večer, když s celým statkem i jizba už spala, mu to Marta pošeptala. Ani nezkoumala, zdali Oktáv nespí a zdali ji vůbec uslyší, usnul-li, ať mu její slova donese sen!

Ale Oktáv nespál. Díval se do tmy a prudce sebou pod těmi slovy škubl.

»Opravdu? —« tázal se pološeptem, noc kázala mluvit potichu — »Viš to isto? —«

Našla mu ruku, přitiskla si ji k horké tváři.

»Isto, Oktav — načisto isto —«

Chytilo jej to za srdce, byl hluboce dojat, sípavý dech vzrušení se mu dral z hrdla, vydechl vroucně:

»Martečko! —«

A za chvíli ještě horoucněji, takřka se vzlyknutím pláče:

»Martečko moja! —«

On, chudák, lazar, nemocný chlop — a takové štěstí! Zalévá jej to bohatým vodopádem, naplňuje jej to až do nejhlubšího koutku srdce, nemá slov, může jen hladit, jeho ruce, jeho doteky, jeho pokožka děkují Martě, celé Martě, každé částečce jejího těla. Pod Oktávovými rukama zalévá Martu oheň, proniká ji zář, výheň, horko.

Přerušil chlopovo laskání zdráhavým napomenutím, plným starostlivé péče:

»Vidiš, Oktav — včil děprem musíš hledět, abysi ozdravil, abysi brzo zasej stanul zdravý z loža — Aby — aby — to našo —« Nedokáže vyslovit ani naznačit, aby to »našo«, to malé, které nyní čekají, nepřišlo na svět pozdě, jako pohrobek, aby z něho nebyl sirotek dříve, než otevře oči — Aby přišlo a mělo tátu!

Oktávův hlas je nakřáplý, chraptivý a sípá z tolika vzrušení, když se chlop rozhoduje:

»Tuž tam pujdu. Včil tam pujdu. Horši mi byt' němože, a dy včil — — tak musim ozdravit'. Musim —«

Pojede tedy do sanatoria, tak se rozhodl, a protože ta noc nepřinesla pořádného spánku a do rána se tu ukázal i nevítaný, zlý host, kašel, slíbil si to ještě vícekrát.

Odvezli jej ani ne ve dvou týdnech, uplýval pátý měsíc od jeho »vesela«, a nyní tedy tato smutná cesta. Kéž by jen návrat byl lepší!

Dědina se dívala a pošeptmu přičiňovala své soudy. Ještě tišeji, ještě víc šeptem, rty u samého ucha, rýsovala svůj úsudek, když jej v zimě, po Novém roce, přivezli zpět.

»Pustili ho zpatkem —« zjišťovali nezvratnou skutečnost.

A hned doložili:

»Ale něni zdravý. Něozdravil —«

Tu teprve bylo nutno přiklonit ucho k šeptajícím rtům:

»Pověda se, že odtamotud' puščaju ene tedaj, dy je jeden zasej zdravý, alebo tedaj, dy mu už něni žadnej pomoci —«

»To se pověda? —«

»Ja, to se pověda, to se praji —«

Přikývli a politovali s nejméně účastí:

»Borak Oktav! —«

»Ni —« potvrdili — »zdravý se něvratil —«

»Viděli stě, jak vypada? —«

»Spravil se, ale — něbudě to s dobrym —«

»Zdravota to něni —«

»A taky mladý, taky mladý! —«

»Noja —« utěšili se — »stary musí, mladý može. I mladý može —«

Martin stav nebyl pro dědinu už dávno tajemstvím, však nebude dlouho trvat a ulehne sama, jen řeči se staly žahavějšími, účast byla účastnější, lítost lítostivější.

»Co budě chudera robiť? Zostaně tu sama s dětěm —«

»No — ale se statkem —«

»Ja, to ešče něviš! Kdo vi, jak to stary Matlašek vybarvi —«

»Přecaj ju něvyženě —«

»To ni, to isto ni, ale něviš, co všecko ešče može byť —«

Leč nejmíce míří zvědavost jedním směrem:

»Eli tež se ene un teho dožije? —«

Zdali se dožije narození svého syna (nebo to bude děvůška?) nemocný Oktáv?

Oktáv pokračoval v léčení doma, k úžasu dědiny bývala v těch ostrých mrazech všecka okna velké jizby otevřena po celé noci a větší část dní, tak to napporučil doktor z města, ledový vzduch vdechoval Oktáv do svých potřhaných plic, to je tak, »jak dyby ho položili rovno ven na sníh —« jektala dědina zuby při pouhém pomyšlení, zjišťujíc jen, že Oktáv je až po bradu zabořen do peřin, pouze dech, dech musí být napojen tím mrazivým vzduchem.

Zimní měsíce odluky uplynuly Martě v horoucnosti touhy, v útěše modliteb a v nadějích, které neměly dosáhnout splnění. Oktáv jí psával krátká vyznání, byla to zoufalá a vášnivá volání, výkřiky sužující, týravé samoty, zapřísahání, sliby, láska a víra.

Odpovídala mu vřelými listy, výlevy hořícího srdce, vzlykajícího, náruživě milujícího, naplněného nekonečnou touhou.

Tak či onak, chtěl-li sám či vidělo-li se nezbytí, Oktáv se vrátil a zanedlouho měl přijít Martin čas.

»Tam bysi se zachladila, včil musíš měť těplo —« rozhodli staří, zejména obě selky, matky, a zabránili Martě, aby nyní spávala s Oktávem ve velké jizbě. Musela k selce do jizbečky, u Oktáva uléhal sedlák, kdyby bylo něčeho třeba, zavolá selku. Trýzeň odluky nalezla na oba, Martu i Oktáva, mladá roba hladívala stěnu, za kterou pokašlával Oktáv, chlop prolamoval očima přehradu zdi, za níž ležela Marta.

Potom jednou, koncem února to bylo, byl Matláškův grunt vysoce vzrušen, všímali si více Marty než nemocného Oktáva, na jeho nemoc si už zvykli, v těch dnech se nehoršila ani nelepšila, doktor z města přijíždíval k němu pravidelně dvakrát týdně. (»Taky sedlak — ten se teho može dožičit', dochtora ež z města, peniz ma na to dost —« glosovaly chalupy.)

Uplynula zmatená noc a nastalo ráno toho památného dne. Oktáv byl jediné ucho, zdušená slova, křik, nářek a pláč, útěšná řeč, pobídky a rozkazy — všechno mu splývalo, uklidňovali jej těšice: Nic se něbuj, všecko idě dobře — ale museli povolat pomoc z města, »hebama« sama si to přála, neboť to jsou dvojčata a »děvůcha je taka slabá, něvypada na bližňata, a tuž dyby se mělo co stať —« Porodní bába byla přestrašena, úděl těchto mladých rodičů jí působil starost.

O lékařské pomoci Oktávovi neřekli, všichni plni strachu z nastávajících chvil.

Osud však tentokrát zjasnil svou líc, Marta to přetrpěla, ve velké jizbě na chvilku zatopili, a když se tam oteplilo, přinesli je Oktávovi ukázat: chlapečka a děvčátko, oba spali, zamotáni v peřinkách, bába je držela jak dvě panenky, jak »lalky«, na každé ruce jednu.

Oktáv se vzpřímil na svém nemocném lůžku, rozvzlykal se, neudržel svůj pláč, docela jej to přemohlo, napětí bylo příliš mohutné a nyní povolilo.

Trvalo chvíli, než dokázal zdolat příval pláče a než se mohl přerývaně zeptat:

»Možu — možu — se na ně — sahnout? Garnout? —«

»Ale co by ni —« pravila »hebama«, ostatní stáli až za ní, byla u postele nejbliž, nachýlila se s dětmi k Oktávovi, ale opatrně, velice opatrně, aby s nimi nepřišla příliš blízko ... (Pamětliva, jak je Oktáv nemocen.)

Vztáhl k těm drobečkům ruku, chvěla se mu, oh, jak strašně se mu chvěla! Se vši něžností, již byl ve svém roztrfesení schopen, lehounce, sotva se těch předrahých hlaviček dotýkaje, pohladil nejprve jednu, potom druhou.

Opravdu to bylo otřásající dívat se na světy těch dvou životů, odcházejícího a přicházejícího, hasnouceho a rodícího se, tatíkova a dětí.

»A něplač! Smit' se ku temu maš! Tatik! —« řekli mu k tomu, neboť proud slz po Oktávových tvářích neustával, plynul bez přestávky.

»Jak je s ňum? S Martum? —« byl s to konečně se otázat, polknuv na chvíli své otřesné dojetí.

»Už dobře —« utěšili jej — »Včil spi. Usnula před chvilum —«

Nemohlo pak být jinak, okřtili ty tvorečky na Oktáva a Martu, po rodičích, matička Marta chtěla mít chlapečka Oktávem a tatíček Oktáv nedal jinak, »děvušce musí byt' Marta!« Křesničkem byl Marek, křesničkou Maryčka, Martina sestra. Podle starého zvyku bratr tatíkův, sestra matčina.

Dědina se opět dala slyšet, mladí chlopi i synci, »rovňaci«, přicházeli k Oktávovi a štířili se:

»To si se postavil! Bližňata — le ho! —«

»Něbudě to s tebum take zle, dy si se trufal na telej —« lichotili, pochlebníci, hartusivými slovy, ale trpká účast seděla v koutcích rtů.

Našla se potom jedenkrát chvíle, kdy Oktáv mohl Martě vyjádřit svou úzkost, strach, svíravé napětí:

»Ene aby byly obě zdrave! —«

Martina tvář zazářila k němu světlem útěšné jistoty:

»Budu — uvidíš, že budu —«

Těšili se na jaro, Oktáva jistě posílí, dá mu novou mízu, přinese naději na uzdravení.

Blížilo se již mílovými kroky, dny oblev dýchaly vlahou vlhkostí, teplem, ukázalo se březnové slunce, líbalo zemi prvními kvítky, sněženkami, fialkami.

Ale na Oktáva se nechtělo usmát, nemoc jej týrala, udolávala, sám se zříkal radosti ze svých dětí, z těch sladkých robátek, poslouchával jejich hladový křik, chvění jejich drobných hrdélek, zpoza stěny z jizbečky, ale nedovolil, aby je ponechávali ve velké jizbě v jeho blízkosti. Báł se své hrozné nemoci, báł se, aby jí neublížil dětem, těm drahým neviňátkům. Jen občas, s omluvami, stydě se a boje, poprosil Martu, aby mu je ukázala, aby dovolila, ať se na ně podívá — A díval se z dálky, ať jim jeho strašlivý nemocný dech neuškodí! Když je opět odnesla, vzlykal. Trpěl nesmírně. Ani Marta neukrotila své slzy, plakávala je všecky, jakmile zavřela dveře velké jizby, odnášejíc nemluvnata do jizbečky —

Teď už Oktáv ani nevstával, strašně zeslábl, neopouštěl lůžko.

Chodívali k němu, kdykoli kdo mohl, střídali se u něho přes den i večer a jemu se hrozně stýskalo po Martě, dělila nyní svůj čas mezi něho a děti, bylo jí třeba u nich takřka stále, nesvěřila je nikomu. Porodní bába chodila pomáhat je koupat, ale spíše už jen radila, než aby byla co platna svou pomocí.

Bůh ví, nač to myslel, co ho to napadlo, že jednou — docela náhle, neočekávaně, když u lůžka seděl Marek, jeho bratr, křesniček těch maličkých — že jednou Oktáv pronesl, odevzdaně, usouzeně, ztrápeně:

»Marek, buď tak dobrý, poslušaj mě včil! —«

Bratr se k němu bezděky přiklonil, byl tu sám s nemocným, a Oktáv hovořil tiše, slabým hlasem, pomalu, mezi slovy bylo vždy sipění, sípavé lapání dechu.

Skoro zasténal:

»Ež mě — ež mě — budu vynašat' — udělej to tak, aby — moja para koni — byla na placu, henaj před kolňum — proti sini — něch viđu, něch se divaju — jak mě vynašaju —«

Marek překvapeným úlekem polkl, než mohl zaodporovat:

»Dyť že tak němuv! Něbuděš přecaj — něbuděš přecaj chceť —« (ale není pro to jiného slova, Marek je nenalézá a musí vyslovit tohle jediné) — »umirat' —«

Budu chceť — lebo ni! Dluho to se mnum už něbudě trvat' —«

Oktáv mluví s těžkou resignací, proti níž nemá Marek zbraně. Mlčí k tomu, bezradně spravuje pokrývku.

»Pujdě se mi těžko — hodně těžko —« pokračuje Oktáv — »ale něni zbyťa —«

Marek se vzdává na prosebné:

»Němuv tak, Oktav —«

Avšak Oktáv k němu vztahuje ruku a hlasitěji, naléhavěji pronese:

»Na ty koně nězapum! Aby se divaly, jak mě vynašaju! Aby byly venku z maštale! Na placu! Nězapum, Marek! Slubiš mi to? Možeš mi to slubit? —«

Ta řeč je rychlejší, než Oktáv snese. Když záchvat kašle pomine, vysloví nemocný znovu jedinou, opět stejnou otázku:

»Nězapomiš? —«

A Marek nemůže jinak než slíbit:

»Dy to tak chceš, nězapomim. To viš, že ni —«

Ale hned v úleku dodá:

»Šak něměj strach! Kaj by si nam tež umřel! —« (A vzpomíná přitom snad zrovna na ty dvě maličké, co jim je křesničkem. Nebude to asi s Oktávem ještě tak zlé, dokud myslí jen »na svoju paru koni«, dokud nemyslí na děti. Oh, kdybys věděl, Marku, kdybys věděl! Zdalipak neměl na ně Oktáv myslí pořád, ale je to tak: dětem zůstane Marta, Hektorovi a Fryckovi ho nikdo nenahradí —)

KAPITOLA PÁTÁ: POHŘEB

Nad dědinou zakvílel umíráček. Lkal a plakal naříkavě, jak jej kostelník podtrhával.

Dvě tětky, tětka Matyslana a tětka Dvižka, se měly právě potkat, už se zastavily, pobožně si daly křesťanské pozdravení: »Chválenž —« a »Navěkamen—«, ale než se mohly pustit do řeči, dal se do nářku ten zvonek.

Tětky se chvatně obehaly znamením kříže, a dokud bylo slyšet znění umíráčku, »řikaly« potichu, modlily se, pohybující rty.

Ještě dozníval ve vzduchu kovový ozvuk klinkáčku, už spustily. Však již za zvonění zkoumala jedna každá ve tváři druhé, na koho asi to myslí, očima se dorozumívaly a netrpělivě čekaly, až budou moci vyjádřit své mínění. Byly moc blízko, i kdyby se už daly do řeči, ani by nepřekřičely ten znějící zvuk zvonku.

Nebude těžko hádat. Však je v dědině jen jeden těžce nemocný, ani žádný starý, výměnkář či kdo, není na zhasnutí, jen právě na toho jediného číhá »ta s kosum na rameně«, a ten je mlád.

Tětky »pořikaly« a jedna z nich, jak se sluší, propověděla nejdříve:

»Daj mu Pambu lehke odpočnuti! —«

»Dajž to Pambu! —« doslovila druhá.

Teprve teď mohly začít se dohadovat:

»Tak už, už? —«

»Šak vytrpěl dost' —«

»Ale ona — chudera — s dvuma malyma děťma —«

»Muselo se mu těžko odchazat' —«

»Ale ma aspoň po tym trapeňu —«

»Budě mu včil lepší, šak se natrapil opravdu dost' —«

»Viditě, nědožil se ani celeho roku jak chlop, ženaty —«

»Ni? Počkajtě — včil už mamy maja —«

»Už sem to počítala, dokad' zvonil —« tětka Matyslana tedy nezahálela za znění umíráčku — »Chybělo by tak ze štrnast dni. Brali se až v druhéj polojici maja a včil je děprem počatek —«

»A ty děti, jak su stare? Isto ni ani štvrť roku —«

»Dobre dva měsice — Šak se to spočítaj, vyjdě to akorat —«

Robky spočítají všechno.

Toho květnového dne, toho hřejícího dopoledne Oktáv dodýchal. Martě pukalo srdce, držela umírajícího chlopa za ruku při jeho posledních okamžicích, cítila, jak stydne, a nemohla se s ním rozloučit, nebyla dost silná, aby se té zmírající ruky pustila, bylo jí, jako by měla zadržet žití, prchající z ní, a věděla, že toho není schopná.

Dokud se na ni Oktáv díval — mluvit už nemohl — hladila a sílila jej svým starým úsměvem, světlem své tváře, líbeznou krásou svých trpících a utrpení skrývajících očí, dovedla ukazovat před ním statečnost a ponoukat jej k síle a chrabrosti, ale když už byl v bezvědomí, nestavěla hráz nekonečnému proudu svých slz a teď, co dokonal, co jeho ruka už vychladla, neovládala se, zmocnilo se jí zoufalství, zakrylo ji celou, lomcovalo jí v ramenou, zastavovalo dech, dusilo, hrozilo záchvatem křečí.

Přinesla svá dvojčata, na každé ruce jednu peřinku, a pobízela je vzlykajíc:

»Podívejte se — děti moje — podívejte se — na svého tatička — umřel nám — už nám umřel —«

Děvčátko spalo ve své peřince, neprobudilo se ani v třesotu matčiných paží, syneček zamžoural očima a zachrul se, začínaje vrnět.

Mohla čekat tento Oktávův konec, čekali jej přece všichni, i lékař je na něj připravil, konečně bylo už jasno, když se Oktáv vrátil ze sanatoria, ale teď — teď to bylo strašné ...

Klečí kolem úmrtního lože, modlí se, »řikaju«, ob tu chvíli leckomu přeskočí hlas, leckým zazmítá vlna pláče, hromnička hoří, okna jsou otevřena. Sedlák poklekl u nohou postele, lokty se opřel o pelest, pod bradou má ruce, sepjaté k modlitbě, a pláče, jak synek pláče, nestydí se za své slzy, neutírá je. Jizba je plná, je tu i čeledí, Marek poklekl až u dveří, jeho obličej je zachmuřen, podmračně bledý, zsinalé barvy. Celou noc už pracoval Oktáv k svému konci, teď se ho dobral, nejeli do pole, nikdo nerobil, všichni byli u Oktáva.

Začínali se zvedat, sem tam někdo odcházel z jizby.

I Marek povstal a jako slepec kráčel ven. Škublo mu v šíji, když se obrátil k maštali.

Koně byli podivně tiší, však se říká, že zvíře cítí, umře-li někdo v domě.

Za nimi na široké chodbě stál Poldahanys, potáhl své slzy nosem nahoru, otáčeje se k Markovi, a pronesl: »Pravě sem im to řekl —«

Marek chraptěl při odpovědi:

»Chcu im to říct sam. Slubil sem mu to —«

Obrátil se ke koním, musil několikrát polknout hořkost svých slin ve staženém hrdle, než vyslovil hluboce vážně, dojatě:

»Oktav vam umřel —«

Bylo to vskutku podivné: právě Hektor, právě ten Oktávův nejmilejší — zařehtal. Jen krátce, jako by to měl být výkřik úleku.

Zemře-li na statku hospodyň, patří se to sdělit všemu bydlu, ve chlévě, na dvoře, v kurnících, všemu živému tvorstvu na gruntě, zemře-li hospodář, začne se s tím ovšem u koní — a zdalipak nebyl Oktáv hospodářem? Měl aspoň být, nebylo by ho to minulo, kdyby byl neonemocněl, kdyby byl zůstal živ, a Marek ctí bratrovo postavení, v hodině smrti mu vzdává náležitou úctu, obchází grunt a pronáší všude tu smutnou zprávu. Ani na holuby nezapomene, však je míval Oktáv rád! A s králíky se piplal, odchoval jich už jako malý synek množství, i ti to tedy uslyší. A selata, prasnice, býci, krávy s telaty a všechna drůbež.

Dni mezi úmrtím a pohřbem panuje na statku ruch a shon, je tolik příprav, hromada práce, ale je to taková práce, která každému padá z rukou, i když se utěšují: Je to pro něho, pro jeho ostatňu česť, musimy mu poslužit, šak to už je opravdu to ostatně, čím smy mu povinni —

Martu nestačí konejšit, na tu to spadlo, všechen ten utajovaný žal, ostrá, drásavá bolest, zadržovaná za Oktávova života, mladá roba zůstává stát jak sloup, jako by o sobě nevěděla, jako by přišla o smysly, anebo se dává do řeči s dětmi, se svými robátky, s nemluvnaty, pořád, ustavičně jim sděluje, že jim odešel tatík, a když jim dává pít, nedokáže se ovládnout, nemá té síly, strašlivě se rozvzlyká připomínkou nad ztrátou toho, který odešel navždy, bez návratu.

Tu ji chlácholí a napomínají, předestírajíce jí její mateřské povinnosti:

»Něber se to tak, děvucha —« robky, pro které je mladá roba pořád ještě děvuchou, se předhánějí v dobré vůli — »Zpum se, že maš ty děti! —«

»Maš přecaj pro keho žit', o keho se starat' —«

»Něplač telej — to idě o zdravi —«

»A najeprem o zdravi tych malučkych —«

»Dy se to buděš tak brať, oněmocňu ti obě —«

»Musiš včil myslet' prvšo na ně —«

»Na ně pamataj, to je tvoja najvěča a hlavňa povinosť —«

»Vypily by to z tebe, děvucha, měj rozum! —«

Tu sebere Marta všechny své síly, ano, kvůli vám, vy dvě maličké, holátka drobná, bezmocná a bezbranná, kvůli vám musí to všechno překonat. A Marta polyká pláč, hledá svou dřívější statečnost, opět se ozbrojuje vlídným svitem své tváře. Jen »řikať«, modlit se večer u mrtvého Oktáva nemůže se sousedkami, s robkami a tětkami a se všemi, kdo přišli, přinášejíce si »patěrky«, růžence, aby vykonali modlení za zemřelého. Marta se s nimi nemůže modlit, to ji zmáhá, padá jim do mdlob, musejí ji vynést.

Velká jizba je opět vyklizena, jak byla naposled prázdná o »veselu«, tenkrát tu byly stoly a stolky, jídelní tabule se židlemi, hostina svatební, nyní tu není nic než uprostřed rakev, ozdobená, zkrášlená, v ní už leží mrtvé tělo Oktávovo, umyté a oblečené do svatebních šatů, ty mu dají do hrobu, ruce má sepjaté na prsou a blyští se na nich zlatý kroužek, ten prsten svatební si bere Oktáv též s sebou, památku na Martu, je už celý pokryt obrázky, však sem přichází z dědiny kdekdo a přináší »svatý« obrázek, dárek a vzpomínku na tu dalekou cestu, která nás všechny čeká a ve které jsi nás předešel —

Ach, Oktáve, co všechno jsi prožil v této jizbě! Od svého dětství jsi tu běhal, chodívalo se sem jako do svatyně, dokud jsi byl malý, však to byla »velká jizba«, slavnostní místnost na gruntě, přijímací síň příbuzenských návštěv, obřadní sál nedělního vystrájení otcova a matčina. Potom ses tu strojival též ty sám, když jsi dospěl, ženil ses tu, zde ti ustlali svatební lože, zde jsi objal Martu, zde jsi ji políbil jako svou ženu, jako robu. A tady jsi trpěl, tady jsi vdechoval jed svého utrpení, tady jsi vypíjel kalich posledního roku svého života, zde jsi sténal a s kousky plic vyplivoval své zdraví a život, zde jsi zpoza stěny poslouchal zrození svých dětí, na tomto místě ses na ně podíval po prvé i naposled, na tomto místě ses jich dotkl prvním bojácným pohlazením a na tomto místě jsi jim dal i své poslední otcovské požehnání, když ti je před tvou smrtí přinesli, skrývajíce hrozný přívál slz a tvrdý spár bolesti, sápadící se na srdce. Mátožnou už rukou, slábnoucí a chvějící se, dělal jsi jim křížky na malinká bílá čílka, šeptal jsi slova svého požehnání, aby oba vyrostli, syneček i děvůška, ve zdraví a v bázni boží, aby jim život dopřál štěstí, většího, než přinesl tobě a než jakým obšťastnil tebe, aby byli k radosti Martě, té statečné duši, která klečíc teď u tvého umírajícího lůžka drží obě děti na svých rukou a přiklání je k tobě, abys jim otcovsky žehnal. Nějak tak jsi to říkal a chtěl jsi říci ještě mnoho jiného, cos jen šeptal a co zmlklo v tvém šepotu, který tě zmáhal, neboť se opět plnil pláčem a vraždícím kašlem.

Oh, Oktáve, co vše ti v životě dala tato jizba, z které tě vynesou, nohama napřed, naposled přes práh tohoto statku, tvého rodného, jenž měl být tvým a jehož ses nedočkal! Nyní tu ležíš v rakvi, jediném kusu nábytku na dvou židlích, které jsou bez opěradel, stoličky z kuchyně, pod rakví je vanička s ledem, neboť den je nyní už teplý a tvá lidská schránka zaslouží, aby nepozbyla své chlapecké čistoty a krásy (kterou ti propůjčila smrt), dokud rakev nezatlukou. Ve svícnech hoří svíčky a vůně májového kvítí bojuje úspěšný boj s dusícím aromatem smrti.

Kdyby to nebyl den tak velikého smutku, byl by den Oktávova pohřbu slavným dnem. Neboť dědina přišla na pohřeb celá, nebylo chalupy, ze které by nevyšla skupina těch, kdož jdou prokázat mladému Matláškovi poslední poctu, jizba, síň, kuchyň i jizbečka na statku jsou plny smutečních hostí a dvůr, dvůr je přeplněn, ani se tam pomalu nevejdou, zůstávají už na ulici, vrata jsou dokořán, a připojí se pak za rakev k pohřebnímu průvodu. Však přišli i synci z »okoličnic« dědin, Oktávovi »kamradi«,

dojal je jeho osud, tak mladý synek to přece je, jakživi bychom si nepomyslili, co ho to čeká!

A přízeň, »přatelstvo«, příbuzenstvo — sjelo se ze široka daleka, prostranství před stodolou bylo plné bryček, kočárů i vozů, ty z největší dálky mimo to přivezl vlak anebo přijeli autobusem. Koně byli ve stodolách, na humnech a v kůlnách, pacholci je hlídali, bylo třeba dát na ně pozor v tomto nezvyklém prostředí.

Příbuzní se vítají ztichlými hlasy, tlumí je a spíše jen kývnutím a stiskem ruky se zdraví než slovy. Bývá to už tak, že se široké příbuzenstvo sejde dohromady jen při takových příležitostech, tak radostné, jako je svatba, nebo tak truchlivé, jako je dnešní den.

Přízeň se schází, domácí ji vidí, tak trochu je utěšuje, že nikdo nezapomněl, hleďte, jak měli Oktáva rádi, jak jej všichni náviděli, i ten z takové dálky přijel, a ten, takový starý stryk, a přece se nebál té cesty, třebaže už je slabý na nohy — »Mě se měl pambu vzat, ni oneho —« říká jim na útěchu — a ta tětka, o které se vyprávělo, že též »němocuje«, neváhala a přijela rovněž. Příchod jednoho každého rozechvěje novým přívalem bolestného smutku nitra těch, kdož byli Oktávovi nejbližší, zavzlykají často už jen nasucho, není už slz, vyplakali je všechny, selkou už jen škube, sedlák je ztopen ve svém mračivém bolu, Marek je ztrýzněn do bledá a Marta, oh, Marta, ta je bílá jak papír, jen oči jsou veliké narudlé skvrny, jako by plakaly ne slzy, nýbrž krev.

Každý z přízně, kdo přijde, hledá nejprve Martinu ruku a vyslovuje svou účastnou soustrast:

»Potěš tě Pambu! —«

Není už ani s to odpovídat, ubohá Marta, teprve po ní tisknou příchozí příbuzní ruce ostatním.

Přijel i tlustý stryk Jakub, stryk Lučný, jak mu přezdívají »stryk Dobrezažiti«, ten, co tvrdí, že každý člověk »ma jakesik svojo zavelebeni«. A nyní by snad dodal, že tomu tak je, i když to člověka stojí život. Přijel na Oktávův pohřeb, jakpak by mohl nepřijet, »byl přecaj ku němu křesniček, ni? —« jistí si mnohý účastník pohřbu v myšlenkách. A je přecaj bratr jeho matky?

Stryk Jakub je tlustý a jeho tloušťka ho nutí, aby mluvil hlasitěji než jiní, neumí šeptat, jak to dělají ostatní z úcty k poslednímu obřadu Oktávovu, jeho šepot je rachot kamenů, padajících se skály, když se stryk Jakub obrací k zemřelému a pronáší slova trpkého žalu:

»Jaja, synku, kaj bysmy se to pomysleli, dy smy tu byli na tvojim veselu, že ti přijedem do roka na pohřib —«

Necítí krutosti svých slov, míní je z upřímného srdce, ale vlna pláče v jizbě se po nich vzdula do hrozivé výše.

Dvůr je plný, lidé jsou i na silnici před statkem a ještě stále přicházejí, všichni oblékli svůj černý šat, smutek ulehl na dědinu, zalil Matláškův grunt, postavil se mu do štítu, pověsil na kalenici.

Velebný pán už je ve velké jizbě, Oktáva oddával, jak je tomu dlouho?, a nyní ho pohřbí, to poslední mu prokáže, proto sem přišel, udělali mu místo u dveří, zpívá latinská slova a kropí rakev s mrtvým Oktávem. Ze síně odpovídá nadučitel s kostelními zpěváky a ten, který Oktáva učil ve škole, pan učitel Tomšík, zpívá mu nyní na poslední krok ze statku tu píseň nejsmutnější, nejtklivější, a tak i ti, kteří se kdysi chlubívali, že neznají pláče, neumějí zaslezt, cítí vlhkost v očích, a ne-li tu, tak podivné sevření v hrdle. Neboť »ruka Páně dotkla se mne«, zpívá pan učitel Tomšík svým jadrným hlubokým basem, vynikajícím nad doprovod sboru, a vroucná, podmanivá, lítostná melodie dotýká se každého srdce. Ruka Páně dotkla se mne — Ruka Páně dotkla se mne — Prostupuje to celý statek, zpívá to z budov, z chlévů, z maštale, ze dvora, ze zahrady, ze stodol, ze všeho —

Ruka Páně dotkla se mne —

Z jizby vyrosté zoufalé kvílení, temné, duté rány — zatloukají tam rakev. Vlna truchlivého žalu prochází dvorem, lidé utírají oči bílými šátky, několik jich zavzlykalo spolu s tím poryvem zoufalství z jizby.

Dozpívali a vycházejí ze síně na dvůr, zpěváci, smuteční hosté, přízeň, velebný pán s kostelníkem a ministranty. Stavějí se stranou, nechají přejít rakev. Chvilku je přestávka a teď — teď už ji vynášejí — Drží ji v rukou, nohy zrovna přecházejí práh, nohama jde napřed, teprve na dvoře ji zvednou na ramena a budou se střídat, šest jich ponese najednou, druhých šest půjde po stranách rakve, tři a tři, každý má v ruce hořící hromničku s kouskem myrty, vpíchnuté do vosku uprostřed svíčky.

Právě vycházejí s rakví přes práh, nesou ji samí »mlaďoši«, synci a mladí chlopi, většinou Oktávovi »rovňaci« a všichni jeho »kamradi«, vpředu je Klapetkův Francek, památný druh Markův ze školy, to je ten, co s ním Marek, mladší Oktávův bratr, tvořival vždy první dvojstup v přísné kázni pana učitele Tomšíka, a na druhé straně Kalivodův Tonek, býval to takový prcek, ale vyrostl v posledních letech, vytáhl se, to je ten, co nejvíce pokřikovával na Marka, nazlobil se ho tolik s Martou —

S Martou, kterou pak dostal Oktáv —

Když vyšli před práh, zastavili se, aby zvedli rakev na ramena, položivše ji na máry, aby ji povýšili, nejdříve hlavu a potom nohy, a když se tak stalo, vyčkávali ještě chvíli, snad jen proto, aby si všichni upravili na ramenou své břímě, ale vypadalo to, jako by chtěli Oktávovi dopřát, ať se ještě naposled rozhlédne, tady měl vládnout, tady měl hospodařit, tady měl poroučet, podívej se, hospodáři Oktáve, porozhlédni se po svém gruntě, než tě vyneseme na poslední z domu krok —

A pak to bylo ještě nějak jinak. Jako by chtěli Oktáva upozornit: Je to, jak sis to přál! Tam stojí, rozluč se s nimi!

Tam stojí »tvoja para koni«, tam před kůlnou, naproti síni přes dlouhý a široký dvůr, zrovna jsi k nim obrácen, vidíš je plnou tváří, jak tě držíme na svahu před síní nohama vpředu níže a hlavou vzadu výš, tam je tvůj pár koní, černí valaši, Hektor a Frycek.

Poldahanys si dal práci, vyhřebelcoval je a vykartáčoval, ve čtyři ráno, si dnes na to přivstal a od té doby je stále kolem nich, »vyglačil« je, aby byly jak zrcadlo, však to je naposled, co je uvidíš, mrtvý hospodáři! Jsou tu jen s ohlávkami a v udidlech, bez postrojů, vyčištění, s vyčesanými hřívami, oba jak ženiši, jak na svatbu, kopyta načerněná »černidlem«, nohy včera okované —

Marek na to pamatoval, dal přece slib — »něch se koně podivaju, jak mě budu vynašat, něch su na placu při tym — henaj před kolňum! —« Tak, tak přece to chtěl Oktáv, Marek to slíbil, vyvedl oba Oktávovy koně z maštale, postavil je před kůlnu a vidí, že vskutku je to to pravé místo, tady si to Oktáv dobře vybral, uvidí na sebe přes hlavy všech, ze síně se schází po několika schůdcích dolů, je to trochu vyvýšené místo, a zde před kůlnou je také vyšší zem, prohlubeň dvora je mezi oběma. Dal oba koně do Poldahanysových rukou a teprve potom šel k pohřebním obřadům do jizby.

Nezvyklé divadlo, rakev, kterou zvedají na ramena a která se dává do mírného pohupování pod taktem kroků, jak se její nosiči pouštějí do chůze, napjalo koně, zastříhali ušima a obrátili vzpřímené hlavy směrem k síni, sledující ten podivný pohyb, to všechno zvláštní, co se tu děje.

Oh, všichni vědí, co se tu děje, nikomu není neznámé Oktávovo přání, zahlédli napjatou pozornost obou koní, jejich střeh, a několik úst zašeptalo, upozorňujíc ty, kdo si snad nevšimli:

»Ty koně to vju — ty to vju — věďu to — poznaly to —«

Mezi oběma koňmi, mezi jejich hlavami, v každé ruce jednu ohlávku, stojí Poldahanys a je na něm, aby to koním řekl. Chce to zašeptat, ale nemůže vypravit slovo, až když je rakev téměř u vrat, až s ní už zatácejí na silnici, pronáší k oběma hlavám, Hektorově a Fryckově:

»Vynašaju vam hospodařa —«

Zrovna v pravou chvíli to vyřkl, právě vykročil Oktáv ze statku —

A potom pláče, velký, starý chlop, Poldahanys, pláče, tváří skryt do srsti na koňském krku. Vzlyká a vzlyká. Tak jej to dojalo: ty koně tomu rozuměly! Je o tom přesvědčen. Když je odvádí do maštale, řehtají oba a Bůh suď, nemohlo být nic smutnějšího, nic nemohlo vzít Poldahanyse za srdce víc —

Za rakev se seřadilo »přatelstvo«, za ním občané z dědiny, dvůr se prázdní, je to veliký, nekonečný, na dědinu neobvyklý průvod, na »krchově« nebude pro všechny ani místa.

Nejblíže za rakví kráčí Marta. Potácivým, nalomeným krokem, dva mladí synci ji přidržují, s každé strany jeden. Je to po její pravé straně Martin bratr, co dostane Mokošův statek, až se Maryčka, Martina sestra, »vyda«, a je to po její levé straně Marek — Bratr a švagr, ti dva —

Za nimi teprve jdou Oktávovi rodiče a všechna ostatní přízeň.

Martina tvář nad černými šaty a pod černým »šlajirem« svítí strašnou bělí. Každý krok — vzlyknutí, podtržené otřesem křečovitého vzryvu —

Smuteční pochod se vřízne do vzduchu plechovým zvukem trub. Na konci průvodu přebírají robky zrnka »patěrek«, odříkávající pobožný růženec —

KNIHA ČTVRTÁ – VDOVA

KAPITOLA PRVNÍ: DĚDINA SE STARÁ

Nějaký den byla dědina v dojatém smutku, Oktávův osud jí otrásl, dotkl se jí bolestně, probudil její nepokrytou účast.

Ale potom jedenkrát potkali zase tětka Dvižka tětku Zefu. Potká-li jedna tětka druhou tětku, nemůže být jinak: obě tětky stanou, dají si křesťanské pozdravení »Chválenž —« a »Navěkamen —« a spustí, jak spustit musejí.

Tentokrát řekli tetka Dvižka tajemně, ale s největším důrazem:

»Ni, ten synek němusel umřet! Muh tu ešče byť! —«

A tětka Dvižka se přiklonili k tětce Zefě co nejbliže a jejich šepot šustěl, jako když chodíš, šouraje nohama, ve zpola zetlelém, suchém listí. Tětka Zefa dávali výraz svému údivu, překvapení a hotovému ztrnutí desateronásobným »Nále, nále, nále —« a k tomuto »No, ale —« přidávali »Co to prajíš? —«, »Co povědaš? —«, »Podivaj se! —«, »No ni —«, ale ne proto, že by potřebovali nějaké vysvětlení, nýbrž jen jako výraz nasycovaného obdivu nad bystrozrakem tětky Dvižky.

Obě tětky postály hodnou chvílí, hlavičky se jim bambylaly, rty mlely v nejrychleším tempu, brady přitakovaly o sto šest.

Když se rozešly (s křesťanským pozdravením), potkala každá z tětěk jinou tětku, i byly dvě nové zastávky.

Vzrušená tětka Zefa potkali tětku Maryjanu. Tětka Maryjana též po křesťansku pozdravili, a než mohli vydechnout, vyhrkli na ně tětka Zefa:

»Posluchaj ene, co mi prajela Dvižka — Tak ona ti prajela — Le, to ti prajela —«, ale bylo to asi velice složité, zejména při vzrušeném rozčilení tětčině, neboť po tomto ukazovacím »to«, do budoucna hledícím, přišla pomlčka, ve které si tětka Zefa rovnali všecko v hlavě, aby se potom náhle optali: »Ja, co sem prajela, že prajela? —«

Tětka Maryjana se »dohřili«:

»Nic si ešče nepřajela — ty trumpeto tež jedna —« (A protože tohle označení se zdálo tětce Maryjaně ještě trochu málo, dodali aspoň v mysli: A koleso hlupa! Co děprem muviš, dy něviš, co chceš řeknuť!)

No, tětka Zefa se vzpamatovali a dali se do vyprávění. A že tětka Zefa byli bytost tvůrčí jako všechny tětky v dědině, byl jejich referát delší, podrobnější a výraznější, než v jakém znění jej přijali. Tu a tam bylo totiž třeba něco přidat, vysvětlit, doplnit.

Obě tětky postály ještě delší chvílí, hlavičky se jim bambylaly, rty zamlely, jak nejrychleji dovedly, brady přitakovaly o sto šest.

Každá z tětěk potkala potom jinou tětku, ani tětka Dvižka a jejich tětky nelenošily, zpráva šla dědinou, mínění dostávalo přívržence.

Tětky Maryjana potkali tětku Ruzlu, tětka Ruzla tětku Matyslenu. Tětka Matyslenu tětku Barboru. Tětka Barbora tětku Zemčenu, tětka Zemčena tětku Kremzarku. Tětka Kremzarka zaběhli k tětce Tereze, tu nemohli potkat, němocuju na nohy a něchođu ven z baraku. Tětka Tereza zavolali oknem na tětku Vicherčenu: »Dyť že se tež stav na chvílku!« (Tětka Tereza mohli těžko chodit, nemohli za tětka Vicherčenu zajít.)

»Dvižka vinuje onu, mladu —«

Z čeho že ji viní? Mladou, Martu?

»Dyby se to pořadně rozvažila, muh byť ten synek ešče hevaj —«

Ale z čeho ji tedy obviňuje?

»Z teho ju vinuje, že umřel —«

»Mohla ho tu zachovat' —«

»A dy ni ona, muh měť aspoň stary Matlašek rozum! Taky mudrak! —«

»Bo ona v samym plaču a v tym velkym smutku mohla na to zapomjet' —«

»Na taku věc se nězapomi, na tu se něsmi zapomjet'! —«

Ted' se zvedl kterýsi prst jedné tětky s výstražnou tázavostí:

»A dostala choť to ona? Napisal ji to kdo? Poslali ji to lude? —«

»To se vi, že to dostala. Dvižka sama ji to napisala. A včeraj se ji ptala, eli to dostala. Tuž — bodaj ja, prajela se — I staři to dostali. Mokrašovi i Matlaškovi. Všeci — tajak druži v dědině —«

»Noja, nědivtě se — v tym smutku něměli na to myšleňa —«

»Ale měli měť —«

Jedni odpouštěli, jiní trvali na svém obvinění.

Pochybovači zvedali hlasy už s tušením výhry:

»A kerak to napisali tětka Dvižka? Dyť stara roba něumju ani pisat' —«

Tětka Dvižka se hájili pohotově:

»Něumim pisat', ale zavolala sem se Pepika, je to školně děcko, ale piše ani učitel. A ten mi to devět razy opisal, napisal pěkně i atresy a sama sem se to hodila do kaslika na počtě —«

Tož to tedy bylo takové.

Před časem dostali tětka Dvižka »pismo«. (Kdo ví, kdo si to ztropil žert ze staré roby!) Sami číst neuměli, počtarka jim je »přečitala« a tětka Dvižka byli, vyslechnuvše obsah dopisu, se svým rozumem v koncích. Mnoho pak přemítali v těch dnech, až se rozhodli. »Pismo« bylo záhadné a zvláštní, podepsáno nebylo, přišlo jako z nebe (anebo z pekla, smáli se někteří chlopi, jsou už v dědině též takoví

neznabozi a vysmívají se pobožným tětčkám!) a tětka Dvižka v ty dni »řikali« více než obvykle.

To »pismo« znělo:

Stará modlitba! »Všemohoucí Bože, prosím Tě, abys chránil a žehnal všem lidem dobré vůle a ostříhal je přede zlem a nechal je býti s Tebou na věčnosti!« Tato modlitba, mi zasláná, má býti rozšířena po celém světě. Opiš ji a pošli bez podpisu devíti souvěrcům, kterým přeješ dobro a štěstí. Má se poslati do sedmi dnů! Devátého dne tě potká veliké štěstí. Nezlom tento řetěz a pošli devět opisů svým přátelům! Tento řetěz byl započat v Americe a musí jít celým světem. Neroztrhni jej, přinesl by ti veliké neštěstí! Toto proroctví je pravdivé. Vezmi to upřímně a v úctě k modlitbě! Bůh s vámi!

Bylo to tuze pobožné »pismo«, mluvilo takřka řečí velebného pána, ale nejsilněji působilo na tětku Dvižku, že dopisní papír s tímto obsahem měl černý okraj, slova byla takto v černém rámečku a výstraha před velkým neštěstím zněla zvlášť mohutně, s drtivou přesvědčivostí.

Komu by měli tětka Dvižka poslat opisy tohoto »pisma«! Znají vlastně jen lidi v dědině a Pepík tedy musel psát adresy do dědiny, jména určila tětka Dvižka, když už nakoupila »ve sklepku« obálky a papíry, žehrajíc při tom v koutku duše »na marne vylohy«, ale utěšujíc se, že velké štěstí, které ji potká devátého dne, ji odškodní přebohatě.

To štěstí potom nepřišlo, aspoň se nedá říci, co mělo být tím očekávaným štěstím, ale snad je štěstím i to, že nepřišlo neštěstí. Však se podívejte na Matláškovy! Nevyhověli příkazu a to strašné neštěstí, Oktávova smrt, je potrestalo. Neměli roztrhnout ten řetaz! Tak byly přesvědčeny tětky, jedna vedle druhé.

Však tenkrát nosila »počtarka« dopisů! Všechny z místa do místa. Komu měli dědinští lidé psát? Zrobili to jako tětka Dvižka, nejprve obšťastnili přátelstvo v dědině, však mu tímto přáli jen »dobro a štěstí« podle dopisu, a teprve potom adresovali dopis sem tam někomu z »přatelstva okoličného«, z přízně přespólní.

A psali i někteří ti »něznabozi«, přece jen se báli vyhrůžky toho neštěstí — a potom (uklidňovali se), dyť se nemusim podpisat', kdo to může vědět, že sem to poslal akorát ja?

Tak ovšem dostali dědinští lidé tento dopis dvakrát i třikrát, ba i několikrát, přival nechtěl brát konce, a teprve když uplývaly deváté dni bez slibovaného štěstí, odvažovali se stryci »řetěz roztrhnout« —

Ani o smích nebyla nouze.

»Tuž — jake to ščesti tě dněskaj potkalo? —« křikl jeden na druhého, bylo o něm známo, že dnes je pro něho ten slavný devátý den.

»Našel sem pěťak —« chechtal se štěstím postižený.

»No, podivaj se — a ja sem ho včeraj ztratil —« volal ten druhý.

Tětky »řikaly«, »pisaly«, čekaly štěstí a radovaly se, že odvrátily neštěstí.

Chlopi se dívali na smutnou událost ve statku Matláškově jinak. Starali se v hospodě, rozprávěli na polích, ustávali v kartách a zamýšleli se. Dopalovalo je, že Matlášek mlčí, vyhýbá se společnosti v hostinci, a když ho přepadnou otázkou, uhne, vykroutí se.

Oceňovali Matláškův statek znalecky právě nyní, byl na to čas, mohlo se hodnotit.

»Ma to šumnu vyměru —« zjišťovali známou věc.

Byli i přesnější znalci:

»Ene pod pluh kole štyrceti hektaruv. A kaj su včil budovy, luky a kaj je les! To budě o dobrych pět hektaruv věc —«

»Ja, to už je statek! —«

»Temu se už može prajeť grunt —«

»Dyť ma štyry koně, to tež je cosik —«

»A jake koně! Hledaj take, kaj chceš, nĕnajdĕš —« přechvalovali.

»Tych se hledĕli synci! Oba dva. Každý mĕl jednu paru —«

»Včil ma obĕ Marek —«

A nyní přišlo k tomu, abyste zvedli ruku bránivým hnutím:

»Tuž — ešĕe ich nĕma! Oktav ich tež ešĕe nĕmĕl—«

»A je tu ona! Mlada — a ma dvě děti —«

Tady právě nastal okamžik, kdy se začínalo »mudrovať. Mĕli starosti snad většĕ než Marta sama.

Jak sedávali v hospodě u karet, u trochy piva, u »kruželkuv«, odbíhali chlopi v řeči tuze často k otevřené, nevyřešené otázce Matláškova gruntu. Každý mĕl v té věci své mínĕní a považoval svůj názor za jedinĕ dokonalý. Ať už se zachová sedlák Matlášek jakkoli, nebude jeho stanovisko správnĕ, nebude-li se krýt s tím, jakĕ právě má ten který chlop.

»Tuž se raz podivaj —« kulil svá malá oĕka sedlák Vltavský přes stůl v hospodě, nachyluje se k svĕmu protivníkovi, však »masař« ví, že jeho odpor dovede Vltavského dohnat k nepříčetné zlosti, a dožírá jej proto svou oposicí tím více a s tím většĕm potĕšením i s netajeným požitkem — »Tuž se podivaj, ty jeden tubo! Dybysi vĕilej umřel, co zostanĕ tvojej robĕ a děckam? Grunt, pola, penize, masarstvjo! Všecko, co maš, patři robĕ a děťam, ež tě tu nĕbudĕ! Nĕni temu tak? —«

»Je —« přĕsvĕdčil s druhé strany stolu Pospĕch (ten od školy), svĕho řemesla krejĕčí.
»Masař«, řeznický mistr, vyčkával, ať jen Vltavský dopovĕ!

A sedlák pokračuje, nachýliv se nad stůl, ještě dychtivěji (nepovšimnuv si vůbec masařovy poznámky: »Tuž to ene, eli budu ja chceť! —«):

»Roba s děťma zerbuje po tobě všecko, co maš. Každá roba po svojim chlopovi. Tak, co zerbuje ta mlada u Matlaška po nim, po tym synkoj? Všecko, co měl. Všecko, co mu patřelo. A co měl? Patřelo mu už co? Pustil už mu co stary? Měl ten mlady co? Nic něměl! Nic. A tak tu zostaně roba bez grajcara. Matlašek ju može z gruntu baj vyhnať, vyhodit' ju može —«

»Masař« vidí, že chlopi Vltavskému posvědčují. Tato železná logika je jim jasná. Synek něměl nic, němohlo po nim nic zostať, robě nězbudě tež načisto nic.

»Masař« neví hned, jak a čím by Vltavského vývody vyvrátil, ale vyhrát jej nechat nemůže. Aspoň zesměšněním musí zlehčit sílu jeho přesvědčivých slov.

»Noja, ty to musiš věděť! Ty si stary zakonik! Kelko razy si se už sudil! Každý něleta po sudach tajak ty! Si u sudu pomaly věc ež v kostele —«

Chvíli ještě jej takto psuje a najednou jako spásu zahlédne u rohového stolu v hospodě starostu. No, však je sobota, není sobotního večera, aby tu starosta chyběl. A je to přece úřad, ten to bude věděť. S jeho pomocí potře »masař« sedláka Vltavského, svého zavlého protivníka v každé hádce.

»Potě mu to, starosto, řeknuť! —« obrací se k starostovi a volá do kouta k jeho stolu — »Potě to temu zakonikoj pověděť! Matlašek pry ju može vyhnať. Ty bysi temu dal! Ty bysi byl pěkný křesťan —« ryje už zase do Vltavského.

Starosta si právě zapálil »jednu kratku«, nechce mu asi nějak táhnout, valně starostu masařova řeč nevyruší, věnuje se soustředěně »cigaře«, ale už si sumíruje myšlenky, nemůže nechat na sobě stín pochyb, že by on, úřad, něčemu nerozuměl, nemůže připustit před ostatními, že by něco mohlo být tak jednoduché, jak to vypadá.

Chvíli je nechá čekat, Vltavský ještě odsekává:

»Křesťan lebo někřesťan, je to raz takove, jak sem prajel —«

Ale potom sám zmlkne, dopřeje starostovi, aby se se svou moudrostí ukázal. Starosta se obrátí se svou řečí zrovna k němu:

»A tuž ty prajiš, Alojz, že ten mlady Matlaškuv nic něměl —«

»Prajim —« přitaká Vltavský, už trochu nejistě, ale utéci od toho se mu nezdá, jenže starosta mluví důstojně, s vědomím vážnosti svého úřadu, a to sedláka přece jen trochu mate. Musí se ohlédnout po spolustolovnicích, chlopi přece s ním souhlasili? Teď všichni mlčí, vyčkávajíce.

»Prajíš tež, že temu nic po nim nědostaně roba, bo nic něměl —«

Sedlák zalapá vzduch — na jake to hlupoty se vyptava ten starosta? — a řekne rázně, musí tak říci:

»No — prajim to — či to može byť inakši? —«

Starosta se touto otázkou nezastaví, přišlápne ji a pokračuje:

»Tuž, včil mi poviz: dyby tu synek zostal, dyby něumřel, daj mu, Bože, věčnu slavu, nědostal by grunt? Nědal by mu ho stary Matlašek? —«

Oha, Vltavský, tady pozor! Sedlák čije čertovinu, tohle tedy je nedobrá. Zarejduje:

»To včil němože žaden řeknuť, eli by mu ho dal lebo ni —«

Ale hospoda se vzbouří. Takové řády tu přece každý zná.

»Kemu inšemu by ho dal? —« křičí pronikavým hlasem krejčí Pospěch (od školy, nahoře nad dědinou mešká ještě jeden krejčí, a jako naschvál, též Pospěch, jsou dva Pospěši v dědině a z udělání oba krejčí, však je to oba žere, jak se patří) a je to týž Pospěch, který na počátku hádky Vltavského s masařem souhlasil se sedlákem —
»Dycky přecaj ene najstaršemu —«

»To přecaj vi každy —«

»A či se to stary Matlašek něprajel? Něraz a nědva —«

»Dyť ene temu synka tak hvito ženil, aby byl pokuj na gruntě — a děvuchu dal temu, kery měl byť hospodařem. Šak vitě, že ju chtěli Matlaškovi oba —«

Vltavský ještě nekapituluje:

»Prajel to možne, ale kdy? Dokad' byl synek zdravý! Po jeho veselu už to isto nihda něpovědal —«

V hospodě vyrůstá váda, každý uplatňuje svůj názor a hlučí, jak nejvíce může.

Utišit to dovede starosta. Co praví, patří opět Vltavskému:

»Vidiš — sam prajiš, že synkoj ten grunt raz chtěl dať. To je jedno, kdy, eli před němocum lebo po ni. Ale synek by ho byl dostal. Byl raz najstarši a každy vi, jak to je —«

»No — a tuž — dyby! —« zafuriantí Vltavský.

»Tak posluchaj! —« starosta má nyní přízvuk jako pan učitel Tomšík, když poučuje nevědomého žáka — »Něidě ene o to, co synek měl, jak umiral — Před zakonem pujdě baj i o to, co muh měť a co měl měť a co tu po nim mohlo pro robu a děti zostať. A to može děvucha, ta po tym synkoj, včilej vdova, na starym Matlaškoj chceť. Dy ni pro sebe, tak pro děti. A dy ni všecko, aspoň cosik z teho. Na to je zakon, kelko teho može chceť a kelko može dostať —«

Toto je moudrá řeč a hospoda mlčí.

Až »masař« se Vltavskému zaposmívá, posměchem poruší chvílku ticha:

»Tak tu maš — ty stary zakoniku! —«

Sedlák se mu zapomene bránit. Starosta slova též vyvracet nechce, ani neví, zdali by uměl a mohl, a tak jen zapochybuje:

»Ene eli temu je tak —«

»Na to se zoptaj advokata! —« seknou ho. Tuto odpověď dává hospoda, ta je ovšem při starostovi.

Jenže starosta nezapomene nechat si otevřená zadní dvířka, vždyť neví, zdali třebaš Matláška nebude hned zítra potřebovat, neví, jak se sedlák v této věci jedenkrát rozhodne, a tak uzavře:

»Ale to je raz Matlaškova věc, jak to zrobi, ni naša. Do teho mu němožem žaden muviť. Ene na nim budě zalezet', co mlada dostaně —«

Nyní najednou si chlopi vzpomenu, vždyť znají podobné případy odkudsi z okolí, to jednou v té a v té dědině brala si děvucha selského synka, jenže ten byl nemocen už před svatbou, měl též »suchoty« a vědělo se, že umře, vlastní rodiče děvúše bránili, nechtěli, aby si synka brala, ale »nědala se řeknuť«, šlo jí o ten statek, myslila asi, až synek umře, bude se moci znovu »vydat'«, to bude už selka a »najdě nětakeho«! Jenže před svatbou si staří — jeho rodiče, toho nemocného — s děvuchou ujednali, že nebude mít nárok na statek a na jakékoli dědictví, jestliže synek, její chlop, umře bez dědice anebo narodí-li se dědic až později než rok po svatbě, umře-li chlop dříve. Tohle si s ní udělali, podepsala jim to, prý o čemsi takovém je řeč i v zákonech. A to jste měli vidět, jak se děvucha snažila, aby ten dědic byl včas! Však prý proto ten její, chlop, ten nemocný, umřel ani ne půl roku po svatbě. A syneček, ten dědic, se narodil akorát třináct měsíců po svatbě, po »veselu«. Byly z toho soudy a děvucha nakonec všecko »přehrala«, musela se ze statku vystěhovat, staří jí nedali nic a syneček dostane cosi, prý až vyroste, až bude plnoletý —

»Ja — ale take to hevaj něni — U Matlaška to je jinakše —« vadí se hospoda.

»Noja — je to trochu jinakše, ale cosik takoveho v tym tež je —«

Tu zase jiný se rozpomene: Znatě Zmiju z Odvihova? Teho stareho sedlaka? Vitě o nim? Čemu hospodaři sam na gruntě, taky stary chlop? Je mu už kole sedymdesati, davno by měl byt' na vyměnku — S tym to tež bylo takove. Umřel mu syn, už hospodařil, už měl, mi se zda, statek popuštěny lebo takove jakesik to bylo, zostala po nim roba s třema malyma děťma, najstaršemu byly tři roky, a stary Zmija se uvzal — bo to byly same děvúšky — že tej mladej statek něněcha. Mohla pry by se vydat' a grunt by přišel do cuzych ruk. Dohazoval ji svojeho bratra (ten už je včilej mrtvy, davno tež umřel), měla pry se ho vzat', to by zostal grunt v rodě. Noja, dy mlada roba stareho chlopa něchtěla! A tuž se tak dluho honili po sudach, ež se mlada načisto vykludila. Nědostala tež nic, bo něměla před veselím nic pisane. Stary hospodaři ešče včil. Je to v Odvihově druhy lebo třeti grunt pod školum, šumne staveni, štokove —

»Eli to je tak, jak povědaš, tuž ten mladý Zmija tež ešče němuh měť ten statek popuštěny, němuh ho měť pisany, to isto ešče hospodařil stary Zmija, němuh byť ešče na vyměňku —«

Hospoda se nedá jen tak svést s pravé cesty.

»A ty male děvušky musely raz tež cosik dostat! Dy ni roba, ty děvušky isto! A dy ni hned, tuž něskorši! —«

Jako by ho volali, v tu chvíli přišel do hospody sedlák Mokroš, tlustoch supěl a funěl, dech mu dělá nyní stále větší nedobrotu, už aby pomalu ani do té hospody nešel, jak ho to unaví. Matlaškovi, ani starý ani Marek, do hospody v těchto dnech ještě nechodí, snad mají za to, že by se to neslušelo tak brzy po pohřbu, ale Mokroš už může, není z nejbližší přízně, ani tatík ani bratr zemřelého.

To se ví, hned se ptají, jako se ho už tolikrát ptali:

»Tuž co Matlašek? Nic? Furt nic? —«

Mokroš zaheká, usedaje:

»Ale kaj! Ten ma včil na všecko dost' času —«

Hospoda zajíždí na starou kolej:

»Že nězrobil s tym pořadek, dokad' byl synek ešče na světě! —«

Sedlák Mokroš odpovídá opět, jako odpověděl už mnohokrát (ví, že chlopi jsou v tomhle při něm):

»Něprajel sem mu to raz ani dva, dokad' synek ešče žil. Daj mu to napisat', povědam, dokad' ti dycha! Aby raz něbylo něskoro! Je dost' času, ešče něumřel — to su jeho slova — a něskoro pry něbudě nihda! Včil tu už synka něni, tuž ma času gor doboha —«

»A co myslitě? Da ji co? Něcha ji co pisat'? —«

Mokroš se podívá pátravě po tazateli, vypruží se sebevědomě a řekne:

»Eli ni! To bysmy se ešče uměli na to podivat'! —«

Vltavský cítí, že jeho slova dnes nenabyla vrchu, jak by chtěl, zvedá se zpoza stolu:

»Třa isť dodom —«

Nějak spěchá, ví asi, že »masař« by ještě mohl jeho slova pokroutit, bude tady před Mokrošem třeba tvrdit, že Vltavský schvaluje, aby Matlašek mladé nic nedal —

»Masař« ovšem pokoje ani tak nedá, nedovolí Vltavskému odejít tak lehko, v pokoji, a nemůže-li právě jinak, dobere si jeho zevnějšku. Vltavský se ani nestrojí jako sedlák, chodí »jak hadrlak«, odřený, plný »lat« a »ďur«. Jak se zvedl v zástolí, je vidět pod rozepjatým kabátem, že nemá ani pořádný pás na kalhotách. A dloubat umí pořádně »masař« dokonale:

»Le, Vltavsky ma zas byndlum převazane galaty, isto ztratil pasek a na novy mu nězbudě, tak mu musi galaty držet' svatečňa byndla, zitra je něděla, tuž se ju vezme zas pod krk, na kragel —«

Dnes podle »masařa« zastává Vltavského kravata úkol pásku, zítra v neděli bude se parádit zase pod krkem na límci.

Krejčí Pospěch vidí, že této situace lze využít ve prospěch řemesla. A pospíší si s náznakem, více než zřejmým:

»Kdosik by už měl najvyší čas přist' ku mě na miru, bylo by mu už třa novych šatuv —«

Kdepak na Vltavského s takovými narážkami, to »masař« najíždí pořád přímo, má dnes na Vltavského zvláště spadeno. Nabroušeně:

»Bo chodiš už jak hadrbolak, celej dědině na haňbu —«

»Jak odřibok —« přidal se k němu kdosi s posměškem ne bez stejně ostrého hrotu.

Vltavský si těchto psích hlasů nevšímá, nejvyš, že se sníží k rázné odpovědi Pospěchovi, krejčímu:

»Dokaď mi něspadnu s řiti jedny galaty, něni třa šit' druhych —«

Jak kráčí od stolu k výčepu, aby hospodskému hodil ty dvě či tři koruny za vypité pivo, visí odrané gatě na něm jak na žebrákovi, polátané »latum na latě«, záplatou na záplatě, s novými děrami vedle záplat. Musejí se za ním dívat a »masař« ovšem hodí:

»Šak tytu ti s řiti už brzy spadnu —«

Sedlák je už ve dveřích, když křísne zpět:

»Ale ešče něspadly! Ež spadnu, tak děprem budu nadole —«

Když už je pryč, ptají se řezníka: »Co to maš na něho taky skřup? Dlubeš do něho bez ustaňa —«

»Skřup? Ja? Na Vltavskeho? Ale kaj by tež! Ešče mi to ani raz něnapadlo. To se vam musi cosik ene tak zdať —«

A poroučí si nové pivo. S údivem. Na tu zlost, na ten »skřup« na Vltavského, který mu nikdy nic zlého nezrobil a z něhož si tak rád tropí žert. Ale ví, kdyby to šlo doopravdy, neublížil by tomuto sedlákovi — nemá, proč. Je to mezi nimi tak jen proto, že jich tu je v dědině dohromady málo a pomaličku by nebylo »s kym se bavit« —

KAPITOLA DRUHÁ: MARTA JDE NA VÝMĚNEK

Stryk Metud Valibor měli menší gruntek, jakému se říká »zahradniči«, s jedním koněm a třemi, čtyřmi kravkami, tak s deseti jochy pole, »povyši« Matláškova statku, naproti. Když vyšli ze síně, bylo vidět od nich na Matláškův »plac«, na tu stranu, co stojí výměnek, jako do talíře.

Gruntek stryka Valibora byl v celé dědině nejtišší a nejhluchnější. Nejtišší pro stryka Valibora a jeho robu, tětku Vetu, nejhluchnější pro dědinu. Krávy ve chlěvě stryka Metuda chrupaly svůj ščudlek nebo sečku, funěly do žlabů, ryčely při hladu jako jiné, ale všecko to dělaly docela nezvučně, potichu. Kůň zvedl hlavu, zafrkal, otevřel »gembu« a zařehtal, ale načisto bez hlesu. »Kury« chodily po dvoře bez jediného típnutí a kvoknutí, husy neštěbetaly, kačice nekvakotaly. Byl tu naprostý klid, jediného zvuku stryka Metuda neslyšel, neslyšela ani tětka Vefa. (Pletli si ji někteří lidé, neobeznámení ještě v dědině, někdy s »počtarkum« Vefum, ale ta slyšela až moc dobře.) Oba — stryk Metud i tětka Vefa — byli hluchší, neslyšeli více než pařezy, kdyby ty na sebe volaly, uslyší se zrovna tak dobře, grunt byl pro stryka a tětku tišina bezhlesá a bezdechá. (A přece se vyprávělo o stryku Valiborovi, že v hluboké noci překvapil jedenkrát »na sypaňu«, na své sýpce, zloděje zrní, ještě než mohli pytle naplnit a odnést, takže museli uprchnout s nepořízenou. Ne, že by je slyšel, ale pocítil jakési zobnutí do čela (jak potom řekl), že spánku se docela náhle vytrhl a už věděl: Na sypaňu něni cosik v pořadku! A nebylo. Však od té doby se u něho zloději nikdy nevyskytli, ani jedna »kura« se mu neztratila.)

Ale pro dědinu se grunt podobal věčnému proudu křiklavých hádek, stryk Valibor a tětka Vefa mluvili spolu až příliš hlasitě, jednak ze zvyku a z potřeby hluchých, jednak proto, že každý přisuzoval hluchotu jen svému druhovi, o sobě se domnívaje, že slyší obstojně. Každý z nich odpovídal druhovi ne na to, co se domníval slyšet, nýbrž na to, co myslel, že druh řekl.

Z gruntu rostl někdy takový křik, podobný vádění, že se nezřídka mohlo vidět, kterak před gruntkem stanul nějaký zvědavce a připoislučoval. Všiml-li si takového »plazaka« stryk Valibor nebo tětka Vefa a nebyl-li to ovšem zrovna některý váženější chlop z dědiny, spustili na něj zhurta:

»Co plaziš jak těla na nove vrata? —«

»Či něviš, že nēslyšimy, jak se patří, a že nam temu tře vargat'? —«

Stalo pak se, že se před gruntkem za nedělního dopoledne zastavil i jakýsi přespolní občan, jdoucí vyřídit v neděli jakousi příbuzenskou povinnost do dědiny a zaskočený nyní náporem toho huronského křiku (však stryk Metud měli hlas jak orkán a tětka Vefa »jak jerišska truba«), okna z jizby i z kuchyně stryka Valibora šla rovnou na ulici, nebylo před nimi zahrádka, váda se z nich vylévala jak z překypujícího hrnce, a strykovi Metodovi přišlo v té chvíli vyjít na pohrádku, tak vysokou, že z ní přes vrata je vidět až na silnici, a tu tedy spatřili stryk Metud vyjevenou tvář toho

přespolního, který se asi v duchu diví, že v neděli, den boží, se tu strhl takový pokřik. To stryk Metud hned pochopili a ne, ten cizinec nesmí mít o nich zlé mínění, nemůže přijít domů a vyprávět čert ví, co! Tak se na něho stryk Valibor v tom okamžiku obořili s rámusným vysvětlením, podobným tak prostřednímu hromobití:

»My smy se něvadili — ež se to němyslitě! To smy su oba trochu hluši, tak musimy vyvargovať —«

Jak vidět, vyznal se stryk Metud výborně i v eufemismech, přihlédneme-li k tomu jeho »trochu«, ale přespolního to uspokojilo, pozdravil, sňal klobouk a odcházel.

Leckdy to dopadlo tak, že stryk a tětka vyburcovali půl dědiny svým dohovorem, když ještě spala. Vyjeli časně zrána, bylo na páté, oba se svým jukrem do města s »trhem«, s máslem, vejci a drůbeží, a nevěděli, že do drkotání vozu vyřvávají své dotazy (zdali se nezapomnělo dobře zamknout, podojila-li tětka obě krávy, které se právě dojí, založil-li jim stryk dost ščudleku a dal-li dost »napoja«, a tak všelicos) takovým tuřím hlasem, že se dědina probírá ze spánku i všude tam, kde se do té chvíle neprobudili.

Jak mohutně hřímal stryk Metud, lze usoudit z toho, že i hluché tětce Vefě se to zdálo upřílišeno, neboť stryka napomenula dotčeně:

»A tuž na mě někřič! Či sem je hlucha? —«

Neboť byly chvíle, kdy jeden nebo druhý nechtěl o své hluchotě vědět a uráželo jej, křičeli-li na něho lidé více, než bylo třeba.

Naproti tomu se někdy stávalo, že uši zalehly některého dne více než jiného a tětka se musela kolikrát domáhat opakování toho, co stryk pověděl, otázkami:

»Co prajiš? Či to musiš naraz ene šeptat? Či němožeš na jedneho trochu zavolať? —«

Stryka to dopálilo a opřel se:

»Tuž či to už gor něslyšiš? Či si to je opravdu hlucha? —«

Zpravidla však byl jejich hovor potěšením až obludným pro ty, kdo se znedaleka dívali a slyšeli, co si ti dva říkají. Neboť opravdu jeden mluvil o voze a druhý o koze.

Rozumí se, že stryka i tětku zajímaly události z Matláškova statku za Oktávovy nemoci, při jeho pohřbu a po něm neméně než celou ostatní dědinu. Stryk a tětka měli výhodu, že viděli tak dobře na Matláškův grunt a první si mohli všimnout, že starý Matlášek dal — sotva pochoval Oktáva — do pořádku výměnek, motal se tam zedník se šenkvasem malty a svými plácačkami celý týden, obíil výměnkovou chalupu zvenku i uvnitř, a hluchým vrtalo v hlavě: či by to už Matlášek chtěl na výměnek? A včil, akorat včil? Temu nělza doviřat! A vyčkávali, jaké věci se z toho všeho ještě vyvinou.

I tohoto rána stanuli stryk Metud na pohrádce před síní a s pohledem na Matláškův »plac« se zamyslili. O té věci si už z přemýšlení ve své hluchotě vytvořili úsudek docela přesný a nyní jej opět jednou nahlas opakovali:

»No — ja se myslim, že ta děvucha tam zstaně hospodyňum dal —«

Tětka Vefa právě vykročili na pohrádku z chléva, tedy o dveře dál, a jak namířili s plecháčem čerstvě nadojeného, ještě v pění šumícího mléka k síni, přišlo jim podívat se na stryka, na jeho oči, bloudící po nebi, po obzoru nad chalupou Matláškova výměnku, přitom uzřeli tětka i pohybující se strykovy rty a uhodli ihned po svém, co stryk povídají. Načepýřila se stará robka a hned chlopovi odsekla:

»Ene něbajaj, něbajaj! To se ti zasej něchce na polo, a tuž buděš kukat' po nebju a povědat', že přidě dešť. En ono ti přidě, hni se a rači už raz zapřihaj, ovak se dněskaj nihdi nědostaněš —«

Stryku Metodovi dolehlo jakési matné zavrčení k uším, ba až někam do nich, pochopil, že roba odvětila na jeho mínění, a nemůže být pochyb, že souhlasně, i rozpředl svou myšlenku do epičtější šíře:

»Bo tu je ešče ten druhy synek, a ten ju přecaj tež chtěl tajak ten prvši —«

Tětka Vefa nato:

»Ja — už ti kaj prši! Pěkně budě cely děň a robit' možeš ež do večera —«

Opět stryk Metud:

»A eli ju nepřestal chcet', tuž počka jaky ten měsíc lebo rok a budě nove vesele —«

Tětka Vefa byli už na síni, jen tak odhadli, že chlop už zas na chvíli umkl, a hodili sem svůj jizlivý útok:

»Noja, to ja vim, že bysi se šel rači keru vypit', a robota by se měla porobit' sama —«

Stryk Metud povzdech, ovšem k svým úvahám, nikoli k tětčinu nájezdu, který nedošel až k jeho sluchu, a zakončil své ranní přemítání hlubokomyslným závěrem:

»Včil ene budě ta otazka, co temu budu prajet' ti staři, un a ona, jak oneho znam, budě se divat' prvšo na to, aby synek do staveňa ešče jaky grajcar přiněs, a dyby se synek vzal zasej tu samu, ta mu nepřiněse už nic věc, miž už doněsla —«

Poté se šouravě bral k maštali, aby svou rezavou šimlu nastrojil na pole.

Tětka Vefa vrčeli nyní uspokojeně, jejich myšlenky braly na sebe vždy podobu samomluvy, neboť předpokládali, že chlop si vzal jejich slova k srdci, uposlechl je a zařídil se podle nich.

Ti dva hluší tu hospodařili na svém gruntku sami, bez dětí, dvě jim umřely ještě za dětských let a další už nepřišly, bez čeledi a bez příbuzných a honili se po svém statečku, jako by měli zaopatřit při nejmenším ještě pět dětí, v ničem si nedali pokoje,

nedovedli ošidit ani pole ani chlév ani »plac« s drůbeží ani zahradu za stodolou, všecko muselo dostat včas své.

A ještě bylo kdy dívat se do Matláškova gruntu a starat se o starosti tamtěch.

Je pravda, sedlák dal opravit výměnek, bylo tam třeba účinné zedníkovy i tesařovy ruky, léta byl výměnek užíván jako »sypani« a jako skladiště haraburdí, čekaje zase na své určení. Ale neopravoval výměnek proto, že by chtěl už na něj jít. Však se ho beztak zvědavci ptali, žertem sice, ale čekajíce uspokojivou odpověď na dotaz naprosto přímý:

»Tuž či se to už rychtuješ, Linhart, na vyměnek? A co tak naraz? —«

Zpravidla mávl jen rukou, mohlo to znamenat, ach, ludkové, ještě mě synova smrt nepřebolela a vy už na mne s takovou světskou! Viděli v tom ovšem nádech pokryteckosti, cítili jeho neupřímnost a jen tak z rozpaků přidávali:

»Ešče si na to mladý — a kdo by hospodařil místo tebe? —«

Však se, lidé, dočkáte, myslí si sedlák, a uvidíte!

Na gruntě už odstrčili Martinu almaru od stěny, rozebrali její »ložo«, radili se nad nábytkem, jak jej rozdělit. Ptali se Marty, co tam bude chtít, ať jen si řekne, je to přece jedno, stojí-li to tady nebo tam.

Marta pomlčívá, v pobledlosti přijímá jejich návrhy i jejich rozhodnutí přikývnutím souhlasu, nejvýš jim bez zájmu přichvaluje:

»Šak se tam budu chodit' ene vyspat', budu věc hevaj u vas, tuž to zrubtě, jak chcetě —«

Vždyť je rozhodnuto, že vařit si na výměnku Marta nebude, bude jíst se všemi na statku, bude selce pomáhat dál, jak pomáhala doposud, v té věci se nic nezmění, není tedy třeba rozdělovat jejich životy nad nutnou míru.

Ale potom, když je jizba na výměnku pro Martu zařízena, když si ji Marta udělala čistou a útulnou, když v široké kolébce spí ty dvě malinké zlaté hlavičky v kukaních dvou peřinek, které tvoří kol hlaviček bílou svatozář z krajek, pak tu zůstává Marta déle, než snad je zapotřebí, samota klidu a klid samoty jsou hojivé, zkonejšují, uhlazují těžké vrypy na zraněném, zdrásaném srdci. Když dokolébala a opírajíc se na složených rukou o šteblovanou ohrádku kolébky, skloněna nebo sedíc u ní, dívá se na děti, přichází opět clona slz, ale už ne rozdíravě lítostných, nýbrž jen hladivě vzpomínajících. Tu šeptají Martiny rty desítky něžnůstek, kladou je na hebounké čepečky těch drobných hlaviček, ne o mnoho větších, než jsou pořádné chlopské pěsti, pokládají je do těch lichotných hedvábných vlásků, řídkých a podobných nejjemnějšímu chmýří. Nad těmito tvorečky cítí v dlaních Oktávovu ruku, při této rozpomínce, při tomto pocitu, tak živém, jako by byl skutečný, ještě Martou kruté cukne, však to není tak dávno, co Oktáva vynesli, ale tvář už dovede přemoci ten bolestný záchvěv, umí jej potlačit, čerpá posilu z přehluboké studně této kolébky,

z nedobrného obsahu jejího nitra, kolébka je přebohaté ložisko víry v nový život a naděje v jeho dobrou budoucnost.

Byla to tedy Marta, mladá vdova po Matláškovu Oktávovi, pro kterou schystali ten výměnek.

Ale než se tak rozhodl, sedlák též pár nocí nespál. Se selkou hovořil a nenalézal u ní valné odezvy ani souhlasu.

Jednoho se selka bála a vyslovila to ne právě jen jedenkrát:

»Lude o nas řeknu: To ju gor brzo vyhodili —«

Sedlák odporoval: »To němožu řeknuť —«

»Budu se tě ptať, eli možu lebo němožu —« věděla selka. Nechtěla dědině dávat nová sousta řeči, rok se v dědině mluví jen o Matlášcích.

Matlášek znovu a znovu rozváděl, co si usmyslil a proč to udělá:

»Dyby se raz chtěl Marek oženit' a dy se hev přivedě svoju robu, kaj by se tu potem obě mlade smistily? To by dobrotu nědělalo —«

Zhluboka, z podvědomí, cosi sedlákovi též pošeptávalo: A co, když si Marek nepřivede jinou? Co, když zůstane i on u Marty? Což za ní nechodil stejně jako Oktáv? Nechtěl ji zrovna tak? A neříká se, že čas zahojí všecko? A zahojí-li i tuhle Martinu ránu?

Ale sedlák nedbá, nechce dbát, co se mu zdá, že slyší z hloubky svého zdušeného nitra, okřikuje a přehlušuje.

»A synek može spať zasej na statku, v izbečce, jak spal předtym —« To myslí sedlák Marka, je třeba mít mladěocha nyní trochu víc na očích.

Když do tmy noci pronáší svá slova přitlumeným hlasem k selce, nadhodí jednou:

»Možne, že by bylo lepší, dyby se děvucha nakludila dodom, do Mokošoveho — ni? —«

Toho se selka zrovna lekne:

»To by ale vyhlidalo opravdu tak, jak dybysmy ju vyhnali —«

Nebude to dobře možné, sedlák to cítí. Ale tato slova promluvila z něho opatrnost, matka jeho selské, písmácké, mudrlantské a mudrácké moudrosti: zdalipak by nebylo lépe, kdyby se ti dva mladí dostali od sebe dál! Ano, Marta nyní ještě pláče po Oktávovi, zastavuje se jak bez duše, nevidí a neslyší, v mysli asi hovoří se synkem, který jí odešel, mohutným proudem, znásobeným silou vzpomínek na zesnulého, tryská z ní mateřská láska k těm dvěma nemluvňatům, ale cožpak to takhle vydrží na věčnost? Jednoho dne se podívá usmířeně na Marka a Marek — ten beztak na to čeká, hlas se mu už nějak změnil, dostal podivný povlak, vzrušený i vzrušující, tomu sedlák rozumí, zná sebe, rod i krev.

Ne snad, že by starý Matlášek neměl Martu rád, že by co proti děvušce měl. To ni, křikne sám na sebe při této myšlence. Tak dobrou děvuchu nĕnajdu tak honem, ujišťuje se. Vřak přece ji sám Oktávovi dal, přál jejich svatbě, nezakázal synkům známost s ní, jen poručil, aby se rozhodli pro ni jeden nebo druhý, ale teď — ani tomu dobře nerozumí, neví ani, proč tomu tak je a podle jeho přesvědčení má být — teď opravdu nemůže souhlasit, aby se tu Marta příliš točila kolem Marka, aby se Marek opět pomátl, vřak je známo, co vyváděl před Martinou svatbou a při ní, vřdyť se na pár dní i z domu ztratil a takřka jej už četníci měli hledat! Sedlákovi je proti myslí, aby po jednom synovi nastoupil na totěž místo druhý, neřekl by to tak, ale nějak podobně mu to připadá: jako by to byl prohřešek na Oktávově památce, na jeho trpkém osudu, kdyby snad Marek a Marta jednou —

Proto myslí na to, aby synka a děvuchu oddělil, Marta je trpná, lze s ní udělat cokoli, podrobí se sedlákovu rozhodnutí pokorně a beze slova. Marek si v ten čas hledí gruntu a práce, práce a statku.

A možná, že přece jen má trochu pravdy i dědina, která zná Matláškovu šetrnost, ne, není to lakota, ale sedlák počítá, při všem a se vším sedlák počítá, a jen syna pochovali, je třeba počítat se životem ostatních a co jim přinese. A má snad dost pravdy i dědina, která tvrdí (jak už to řekl stryk Metud):

»Ni, ni — stary budě proti temu, dyby Marek raz chtěl Martu. Synek musi cosik vyženit', něvěsta musi na grunt cosik přiněst'. A Marta už něpřiněse —«

To se už v dědině počítalo s tím, že hospodařit bude na Matláškově Marek. Kdo by jiný? Je přece teď už jediný sedlákův syn. Takto i druhorozený může někdy dědit grunt —

No, a sedlák by jej věru oženil nejraději hned. Kdyby nebylo smutku za Oktáva, nerozpakoval by se mluvit jasněji. I tak někdy narazí, ťukne, pobídne syna: což se nepodívá za děvuchami, proč že sedí pořád doma, děvuchy si pro něho samy nepřijdou —

Marek, oh, Marek rozumí tatíkovi až příliš! Ale už je to sám sedlák, nebývalo v rodě Matláškově, aby syn přebíral z otcových rukou tak brzy, předčasně, vládu nad statkem, jako to činí Marek. Jenže Oktávova nemoc a všecky ty starosti oddálily sedláka statku, Marek si zvykl dohlédnout tam, kam otcovo oko nedozřelo, a ptal-li se z počátku po otcově souhlase, zařídil-li něco, přestal, jakmile poznal, že otec není nerad, zbavil-li jej synek na čas jednoho břemene, toho se statkem.

Marek rozumí tatíkovi velmi dobře. A k jeho narážkám má znamenitou »vymuvku«: »Oktavoj ešče něuschnul hrub — a už budu letať za děvuchama? —«

Otec je pokárán, v této věci jest mu nyní mlčet.

Ty přesuny na Matláškově grunte sledovali u Mokrořů opatrnicky, s nedůvěrou. Nechtělo se starým líbit, že Matlášek vyklidil Martu do výměnku.

Ale Marta sama tenkrát řekla rodičům, trochu snad na uklidněnou, trochu možná i proto, že se též potřebovala přesvědčovat, jak je správné, co se událo:

»Maju tam věc ticho — ti dva mali — ešče mi tam nězaplakali, matě vidět, jak im tam svědči — dy potom idu do statku a děti něspju, možu se ich vzať sebum, položim ich tam na ložo a su furt při mje. A dy včil ešče ustavičně spju —«

Neprozdí děvucha, jaká je v tom přenášení potíž a jaké je pro ni trápení, ponechá-li spící děti ve výměnku a pomáhá-li selce na statku, tu je sluchem, očima a celým svým nitrem u dětí, nemá klidu, nesmírně často odbíhá se na ně dívat, otvírá okna ve výměnku i na statku, aby slyšela první takt pláče, jakmile ji které z dětí bude postrádat, cožpak teď, teď to ještě jde, ale až bude zima a nebude lze okna otvírat?

Matka si neodepře, aby nenadhodila:

»A něbyla bysi rači doma? U nas? Tež bysmy se tu keraksik smistili i s tebum a s tyma malučkyma —«

Sedlák je hned ve střehu a supí svým tlustým dechem: »Včil ja. Včil možne. Ale co potom? —«

Neboť je nutno uvážit, že jednou se také Mokošův synek ožení a přivede si robu na grunt. Ještě není Maryčka »vydata« a už by se vrátila domů Marta? Zdalipak by jedenkrát nemusela s nimi na společný výměnek? A potom: sedlák Mokoš má ještě jednu tajnou myšlenku. Kdyby se Marta vystěhovala od Matlášků, no, pak už by si Matlášek vůbec nevzpomněl, čím je povinen Martě a jejím dětem. A tahle věc musí být jednou též vyřízena! Mokoš se rozhodl už mnohokrát, že s Matláškem »přemuvi« doopravdy. (Zapomněl asi, že si umiňoval, že víckrát s ním mluvit nebude, když jej Matlášek tehdy tak odbyl, před Oktávovou smrtí.) Zatím ještě sbírá rady po advokátech a po hospodách. Kdykoli jede do města, zastaví se tu a tam. Ale jednou na to dojde, »přemuvi« s Matláškem, a pořádně! Dcera přinesla na statek věno, tak už proto se musí zrobit pořádek! Musí!

Dědina se na to dívá a vidí už daleko vpřed:

»Co budě, ež pujdu staři Matlaškovu na vyměnek? —«

»Kaj pujdě Marta s děťma? —«

Rozřešení najdou jedni takové:

»Šak se tam smistů všeci. Taky velky vyměnek. Su tam dvě izby s kuchyňum, jak na jakym gruntě —«

Jenže to bude mít své stíny:

»Pět ludi na vyměnku? Děti tam budu přece rust'. To tam Matlášek hrubě velky pokuj něbudě měť — jak na vyměnku chce měť každý —«

Druzí to řeší jinak:

»Dyť se děvucha može vydat'. Nětaka se vydala s dvuma děťma —«

Jsou dokonce někteří takoví škodolibí, že dokládají významně:

»A něměla ani ženicha v chalupě —«

(To pohození hlavou patřilo Markovi, na toho se myslilo, na toho »to bilo«.)

Ještě není všem námětům konec:

»Alebo ji stary Matlašek postavi raz kaj jaky kurnik —« uchechtávají se — »dy mu ich tam na vyměnku budě moc —«

»Ó — šak ten se budě věděť rady! —«

»Aby ni! Taky mudrak! —«

Mezi tím vším chodí Marta, je nad těmi řečmi, nedoléhají až k ní, ale někdy nabývá její tvář vážnosti ještě pobledlejší, děvucha se zamýšlí nad hlavami svých dětí, které se už začínají usmívat, mávají pacičkami, třepou nožkama a rostou i vzkvétají.

Co bude s ní a s Oktávem a Martičkou?

Je to tak docela správné, že »tatiček Matlašek« nezařídili doposud nic?

V Martě se ozývá matka-opatrovnice, starostlivá zabezpečovatelka rodu a života dětí —

A oči dostávají statečnější lesk, dívají se odvážněji —

KAPITOLA TŘETÍ: MATKO, TVÉ STAROSTI!

Léta Martina vdovství plynula s chvatem, ztrácela se do nenávratna v pospěchu, bylo to nejlépe vidět na Martiných dětech, jak už to je daleko, co pochovali Oktáva.

Přišly robky, jedna se ukázala za druhou, utvářily sladký obličej, plný obdivné radosti, a spínající překvapením ruce vykřikovaly k Martě, která stála za nimi anebo přihlížela zpovzdáli proti nim:

»Nále, to ti to rostě! —«

»Jake už to je velke! —«

»A jake mudre se to zda! —«

»Dive se to ani chlop! —«

Ihned vzpomněly tětky tatíka těchto dvou krásných dětí, na to nezapomněly nikdy, je třeba udržovat na mysli památku dobrého člověka:

»To maju po nim — un byl dycky takovy važnějši —« (Zachoval se jim v paměti z konce svého života, ze dnů utrpení, na úsměvné mládí, na divočiny jinošství se teď nevzpomínalo.)

Potom se tětky zatvářily spiklenecky, chtějíce pak projevit soucitné porozumění a zároveň prokázat, že v této věci jsou zajedno s Martou a proti sedlákovi, tážávaly se hlasem, o poznání sníženým do ztlumeného tónu:

»A un? Dal im už co napisat'? Lebo to je furt jednake? —«

Marta mlčky vrtěla hlavou nebo se usmívala, zamlouvajíc, vyberte si, co chcete!

Robky si dovedly vybrat, hned najely na sedláka, jenž není přítomen, s odvážnou prudkostí:

»Ó, ten! Užilec jeden! O grajcar mu idě! Ež by měl o jeden přist', rači by se dal koleno vrtat' —« Tak přeháněly do skrblictví Matláškovu opatrníckost, jeho otálení, jeho šetrnost, která zde podle dědiny není na místě.

Děti si pod hlasy tětěk rostly, Martina náruč byla úrodná, její hrud' byla obdařena bohatou hojností, obě děti z ní ssály svůj život, Oktávek, jak už to u kluků bývá, si vždy trochu spíšil před Martečkou, ruka matčina jej musela krotit — Počkaj, nechaj tež trochu sestřičce, nevypij ji všecko, ty jeden! — jen nerad si to dával syneček líbit.

Zase to byl synek, který dostal první zoubek dřív než děvůška, co to bylo radosti, když ho jednou Marta krmila krupičkou a lžička cinkla o kostečku v dásni, tu se ukázala úbělová stužtička, tenounká jak jemná čárka, zoubek se prořezával. Ústečka děvůščina byla hned prohlédnuta, ne, Martečka ještě nemá náznaku jediného zoubku, dásně dosud neukazují předzrazující nateklosti, i zde ji Oktávek předběhl o značný kus.

A jako vždy, také teď bylo vzpomenuáno Oktáva, tatíka. Kdyby se toho byl dožil! S jakou pýchou by mu tuto vzácnou novinu hlásila Marta, jak hlaholně by se při tom smála, jak asi by ji chlop objal a políbil!

Opět tu jsou roby, aby politovaly Martu svým způsobem.

»Vidiš, chuderko —« řekly — »našla si mu prvši zubeček a chlopa tu němaš, aby ti zaň kupil na šaty! Kdo ti na ně kupi, dy ho tu už něni! —«

Neboť bylo by radostnou povinností chlopovou nadělit té, která našla první zub dítěti v jeho ústečkách, »na nove šaty«.

Jen v úsměvu předešla Martečka Oktávka, její obličejíček měl všecky znaky Martiny tváře a od malička zářilo z něho lahodné, jemné, tiché světlo dětské pohody, holčička vyhlížela jak andělíček, ba — »ani Ježíšek v naručku Panenky Maryje —« pronesla jedenkrát odvážně selka Matláškova, to myslila na boční oltář v kostele, kde Matka Boží sklání svou zářící tvář nad Jezulátko skvostné krásy. Malá Martečka dostávala hebké plavé vlasy, narůstaly jí do kudrlinek, čeřících se nad čílkem a pěnících se tam ve vlnící se příboj. První úsměv uvítala na této tvářičce Marta ještě za Oktávova života, oh, tenkrát jí mohlo puknout srdce, jak zběsile byla za ně popadena. Kdybys, ty maličká, věděla! Kdybys věděla!

Oktávek zůstával vážnější, s úsměvem nespíchal, na ten měl dost času, ukázal se s ním, broukaje, až mnohem později, ale zato ve všem ostatním předešel sestřičku o celé hony. Kdypak on už seděl sám a bez pomoci v kolébce, když Martičce teprve začali pomáhat v její snaze po usednutí! A první krůčky! Oktávek stál už pevně na nožkách, když Martečka se začala stavět a když se převracela se zadečku na břicho, hledajíc správný bod pro těžiště svého tílka. A Oktávek se už procházel, když Martečka ušla vítězně své první tři krůčky bez přerušení a stanula v obdivu nad tím, cože to ty její malé nožky dovedou a cože to dělají, samy od sebe!

Bylo to vždy sto příležitostí k přáním:

»Dyby to tak viděl Oktav! —«

»To by měl vidět, tatík! Ten by měl radost' —«

Marta tesknila ve smutných vzpomínkách, mhlily se jí oči, zář jejího obličejce, rozsvětlujícího se nad dětmi, pomasínala. V široké »kolesce« vozila děti na »krchovo«, k Oktávovu hrobu, tu mu o nich vyprávěla, přivezla sem ti ich ukazať, podivaj se na Marteččiny vlasečky, na Oktavkove zubky, ma už dva nadole a dva navrchu, a pohledni, jake su všecke pěkne, podobne su tvojim, ty si měl tež takove pěkne rovne zuby, a ešče se podivaj, jak su obě děti zdrave, mival si strachy, aby ene byly zdrave, tuž doposavaď su, Pambu im žehna, ma ich rad.

Neubráníla se, zachvívala se jí brada, zacukalo jí rty, opět přicházely slzy, »jeji všecke sluze«, nachylovala se nad kočárek a vdechovala zklidňující, léčivou vůni batolátek. V neděli přijížděla na »krchovo« s dětmi a přes týden občas sem zašla

navečer sama »dat' Oktavoj dobru noc«, vyšeptat mu svou sirobu, těžkou prázdnotu, stesk a touhu, nevyléčitelnou touhu.

Život na statku plynul beze změny, a to je právě to, jednu změnu Marta pořád čekala, vyhlížela ji, domnívala se, že sedlák se konečně rozhodne.

Nemyslila na to málo, a kdyby byla přece trochu pozapomněla, lidé v dědině by jí sotva byli dovolili zapomenout načisto.

Přinášeli jí zprávy, měli za to, že ji musejí zajímat, týkají se budoucnosti jejich dětí.

»Muj muvil včera s jedným z města —« zastavili Martu na cestě tětka Vicherčena — »tak se ho teč zoptal, eli to je mus, dy se k temu un, Matlašek, něma. A tuž prajel, že bysi mohla moc ztratiť, dybysi se o to něstarala. Bo eli se o to něbuděš hlasit' včas, tak ti stary Matlašek něda nakoněc nic! Može, že na to ten kamfabel čeka. Čeka, ež budě něskoro, a potem řekne: No, tak dost'! Možeš isť, věc tu němaš co pohledavat'! Tuž, to prajel ten isty mojemu, a měl to byť jeden, co takym věcam moc rozumi — Pamataj, eli se o to něbuděš hlasit' včas, něbudě ti raz museť Matlašek dat' nic —«

Jindy přinesla uklidnění zpráva tětky Ruzly, jejich chlop měl »cosik u sudu« a též prý se tam přeptal.

»Tak ene se, děvucha, něbuj! —« zněl hlas tětčin — »Němožeš nic přemeškať! Bo to je jeho povinost'. Děti musu svojo dostať. Přines mi to chlop napisane na kusu cedulky. Ten jeden od sudu mu to na ňu napisal. Kaj ene sem to dala, měla sem to v bryštafce —« hledala mezi penězi ve starobylé peněženke — »Tak, hev to je! Přečítaj se to! —« a než papírek podá, slabikuje na délku ruky: »Poviny dil zakoneho dilu — Muj prajel, že ti to v nědělu řekně, ja temu věla něrozumim —«

V neděli už vyhlížel Martu chlop tětky Ruzly; když vykročila od Oktávova hrobu, neboť se u něho po mši vždy zastavila, spustil svou řeč:

»Oktav měl dostať zakony dil ze statku jako syn. U sudu mi řekli: měl na to narok, něbyl vyděděny. Z teho zakoneho dilu poviny dil patří jeho děťam —«

Dědina se starala s Martou, i když mladá vdova neutrousila slůvko pochyb, nejistoty, nespokojenosti. Ale dědinu hryzlo a žralo, že Matlášek dosud »nězrobil pořadek«, a je už to tak dlouho! Tady byla mezera, tu se dalo bezpráví, byla zde nezahojená rána, nevyléčená nemoc. A dědina, věčný a pohotový soudce všech událostí, čekala, soudila a starala se s Martou. Zprávy, které dědina přinášela, byly protichůdné, jedna radila tak a druhá naopak, »starosta prajel to a učitel ono«, bylo těžko se podle nich řídit.

Mnoho se Marta napřemýšlela, přes den na to neměla kdy, byla v jednom kole, nejedla věru svůj chléb na statku zadarmo, vedla s hospodyní domácnost a kuchyň, na jiném gruntě je v kuchyni a »k pokludě kole ni« jedna divka, zde byla Marta místo ní a ještě pomáhala na poli a ve stodole i v chlévě. Při všem pak pamatovala na své děti, ty dvě potřebovaly nejvíce jejího času, žádaly si ji celou. Neměla kdy přemýšlet

o těch věcech ve dne, ale když večer ve výměnkové jizbě ulehla a poslouchala dech spících dětí, ta hodina před spánkem, někdy hodně dlouhá, byla plná rozhodnutí a plánů. Co se s dětmi stane, kdyby snad ona, Marta, umřela! Nemají nic, byly by tu na světě samy, kdo by se o ně staral! Ale cožpak je Marta nemocna, což by chtěla zemřít? Chtěla nebo nechtěla, jak byl Oktáv zdravý synek a už je dávno na »krchově«! Že by tu nezůstaly děti samy? Vždyť by měly stařenky a staříčky! A křesničky! Oh, co to všecko je! Neměly by Martu, neměly by matku! Nakonec by to mohlo dopadnout tak zle, že až by vyrostly, byla by Martečka divkum a Oktávek by musel jít »kaj za pacholka«. Z čeho by žily ty dvě děti, až by stařenky a staříčkové odešli na pravdu boží? Křesniček Marek a křesnička Maryčka budu raz měť každý svoje děti, o ty se budu prvšo starat —

Přece jen bude nejlépe, když Marta »přemuví s tatičkem«. Zvykla si sedláka nazývat podle zvyku nevěst tatíčkem, je to pro ni přece druhý tatík, musí s ním promluvit vážné slovo, ať dá upsat dětem část statku, ten povinný díl, jak se tomu řeklo, nebo ať pro ně založí knížku v rajvajence, ať děti mají, až dorostou, co mají mít: Martečka věno, Oktávek něco, zač by si mohl co koupit, na čem by hospodařil. Ihned se bude Martě lépe dýchat, bude klidnější, bude lépe spát, bude mít jistotu, že o děti je postaráno, kdyby snad se s ní přihodilo, co nedej, Bože —

Ale jindy se zatvrzuje. Já mám jít prosit? Dyť to je jejich povinnost, tatičkova, přist' a řeknuť, tuž tak a tak to zrobim, co im patří, to im dam. A sedlák mlčí jak dub, jak »stulety dub«, v té věci je jak zařezaný, slova očekávaného z něho nedostaneš.

Tak dobrá, Marta si umiňuje, že půjde »na zarobek«, tady se dře a krejcaru nevidí, jen za tu stravu jim pomáhá, nelze v tom všem vidět nic mimořádného, však je člen rodiny, ale neuváží se, že Marta si takto neušetří jedinou korunu. Až bude potřebovat nové šaty či boty, věru neví, jak to udělá a komu řekne, nebude-li nakonec musít požádat sedláka, aby jí vrátil na nákup těch potřebných věcí něco z toho, co na grunt přinesla, něco z věna. Bude to krušná řeč, Marta to ví. Ale bude musít myslet především na to, aby sama dětem něco naschráněla. Bůh jen ví, co se může přihodit. Teď, jak děti odrostou, půjde »zarabjať«, může-li odskočit od dětí k polní práci zde, může i jinam, kde jí zaplatí. Bude šetřit pro děti, sama si je zabezpečí — a že se jí bude dědina divit? Selská dcera, řeknou, vdova po selském synovi, řeknou, a chodí »po zarobku« tajak jaka hoferka! Selská dcera? — otáže se jich Marta — a vdova po selském synovi? Ni, zvolá, žebračka, vykřikne, s dvuma dětma! Žebračka s holýma rukama!

Ale když se rozhoduje, kdy a kam půjde nabídnout své ruce, nastávají potíže. Cožpak zde! Kdykoli je na poli, může se sebrat a jít k svým dětem, nikdo ji nezadržuje a nenutí, vědí přece, jaká je její hlavní povinnost, a nejednou jí spíše brání v práci, než by ji k ní nutili. Maš ty děti, praví jí, něhuň se po polu, buď se u nich! Zatim mi na ně dozru matička, řekne Marta s úsměvem, na hodinu dvě možu isť pomoc. Neboť selka může v tento denní čas dohlédnout na děti, ostatně právě se

jim tak dobře spí, dříve než za hodinu se žádné neprobudí. Zde tedy může Marta dělit svůj čas mezi děti a práci na statku a v poli, ale jak by to bylo tam, kde by byla námezdní silou, »na zarobku«? Zdali by mohla dbát přitom o děti? A svěřit je jiné péči, ne, to Marta neudělá. Ani by snad nevydržela po celé dni na poli bez pohledu na své děti, kolikrát se jí stalo, že se jí v polích dotkla taková vroucí rozpomínka na Martečku a Oktávka, takový stesk jí sevřel srdce, tak horoucně zatoužila po jejich blízkosti, že nechala všeho a utíkala domů, takřka bez dechu vpadla do jizby a vydechovala své vzrušení nad spící kolébkou nebo koleskou, kočárkem, dokud vzbouřené vlnění krve nezchladlo. Jak to dělají chudobné roby? Jak mohou chodit do roboty, když mají malé děti? Kolik takových jich Marta sama zná! Jak jen to dokáží být bez dětí půlden a den, jak to umějí pracovat na cizím a nepomyslet na tu spící nebo snad plačící krev doma? Ach ano, ty roby musejí »zarabjať«, není pro ně zbyť

Takové a tisíceré podobné myšlenky dlejí návštěvou u Marty před spánkem, donutí mladou matku vstát s lůžka a naklonit se nad kolébkou, stryk stolař ji po narození dvojčat předělali na širokou, ještě teď se oběma dětem v ní spí pohodlně, a jsou už dost veliké, v matném přítmí měsíčné noci lze zřít kontury obou hlaviček, v jejich dechu je slyšet slabounké pomlaskování, to asi Oktávek i ve spánku se oddává lahodnému požitku z cumlíčku, co Martečka spí zcela tichounce s hlavičkou stočenou k ramínku.

Nemálokrát odbíhá Marta z Matláškova gruntu na rodný statek k Mokrašovým, k matce a otci, ti se však teď málokdy ukáží u Matláška, mezi grunty naléhaly od smrti Oktávovy jakési stíny, však víme, proč.

Tlustý sedlák Mokraš je nerozhodný, věru je to až safraportské, jak si nemůže dodat odvahy, věčně jen slibuje, jak »s Matláškem přemuví«, teď už ví docela přesně, jak na něj uhodí a co mu řekne, nenadarmo se radil s advokátem, nemálo rozumů nasbíral v hospodě, však starosta také něčemu rozumí, i nadučitel a velebný pán, všichni jsou s ním zajedno — jenže už se ho začínají nějak významně přeptávat, kdy »přemuví« s Matláškem, či »snad už přemuvil?« —

Zatím cestička tou stranou od Mokrašů k Matláškům zarůstá, jen Marta ji prošlapává, na ni zpravidla doma tlustý tatík vyrukuje, se supěním, s fúrou předůkladných argumentů, předkládá jí je a uplatňuje.

»Ja mu to sam řeknu —« vyráží — »budu museť s nim sam přemuvit'. Bo ty se s nim pořadek nězrobiš, z tebe se un dělať nic něbudě, z děvuchy. Přemuvim s nim —«

A při tom zase zůstane. Sedlák Mokraš »přemuví« se sedlákem Matláškem, s tchánem své dcery, takový je plán. A plánem zůstane.

Však Marta už sama několikrát začínala na gruntě ten hovor, ale sedlák neměl sluchu, narážce se uhnul, nepovšiml si, přeslechl, nechtěl asi slyšet.

V těch řečech z domu a z dědiny brala Marta úmysl po úmyslu, odkládala je jeden po druhém, ale z každého zůstal stín odhodlání, až jednoho večera, než měla odejít do výměnku, našla konečně dost síly, že se dala do té přímé a rozhodné řeči.

»Tatičku —« řekla tenkrát, srdce se jí chvělo, ať jen jí sedlák nepodkládá zjištěné úmysly, těch je vzdálena na tisíce honů, nejde přece o ni, tohle jim řekne, selce a sedlákovi, je tu v kuchyni právě sama s nimi, čeled' už po večeři odešla a Marek? Bože, kde je Marek! Ten se tu teď ukazuje tuze málo — a možná, že právě ten by teď Martě pomohl — »Tatičku — něhcu to přecaj pro sebe a skrz mje to dělať němusitě — ale su tu ty dvě moje děti — a Oktavove —« vzlykla — »skrz ty to zrubtě! —«

Konečně jednou tedy sedlák neuhnul, nevstal ze zástolí, neodešel beze slova, nabručeně, nakvašen a zachmuřen, jak to dělával, kdykoli se na tu věc ťuklo, nýbrž pozvedl hlavu, obrátil se k Martě tváří a zeptal se:

»Tuž co to furt chceš, děvucha? —«

Marta vydechla, vdechla, vydechla, tak dvakrát, třikrát. Pak rychle:

»Už je tak dluho po pohřebě — a vy nic! Zrubtě ten pořadek, dajtě to u sudu lebo kaj pisať, jak to s nama budě, co dostanu děti, co raz ma byť jejich—«

Sedlák se dívá pronikavě, propaluje se očima do Martiných, kdo ti to napiskal?, myslí si asi, kdo tě podpichnul?, chvilenu otálí, než se otáže, přísně a stroze, úsečně:

»Či ti idě u nas zle? —«

Martu zbarvil slabý ruměnc, ostych a stud, popřela pohybem hlavy:

»To ni — to něprajim — ale dyby se mělo raz stať mi, co Oktavoj, a děti tu zostaly —«

Sedlák tohle nevymlouvá, odpoví věcně, suše:

»Zostaněmy tu ešče my —«

Na to má Marta pohotová slova, výbojná:

»Ni na věky —«

Tuhle řeč sedlák skončil, neslaně nemastně, tak ani tak neslíbil, odmlčel se a Marta potom odešla »s dobrum nocum«, nevědouc, jak pořídila, v nejistotě, v rozpačitosti.

Dlouho ovšem neusnula, myšlenky tu dlely s ní, nasedaly kolem postele, bylo jich tu až tma, a Marta dobře ví, co po ní chtějí, čím se jí nejvíce vnucují.

Však jí to už nejednou řekly robky z dědiny rovno a prasto:

»Nale děvucha, vydaj se! Najlepší zrobiš, dy se nanovo vydaš. Buděš mět' po starosti a děti budu vystarane. Jak by ti to rostlo bez tatika? —«

Ba, byli i tací, kteří poradili ještě otevřeněji:

»A vem se Marka! To zůstaně děťam grunt a stary Matlašek utře hubu —«

»Vypališ mu rybník —«

(Třebaže také někteří zapochybovali: »Eli ene stary Markoj grunt da —« Na to pak byla odpovědí pouze otázka: »A tuž kemu by ho dal? —«)

Věděli:

»Šak dybysi měla ešče i s Markem děti, budu všecke tvoje a ošudit' nědaš žadne —«

Marta jim nekývla, neodporovala.

A dobře slyšela mínění dědiny, které jí nebylo řečeno otevřeně, ale které, skryté a před ní skrývané, se k ní stejně doneslo:

»Věřtě, ona se teho Marka nakoněc přece veme.

Pujdě ji o ten grunt. Skrz ten zrobi všeccko. I na teho mrtveho zapomi —«

Leč to je poslední, nač Marta myslí. Zdaližpak by to nebyl hřích na Oktávově památce? Při vzpomínce na jeho hrozné utrpení, na jeho ztracený život (sama se ještě nejednou viní z jeho ztráty, neboť kdyby se s ní nebyl oženil, nebyl by ani onemocněl a byl by tu zůstal dodnes), na trýzeň té marné, zmarněné, nevyžité lásky, na všeccko, co vzal s sebou, a na vše, co musil opustit — při této vzpomínce se Marta zříká nového sňatku —

Nalezla v koutku své mysli pro tuhle věc slovo, vyčtené v knihách, a šeptá si je před spánkem:

»Zostanu Oktavoj věrna —«

Noc plaší myšlenky, otálející v jizbě, vkročil sem sen, dětské tváře líbezně svítí, kdyby ses k nim naklonil, vdechneš tu nádhernou vůni dětského tělíčka, a Marta dýchá zhluboka, spíc uklidněně.

Závoj slibované věrnosti nakladl se jí na čelo, zastřel tu její tvář, plnou konejšivého světla —

KAPITOLA ČTVRTÁ: POD OKÉNKEM

Bylo to už déle než dvě léta, co zemřel Oktáv, a třetí žně od té doby vpluly na dvůr plnými fůrami, pod nimiž dyšně vrzaly vozy, těžce naložené.

Hospodařili Matlášci oba, starý i mladý, sedlák i Marek. Zavolal-li dříve Poldahanyš »Hospodařu!—«, bylo na sedlákovi, aby se ozval, jemu to patřilo. Nyní však nazývali hospodářem už i mladého a rozkazy sedlákovy se stávaly tázavými, opírajíce se zpravidla o souhlas Markův.

Rozkročen stál Marek před otevřenými vraty do stodoly, bylo po ránu, mělo se vyjet pro první fůru.

Sedlák se tu motal, měl jakési pochybnosti. Až řekl:

»Měl bysi isť na kery ten pikoš prvšo macnuť, eli se to choť už da vozit'. Dyť se to děprem seklo a už to chceš smykať dom. A začnuť by se s tym mělo ež od druhého snidaňa, jak to obeschně trochu z tej rosy —«

Markův obličej za ta poslední dvě léta ztmavěl, oči byly hluboko pod obočím, každé v potměném údolíčku, ve stinné úžlabince, a že se synek holil sotva jednou za týden (kdopak by měl na to čas ve všední den! A kdo by na také hlupoty mysle!), vyhlížel při svém podmračeném pohledu až hrubě, tvář měla zdivočelý vzhled. Skoro byste řekli, že synek zpustl.

Snad se mu otěže života vysmekly z rukou a spřežení pádí, než je zase ovládneš, uplyne nějaká chvíle ne bez nebezpečí.

A hlas je nějak chraptivý, nečistý, vykřičený, téměř opilecký. Výrazů přitom synek nehledá, jaké se na jazyk položí, takové vyjdou ven.

Na sedlákovu připomínku pohodí hlavou:

»E co! Budě se to museť vychrapať prosto s pola a na mlacku je to suche dost' —«

Vida, Marek zařídil, že se bude dnes obilí mlátit rovnou z přivezených for a sedlák o tom dohromady nic ani neví. Moc se tu změnilo za ten krátký čas. Opratě už drží Marek, sedlák se jen veze.

Teď teprve si sedlák všiml, že na humně je už postavena »mlackova mašina«, odtáhli ji od humenice a napjali řemeny, motorek vyklidili před stodolu, podstavili a připevnili, zbývá jen motor zapnout a mlátička zahučí. S Poldahanyšem to všechno už Marek po časném jitru zrobil, poručil, aby si Hanyš vzal s sebou divku, která by mu jaký ten snop podala na fůru, a aby už strojil koně. Než pacholek přiveze první fůru, dokončí Marek přípravy a svolá lidi, obejde se při »male mašině« s domácími.

Sedlák je zaskočen, věru že se mu to nelíbí, proč mlátit rovno s pole, na to je dost času, cožpak potřebují vytřískat pár metrů na rychlý prodej? Takové to s Matlášky nikdy nebylo. Obchází, rozpačitě pomlaskuje, nejraději by to zakázal, ale kdo ví, zdali by ho Marek poslechl, vymýšlí pořád nějaké novoty a změny, čert ví, proč musí právě

dnes mlátit. To je tak, jsou-li dva hospodáři na jednom gruntě a nedbá-li mladý hlasu starého. Cožpak se synek nemohl zeptat? Nemohl se poradit? Nemohl říci slovo? Čerte ďable, to a to, tak a tak, ať to jeden ví! To jen si člověk zajde ráno obhlédnout ščudlek, jak dlouho ještě může na to »futr« vydržet, pacholek pořád naříká, že moc ubývá, jak je řídký, a už tohle! Vrátiš se a vidíš: zařídili se bez tebe. Bude se mlátit.

Vypadá to, jako by Marek už dávno dostal grunt do svých rukou. Ale to ne, starý Matlášek sedlačí ještě sám a nikdo neví, co jednou sedlák se statkem vyvede.

No dobrá, nespokojenost dá starý hospodář najevo aspoň tvrdošíjným poukazováním na to, že obilí nebude na mlacku dost suché, právě na mlacku musí být klásek hodně vyschlý, jinak ti v něm půjde z »mašiny« polovina zrní do slámy, ti mladí tomu vždycky rozumějí jinak.

»V klasku to je zdrale až moc, pada to už samo, a ve slamě to něvadi, eli to bude ešče trochu řahle. Něbuděm čekať a divať se —«

Sedlák trvá neústupně na svém:

»Gabnuť si na to prvšo muh, miž daš nakladať —«

Marek už neodpoví, hledí si svého, svou také provede, ať si tatík mudruje!

Sedlák vidí, že u synka nepochodí, kryje svůj ústup rozhodnutím: »Pujdu na to garnuť sam —«

I k tomu Marek přimlčívá, ať si sedlák jde na pole zkoumat suchost nakládaných pikošů, nebude se tu aspoň motat, nebude pořád »okorovať to svojo«!

Sedlák odešel za humna, půjde po mezi nejkratší cestou a po dvoře se rozkročí prasklý hlas Markův, synka je slyšet, jak se rozkřikl ve stodole:

»Kdo mi to tu zas pořampal? —«

Neboť humno bylo čistě vymeteno, zejména na místě, kam se bude vyhrabovat zrní, a někdo to tam pošlapal, nanosil tam smetí, slámek, nečistoty.

Jak se Marek na humně »rozvargal«, hle, zpoza mašiny se vyhrabává provinilec, malý pacholíček, a podívejte se, ta zasmušilá tvář Markova, pohrublá a temná, se zjasňuje, řeklo by se, pokrývá ji odlesk slabého úsměvu, mladý hospodář pokročí ve svých těžkých holínkách, jaké si na mlacku obul, aby neměl za chvíli plné boty zrní, dupavě k synečkovi, chopí jej za drobounkou ručičku a naklání se mu k plavě zlaté hlavičce:

»A tuž to ty, ty maly darebačku? — No, pod! —« Vyvádí jej před stodolu a ještě jej drže za ruku zavolá:

»Marta! —«

Musí své zvolání dvakrát třikrát opakovat, Marta se pak ukáže na prahu výměnku a vidouc Marka s Oktávkem namíří k nim. Myslíla asi, že už ji volají k práci, že se už

začne s mlackou (ačkoli ještě neslyšela praštění přijíždějící fúry), proto přimkne dveře výměnku, klíč nechá trčet.

Když je na taký doslech, že není třeba křičet, praví k ní Marek (dívá se přitom na Oktávka):

»Vem se teho synka a daj ho do kuchyně, aby tam kole tych mašin co nĕnastvařal — aby se mu tam nĕstalo co nĕdobreho —«

Marta přejímá Oktávovu ručku z Markovy, mimodĕk se dotkne i Marka, a odvádĕjíc chlapce do stavení, omlouvá:

»Človĕk se ho nĕdohledně, synek je věĕně kaj kole tebe —«

Toto je tedy Oktávek, jakpak je tomu dlouho, co oslavil své druhé narozeniny? Tři, ĕtyři měsíce, tak nĕjak. A tehdy si jej Marta vážila a chlubila se, představte si, šestnáĕt kilo váží ten synek, je to pořizek! »Jak dyby ani nĕbyl z bližňat!« Na dvoře umí už běhat jak starý, prohání slepice, bojuje s rozdurdĕným kohoutem, hudruje dráždivĕ na krocana, rozmítá hejno husí a kachen, našli jej už i v maštali, div že pod konĕ nevlezl, Poldahanys až leknutím zaklel, copak by kůň za to mohl, kdyby jej přišlápł nebo přitlačil! Tam nesmíš, ty živĕ stříbro, ty nedobroto malá!

Hlásek syneĕkův, melodický jak škála ve varhánkách, prostupuje grunt, rozezvuĕuje jej, zhudebňuje. Syneĕek nezapláĕe, je to zdravĕ dítě, spokojenĕ, na statku je tolik zajímavostí a tak mnoho pozoruhodných dĕř, skrýší a úkrytů, neprolezeš ještĕ ani jedny a už se najdou jiné, objev za objevem se otvírá před Oktávkovýmá očima a synkovo tělíĕko, teď v létĕ nahĕ a do zlata opálenĕ, ožehnutĕ sluncem, se míhá statkem jako malý bůžek, všude je ho vidĕt, odevšad jej slyšíš, a kde by ses ho nejmĕně nadál, tam se ti ukáže. Takový cvoĕek a našli jej už i »na sypanu«, po strmĕm žebříku se tam vyšplhal a teď na nĕ shora vítĕzně volal, dolů se ovšem neopovážil, to mu ještĕ nešlo. Zhrozili se tĕ krkolomné výšky, do níž se syneĕek odvážil, a honem honem běželi jeden přes druhĕho zachraňovat.

Ale to bylo tím, že Oktávek vidĕl párkrát Marka, kterak stoupá po žebříku na sýpku, a musil to tĕž zkusit. Kolem Marka byl synek pořád, takového maliĕkého — a Marek jej už posadil na konĕ, půjĕil mu biĕ, vyzdvihł jej na vůz. Syneĕek se Marka držel jak klíštĕ.

Marteĕka byla mnohem drobnĕjší a slabší, Oktávek už jí odrostł, už ani nevyhlíželi jako dvojĕata, dĕvuška byla tĕž tišší a klidnĕjší, vyhrávala si v kuchyňce, u »stařenky«, tou nyní byla selka Matláškova, která ji nestaĕila chválit:

»Jaka to je dobra dĕuška! Tak šumnĕ poslucha, dajtĕ ji jaku hraĕku, baj plechovy hrneĕek lebo vařechu, a budĕ se s tym hrat' do poledňá. To ten synek — to je nicpotak! Nĕposedi, nĕpostoji. Furt ene letať po venku, a kelko je u nas oĕi, telej oĕam utĕĕe. Vĕĕně abysmy žili ve strachu, že raz kaj spadně lebo vleze, už smy beztak museli dať na studňu i na hnojvku nove desky a pořadně ich přibiť, bo raz by tam muh sletĕť. A povĕdať mu to ešĕ nĕpomože, na to je syneĕek ešĕ maluĕky!

Ale mudry je — jeden se dost nĚnadi, Ěeho vĚeĚkeho se taka mala odrobinka povĚimnĚ a co vĚeĚko vidi —«

Na dvoĚe uĹ zapraĚtĹ fůra, je to fůra vskutku teremskĹ, vůz praĚtĹ, jako by se ĚtĚl rozĚapit, snad je to tĹm, Źe obilĹ je pĚece jen jeĚtĚ trochu »Ěahle« a tĹm ovĚem tĚŹĚĹ, vĚak za fůrou se ŹourĹ starý MatlĹĚek a mrzutĚ kňourĹ k Markovi:

»Je to jak hnuj — a voziĚ to —«

ZdĹlo by se, Źe Marek v rachotu vozu nemůŹe slyĚet, ale asi je to reakce pĚĹvĚ na tato slova, popojde-li mladý hospodĹř k fůře a sĹhne-li do »řitovi« snopů, zkoumaje suchost slĹmy.

»NĚni to tak zle —« pravĹ potom a houkne: »TuĹ skladaĚ, skladaĚ, eĹ zaĚnĚmy —«

ZahuĚĹ elektrický motor, rozsvĹtĹ se do vysokĚho tůnu, mlĹtĹĚka jej podbarvĹ praskavým, hlomozným zvukem, dĚdina to uslyĚĹ, hospodĹřĹ zvednou hlavy a zaposlouchajĹ:

»Kaj to mlaĚu? Ā — u MatlaĚka! Noja, to ten mladý — aby ten nĚbyl ve vĚeĚkym prvĚĹ! —«

Marek »dava do maĚiny«, to se patĚĹ dĚlat hospodĹřĹ, na oĚi si posadil velikĚ brýle, jakĚ nosĹ automobilĚtĚ, to proti prachu, z bubnu stroje se ho valĹ proti jeho obliĚejĹ pořĹd celĚ mraĚno, pokryje jej jako popelem, obliĚej zĚernĹ, potemnĹ jeĚtĚ vĹc. Na stůl mu dĹvĹ snopy Marta, obĚas se jejich pohledy ŹĚetnou, ale nenĹ to vidĚt, Markovy oĚi jsou za brýlemi.

OktĹvek se dĹvĹ zpovzdĹleĚĹ k stodole, blĹŹe ho nepustili, nejradĚji by Źel syneĚek aĹ k motorku, ale sedlĹk, »staĹĚek«, ho vzal uĹ pĹrĚrĹt za ruku a odvedl jej kus dĹl, jak se synek co chvĹli pĚĹblĹŹil do nebezpeĚnĚ blĹŹkosti.

»NĚchudĚ hev tak blĹzko, ze stodoly se praĚi, pĚiĚlo by ti to do oĚi —« povĹdĹ (maje na mysli spĹĚe vĚak motorek, k nĚmuĹ synek nesmĹ) a dĹvĹ se k sĹni statku, objevĹ-li se tam selka, aby na ni zavolal, aĚ si synka odvede a dĹ tam na nĚj pozor, sedlĹka je tĚeba u motoru, nechce se vzdĹlit. Ale OktĹvek stejnĚ zase »staĚence« uteĚe, vĚak tamhle je matiĚka, smĚje se na nĚho, mĹvĹ mu, dĚlĹ mu »pa-pa!«

Do svaĚiny mlĹtili, do odpoledne »vyĚrapali, vytĚiskali« nĚkolik for, staĚĹ to, do veĚera se to vymĹynkuje, sklidĹ se slĹma, nastane »pokluda«, kaĹdý jde jiĹ po svĚ prĹci, Marta se můŹe oklepat z prachu, v ŹĹtku je ho jako v pytlĹku, z vlasů jej dostaneĚ jen nĚkolikerým vymytĹm, ach, jakĹ je to svĚŹest, ĚerstvĹ voda po takovĚm dni prĹce ve stodole!

ĚistĹ, umytĹ a pĚevleĚenĹ, můŹe koneĚnĚ Marta obejmout obĚ dĚti, zchystat jim vaniĚku vody, vyĚřĹtĚ na slunci, a vyprat jejich zlatou pleĚ, ach, ludkovĚ, co z toho synka teĚe ŹpĹny, kterými Ěerty jsi to, OktĹvku, prolĚzal, cos to na svĚ tĚlĹĚko nachytal, vĚeĚnu neĚistotu statku, dvora, stodoly, hnoje, hlĹny, kaluŹe a zahrady jsi shromĹŹdil na svĚm tĹlku, podĹvej se, jakĹ ĚistotnĹ je MarteĚka! TobĚ tak oblĚci

šatečky, ty by vypadaly! Však Martečka nemusí běhat nahá jako ty, ty dobroději jeden!

Jen děti nakrmí a uloží, usnou obě, jako by je do vody hodil. Oktávek dříve než Martečka, ještě mu Marta dělá křížek na čelíčko, ještě nedoslovila těch několik vět o andělíčkoví-strážníčkovi, už syneček zavírá očička, sotva z něho dostane přání dobré noci, už se chlapec noří do svého prvního snu, úsměvného, jako byl celý tento den, plného bohatství z gruntu, čilého, pohyblivého. A synkem, sotva usnul, otřese poryv smíchu, sen si s ním hraje, to Martečka spí tichounce a způsobně jak slečinka.

Marta může jít ještě do statku, něco pomůže selce po večeři, něco prohodí, k něčemu kývne a pak se vrátí na výměnek k spícím dětem. Nezapadne dnes na mokrošovský statek, je unavena, půjde si brzy lehnout. Popraví Martečce a Oktávkovi peřinky, jak se odkopali, otevře okno, nastává vlahý večer, sluncem vyhrátý den dodýchává teplými závany.

Marek prošel gruntem, zavřel stodolu, skončil svou práci. Nějak podivně se vleče, jako by byl zraněn, ale to nic není, zvedl tam jaksi nešikovně pytel zrní a »včil ma fusaka«, bolí ho v zádech, nemůže se ani sehnout, chtěl zajít do hospody, ale aby tam přišel jak žebrák, to ne! Až to přejde, zítra! Dnes by si tam všichni robili z něho blázny, co to tropil, že chodí jak ožebračený?

Starý hospodář, sedlák, ještě přehrabává na sýpce namlácené zrní, kolikrát už je vzal do rukou a dával mu proklouzávat mezi prsty, vychutnáváje jeho chladivou, osvěžující vláhu! Kolikrát počítal, jak letos sype kopa, a kolikrát srovnal výsledek s loňským rokem, s předloňským, s dřívějšími, však to vše drží sedlák v hlavě, nepotřebuje zápisy. To Marek na to už není, toho to nebaví, no, je toho letos tolik a víc toho při nejlepším počítání a srovnávání nebude. Ale chutnat svěžest nového zrní, vstrčit do hromady ruku až po loket, až po rameno, zavrtat s ní v hromadě — to dovedl Marek ještě lépe než sedlák sám.

Je večer, vysoký, krásný večer, plný všech letních zvuků. Dědina ještě hovoří, chalupy si přejí dobré noci. Den ztemněl v noc a noc, stojící na svém prahu, se začíná světlit. Jak dlouho to potrvá a vysvitne měsíc!

Marek ještě nespí, ten »fusak« jej posadil či opřel o žebříňák, stojící pod kůlnou, a dvorem je vidět k výměnku, vedle dveří, dva tři metry vzdáleno od nich, je otevřené okno, lze rozeznat jeho obě křídla, jak rozšířila na bílé stěně obrazec okenního otvoru —

Tu se Marek zvedne, hekne přitom, jak jej ten »fusak« rýpne pod žebra, pomalu, s námahou se narovná a kráčí, jako nalomen se bere po mírném svahu od kůlny k statku. Měl by zamířit ke gruntu, který už mlčí, usínaje, ale náhle ohne prudce směr své chůze a obrátí se k výměnku, k tomu otevřenému oknu —

Už pod ním stojí, vyskočil na pohrádku, musí to být slyšet až dovnitř, Marek se podívá ke gruntu, jestliže tatík nespí, vidí sem z velké jizby (dívá-li se právě), může

Marka pozorovat, není tak tma, na tuhle dálku lze rozeznat člověka, zvláště odráží-li se jeho postava od bílé stěny. A Marek ví, jak nerad tohle sedlák vidí. Však co jen už bylo kvůli tomu potyček a hádek! Co ostrých slov, neobvyklých u Matlášků, proto padlo! Může se stát, že za chvíli zase otevře sedlák okno z jizby, je teď zavřeno, to Marek vidí, sedlák je tedy otevře a zavolá na Marka. No, dobrá, ať si zavolá, Marek ví, že se neozve, i kdyby zavolání bylo sebe přísnější a hlas nejříznější. Marek ztvrdl k sedlákovi a na ničem mu nyní nezáleží tak jako na těch několika slovech pod oknem výměnku, Martina výměnku —

Pokročil až k němu, okno je dost vysoko, sotva hlavou — rukou jen namáhavě — dosáhne Marek na jeho podprseň, synek teď zapslouchal s napětím, ale jizbečka za oknem je potichu, tmavá, snad opravdu spí.

Tu Marek hlesne, je to jen polohlasité šeptnutí:

»Marta — spiš? —«

Vyjde mu vstříc tichounký hlas Martin, však tu spí děti a nahlas mluvit nelze, mohly by se vzbudit, je už noc a mohlo by to být slyšet také až na dědinu, vždyť je sem z dědiny i vidět, až vysvitne měsíc, bude Marka lze dohlédnout až z jizby stryka Metoda Valibora, a hlas Martin je tedy hedvábně ztichlý, když pronáší:

»Marek, čemu sem chodiš? Viš, jak to maju tatiček nĕradi! Viš, co už paru razy ku temu prajeli! Čemu se nĕdaš pokuj? A čemu nĕdaš pokuj — mi? —«

Ještě ji nevidí, jen ji poslouchá, ale když se do jizby zadíval a zvykl na její polotemné kouty, spatřil Martu, sedí blízko okna a je neodstrojena, nespala ještě, snad i ona věděla, že Marek dnes přijde, neukázal se tu už kolik dní, a jako se zprvu hrozně polekala, když se kdysi pod oknem ukázal Marek po prvé, jako jej rozhořčeně odmítala, zahánějíc jej pohoršeně, tak jej nyní snad sama vyhlížela a její slova byla mírná, i když vyčítala:

»A dyby tě viděl kdo z dědiny, nĕstalo by to za to. Viš, že lude nĕsu všeci dobři, viš sam, co se už bodajkaj prajelo —«

Jakpak by to Marek nevěděl! Ale což není lépe, stojí-li tu na pohládce pod oknem, kde může i tatík každý jeho krok hlídat, což není lépe, uvidí-li jej dědina zde, než kdyby jej nespatriła, protože by byl zašel k Martě dovnitř? A Marek ví, velmi dobře ví, proč takovou věc nikdy neudělá!

Nyní šeptá, doprošuje se, naléhá, jeho slova jsou vzrušenější, hučivější, Marta jej musí napomenout, bude to slyšet až do půl dědiny, a kdyby snad někdo tu pod plotem na ulici »špĕhoval«? ...

Bože svatý, tak, Marto, poviz! Což chce Marek vědĕt něco jiného? Jednu věc připomíná Martě, svou lásku. Nezmĕnila se za všecká ta léta, ať to Marta ví! A proč jej Marta pořád odmítá, proč jej zahání? Nemá ho ráda? Kdysi ho snad také měla ráda — nepamatuje se, že mu to i říkávala? Kdysi — praví Marek — nemůže říci kdy,

bojí se, aby nebylo vysloveno to jméno, jméno drahé a milované, ale — přece už jen jméno, a oni dva tu jsou lidé, živí lidé, roba a chlop. Proč jej Marta nechce? Proč nemá být Marek její druhým chlopem? (Když mu nebylo dopřáno, aby se stal prvním!) No, Marto, poviz!

Ach, Marta má důvodů! Marta má příčin! Nedopočetala by se jejich konečného součtu, ale slyší-li nyní Markovo tak vroucné naléhání:

»Či ti něsem dost' dobry? Mysliš se — snad' — na inšeho? —«

— nemůže už k tomu mlčet a vyjví aspoň jeden ze svých argumentů:

»Čemu by si mi něbyl dost' dobry? Lepši ež každý druhy! Najlepsi ze vseckych! Prajim ti to, Marek, abysi to věděl —« v hlase je slyšet chvění dojetí, snad i slzy bylo třeba polknout — »Ale podivaj se na mě, sem tu ja a mam ty dvě děti — věc němam nic — ene ty dvě děti —« a teď jsou to slzy opravdu, je třeba počkat, připomínka na to všecko kolem se dotkla Martina srdce — »A ty — ty, Marek — dostaněš grunt, velký grunt — a ja tu sem s tyma děťma — ene žebračka — Už včil povědaju všeci lude — že mi idě ene o ten grunt — ni o tebe — Tajak se to už raz prajelo, tedaj, dy se mja bral Oktav — tež pry sem se ho brala ene temu, že měl dostať grunt —«

Nalehne mezi ně dlouhá přestávka, slyšíte vzrušený dech Markův, Martino vzlyknutí. Za nimi a kolem nich šeptá noc své záhadné šelesty, v okně velké jizby, za zavřeným oknem, stojí sedlák a praví si: Zasej tam je u ni pod oknem, zasej — Ale své okno neotvírá, snad vidí, bylo by to marné, co má být, bude —

Tu konečně se Marek rozkolísá, k Martiným posledním slovům má tuto odpověď:

»Proti temu vim jednu radu —«

Po odmlice, co bys dva tři kroky udělal, ještě přidá: »Jednu dobrou radu —«

A aniž dá dobrou noc, aniž vztáhne do jizby ruku, v ponoření do svého nápadu snad na to vše zapomněl, odchází.

Jak se při otočení napřímil, zajíkl se, první krok se mu zlomil. To ten »fusak«, zatrápená věc!

Marta se za ním dívá, jak jí splývá s tmou, je rozpačitá, tak náhlému Markovu odchodu nerozumí —

KNIHA PÁTÁ – MAREK

KAPITOLA PRVNÍ: DNI, MĚSÍCE A LÉTA TRÁPENÍ

Ach, čas, který prožil Matláškův Marek od chvíle, kdy poznal, že v Martině srdci ustoupil Oktávovi, svému staršímu bratrovi, ten čas byl podoben číši bolehlavu, číši, naplněné až po okraj třeskutě prudkým jedem, a Marek byl odsouzenec, který musel každou hodinou, dnem, nocí, měsícem, rokem zvolna z číše upíjet dávky smrtící, ale neusmrcující, musel umdlévat, ale nemohl zemdlít k smrti, musel se trýznit, ale nedovedl se utrácet. Byla to ďábelská výheň v jeho hrudi, bylo to peklo strážně a utrpení a nezdálo se mu konce.

Tenkrát před Oktávovou svatbou, po ohláškách, ačkoli je čekal, ačkoli o nich věděl, omráčilo jej to všechno mistrným úderem mezi oči, do středu čela, do prolákliny nad kořenem nosu, kde se setkávají dvě turecké šavle jeho tmavého obočí, a Marek byl vyhnán z domu, štván tím, co z něho činilo psance, čemu nerozuměl, před čím do úpadu utíkal a čemu nemohl uniknout.

Kde se tenkrát toulal! Vyl v lesích, drápaje kůru stromů a vyzýváje své nebohé srdce, zubožené a ztrýzněné, aby prasklo a zbavilo ho té strašlivé hrůzy ze ztráty, která ho už nemůže minout, zuřil a řval, plakal a šíleně se smál, jeho nepřičetná honička mu brala dech a sílu, vyhýbal se lidem, utíkal před nimi do pustých polí, do houštin roklí a do neschůdných křovisek na skalnatých stráních — oh, jak daleko se musel dostat ze své rodné dědiny, aby našel taková místa liduprázdná a dýšící hlubokým klidem samoty a osiření! — pil teplý jas májového slunce a sytil se svěžestí náhlého deště ve svém osamění, ale náhle jej popadla za hrdlo úzkostná touha po lidech, po dívčích tvářích, představa oblého ramene a měkké ruky jej spoutala a Marek bezdeše prchal z lesa, rozdíraje šaty o větve a trhaje boty o kořeny a kamení, do vesnice, vysedával pak ve venkovských hospodách stranou všech hostů, kteří si ho podezřele měřili, neboť sedláci nemají rádi takové neznámé vagabundy, kterým kouká vražda a zlodějna z očí, kteří kale nepromluví a jen vejrají a kteří se dokonce ani neprosí o milost, objednané jídlo a pití proti všem předpokladům zaplatí, a to dokonce gestem, prozrazujícím, že tulákovi není ničím zvláštním platit hotově vše, co si poručí. Takové darmošlapy nemají selšší lidé rádi, jsou-li to toulavci, kteří se do hospody vženou jako bezhlaví hladovci, ale když protknou svůj hlad a žízeň kopím nasycení a občerstvení a mají zvednout hledí k důvěrnějšímu seznámení, když mají prozradit, který čert je sem přinesl a jakého ďábla tu hledají i co po něm budou chtít, tu najednou se ohlédnou po dveřích, jimiž přišli, a než se hosté nadají, jsou takoví tuláci opět po všech neznámých peklech — ne, takové lumpy a darebáky nemohou sedláci rádi vidět!

Zakotvil potom uštvaný synek, vyčerpaný, nevyspalý, honěný všemi ďábly trýzně, u stryka »Dobrezažiti«, u křesnička, tlustého stryka Jakuba Lučného, ach, jak sladce mohl tam konečně zase jednou spočinout po té několikadenní lítačce bez plánu a bez cíle, jak měkce mohl položit hlavu do odřikáných peřin, do jak hlubokého spánku se ponořil a jak ztěžka se z něho probíral! Přišel tehdy pro něho Oktáv, přišel

si pro prvého družbu, neujdeš tomu, co tě čeká, Marku, přikývni a posluž! A doznej si, že nejsi nerad, vždyť utíkals proto, aby ses mohl vrátit — snesl bys žití bez pohledu na její tvář, zaníceně milovanou, bez zbožného vytržení v její blízkosti, bez bičující touhy po ní, bez ztrzyňujícího odříkání, které ti má být od nynějška údělem?

A ruce se mu chvěly, když je poutal s nevěstou jako první družba, když je od ní odpoutával a navždy — bylo mu tehdy jasno, že navždy! — kladl Martu do Oktávova náručí.

Vydržel to zase po celý svatební den a po celou noc veselí při tanci, ale nad ránem jej to vyhodilo surově z hospody, hlomozně jej to opět vyštvalo do polí, do osamocení, do té pekelné propasti zoufanlivého trápení. Bože, odpustils mu jistě jeho proklínání, volání srdce nade vše nešťastného, které si připomíná a představuje, že právě teď, teď líbá Oktáv Martu, zrovna nyní že jej Marta objímá a celuje jej na vášni naběhlé rty, zrovna nyní možná usínají ti dva tam, unaveni tak sladce, jak jinak nemůže být, unavila-li je láska. A přece jej to opět zahánělo domů, musí být na gruntě, aby ji viděl nazítří, až se probudí a vyjde ze své svatební komnaty, z velké jizby, na síň. Doposud ji znal jako děvuchu, nyní tedy bude roba, roba jeho bratra, roba Oktávova, a Marek se bude týrat, protože ví, nikdy neposkvrní čest rodu a jeho pověst, nad jiné dobrou, pokusy (nedůstojnými a nehodnými) o to, aby připravil Oktáva o jeho štěstí, vložila-li mu je do rukou z vlastní vůle Marta.

Přišlo to pak všecko docela jinak, než jak si to Marek představoval. Nebylo chvíle, aby nemyslel v těch počátcích Martina manželského života na ni, na děvuchu a robu, vytvářel si přesvědčení, že se nikdy neožení s jinou, zůstane svoboden, do konce života bude se kolem ní točit, bude třebaš pacholkem na Oktávově gruntě, aby se jí nemusel nikdy vzdálit, Marta je jeho osud, nikdy se s ní nerozloučí, a nevyžene-li jej jednou Oktáv, nepůjde nikdy pryč. Pokorná struna tiché oddanosti zvučela tehdy v Markově duši, přísambůh, Bůh je můj svědek, nedám Oktávovi příčinu, aby mě musil vyhnat, raději zemru, kdybych viděl, že to nedokáži, ale dokáži-li to, nevzdám se Marty —

A potom se mezi ně vkradla zákeřná Oktávova nemoc, byla tu už ve chvíli, kdy Marek ještě kolísal mezi hrůzou z nenávratné ztráty té milované bytosti a umínkami, že zůstane při ní, její věčný zbožňovatel a sebetryznitel, trpící její blízkostí a nemohoucí se jí zřící, neukojený a nežádající si nasycení.

Tehdy v jednom okamžiku jej obestřel příšerný děs, ovanulo jej to studenou vlnou mrazivého leknutí, krev v žilách se srazila v led v této proklaté chvíli, Bože, mě netrestej nad tou hříšnou myšlenkou, není to mé přání a nikdy nebylo, jaký to strašlivý nepřítel se uhnízdil v mém srdci, co to mnou zmítá, kdo mě to prostupuje, což mohu věřit, že bych toho byl schopen, já, Marek, Matláškův Marek? Vždyť přece Oktáv je můj bratr, vlastní a jediný můj bratr, táž krev matčina a míza téhož otce koluje v našich žilách a proudí cévami nás obou — a já že bych mu přál cosi tak zruďného? Odstup, nemravný pokušiteli, zločinný nactiutřači, zlosyne nade všechny

zlotřilce, nikdy ani v nejtmašším a v nejnedostupnějším koutku své duše nebudu přát Oktávovi smrt!

Že to je přece jeho osud? Že bych pak z toho měl prospěch? Že by tu Marta zůstala a po Oktávovi by si přece nevzala nikoho jiného než mne? Mlč, pro Boha svatého, mlč, nebo se ukaž, kde jsi, chci se s tebou vypořádat, nedovolím, abys ve mně takhle řádil, pustošil mě a ubíjel — Oktáv je přece můj bratr, za tu cenu nechci Martu (a Bože, jak ji chci! Jak žíznivě ji chci!), za tu cenu ji nikdy nechci! Že Oktáv svému osudu neujde, že mu nemůže ujít? Mlč, zapřísahám tě, zaklínám, mlč! —

Když pak Marek sedával u Oktávova lože, když nemoc neúprosně postupovala a nezadržitelně šířila Oktávovo zdraví, když chudák Oktáv začínal vědět o tom neodvolatelném rozsudku, který se chystá vyřknout nejvyšší instance, když se zprvu zmítal protestujícím, divokým, zoufalým vzepřením proti této nezdolné soudní moci a když potom najednou resignoval a trpělivě snášel všechno, co přijde, se zrakem bolestně zmírajícím a hledajícím jedinou spasnou nitku, podle níž by se dalo ještě kus jít ruku v ruce s Martou, když potom nad malými dětmi, nad těmi dvojčaty přepadla Oktáva všechna ta nesmírná bolest z odchodu právě v této chvíli, ach, tenkrát by byl Marek křičel, bil by ten strašný, příšerný, hrůzný a zruďný Oktávův osud, co mu ten synek udělal, že má odejít, že má umřít? Že má umřít právě nyní, kdy dosáhl největšího štěstí: Marty! A děti! Děti od ní!

V takových chvílích by se byl Marek rozdal Oktávovi, řekni mi, bratře, co mám pro tebe zrobit, šeptají jeho oči, nelekám se oběti žádné! Pomohlo by ti to, kdybych si usekl ruku? Kteroukoli si useknu, obě! Obě si dám useknout! Tekla by krev, hodně krve — zdalipak by ti má krev nepomohla? Jsem zdravý a silný chlop, tebe už je jen takový zoufale malý kousíček — nevzpamatovala, nevzkřísila by tě má krev? Cosi takového Marek kdysi někde slyšel, cosi vzdáleně neznámého mu o tom zvoní, neví ovšem, při jaké nemoci by mohla transfuse prospět, ale co, zeptá se lékaře — — Škoda, že lékař vrtí na to hlavou, škoda, že nesouhlasí! Snad přece by —

Ale, Bože, odpusť mi všechny hříchy, ta obludná, ta neřestná, ta prohnílá, ta znesvěcující myšlenka ještě není zabita, ještě se občas ozve: Až Oktáv umře — a Marta tu zůstane — až Marta zapomene — jednou přece zapomene! Tehdy se Marek vzpíná k obraně, ta myšlenka je tichošlápská, sotva zvedne svou zmiří hlavičku a už ji zase schová, ale je tu, je tu! A Marek, aby ji zakřikl, aby ji odmítl, aby ji pokořil, aby ji rozdrtil krutou silou svého zhrdajícího podpatku, překonává se dobrou vůlí a snahou Oktávovi prospět, polepsit mu, div mu nepadne do náruče touhou se mu vyznat, na kolenou poprosit za odpuštění, za rozhřešení, vždyť to, co se v něm děje, je svatokrádež, nejstrašnější zločin na bratrovi, může Marek za něj?

Tehdy pak, když Oktáv požádal Marka, aby — až umře — Marek vyvedl jeho pár koní, Oktávova Hektora a Frycka, ať vidí ti dva koně, až budou jejich pána vynášet, nohama napřed, ze síně a z gruntu na krchovo, tehdy to hrozilo Marka roztrhnout, jeho hrud' byla plná tak nesmírné úzkosti, tak bolestné něhy, že nebylo lze

vydechnout, člověk by se spíš udusil svým nesdělitelným žalem a soucitem, než by se vzpamatoval vzdechnutím. Tenkrát to Oktávovi slíbil a také svůj slib potom splnil, ale vzlykal, vzlykal, za stodolou, opřen loktem o chladný mur stavení, na předloktí plačící tvář, Marek, ten zachmuřený, temný, tvrdý Marek, který nevěřil, že umí pořádně zaplakat, který se od dětství za slzy z té duše styděl, ten Marek vyvzlykával všecken svůj otřesný pláč, lomcující, trhající, houkavý pláč, z něhož se nemohl vzpamatovat, z něhož nebylo lze se probrat. Byl na světě kdosi, kdo jej tenkrát za stodolou při tom bezúlevném pláči viděl, ale ty nohy odešly po špičkách, nedotkly se Marka ozvukem kroků, zmizely, ztratily se, jen v Martiných očích pak někdy zazářil podivný oheň, jiskra docela zvláštní, naprosto jiná, a to byl plápol, který bral Marka na milost, i kdyby snad Oktáv neumřel — Za ten pláč, za ten drásavý, rozryvný pláč, za ty chlopské tajné slzy, za slzy, o kterých nikdo neví, neboť u Marty jsou skryty v nejhlubším srdci, v té jeho komoře nejnedostupnější a na sedm západů uzamčené —

A přece i tenkrát, odpusť mu, znovu tě prosíme, Bože, Marek o ní věděl, o té proklaté myšlence, čím více a naléhavěji vyhledával Oktáva na jeho nemocném lůžku, tím hltavěji hledal neomylnou pečeť smrti na jeho tváři. Kolikrát si položil za vinu, že snad kvůli němu Oktáv onemocněl, jen Bůh zná všechny ty příčiny nezbadatelné a nezjistitelné, jen Bůh a Marek, který je si vědom, že o té svatební noci, o té muzice divočil a pustošivě řádil tak, že vydráždil Oktáva, vypjal jej k zdolání sebe sama, však proto se nakonec Oktáv tak náruživě roztančil — zdalipak předtím nepadlo jakési slovo, že to vypadá, jako by se ženil Marek a ne Oktáv, Marek je divoce veselý, ne Oktáv, ženich, zdalipak takové ošemetné slovo nebylo vysloveno, Marek si ho v opojení nevšiml, ale jednoho dne tu bylo, vyvstalo z podvědomí, kde se zachytilo smyslem věty, ne již zvukem hlasu, podle něhož by bylo lze poznat, kdo je pronesl — však jistě jen proto předložil Oktáv všem své veselí, postavil je na odív, vizte, jak tančím, jak se umím vydávat ze všeho a rozdávat všem, však jsem to já, kdo se žením s Martou, a nikdo jiný! Nikoli Marek! Nikoli Marek! A potom hned ven, tou cestou domů, na které jej vyprovázel Marek v úloze prvního družby, tou cestou potkali zárodek té hrozné nemoci, přivěsil se na Oktávovy paty a už se ho nepustil, ulehl s ním do svatebního lože, nevzdálil se už z jizby a tady Oktáva zardousil, zde jej udolal —

Mrazivá vlna děsu oblila Marka, když jej taková obviňující pochybnost chytila, cožpak by to bylo vskutku možné? Pak by to bylo teprve příšerné, pak by přece musil Marek vypít svůj trest — mohl by ještě žít? Ale Marek střásá toto obvinění, nikdy nic takového nechtěl, nelze tomu věřit, tak zlý není žádný ďábel, aby nastrojil tak ničemné souvislosti —

A přece, přece, přes to všecko, co Marek ví, co si předkládá a předhazuje, čím se všecek chvěje, z čeho se viní a čím se zapřísahá, nemůže jinak, nemůže jinak! I v těch časech, kdy je Oktáv nemocen, kdy už umírá, jest Markovi chodit kolem Marty, přichází mu ji potkávat, musí ji oslovit, je nutno jí leccos vyřídit, položit otázku,

dát odpověď. A Markovy oči k tomu přidávají pohled, plný vroucné lásky, lásky oddané a nekonečné, mlat' je a bičuj, trestej je a kárej, zavírej je a odvracej, ty oči jsou takové, nic jim nezabrání, i když jim Marta nedává příčinu, oddaná jen Oktávovi, jeho nemoci, jeho lásce, ty oči Markovy ji milují a vyznávajíce své zbožnění zrazují synka, jeho sliby, úmysly a přísahy ještě znějí v mysli a v ústech, ale oči, oči už mluví jinak.

Přichází pak i dotyk, neboť tak často přijde jim oběma kousek společné práce, Marta přihodí snop Markovi, Marek jí odevzdává hrábě, Marta připravila pro lidi na poli svačinu, Marek odbírá košík s jídlem pro robotníky, Marta podává Markovi obilí na stůl při mlacce a Marek po něm sáhne, je to tak často, je to někdy i párkrát denně, a hle, ruka se dotkne druhé, je to jen přelétavý, letmý pohyb, Martina ruka je teplá, teplejší než Markova, a Marek trne sladkou hrůzou jak malý syneček, když jej s pochvalou pohládili — Přijde mu pokradmu se podívat po oknu velké jizby nebo po jejích dveřích — jakého to hříchu se zase dopustil!

V tom zmateném přiboji se Marek zmítá, vlny jej pohazují, přibližující jej k břehu a vzdalující ho zase od pobřežní čáry, zdalipak bude synek zachráněn nebo ne? Krutý rozlom mezi bratrskou láskou a touhou po Martě se nedá překlenout, někdy si Marek hrozně vyčítá, jen on, jen on je vinen Oktávovou nemocí a tím, že chlop se neuzdravuje — Protože jej vraždí, stále jej Marek vraždí, vraždí jej tím, že myslí na Martu, že po ní touží, touží po ženě svého bratra, nemůže se jí zřící, jistě to Oktáv ví, čte to z Markova čela (žhavými písmeny to z něho žhne!), z jeho očí, z jeho zachmuřené, nedobré tváře, která není schopna zavrhnout ten zločinný sklon. Jak těžce se musí Oktávovi umírat, ví-li, co se děje v Markovi, pozoruje-li, že Marek nemůže a není s to ubránit se tomu přepadu! Ne, přece jen snad to Oktáv neví! Nesmí to vědět! A jindy propadá Marek zuřivosti, ponouká jej všechno k zlosti, rozmlátil by, co má v ruce, vztekle cloumá i opratěmi, až se ho koně lekají a plaší se, vytušující jeho rozháranou, pekelnou nenávist, která z něho stoupá a které se koně bojí, a tu je Marek proniknut záštím ke všemu i k sobě: pročpak se to všechno takhle zběhlo? To nemohl být dobrý Bůh, jenž spojil jeho a Oktávův osud s Martiným a jenž nechce jeho choré srdce vyléčit, dát mu sílu zapomnění, a Oktávovi nalít zdraví a života do poháru, z něhož má Oktáv pít své společné žití s Martou. To nebyl dobrý Bůh, to musilo být satanské peklo, které tyto nestvůrné osudy tak zapletlo —

Markovo trápení prostupovalo všechnen čas, dni a týdny, měsíce a rok, jeden i druhý, který přišel po něm. Oktáv umřel a nebylo to hned lepší, neboť Marek viděl Martin horoucí a nekonečný žal, zíral na tu zdrcenou lásku, na její trosky a střepy, stál před ním Oktáv, ten ubožák, ten chudák, obraný, vykradený, skosený, trpká výčitka, burácející vykřičník. A při tom všem a přes to všechno Markova láska k Martě neutuchala —

Ve všech těch svízelných, v celé té trýzni všech zmatků Markova zdrásaného nitra svítila nad Markem Martina tvář a synek k ní zíral jako k světlu, zachraňujícím

zbloudilce v bažinách, obracel se k ní jako květ slunečnice za sluncem, točil se po ní, chytal se jí, k ní se modlil a vzdychal, nepřestával ji zbožňovat, jeho toužení se neumenšovalo. Martina líbezná tvář nepozbyla své dobroty, utrpením a ztrátou Oktáva, muže tak milovaného, se ještě víc prosvětliila, její úsměv, byť byl nyní sebe bolestnější a byť takovým zůstal ještě dlouho po Oktávově pohřbu, neposiloval o nic méně, její konejšící hlas dovedl zchlácholit plačící drobňátko v peřince dvojím, trojím brouknutím a Markovi zněl stále jako varhany v závěru slavné, zpívané mše svaté, tenkrát, kdy nadučitel vytáhl všechny rejstříky a hřmí, hřmí, hřmí — Pro Marka byl Martin hlas silou, poutem, řetězem, kotvou — Palčivá bolest v Markově nitru pod jeho konejšícím zněním tichla, klidnila se —

Hledal slova a vymýšlel si věty, jimiž Martu osloví, jak milenec v začátcích setkání s tou zbožňovanou si maloval scény, jež budou jimi dvěma odehrány příštího jitra, dnes večer, zítra dopoledne a tak kdy. Po Oktávově pohřbu jej zmáhala tíseň, rozpačitost, strach, proboha ať jen si Marta nemyslí, že snad už zapomněl na Oktáva!

Marta měla pro Marka svůj sílivý úsměv, záření celé své bledobílé tváře, slovo hřejivě milé, hladivé, podala i dlaň podivně měkkou, nepodobnou mozolnaté Markově, ale nade všechno bylo jasné: na Oktáva nezapomněla, pořád v ní žije její láska k němu a vdovská věrnost, sahající za hrob —

A konečně jsou tu ty děti, hlavičky zlatoskvoucí, nade všechny poklady světa drahé! Sklánějíc se k nim, zdalipak Marta nevyznává nejhlubší oddanost památce chlopa, který ji opustil?

KAPITOLA DRUHÁ: A TÝDNY VE VÍŘENÍ PŮLEK

Byly to právě ty děti, které se Markovi staly cestičkou k Martinu srdci.

Oktávek, syneček, především.

Jakmile začal chodit, jak se v něm probouzel lidský rozumek a syneček se dal do promlouvání, přitáhl se celým zájmem své dětské dušičky (ještě to nemohla být láska, jen pudové přilnutí) k Markovi.

První Oktávko slůvko bylo »tata«, vyloudilo ovšem bouři pohnutí na Martině tváři, která laskajíc dítě promlouvala:

»Synečku muj malučky, tata tu něni — tatička němaš, teho ti němožu přivest' —«

Ale jednou se při tom naklonil nad dítě Marek, Marta je přenášela přes dvůr ze statku na výměnek a její konejšící hlas zněl jako žalmistická modlitba.

Markovi ji přišlo potkat, šel kolem ní zcela blízko a nachýlil se, zastaviv svůj krok, k dítěti.

Malinká ústka se roztáhla v sladkém usmání a z jejich lahodné mušličky vyšlo za pohledem očí k Markovi opět to slůvko synečka, který ještě neumí nic jiného:

»Tata — tata —«

Pravil to dvakrát a baculaté ručičky se natáhly k Markově tváři, obě dvě, nemohouce k ní dosáhnout.

Marka polila rozpačitost a v ní chopil synečkovy ručičky do své veliké, mozolnaté dlaně, skryl je v hrsti, cíťe, jak se mu v ní chrují jako dva lapení malí červíčkové. Při tom mu přišlo zvednout zrak a podívat se do Martiny tváře. Ale Martiny oči v té chvíli honem uhnuly a roba zapospíchala, rychle vykročujíc zamířila k výměnku.

Takto se Marta dlouho vyhýbala každému setkání s Markem, hovoru s ním. Snad cítila plamen z jeho hrudi, slyšela praskot toho ohně a bála se sžehnutí.

Čím znatelněji a viditelněji se Marta hleděla s Markem minout, tím úporněji hledal synek její společnost, křížil svou cestu s její, nadbíhal a nadsakoval. Později našel právě v dětech mnohokrát křížovatku, na níž se musí s Martou střetnout. Neboť jestliže Oktávek běhá dvorem všude, kam se dá, a prolézá kdekterou děrou, přijde jednou okamžik, kdy se bude Marta po synkovi shánět, a bude-li při něm i Marek, nebude moci uhnout oslovení, otázce, odpovědi. Marek uslyší Martin hlas, uvidí její tvář, planoucí starostí o děcko, zhlédne ji přicházející i opět mizející. Proto Marek leckdy uhne i nutné práci nebo s ní otálí, aby nepropásl takové chvílky, proto Oktávovi ještě docela malému, tápajícímu na nejistých doposud nožkách, už ukazuje koně, bič a vůz. A synečkova očka září jak náhle rozžehnuté světlo, všecek se třese na koně, sápe se z Markova náručí na něho, a když jej Marek vysadí na koňův hřbet, nespouštíje ovšem záchranného pásu své přidržující paže, je Oktávek radostí

všecek bez sebe, celý pryč, houká a vykřikuje podivná slova svého záhadného dětského jazyka, ale je vidět, že tato slova znamenají štěstí a spokojenost.

A když se Marek nemůže Marty dočkat, bere kolikrát Oktávka za ručičku a vede jej k Martě:

»Tu ho mamy, damy tě k matičce, aby se tě vzala, se mnum němožeš, bo musim na polo a sam tam v maštali něsmiš zostať —«

(Syneček ovšem za Markem natahuje ručky, rozbíhá se za ním, »pomraskuje«, pokňourává.)

Jenže Marek jej přivádí, aby se sám podíval na Martu, aby se s ní rozloučil, aby — obdarovaný Martiným díkem za péči o Oktávka — vypjal ramena a pohlédl na mladou robu, jak nejvroucněji umí. Oktávek je tu záminkou a leckdy se přihodí, že v těch několika větách, které se při takové příležitosti pronesou, vytryskne z Marka některé slovo až příliš vřelé, vyznání, vroucí jak gejsír, planoucí, vášnivé.

Tehdy Marta vždy pokrotí Marka prosebnýma očima, plnýma dojetí, a slůvkem, které se Markovi stane klíčem zaklínání:

»Marek — zpum se na Oktava! —«

Je to už tak dávno, co vynesli Oktáva »na krchovo«, ale mezi Martou a Markem stojí pořád, jako by byl živ, Marta se jím zaštití mnohokrát za den, po každé, když je toho třeba, a z její nedopověděné obrany, z jejího pohybu při ní lze slyšet i nevyřčený dovětek:

»Byl to přecaj tvuj bratr — a muj chlop —«

K tomu přistupuje ještě naléhání rodičů, matky ani tak ne, ale sedlákovo, na Marka, aby si hledal jakou děvuchu, nezůstane přece sám a má už čas. Starý Matlášek neopomine jedinou příležitost, nevynechá jedinou chvíli, vhodnou i méně vhodnou, aby na Marka nezaútočil. A nemluví-li právě o tom, aspoň se pomračívá, hučí, hubuje. Oklikou a v narážkách naléhá znovu a znovu. Cožpak bude Marek za Oktávem truchlit bratrským smutkem do nekonečna? Takový smutek sluší vdově, ta ať si v něm neustává, ale bratr zesnulého se nedopustí zlého, jestliže se poohlédne po děvuše, život si to žádá, statek to bude potřebovat, ať jen synek přivede hospodyně! Nebude hříchem »muviť s děvuchum«, to přece ještě neznamená, že »vesele« musí být dříve, než uplyne povinný smutek.

Marek někdy mlčí, někdy odmlouvá a jednou se na tatíka téměř vyřítí:

»Hospodyň! Hospodyň chcetě — abysem se přived! Dvě hospodyně, co tu su, matička a Marta, to vam je malo! Chcetě ešče třeťu! Dybystě něbajali take hlupoty —
«

Sedlák neví, jak synka usadit, už dávno mu syn přerostl přes hlavu a nyní je jeho argumentem věru zaskočen a z rozpaků jen napadne nezpůsob Markovy mluvy, která se nyní tak často stává hašteřivým výbuchem:

»Už zas čertem topiš? Pamataj, že sem tvuj tatík—«

Marek je nabručen a nasupen, »topi čertem«, a aby se vyhnul střetnutí horšímu, utíká ze statku.

Zprvu mířily jeho útky do polí, po mezi a za humna do lesa, ale tam byl jen stesk a touha, nedaly se zabít a s tmou rostly v obludné síly, které synka škrtily, a tak pozdě večer zapadal do hospody:

»Pane hospocky, nalejtě mi — ale pulku, ni pivo! —«

K Martě mu zarůstala cesta, přes veškeré úsilí se mu nedaří ji prošlapat, a tatík nedá pokoje, dopaluje a popichuje, »dlube a žere«, divte se, ludkové, že Marek si poroučí:

»Ale jaku ostru, najostřejšu, keru matě! —«

Vyrýpne ji u šenkvasu vstojte a teprve potom usedne k stolu, ke kterémukoliv, ať tam už kdo sedí či ne!

Ale než si sedne, opakuje své přání pokynem:

»A tak ešče jednu! A věču! Ni taky naprstek! —«

Peníze má v kapse, o to se, hospodský, neboj, aby takový Matláškův Marek neměl dost peněz na jakoukoliv útratu! Kdo by je pak měl mít, ne-li tak bohatý selský syn! A kdyby je opravdu neměl, vadilo by to hospodskému? Kolikrát naléval selským synům po celá léta na dluh, však jsou na to kalendáře, aby si mohl do nich všechno zapsat co nejpečlivěji, kolikrát jim nalil, ani se neptaje, chtějí-li či co chtějí. A povězme dál: ani tchoře od nich nepřijal! Proč by platili kradeným, kradli by ze svého, z toho, co jednou bude jejich, hospodský počká, až po otcích dostanou statek, zaplatí pak najednou a ze závazku vděčnosti i z povinnosti úroků toho pak bude víc, to hospodský ví také dobře, však může čekat, má, chválabohu, z čeho žít, obejde se zatím, kvůli té maličkosti nezahladne.

Marek ostatně má zatím pořád z čeho platit hotovými, dříve mu dával tatík, a nedával málo, třebaže byl tak opatrný na peníze, ale jako opatrný byl stejně pyšný na své selství a nedopustí, aby se Marek nerovnal ostatním, aby je nepřevýšil, aby snad se někdy musel stydět, že nemůže dát hospodě, celé hospodě, nalít, dají-li jí nalít jiní. A nyní už je Marek tak daleko, že nemusí čekat, až mu otec dá, jezdí na příklad sám s trhem a nechá si, co potřebuje, otec už nežádá účtování a syn by se už takové žádosti opřel, stará se o statek a hospodaří, předčil v tom už dávno starého tatíka a není malý synek, aby prázdnil kapsy, když přijede z města, z posledního haléře.

Je to někdy hotový růženec večerů, které Marek stráví v hospodě, pije jak duha, ssaje své »pulky«, mění je v židlíky a pomalu se začíná rovnat největším pijanům

z dědiny, Melchiorovi a Macholdovi, jejich statky jsou již podryty, kdo ví, jak dlouho to vydrží, a Marek začíná podryvat ten svůj, jenž ještě ani není jeho. Který ještě ani nedostal.

Povstává z toho někdy v hospodě opilá řeč, Marek si musí dát líbit, když mu řeknou:

»Hospodařiš a něviš, na čijim —«

Obrátí se, houkne, pohlédne zpitýma očima, podlitýma:

»Na čijim? Na svojim! Řekni ešče raz, že něhospodařim na svojim! —«

Opilí mají kuráž, střízliví by mu to asi neřekli, ale teď triumfují:

»Na Oktavovym hospodařiš! —«

To praví jeden opilý hlas a druhý, ještě opilejší, přizvukne:

»Tvuj statek měl byt' Oktavuv —«

A ten, který ještě neupil všechnu svou soudnost a logičnost představ, dovodí:

»Dyby byla jaka spravedlivost' — tak statek zotane jeho děťam — a tvuj něbudě nihda! —«

Marek už moc pil, jeho tempo je vždy nejrychlejší, však také zmůže nejvíce, rovná se tak zkušeným pijákům, jako jsou Machold a Melchior, o nichž se vypravují legendy a zkazky po širém okolí, kolik kdy kde vypili, žádný synek, žádný »rovňak« by neudržel s Markem krok v jeho pití, nenasytném a nehasícím žízeň, teď pil Marek už příliš moc, aby se dovedl prudce a naráz, střelhitě bránit, jeho obrana je mátožná a pomalá, váhá s odmluvou, má se k ní liknavě, a než se rozhodne, útočí pijáci na něho jinak:

»Ani bysi něměl telej chlastať — bo kdo vi, co na to tvuj tatik řekně. Nakoněc ti ani grunt něda. Přelopať ho može dycky ešče sam, na to němusiš byt' ani ty —«

Na středu toho útoku Marek utkvěl, na něj reagoval: »A kemu by ho dal? —«

Pravda, komu by tatík Matlášek dal svůj grunt, Marek je přece teď už jen jediný syn a ví dobře, co tatík chce, rozumí mu.

Ti mazavkové myslí jinak, i když jen Markovi na zlost:

»No, kemu? Kemu měl patřet! Děckam po Oktavoj! A Martě! —«

Teď už začnou mluvit o Markovi jako o někom nepřítomném, v třetí osobě:

»No, tak se Marek děvuchu veme! —«

»I s gruntem —«

»To se rozumi, statek s ňum —«

»O ten přecaj pujdě —«

»Eli ene stary Matlašek ji ten statek da! Zatim patří onemu —«

»A eli budě děvucha Marka chcet' —«

Marek sklání hlavu nad stůl, je ztěžklá, kymácí se, bambylá, bolí v ní a hučí, vždyť to je právě to, proč tu Marek s vámi, ludkové, pije a chlastá: pro Martu! Pro ni! (A ne pro statek. Ten ho stejně nemine, bude-li jen sám chtít, o tom vy si mluvte, co chcete! Svého otce zná Marek lépe než vy!) Co vy, ludkové, můžete vědět, jaké peklo je v Markově hrudi, Marta ho nechce, odmítá jej a zahání, má ji na dosah ruky a nedostane ji, co vy můžete vědět, jak ho to rve, rozsápává, jaká ďábelská výheň, jaký žár jej spaluje!

A synek začne pít znovu, od počátku, opět poroučí po pulce všem, celé hospodě dokola, dají si to líbit, už to přece potřebují, kdysi také tak začínali, oni dva, Melchior a Machold, velkomožně poroučeli po pulce všem, kdo s nimi pili, teď už by na jejich rozkaz hospodský nenalil, však sotva mají na zaplacení toho, co vychlastají sami, a tíhnou k příležitostem, ve kterých se mohou přiživit jako teď u Marka.

Marek pije, pije víc, než píval »za mlada« (a jak je ještě mlád!), než pil »na Oktavovym veselu«, a tenkrát to bylo snazší, mohl běhat a starat se, tancoval a sháněl, teď tu jen sedí a sedí, pije a pije, »lope a lope«, nedává si nalévat pivo, po celý večer pije kořalku, »tu najostřejšu«, pulku po pulce, propadá se do něho jak čirý jed, kalí jeho mysl (i když je křišťálově čistá), ale pálí v ústech, dokud se Marek nenaučí vlít ji rovnou do chřtánu, aniž smočila ústní dutinu, pak projíždí jako dlouhý meč hrdlem, zavře horkem v žaludku a rozběhne se všemi cestami do krve, zanedlouho ji Marek cítí, jak mu pálí až v očích, jak se mu chvěje až v prstech, jak mu proniká týlem do hlavy, jak ohnivě tam řádí, jak tam propuká v pustošivou výheň. Nejdřív je to jak plamen, všechno je v žáru, v pohybu, v běhu, ale pak uléhá v rum a popel, Marek malátní, kořalka jej zdolává, Markovi těžkne jazyk, brní ho nohy, stůl před ním se propadá, podlaha — jak synek vstane — se mu umkne, uskočí před ním a Marek má co dělat, aby se dopletl k dveřím, neví, jak se dostal se schodů před hospodou, někdy s nich sjel, jako když se s nich skutálí sud, když jej neopatrně skládají, teprve druhého dne pocítil v takovém případě Marek palčivou svědivost zaschlé krve na tváři, pohnul-li rtem, cukl-li lící, svrástil-li čelo, zabořilo to, jako bys do rány nasypal pepře a soli.

Vyspával doma, nedobudili se ho, jed kořalky se ploužil v Markových žilách spánkem, podobným bezvědomí, a když se konečně ve vysokém dni probral, seděl na svém lůžku jako přizabítý, jako by mu ještě trčela sekera v temeni hlavy, kam mu ji zatkli, tápal, než se dotápal vzpomínky, potom se dotáhl k studni, vrhal se na vodu, chlemtal a srkal, potápěl do putny a do džberu hlavu, prskal, syčel, zalykal se. Přepadal jej pak se studem vztek a urputná zlost na sebe i na všecky, sedlák mu z počátku spílával, ale poznal asi, že už na synka nestačí, musí se to v Markovi vyzuřit a dej Bůh, aby se to vyzuřilo brzy, dříve, než bude pozdě. Všechno, co udělal, bylo, že házíval mladému hospodáři opratě, když se synek k obědu vybral po takové

probité noci z postele, kolem níž v jizbečce nebylo lze vydržet, jak tam čpěly vydýchané výpary kořalky, a házíval mu je s výčitkou:

»Ber se ich a chyt' — ež němusi dřeť za tebe stary tatik —«

Marek si to nedal líbit, prosákl jej pijácký jed se všemi následnostmi a posloupnostmi vzdoru, zlosti a nenávisti ke všemu a ke všem, a odsekl:

»Nědřetě se za mě — robítě ešče na svojim —«

A třebaže se hned chápal opratí, koní a práce, rozpoutávaly se ostré hádky, hrubé půtky, drsné šarvátky, při nichž selka, Markova matka, slzívala v prosbách a zapřísaháních, jakou to hanbu vrhá synek na celý rod a proč to dělá, ať proboha má rozum a ať nešílí, dy ich všeckych přivedě do hrobu. A vzpomínka na hrob připomněla jedno jméno, drahocenné jméno, nad nímž bylo lze plakat do poslední slzy. Jenže Markovu vzteku, jeho naběhlé a potemnělé zlosti, dávala ostruhy každá matčina slza, utíkával od oběda, nedojídaje, drtila jej nová vlna zloby a zuřivosti.

Přitom přestal o sebe dbát, neholené vousisko zdivočilo jeho tvář, kořalka ztrhala za pár týdnů jeho rysy, oči se propadly ve svých důlcích do hloubek téměř propastných, lícní kosti se zaostřily, synek spával v šatech a botách, ne jedenkrát to tak dopadlo, jak jej hospoda převalila do postele, tak ráno vstal, pomačkaný a špinavý, kolikrát se přece svalil i na ulici, pod plot, jehož se přidržoval, než došel domů, a dědina, ten soudce přísný a neúplatný, měla opět o čem vyprávět, už léta se Matlášci starají, aby dědina nemusela mlčet, aby bylo »o čím přemuvit'« —

Brali teď do úst Marka, zvedali oči, tlumili hlasy, bylo to s ním přece jen překvapující, tak naráz a tak důkladně:

»Včeraž zase — naš ho viděl — vypadal ani — stydim se to řeknuť —«

»Dyť včil chodi furt upipany, zabibrany, jak rok němyte děcko —«

»Ubřudany jak cigan —«

»A otrhany —«

»Něhledi na sebe ani za makove zrnko —«

»Budě chodiť za chvilku odřeny věc ež Vltavsky —«

»A jak na sebe dycky ten synek hledě! —«

»Tajak všeci Matlášci —«

»Včil dyby ho jeden potkal a něznan ho, sahně pro grajcar do kapsy, bo budě myslet', že to idě jaky hadrlak po žebraňu —«

»Ja, i žebrem choďu lude lepší nastrojeni. To ene un vypada ani jaky trhan lebo zloděj, dy na něho pohledněš —«

»A už to zas trva cely tyděň —«

»Děň jak děň — bez přestaňa —«

»Ešče z teho oněmocni — a umře — to je do raza — Šak vitě, jak to tam bylo s tym starším, ten se teho tedaj tež něnadal —«

Dědinou krácel sykot těchto tajných řečí, bylo už to takové, že se začínali vyhýbat v ten čas Matláškovu gruntu, neboť bylo krušno vidět Marka s jeho temnýma očima, zírajícíma na vás, jako by vás synek chtěl zavraždit.

A zdálo se, že je Marek už ztracen, že už propadl pijácké vášni jako Melchior nebo Machold, ale přece jen to bylo jiné, ti dva kdysi začali pít, že je kořalka lákala a přilákavši spoutala a osedlala navždy, zmocnila se jich pomalou, postupnou a pak už nezdolatelnou silou, kdežto Marek se do jejích osidel vrhl střemhlav, hledaje v ní úlevu ve svém zmatku, zapomenutí na vše, co mu rozdírá srdce. Dovedl potom přestat pít, o hospodu nezavadil mnoho dní, týdny se tak potácel od statku k hospodě, od koní k pulkám, v jejichž zajetí se trýznil a svou trýzeň ubíjel.

Marta utíkala před tím vším do skrytu výměnku, do náručí svých dětí, oh, jak musela číhat, aby se nesetkala v těch opilých dnech s Markem, jak se ho bála, jak mu uhýbala, jak před ním prchala, jak skrývala před ním děti! A jak přitom cítila žhavé ostny výčitek, že sama je vinna, že sama by to mohla napravit! Marek k ní úpěl tichounkým, utajovaným sípěním, srdce v něm prahlo touhou vidět ji a slyšet její slovo, kdyby jen jednou, kdyby jen jednou řekla, aby nepil, aby přestal! Teprve pak by mohl, pak by snad dovedl. Zdaliž to udělá kvůli ní?

Zřídka kdy ji viděl, pochopil, že se mu vyhýbá, věděl to ostatně už dávno, ale jestliže si jedenkrát umínil, že ji v jejím úprku dostihne, bylo to marné pro Martu, přece jen jednou stál Marek tvář v tvář proti ní, ale jeho ztrhaný obličej sebou cukal záchvěvy nervosní, křečovitě bolesti, ze staženého hrdla nemohl chvíli vypravit hlásku, než konečně zanaříkal:

»Marta — Marta — dyť mě zabiješ —«

Zabiješ jej, Marto, utlučeš, ženeš-li jej do zkázy — a zdalipak jsi nepohřbila už jednoho Matláška? Co potom řekne dědina, co řeknou o tobě, ubohá Marto, lidé? Jedneho zabila, že se ho vzala, druhého, že ni! Takové to bude, tak to jedenkrát skončí.

Všechna bolest zdrcené děvuchy, všechna strážení, všecken žal, všecken potupný strach, zraňující ji Markovým pijáctvím, všechna ta skučivá a mučící nejistota, jak má jednat, aby to bylo dobré a správné — všechno to nyní stouplo do Martiny tváře, do jejích nebesky čistých očí, jimiž se na Marka dívala dlouhým, výmluvným, odprošujícím i odpouštějícím pohledem — a ne, Marek to nevydržel, naráz na něj lehla taková nezměrná úzkost a stud, že už nečekal na její slovo, otočil se a prchal, jako by mu Marta řekla to nejhorší —

Ale jen od ní uprchl, mrzel jej jeho útěk, neměl to dělat, měl počkat na její hlas, na její slovo, snad by uslyšel právě to, které čekal, po němž žíznil.

Navečer potom stanul pod okénkem výměnkové jizby, vyjevil Martu, až se zajíkla zdušeným výkřikem, jak se zvylekala, ale ne, Marto, ene někříč a něbuj se, nic ti nězrobim, idu tajak beranek — ale utěk sem od tebe a ty si mi chtěla cosik prajeť, poviz mi to včil! —

Měj, Marku, rozum, Marta tě chce jen opět a opět prosit, na kolenou prosit, zapřísahá tě, měj, synku, rozum, však ty jí rozumíš, měj rozum, máš-li i srdce!

Nastávají dni, ve kterých Marek zapomíná na hospodu, chodí pod výměnkové okno, a sedlák, ačkoli synkovi tolik zazlíval jeho pití, není s tímto obratem spokojen, už se zdálo, že se synek rozhodl najít zapomnění v kořalce, jednou potom by stejně přestal pít, není v Matláškově rodu pamětníka, že by kdo ztratil život v pulce (a byli tam také pijáci pořádní!), a byl by pokoj i od kořalky i od toho druhého trápení. Tak myslí starý Matlášek, takové to je.

Ale Marek se vrátil od pulky k Martě, je to silnější než všecko na světě, je to moc nejmocnější — jeho láska k této děvče —

Nepřemůžeš ji ani milionem pulek —

Ani všemi pulkami světa, zbraní tak nedůstojnou a tak ničemnou —

KAPITOLA TŘETÍ: CESTA DO MĚSTA

Ale pořád stál mezi Markem a Martou ten grunt, nevyřešená otázka, co bude patřit Martě a dětem, co jim dá starý Matlášek »pisať«, a co zůstane Markovi. Dědina, ten neústupný posuzovatel a nepoddajný hodnotitel, važitel a sudí v otázkách sporných i nesporných, je přesvědčena, že statek zdědí Marek, znáte přece starého Matláška, jak si potrpí na čest rodu, což by dopustil, aby grunt přešel do rukou cizího jména? A nezmizelo by Matláškovo jméno ze statku, kdyby grunt připadl Martě a ta se »vydala« za jiného, nikoli za Marka?

Děti, Oktávek a Martečka, sblížovaly Martu s Markem, Oktávek běhal za Markem jako psík, Markovi to lichotilo, Martu to zvláštním způsobem dojívalo, bralo za srdce.

Jenže pořád ten grunt! Robky nadhazovaly Martě, aby uplatňovala svá práva, grunt měl přece patřit Oktávovi, ať tedy je zachován jeho dětem! Chlopi pošťovali Marka, nedej si grunt vzít bodajkým! A po straně těchto tekly jiné řeči, jedovatější a trpčí, však Marta je moc chytrá, kvůli gruntu zapomene na Oktáva a vezme si Marka, Marek prý si vezme Martu jen proto, aby jí nemusel postoupit část statku —

Oh, dědina se umí starat! Nic jí neujde, všechno vidí, všeho si všimne, všechno si vypočítá po svém, ze všeho nejprve vyčte, pro jaký svůj prospěch kdo co udělá. Dědina, ten nejdělejší pozorovatel a nejbezpečnější dohlizitel!

A tak jednou přišel ten večer, kdy Marta pověděla Markovi, co říkají lidé, kterak prý si jej snad chce vzít jen pro ten statek.

Marek pak ví jednu radu, jednu dobrou radu, velice pěkný nápad dostal, znamenitý.

Příštího rána byl brzy na nohou, pomáhal Poldahanysovi »odfutrovať«, a když bylo odkrmeno, kázal vytlačit zpod kůlny lehký vůz, napolo bryčku, jezdilo se na něm do města s trhem a na lecjaké menší vyjížďky.

Byl zasmušile zamklý, mrzutý, tvářil se nepřístupně. (Mohlo to ovšem být i tím, že ho ještě trochu bolelo v zádech, včera si strhl »fusaka«, poněkud to do rána přešlo, ale zcela pryč to ještě není, píchavá bolest, uhnížděná v kříži, se občas ozve.)

Sedlák chodil jako kolem horké kaše okolo toho všeho, kolem těch příprav, než se zeptal, nakvašeně:

»Či to chceš jeť do města? —«

»Chcu —« odpověděl Marek, a jak byl ostře nabroušen, dovětil skoro stroze: »Měl sem se vas prvšo zoptať? —« (Stejně už dávno si Marek dělal, co chtěl, a zařizoval práci, jak se mu to hodilo. Když vyspával po »pijatyce«, teprve pak se chápal sedlák sám znovu hospodářských starostí, zvedal otěže statku, mrzut a nespokojen.)

Na Markovu otázku starý Matlášek nepřikývl, ptal se dál: »S parum koni? —«

»Co s druhym koněm v maštali? —« odbrkl synek.

Sedlák obešel koně a vůz několika rozpačitými kroky, než znovu zaryl:

»Něni inšej roboty? —«

A syn:

»Eli je, može chvilu počkat' —«

Sedláka se dotýkají bodliny této pichlavé řeči nepříjemně, dráždí jej, kdysi dávno by byl uměl zrobit se synkem pořádek, po Oktávově smrti však dal Markovi všechnu vůli a nyní se dovede jen znovu zeptat:

»To si němuh včeraj prajeť slovo? —«

Je něco v tatíkově hlase, co Marka přemůže, najednou odpoví synek mírně, jak nebývá v těchto časech jeho zvykem:

»Němuh, opravdu sem němuh, tatičku — ja sem se to rozvažil děprem něskoro navečer —«

Chvilku pak oba otálejí, než Marek dodá, čině další smířlivý krok, mající tatíka uklidnit, ať se mu tato cesta do města nezdá divná:

»Možu baj vzať co do trhu, dy už tam jedu —«

»Něbudě nic přiryctovane tak nahvito —« sedlákovo slovo není svým zvukem tak určité, jak zní obsahem, spíš je v něm ještě i trochu rozpačité nejistoty, táže-li se starý Matlášek po chvílince: »Něni ti možne jeť baj ež zitra? To by roby co nachystaly a nějelo by se ene tak. Či to tam maš taku divoku spravu, že ju němožeš spravit' o deň něskorší? —«

»Hrubě divoku spravu tam mam, tatičku —« synkovi se při těchto slovech ohnul hlas do vyšší polohy, snad to bylo tím, že byl schýlen, jak zároveň opravoval Lucy podpínku.

A vyjel, nedal už jinak.

V městě nechal koně i vůz »U červeného kříža«, jako to činil vždycky, a nebylo ještě příliš pozdě, táhlo k deváté, když stanul na náměstí. Otálel chvíli, nebude to ještě moc brzo? No, přijde-li příliš záhy, počká na notáře v jeho kanceláři.

Zahnul z náměstí do uličky a pak ještě do jedné. Ulička byla úzká, ale stál v ní dům docela nový, »samo šкло«, plný velikých oken, několik z nich patřilo notářské kanceláři, do té se Marek ubíral.

Bylo to pro něho nezvyklé, tohle prostředí jej mátló, cítil svou nejistotu, jako když neseš pytel zrní po schodech »na sypani«, tlačila jej do týla, až nachyloval hlavu vpřed. Ale po notáři se zeptal pevným hlasem, ni, něchce muvit' se žadnym inšim panem, ene s panem notařem. Pan notář nemá příliš mnoho času, za půl hodiny má nutné jednání u soudu, tam ho nemůže nikdo substituovat, musí sám, zdalipak je pánova záležitost taková, že mu na ni stačí ten krátký čas, než pan notář odejde?

Moja zaležitost' je takova, míní Marek, že s ňum budu hotovy jedna dvě — No dobrá, hned tedy jej slečna ohlásí —

Potom jej uvedou do notářovy kanceláře, jen dá přívětivému pánovi pozdravení, je vybídnut, aby si sedl. Posadil se do křesla, ale k čertu raději by stál, zapadl hodně nízko v tom měkkém sedadle, teď aby se díval k notáři pěkně nahoru jako žáček na učitele.

Notář zná mnoho lidí v okolí, v každé dědině, však už jeho otec tu byl notářem a syn pokračuje v otcových šlépějích, třebaže už v nové kanceláři a modernějšími způsoby, zkoumá toho synka, ne, nemůže se upamatovat, ten tu ještě nebyl, a co takových synků tu bylo »písať grunty do knih«, vtělovat dluhy a závazky, provádět i radostné výmazy břemen, jednat o pozůstalostech, hlučně a rámusivě vymáhat, co se komu zdá patřit, bít se o své, nepovolit, nepopustit. Ne, ten tu ještě nebyl, myslí notář, snad jeho otec či kdo z přízně, a je tedy třeba se zeptat:

»Tak copak vás ke mně vede? —«

Jak to teď, Marku, všechno řekneš, aby to bylo jedna dvě?

»Ja, pane notař, bysem chtěl — bysem chtěl — měť pisané, že něhcu tatičkov grunt —« Věru, dá se to opravdu říci ráz dva. Takhle to tedy Marek myslí.

Notář si ho měří hodnou chvíli, hledá ten neznámý zatím háček. Proč nechce synek grunt? Jistí:

»Vy se chcete vzdát otcova statku? —« (Nevěří, že by právě byl na správné cestě.)

»Ja, to chcu —« Marek udeří tím slovem, teď je to jasné, takhle to umí říci notář, to je to pravé.

»Váš otec vám jej postupuje? Nebo už postoupil?—«

»Ešče ni —« Marek se trochu ošil — »Ale tak jak tak to raz možne zrobi —«

»Víte to tak jistě? Nedá jej některému vašemu sourozenci? —«

»Němože. Oktav umřel, to byl starši — a včil sem sam — ani žádná děvucha u nas něni (to Marek myslí sestru), sem načisto sam, žádnemu inšemu němožu tatiček grunt dať —«

»Statek je zadlužen? Vázne na něm nějaká větší hypotéka? Nebo nějaké závazky? Tíživé? —«

»Naš statek? —« Marka tohle podezření vzpřímí, je přece pořád synek svého tatíka, hrdý na své, co má, pyšný na rodný grunt — »Naš statek? Ale kaj! Žadne dluhy, nic takoveho —« (Ledaže by tatík?) — »Aspoň, co ja vim —«

Notář opatrně (aby synka neurazil, tihle synci z dědiny umějí být někdy velice nedůtkliví, rozkřičí se tu leckdy, až řinčí všechno sklo, a je ho tu dost!):

»Nebo chcete snad něco předejít? Míni vás — snad — pan otec — neračte se cítit dotčen touhle otázkou! — vydědit? Chcete to svým krokem — řekněme — zamezit? —«

Marek zjasní líc, tohle by mohlo být pro zasmání.

»Tatiček? Ti? —« pronese sebevědomě — »Ene mi by radi grunt dali. Něni kemu inšemu ho dať —« (S otcova hlediska, vid', Marku? Neboť jinak by tu ještě byla Marta a její děti — ale to přece nepotřebuje notář vědět k tomu, co Marek chce.)

Ted' si notář všechno rekapituluje:

»Rozumím-li správně, vy se nechcete vzdávat statku, ten ještě není váš, nýbrž patří panu otci — vy se chcete zříci pouze nároku na něj, je tomu tak? —«

»Tak temu je —« přitaká Marek, spokojen, že mu notář tak hladce porozuměl — »to bysem chtěl měť pisane —«

Notář se zadíval na Marka upřeně, vážně a přísně. Uvažuje snad již o formě Markova prohlášení? O jeho právním podkladě? Nebo mu je divné něco jiného? Bude to asi takové. Tenhle synek se mu zdá podivínem, vždyť přece tahle kancelář zažila vesměs samé jiné scény. Jak ti lidé z venkova lpí na tom hmotném statku! Jak se ho nechtějí vzdát! Dají kolikrát raději zdraví i život než grunt. Takoví synci jako tenhle přítomný se honí po soudech, aby donutili starého tatíka jít na výměnek. Starý chce hospodařit až do hrobu, má sedmdesátku a nevzdává se, mi už je čtyřicet a nemohu se ani oženit, dokud nepůjde tatík na výměnek, žádná mě nechce, protože neví, dostanu-li statek já či nakonec kdo jiný, jak to mám udělat, abych už ten statek dostal? Takhle se přicházejí radit už spíš — a o dědictví, oh, jak se dovedou rvát a přít o dědictví! Roztrhali by se, navzájem by se rozsápali, jak se hádají i o bezcenné třeť a nicotné maličkosti, neřku-li o pole, grunty, hektary a jochy! Tu má co dělat notářská vážnost, autorita úřadu, aby zjednala klid a pořádek a uvedla mocí práva jednání na správnou cestu. Je tisíc věcí, každý den několik, z nichž se ukáže notáři hamižná, sobecká, chtivá tvář venkovského člověka, ale takovýhle případ tu ještě nebyl. Bude v tom něco, co synek neříká, neprozradí — neví snad notář nic o jeho jméně? Nějak je přeslechl — nebo nebylo ještě vyřčeno?

»Jak vy se to jmenujete? —«

Marek poví, co uzná za dobré o sobě i o otci. Nikoli, není to tak nepovědomé jméno notáři, notář zná celý kraj a v pozemkových knihách měl v ruce jistě každý list, a to ne jen jedenkrát, ale moudřejší zatím z toho všeho není.

Svitne mu jakési světélko v jedné chvíli, ale je možná liché. Oč, že to má být jen synovský vzdor otci, já se tě neprosím, nech si svůj grunt, a oč, že si tento synek našel jen jinou cestu, jak tatíka donutit, aby synovi postoupil statek hned! To však si synek pohrává s věcí trochu nebezpečně —

»Jste si vědom —« notář se opřel o stůl celou hrudí, přichyluje se směrem k Markovi, a tato jeho slova znějí naléhavě — »že to je velmi závažný krok? Nebude pak cesty zpátky! Jestliže se nároku na statek vzdáte, nebudete jej moci za chvíli zase uplatňovat! Nebude vás to pak mrzet? —«

K tomu všemu Marek přikývne či pohne hlavou záporně, jak prostě je třeba, a teď řekne:

»Ni — mrzet' mě to něbudě —«

»A z čeho budete živ? Umíte nějaké řemeslo? Máte snad kapitál? Jiné dědictví? —«

Marek mu ukáže své ruce, lopatovité, velké, upracované, však se dře pořádně, nejen jako selský syn, který si vybírá lehčí práci, Poldahanys si nikdy nemůže naříkat, to, co dělá sám s jedním párem koní, to dokáže Marek s druhým, teď tedy ukáže Marek své těžké pracky a pronese:

»Mam svoje ruky a ty mje uživju všudy! Dybysem ene pacholkem kaj byl —«

Ale není to vzdor, v očích není při tom krev zlosti nebo vzteku, bude v tom přece něco jiného, notář neví, co, ale vyzvídat? Když synek nepověděl sám, budiž, ať si to nechá pro sebe, pro podstatu případu to není významné. Nuže, nyní však k věci samé:

»Jak si to tedy, pane Matlášku, představujete? —«

Marek si ovšem pomyslí, že proto přece je tady, je na notáři, aby zjistil, jak si to Marek představuje. Ne? Tož:

»To mi musitě vy poradit'. Ja bysem to chtěl mět' pisane —«

»Chtěl byste o tom sepsat prohlášení. Svědecký zápis. Protokol —« teď, zdá se Markovi, notáři svítá — »A chtěl byste to předložit panu otci? —«

Ale Marek:

»Tatičkoj? Ni. Temu to možetě raz napisat' vy sami — lebo jim to možetě řeknuť, až ku vam raz přidu. Bo přecaj to němože tak dluho trvat', přidu ku vam a budu chcet' dať ten grunt kemu pisat'. Eli to budě mi — a kemu inšemu by? — tuž potem pěkně otevřetě stoleček, vytahnětě to, co ja vam tu dněskaj podpišu, a tatičkoj pěkně řeknětě: Ja, Marek ten grunt něchce. Eli to tatičkoj něřeknu ja sam spěš, tak je dost' času, dy se to dovi ež potem —«

»Takže vy to své prohlášení s sebou ani nechcete? Chcete je dát sepsat, podepsat v mé přítomnosti a ponechat zde? —«

»To něprajim — Može tu zostat', ale pro mě mi ho opišetě a datě mi tež jedno sebum —« Na vysvětlenou skoro nedbale: »Aby se jeden muh podivať, dyby zapomjel a dy budě raz chcet' vědět', co podpisal, na to, co tu ma u vas ležeť, a němusel za tym letať dycky ež ku vam —«

Á, ty kujone, myslí si notář, přece je někdo, kdo to má vědět mimo tebe, i když to právě není tvůj otec!

Potom už Marka nevyslychal, pohlédl na hodinky a vidí, že času je málo, musí běžet k soudu, a aby se pan Matlášek nemusil obtěžovat ještě jednou cestou do města kvůli té věci, zařídí notář vše potřebné v kanceláři, a než se vrátí, tak za hodinu, bude záležitost připravena k podpisu. Ať pan Matlášek přijde za hodinu ještě jedenkrát! Notář dá zatím také vypsát potřebná data z pozemkových knih, do prohlášení se musí dát všechno s veškerými podrobnostmi, důkladně. Má-li pak pan Matlášek s sebou své osobní doklady? Oja, Marek je má, ví přece, že přišel na úřad, to si bere vždycky s sebou, co je zapotřebí.

(Toho večera má notář co vyprávět kroužku svých přátel ve Spolkovém domě, kam chodí na pravidelnou sklenici piva, vypíjenou též v nepravidelném počtu. Co jsem zažil dnes, to se mi přihází málokdy v životě, praví. A kdo ví, přihodí-li se mi to ještě vůbec kdy. Potom řekněte, že venkov je materialistický, hamižný, lakotný, hrabivý! Jen mi s tím přijďte! Co byste řekli venkovskému chlapíkovi, jedinému synkovi velkého sedláka, mladíkovi, který ke mně přijde a mně nic tobě nic se vzdává nároku na grunt, který má právě od otce dostat. Ne, pánové, není to blázen, docela rozumný chlapec to je! Není ani třeba vědět, jak se jmenuje. A vůbec ne pomatenec, žádný blouznivec! Jen tak — nechce ten statek, nepotřebuje prý ho, má zdravé ruce, ty prý jej uživí, třeba jako čeledína. Ne, se statkem je všecko v pořádku, žádné dluhy, čistý grunt, poměr s otcem naprosto korektní, vůbec žádný zabijácký vztah, nene, nic nemá ten chlapec v kapse, žádný boháč — ale co bych vyprávěl! Jen mi ještě kdo přijďte nadávat na ty venkovské! Potom že prý už není na světě idealismu! Sám jsem si to myslel, ale je, pánové, je, určitě je! Ten synek mi to dnes dokázal! Neměl jsem ani srdce, když jsem se díval do očí toho synka, do těch upřímných očí, nevědomých a neznajících právních překážek, neměl jsem srdce říci mu, že si to představuje moc lehko a že to takhle nejde, že musí přivést tatíka s sebou, že na to musí být oba dva. Dal jsem mu sepsat vše podle jeho přání a podle jeho představ — a sedláka, sedláka si pozvu. Možná, že se starým to bude těžší robota, než byla se synkem, ale tolik vím, že se to provede podle synkova nápadu. Cesta se najde, pánové! A starý, ten sedlák, bude souhlasit, nic jiného mu nezbude, rozumím přece své věci. Ať také jednou něco udělám ve prospěch idealismu, není-liž pravda, pánové?)

To dopoledne se Markovi zdá v městě všechno jiné, teprve teď mu připadlo, jak dalekosáhlý krok učinil. A ty, srdce, mlč, teď hovoří rozum, kdyby ses ty začalo ozývat, zдалipak by to bylo jen tak lehké, vzdát se rodného gruntu? Rozum je ostatně, potměšilec jeden, v tajném koutku toho přesvědčení, že Marka grunt ani tak nemine, nu, to se to potom vzdává, to se píše prohlášení a podpisují se, když — Mlč, ty jeden chachare, ty chvante chvanťácký, Marek to míní upřímně, Marek to bere hluboce vážně!

Když potom jede domů, zápasí s pochybnostmi, není to tak jisté, zdali jednal správně, ale teď se už nedá nic dělat, v kapse si nese průklep svého prohlášení, začíná slavnostním způsobem »Já, Marek Matlášek, nížepodepsaný syn Linharta Matláška, rolníka tam a tam, narozený tehdy a tehdy —« a tak rozmanitě dále, ta hlavní věta je tam vypsána zvlášť výrazně: »zříkám se nároku na dědictví nebo postup otcovského statku číslo takové a to, tam a tam, jehož majetníky jsou moji rodiče, Linhart a Anna Matláškovi, jakož se zříkám stejně i nároku na postup jakýkoli a na všelike dědictví kteréhokoli způsobu po svých rodičích —« Čeho si je Marek při tom vědom, píše se tam, všech důsledků a následků, však činí toto prohlášení při plném vědomí a zdravém rozumu, za přítomnosti pana notáře a svědků těch a těch, úředníků notářství. Notář ví, že venkovan má rád důkladnou práci, fortelnou a bytelnou, takovou ji postavil, pěkný kus roboty zrobil a Marek to všechno podepsal, jak ho tomu naučil pan učitel Tomšík, nejdřív jméno křestní, pak rodové: Marek Matlášek. I podpis Markův na prohlášení, na jeho abdikační listině, byl hned notářsky ověřen, poprosil je, aby mu pořídili i opis tohoto ověření, chce mít s sebou doma všechno — zapravil hned všechny poplatky v notářově kanceláři, aby se účty nemusily posílat na grunt — a teď jede se všemi listinami, se všemi lejstry, nezdá se mu, že by byl o něco chudší, vůz i koně jsou tak jeho, jak byly dříve, jako se říká »Poldahanysova para koni«, ačkoli se ví, že pacholkovi ten pár koní nepatří, tak se říkalo a asi stejně bude dál říkat »Markova para koni«, ačkoli doposud jeho koně to nebyly a nyní už ani nikdy nebudou.

Je mu chvílemi do rychlejšího kroku, nedočkavě by předběhl vůz, pobídne koně do klusu, kopyta zacvakají o zem, jako když mlátí ve stodole obilí cepy pro slámu »na provizla«, a to nejméně v šestero, Marek se nemůže dočkat, aby už byl doma, ale náhle zase přitáhne opratě, koně změni klus ve volný krok, loudají se a Marek je už nepobídne, tohle mátožné loudání, co noha mine nohu, mu vyhovuje.

Přijel a má ve tváři jakési napětí, dívají se na něho trochu podezíravě — »Něpopil se zase kaj či co? —« ale k otázkám nedojde, ani sedlák se neptá.

Po obědě vyjde za Martou, jak vede děti na výměnek, aby je uložila, nikdo to snad nevidí, že jí Marek podává hrst papírů v obálce, samé tak důležité věci, listiny a doklady, nikdo to snad neslyší, že Marek říká Martě:

»Přečítaj se to, Marta — a večer mi poviš —«

Večer budeš, Marto, moci povědět své mínění, Marek bude pod okénkem. Až teď uspíš děti, dříve asi to neuděláš, ale až uspíš děti, po obědě spávají vždycky tak dvě hodiny, i déle, až je, Marto, uspíš, jistě nahlédneš do těch listin, však tě lákají a zvědava jsi také, pak zbledneš, zarazíš se, snad se i celá rozehvěješ a pomyslíš, možná, že si to i pošeptáš: Tuž, temu un jel do teho města! Temu un prajel, že se vi dobru radu —

Marek ví pro to odpoledne o práci, která není nejnnutnější, ale dá se do ní, že je daleko, že nebude až do večera nikoho vidět, nebo málokoho, je to nejvzdálenější

kus pole, Martu nechce Marek spatřit dříve než až navečer. Ať jen si to zatím promýšlí, ať uvažuje, ať si rozebere napřed vše, co mu pak pod okénkem poví —

Večer je dnes tmavší, než byl včera, Marka lze pod okénkem téměř jen tušit, sotva lze rozeznat jeho postavu ve tmě a sotva jej dnes sedlák z velké jizby zahlédne.

Je to první Marta, která přistoupí k okénku a promluví, Marek tu je přece, aby čekal, schválí-li či nikoli Marta jeho dílo, jeho krok, jeho rozhodnutí. Je nyní slyšet děvuchu-robou, kterak se ptá (a její hlas, mimo slabý záchvěv, neprozradí pohnutí nad Markovou obětí, které se synek podjal přece jen kvůli ní, kvůli Martě!):

»Čemu si to zrobil, Marek? —«

Marek sáhne do tmy, povystoupil na výstupek zídky pod oknem, rád by chytil Martu za ruku, ale nenajde ji, zatápe, zašátrá po okně, po jeho desce, tak rád by ji při těchto slovech držel za ruku, dlaň na dlani, ale když ji nenašel, musí to povědět do tmy i tak. A řekne:

»Chcu se tě vzat' za robu — Marta — viš to přecaj. Temu sem to zrobil. Prajela si mi, že dybysi se mě vzala, lude v tym uvidu, že se bereš statek, ni mja — včil němam grunt — něbudu ho mět' — něbudu nic věc jak pacholek — mam ene telej co ty —« jeho řeč je přerývaná, mezi větami jsou drobné, kratší i delší, přestávky, Marek není tak velký řečník, aby to všecko pověděl najednou, i když na to, co poví večer, myslel po celé odpoledne — »Včil maš ty moc věc ež ja — maš ty dvě male děti — a viš, že ja ich mam rad — žaden inši by im němuh nahradit' Oktava — ene ja to poradim, žaden inši na celym světě — tuž, Marta, včil mi poviz — poviš mi to včilej? —«

Když odpověď hodnou chvíli nepřichází, dechne: »Dyť ja tě mam rad — dybysi ene věděla —«

A vyznává:

»Co to je — odřeknuť se gruntu — skrz tebe! Všeckeho možneho — baj padesati statkuv — a ešče věc by ich mohlo byt' — bysem se muh odřeknuť, dybysem za to měl dostať tebe —« (Teď však protkne Marka ledové leknutí: proboha, proč Marta mlčí? Cožpak by jí skutečně šlo o ten statek? A když nebude mít Marek statek...)

Konečně však je Martu slyšet, prozradilo ji vzlyknutí, ten pláč se nedal udržet, vyrazil ze svých pout. Marta se zajíkla — a naráz to je její ruka, která našla Markovu v této tmě, pohladila ji, ale už je zajatkyní, obě Markovy ruce ji uchopily, pochovaly ji ve své hrsti a teď ji laskají, snad je mladá roba tak dojata připomínkou jména Oktávova, které mezi ní a Markem nebylo snad nikdy tak přímo a jasně vysloveno, ale vždycky mezi nimi stálo, snad jí otrásla Markova slova o dětech, těch zlatohlavých tvorečcích milovaných, jejichž dech plyne touto nocí v jizbě jak vonná mast —

A nyní — oh, Marto, jaké přemáhání tě asi stojí tohle vyznání! Můžeš vůbec za ně? Říkáš to slovo ty? — a nyní je slyšet i Martin hlas, zdušený, ztlumený, ale je blízko

Markovy hlavy a Markovi zní jak hlahol zvonů, jak slavnostní zpěv mohutného sboru, praví-li Marta:

»Už tedaj, Marek — jak smy byli mali — jak si mě gencal do řbeta, jak si mi raz telej natluk cestum ze školy, jak smy se skryvali na Vicherkovym pjatře nad kolňum, jak si tedaj spadnul na ten gepel — už tedaj, Marek — sem tě měla — tež rada —«

Na Marka padají tato slova jak nebeská manna, oblévají jej, z rukou mu stoupá k srdci vlahé a něžné cosi, roztřásá jej to, umí říci jen:

»Marta — Marta —«

Opakuje toto drahé jméno, mazlí se s každou hláskou, šeptá je noci-matce, cítí Martu tak blízko, zvedne ruku, aby našel její vlasy, aby je pohladil, pod jeho drsnou dlaní praskají ty hebké vlasy, jako by z nich pukaly jiskerky, prskavé ohníčky —

A Marta, Bože, co má říci ta ubohá roba, kterak se má děvucha vyznat teď naráz z klikatin a zmatků svého mládí, kdy se potácela od Marka k Oktávovi, kdy milovala Marka a zároveň se ho bála, bil ji a tloukl, ještě děvušku chodící do školy, byl prudký a divoký, zatím co Oktáv ji poutal svou mírnou plachostí, tichou něhou, tou to nad Markem vyhrál — a byl by to vyhrál navždycky, kdyby nebyl umřel, Marta se k němu připoutala pro svou větší lásku před svatbou, ale jeho nemoc a jeho smrt, ten strašný úděl mladého synka, znásobila Martinu oddanost nesčetněkrát, nebylo té lásky konce, nebylo jí mezí a hranic — a teď, teď přece drží Markovu ruku, třese se a chvěje, něco ji blaží a něco ji mučí, je to štěstí i týravá stráž v jednom objetí, třetí rok plyne od Oktávova pohřbu —

Tu praví Marek, jeho hlas kráčí k Martě po špičkách nejdůvěrnějšího vyznání:

»Ni — Marta — Oktav něbudě na nas zly —«

Vezmeme-li se, Marto, nebude se proto na nás Oktáv hněvat, to tedy chce Marek říci a za těmito slovy přichází Markův slib, mocný jak přísaha:

»Budu se starať o tebe, Marta, jak by se o tebe staral un —« teď zvroucní Markův hlas tak, že zní jak modlitba: »A ty děti budu měť rad — jak dyby byly moje —«

Obě dvě Martiny ruce objaly nyní Marka a její tvář, nakloněná z okna do tmoucí tmy, se položila do Markových vlasů. A těmito vlasům, této hlavě, obličejí, očím, celému Markovi, kterého se tak křečovitě drží, nevidouc z něho v této tmě nic, patří jediný Martin vzdech, vzdech, do něhož by se vešel celý svět, vzdech, do něhož se stěží vejde tohle jedno zvolání, toužebné i vroucí, oddané i vděčné, nade všechno vděčné:

»Marek! —«

KAPITOLA ČTVRTÁ: VĚC JE VENKU

A to víte, taková věc se neskryje. Neutajíš ji při nejlepší vůli, ani kdybys byl sebešikovnější.

Sem tam jede někdo do města, jednou za čas zajde kdosi i k notáři. Á, vy jste odtamtud, tak prosím vás, ptá se notář ihned, pročpak se ten mladý Matlášek vzdává nároku na dědictví a grunt? Co to je mezi ním a jeho tatínkem? No, a věc je venku. Je to prozrazeno. Notáři lze povědět, jsou tam takové čachry s gruntem, je tu ta vdova po starším synovi a dvě děti po něm, notář teď poněkud celému případu rozumí (ale chmuří se nad tím, pochroumalo mu to poněkud jeho theorii o Markově idealismu), prý ti dva, Marek a Marta, se chtějí, sedlák jim brání a tak všelijak se to tam chruje dohromady, teď ví notář své a dědina-dohližitelka ví své též. No a tak, i když Marek s Martou o té věci mlčí, i když neřekli nikomu ani slůvko, po dědině se opět šeptá, vzrušeněji než kdy jindy, a věc je venku.

Jen sedlák se ještě dlouho tváří, jako by nevěděl vůbec nic. Buď není příležitosti, aby se mu to řeklo přímo, nebo si lidé netroufají. Stal se ze starého Matláška beztak samotář, tichomilec.

Pouze pro sebe si dědina — tento kritik, važitel a pozorný hledač pravdy — spíná ruce.

Chalupa mrkne na chalupu, statek drcne loktem do suseda.

»Je to ale truba, ten synek —« řekne se. To se myslí na Marka.

A přisvědčí:

»Hlupy jak pikoš —«

Ani na Martu se nezapomene:

»A děvucha to same —«

»Taky grunt — a jeden ani druhy se uň něvezmu—«

»Hlupy, kdo dava, ešče hlupši ten, kdo něbere —«

»Stary ešče ani nědaval a oni oba už něchcu brať —«

»Byť starym, nědam im nic a vyženu ich z domu —«

To je někdo tak nápaditý a hned se do něho všichni opřou:

»Podivajtě se na stěklinu! Pta se řa kdo na to? A statek se može stary Matlašek cely něchať? —«

»Može. Co by ni? —«

»A može se ho vzat' baj i do hrobu —« dodávají s jedem na rtu — »Něma ku němu už tak hrubě daleko —«

Opět na Marka a Martu:

»To ti mladi su včilej taci hlupi. Něvidu prst před očama —«

Přece však tu i tam je někdo, kdo zvedá významně ruku se zdviženým ukazováčkem. Výstražně:

»Dajtě ene pozor! Možne, že su ež moc chytří. Ešče uvidimy —«

Jen starý Matlášek se ještě dlouho tváří, jako by nevěděl vůbec nic.

Chodí po gruntě, robí, stará se, »klunkruje«, dívá se na Martu i Marka a jen ta jejich shoda, to náhlé sblížení těch dvou je mu podivné. Vidí ovšem, tady se už nepořídí nic, Marek provede svou, sedlák se tedy přidává k mlčení ženinu a uplývá pořád více vody od okamžiku, kdy naposled přemlouval synka, aby se oženil, našel si děvuchu, jinou ovšem, ne tu doma.

Marek pracuje své, hospodaří, na »kvit a kořalu« zapomněl, těch pár týdnů, měsíc či dva, snad to bylo i déle, co byl v zajetí pulek, byla taková přeháňka, zoufalý vzrýv prudké bouře, teď už je z toho jasno.

Přišel podzim, potom první sníh, a co bys jednou pořádně nebo slabší rukou dvakrát hodil kamenem, jsou vánoce.

Tehdy je zde ta chvíle, kdy jednoho dne předstoupí Marek před otce. Nevyhledal slavnostní okamžik, přišlo mu to tak a šiklo se mezi prací, když se jednou s tatíkem střetl ruku v ruce v jedné robotě, postavil se a pravil:

»Tatičku — buděm se s Martum brať —«

Sedlák neřekne na to ani černé ani bílé, však už ví, že to jednou muselo přijít, tak již je to tu! Marek to nyní poví celé, co by se ještě dlouho rozpakoval?

»Po Novym roce, v masopusty — Budě to brzo tři roky, co umřel Oktav —« pravil to tišším hlasem, snad se potřebuje před mlčícím a jistě nesouhlasícím tatíkem trochu ospravedlnit, vždyť vizte, tatičku, smutek delší než povinný byl zachován —

Starý se jen dívá, klidně, mlčky, vyčkávavě. Vidí, že to není všecko. A Marek přijde teď s tím hlavním:

»Udělamy to ene potichu. Bez muziky, bez hostiny. Žadne velke vesele, žadne okoracije. A eli, tatičku —« na tohle, co teď má vyslovit, musí Marek nabrat řádně dechu — »eli nas něchatě na vyměnkú aspoň ež do vesna, tak vam za to poděkujem. V zimě by se to těžko kludilo — s děťma — Ale na vesno možem isť bodajkaj — dyby pro nas něbylo na gruntě roboty a mista —«

Teprve tahle slova dají sedlákovi ostruhy, vzruší jej, přivedou z míry. Zaškube mu v zarostlém obličejí (málokdy teď sedlák zajde k Otipkovi dát se oholit, zastříhnout knírek), oči zneklidnějí. Co to ten synek muví? Něchať ho ve vyměnkú? Či patří mlady hospodař na vyměnek? Un, stary, tam pujdě! A kludit' se přeč? Kaj to synek bije? Budě t'ra s nim včil už raz dozopravdy přemuvit' —

Rozhodnutí se stává činem a starý Matlášek konečně pronese, s klidnou až na podiv vážností v hlase:

»Třa zrobit' prvšo pořadek s gruntem — miž se vezmetě —«

Tu tedy je Markova chvíle. Vzpřímí se jak svíčka, ač už dlouho stojí rovně, napne se v ramenou, vetkne oči do tatíkových, malinko uhýbajících, a řekne pevně:

»Pořadek je zrobeny —«

Jak trošku uhnuly před synovým ostře smělým pohledem, po těchto slovech se sedlákovy oči rychle stočily zpět k synově tváři. A do vrásčitého obličejce přichází najednou tucha světla, slabounký odraz úsměvu, moudrého, ne potměšilého, spíše odpouštivého, dobromyslného. A rty sedlákovy, po přestávce, vypustí:

»Beze mja? —« (Znamená to: Beze mne to přece, holenku, nejde!)

Doposud se Marek pevně díval na tatíka, s trochou vzdoru, tak už to bývá, že vzdor se načisto zahnat nedá, i když ho vůbec není zapotřebí, teď sklopil hlavu provinile. A doznal:

»Bez vas, tatičku — Ale inakši to něšlo —« dořekl honem.

Není pak už třeba mnoha slov, což by nebyla zbytečná? Marek to pověděl, jak musel, s dovětkem »— a šak to isto vitě od ludi, dědina je teho takjaktak pylna —«

Než se sedlák natočí k odchodu, nezůstane synkovi dlužen tohle (není to bez hořké přísady pelyňku):

»A to akorat tedaj, dy už taky čas myslim na to, že ti pojedu dať pisat' ten gruntek —«

S té jízdy do města nesešlo, hned příštího dne se tam sedlák vypravil. Jistěže jede k notáři, musí se podívat, co tam Marek zplichtil, myslí si synek sám. Neví, že tatík byl u notáře již dávno, však si ho notář povolal, proto přece býval tak zamklý, tvář se, že nic neví.

Když se vrátil, nějaký den nepromluvil, jen odbrkával. Chodil do polí, byla pod sněhem, ale viděl na nich obilí, vlající ve větru, postříkané tmavšími skvrnami, putujícími, jak po klasech přechází vánek, kráčel po cestách, neprojetých, ale slyšel těžké praštění plně naložených for, jak po nich jedou, směřující s úrodou do stodol, zalehlo mu do uší zapráskání biče pod štěrkotem »křidlove mašiny«, to je ta nová, nedávno ji na gruntě koupili, splývaly mu ve vzpomínkách zvuky jara i léta s hlasy podzimu i s hlubokým tichem zimy.

Doma se podíval zpytavě na Martu (pracovala se selkou v kuchyni, nevynechávala nikdy svou práci, a není jí málo), ale když ucítila jeho pohled a zvedla oči k jeho tváři, rychle se odvrátil a ještě rychleji zašel, rychle a dupavě, jako by teprve nyní střásal sních s vysokých bot.

A kdo ví, měl-li to ze své selské hlavy, z hlavy »takeho mudraka«, jakým byl »po stařičkoj«, po tom písmákovi (zbyla po něm obecní kronika, ve které pokračují

učitelští páni), anebo snad mu to nakukal notář, stalo se, že jednoho dne, tak k Novému roku, kdy na statku bylo ticho a klidno, svátečně a slavnostně, že tedy jednoho dne, nějakou chvíli ještě pootálev, konečně pravil sedlák k Markovi:

»Co bysi temu řekl, Marek? Něchtěl bysi ten grunt ode mja kupit? —«

Než to došlo do nepřipraveného a zrovna omráčeného Markova vědomí, musel se synek ubezpečit:

»Cely grunt? Naš? Kupit? —«

»Ja, tak sem to prajel —« přisvědčil sedlák tak klidně, jako by to nebylo nic tak příliš závažného. Měl to přece vše pěkně promyšleno a mohl dodat: »Dy ho od nas, od matičky a ode mja, něchceš zadarmo —«

Tu se v Markovi trhla hráz nesouhlasu. Zaodporoval hořce:

»Něrekli byste mi, tatičku, odkad' bysem na to všecko vzal peníze? —«

Ale sedlák se tentokrát nedá přivést z míry:

»Ešče sem nepřajel, co za to chcu —«

A je to řečeno tak, že i Marek se chytí a chtěj nechtěj se zeptá:

»No, co byste za to mohli chcet'? —« (Je vidět, že tatík nežertuje, na žert to vypadalo jen z počátku.)

Teď povýší starý Matlášek hlas, konečně zase jednou z něho promluví hlava rodu, tatík, kterého se synci báli, kterého na slovo poslouchali, než se Marek po Oktávově svatbě a zejména po jeho pohřbu vymkl z oteckého jařma, a sedlák poví poroučivě, nečekaje nejmenší odpor:

»Předam ti to za výměnek! A ty to všecko ode mja kupiš za povinnost' výměnku, pořadneho, němaleho výměnku! Abysi němuh řeknuť, že to maš moc lacne —«

Ale co to všechno je! Ať bude výměnek jakkoli velký a sebetíživější, bude to jen pranepatrná cena za statek, za šumný Matláškův statek. Jak dlouho konečně může povinnost výměnku trvat? Marek přeje svým rodičům dlouhý život, co nejdelší, ale na věky tu nebudou a jejich smrtí bude kupní cena statku smazána načisto. Stejně by jim dával výměnek, kdyby mu byl statek postoupen zadarmo jako synovi. Ostatně, snášejí-li se děti s výměnkáři (a zdali tomu tak nebývalo u Matlášků vždycky?), neberou výměnkáři všechno, co je »pisane«, nýbrž jen to, co spotřebují, ostatního se zřeknou, co by s tím dělali? Matlášek-výměnkář bude dál hospodařit s Matláškem-hospodářem a stará hospodyň pomáhat a radit mladé. Úlohy se vymění, ale shoda zůstane. Tak tomu u Matlášků bývalo, bude tomu zas tak i dál.

Koupit statek za výměnek? Jaká to směšná kupní cena! Jak nízká! Teď by měl Marek vzdorovat, měl by odepřít tuto nabídku, měl by ji odmrštit, ať si teď tatík dělá s gruntem, co chce, takové drahoty robil, Martě a jejím dětem (a na ty by Marek především pamatoval!) nechtěl dát nic, grunt prý musí zůstat v Matláškově rodu!

(Zdalipak by nezůstal, kdyby jej sedlák odkázal malému Oktávkovi? Jenže to nechce sedlák provést hlavně asi proto, že neví, zdali se syneček vůbec dožije věku, aby zděděný statek převzal, sedlák musí vidět grunt v rukou svého rodu, nesnesl by podívanou, aby třebas po boku Martině hospodařil na gruntě její druhý muž, cizinec, ne z krve Matláškovy. Nebyl by měl sedlák přemlouvat Martu spíše k tomu, aby si vzala Marka? Ale tu zase vadila starému Matláškovi trochu snad vzpomínka na Oktáva, ale ještě více plány, které měl s Markem, synek přece musí něco vyženit, nevěsta, která se provdá na takový grunt, musí něco přinést! Nu, s těch plánů už slevil, spustil s nich všecko!)

Takhle by měl Marek jednat! Měl by říci: ni, tatičku, nechajtě se ten statek, něchcu ho!

Přes to, že Marek ví, takhle by to bylo správné, takhle by se neuchýlil od své »uminky«, od své zásady, jak si ji vytkl, přes to, že to ví a že mu to je jasné, nemůže se ubránit pocitu, který se ho zmáhá. Je to zvláštní pocit: plný, bohatý, skvělý. Je v něm kus radosti, že statek mu zůstane, že přece jen bude hospodařit, doopravdy hospodařit, a na svém, že »jeho« koně, »jeho para koni«, budou vskutku jeho, že tu bude vládnout, poroučet, vést. A je v tom pocitu kus pýchy, ta pýcha Marka nikdy neopustila, ani tehdy, když se gruntu zříkal, a je to pýcha a hrdost selského synka, že zůstane sedlákem, že nebude ponížen do pacholského stavu. A je v tom všem i kus vděčnosti k tatíkovi, k jeho »mudrosti«, jak ten na všecko přišel! Jak šikovně! Je v tom pocitu ještě mnoho jiného, Marka to všechno tlačí, burácivě se to z něho dere ven, nejraději by teď sedláka objal, jenže to se u Matlášků nedělá, ale křiknout by mohl, že by beztak bez toho gruntu ani nemohl žít! Vidí to nyní, právě to poznal. Jinde by umřel steskem, touhou, žalem, jen tu je jeho místo, a jestliže by to nyní nedopadlo tak, jak právě dopadlo, Marek by se snažil po celý život o návrat na rodný grunt. Proto, jen proto je tatíkova nabídka Markovým očima ihned a bez rozpaků, bez otálení a bez vytáček přijata a schválena, kdyby nebyla Markovi půda rodného gruntu tak nenahraditelně drahá, byla by to jiná řeč, těžší, mnohem těžší.

Teď už není třeba mnoha slov a stačí, že po několika větách to sedlák dokončí:

»A kery děň po Novym roce pojedem do města dať to všecko pisat'. Ten kupni kontracht —« přidá to cizí slovo se zvláštním důrazem, posměšným, sice jen malinko, ale zapřít se ten úsměšek nedá.

I Marek se pousměje. Tatík i syn si teď zas jednou rozumějí.

A to víte, taková věc se neskryje. Neutajíš ji při nejlepší vůli, ani kdybys byl sebešikovnější.

Tak tedy se zase jednou má dědina proč zjevit. Dědina, takový pozorný strážce! Ale zdalipak i nejobezpečnějšímu psu neujde někdy zloděj, zdali i takového někdy zlý člověk neoklame?

Z počátku se dědina jen křížuje:

»Ti Matlašci! Ti Matlašci! —«

Potom rozbírá: »Dyby něhlupli! Dyby něšaleli! —«

»Či ich to kery djabel ponuka? —«

»Ale umju to, ni? Předat' grunt za vyměnek, slyšeli stě to kdy? Ni dať pisat'! Ni popustit'! Ale předat'! Předat'! A za vyměnek! —«

»A ten stary: prvšo na nim sedi, na gruntu, kusek z něho žadnemu něchce dať ani zaboha, a potom musi brzo synka prosit', aby ho kupil! Aby ho zadarmo kupil! —«

»Mlady něni o nic lepši. O nic menši kamfabel! Prvšo jedě do města, že grunt něchce, a potom ho bere obuma rukama —«

Tu konečně dojdou k závěru:

»Byli smuveni, ti dva, stary s mladym! Aby ta děvucha s děťma nědostala nic! —«

Jenže tady je takový háček:

»A či se ju Marek něveme? Dyť se ju přecaj budě brať —«

»Viš ty, dy si taky mudry, eli ji da co pisat'? A eli da co pisat' tym děťam? —«

»Na ty pamata zakon, o ty něměj strach, ošudit' ich něbudě směť žaden —«

Bože, ta dědina! Tolik starostí! A Matlašci nedají pokoje! Pořád něco nového, grunt je vždycky potichu a pak je tolik řečí, že všechno vybuchne naráz, dědina stojí po každé před hotovou událostí. Jednoho dne se doví, že starý Matlášek popustil mladému grunt. Nepopustil, prodal. Nědal pisat', předal. Však víme, za vyměnek! Rozumíme, to už je staré. Pak se slyší, je už to takové, že Marta, až si Marka vezme, dostaně pisany pul statku, budu to měť pisane s Markem na polojicu. A to je už určité, slevit se z toho nedá, notář už hotoví svatební smlouvu. Děti? No, děti — jsou tu zatím dvě, ty po Oktávovi, ale jistě přijdou další, tatíkem jim bude Marek. A nad touto zprávou dědina zvláště významně pobrukuje. Tož, takhle to tedy udělali — ti Matlašci! Všecky děti, Oktávovy i Markovy (které přijdou — ale počítá se s nimi!), budou rovnoprávné, aspoň tak, jak selské děti bývají. Prvorozeným je Oktáv — tohle to tedy znamená. Ukáže se to pak, až dorostou, dobrým a správným? Už teď se dědina stará. Tihle Matlašci! Nedopustí, aby dědina vyšla na chvíli ze svých starostí!

Ale čas plyne nad dědinou s neúprosným střídáním nocí a dnů, čas, tento veliký pták, pluje vzduchem, mávaje obrovitými křídly, má křídla nahoře, je den, spustí je dolů a přikryje dědinu nocí, jednoho pak rána, zimního a nedělního, uvidí dědina Marka s Martou na krchově u Oktávova hrobu. Postáli tam hodnou chvíli v přemítavém rozjímání, v modlitbě beze slov —

Viděli jste je tam stát, ludkové milí, dědino, sledovali jste je až k hrobu a nad ním jste je nespustili s očí, ale neslyšeli jste tlukot těch dvou srdcí, nezaslechli jste dech těch dvou lidí, ačkoli jeho bílou mlhu bylo v mrazivém vzduchu zřít, nepostřehli jste jasný pohled těch čtyř očí, smířených s tamtím dole, s Oktávem tak drahým a milovaným,

jak může být bratr jednomu a chlop té druhé, nebylo vám možno dohlédnou dna té záplavy nesmírného klidu, který se rozhostil v Martině tváři, konečně zase svítící plným světlem, ani jste nebyli s to dobrat se hlubiny štěstí, které naplnilo Marka celého a úplně.

Viděli jste pouze, kterak se ti dva, posilněni rozhovorem s mrtvým, spojivše své kroky, odebírali od hrobu rovnou k postranním dvířkám — a ne, opravdu je tomu tak, zamířili na faru, však jedině tam vedou ta postranní dvířka —

Či to už idu na katechismus? — staráš se opět, dědino!

A objednat' ohlašky? — trápíte se, ludkové!

No, nebude to už jinačí!

A ještě: všimli jste si, jak si ji vedl? Jak se jí držel? Docela po pansku, pod paží, nebývá to u nás zvykem. Jen od oltáře si tak vede chlop mladou robu.

Ale to víte: Matlášci!

(Zdalipak si Marek vzpomene, až půjde s Martou k oltáři, že si ji k němu vede už po druhé? Jenže tenkrát po prvé ji vedl jen jako družba a srdce mu pukalo, krvácejíc — A dnes?)

KAPITOLA PÁTÁ: MAREČEK

Před stodolou — stranou, proti kůlnám — je »kusek zahrady«, pár hrušek (jedna z nich je hrubě dobrá, »sklenarka« jí říkají, má šťavnaté sladké plody, skleněně čisté, podlouhlé jako láhve), několik jabloní, sliv, třešně-vrabčírka a ořech, veliký ořech. Není to ani tak malá zahrada, ale při rozlohách, na jaké jsou ve statku zvyklí, je to přece jen zahrady »kusek«.

S dětmi nemá Marta kříž.

»Dítě na zahradu, ež ma jeden od vas chvilu pokuj! —« poroučí a děti vystřelí ze síně jedním karé až pod ořech.

»A dajtě pozor na Marečka! —« může Marta dopovědět teprve až na zahradě, když za nimi přivezla kočárek, aby jej postavila stranou do hustého stínu ořechového stromu.

Tam je upěchovaná zem, hromádky prachu a dolíčky v hlíně, tam se dá robit věci!

Teď tu jsou Martečka a Oktávek zabráni hluboko do své práce. Ani si nevšimnou, kdo je tu našel, kdo se to nad nimi postavil.

Jenže Marek, hospodář, ví, kde děti hledat. Není-li je slyšet ze statku, budou na zahradě, zrobili si tam hřiště, pod ořechem. Překvapí je v pilné hře, hodnou chvíli se dívá, než se zeptá:

»Co to tu stvařatě, děcka? —«

»Krchovo robimy, tatičku —« vyjekne Oktávek, trošku se až lekl náhlého objevení tatíčkova — »podivajtě se! —«

A ukazuje řadu růvků, jež stvořil. Jsou to malé hrobečky a do každého je vetknut drobný kolíček s nápisem.

»No, le — jake krchovo! —« diví se tatík uznale — »A kdo ti to popisal? —«

»Matička přecaj —« (Kdo jiný?)

Martě nedal synek pokoj, dokud mu na kolíčky nenapsala, co si přál. A teď tedy čteme náhrobní nápisy (Marta je napsala zrovna tak, jak se čtou na hřbitovních křížích):

— Zde leži vlaštuvka —

— Zde leži kačitko —

— Zde leží kuřitko —

— Zde leži kurotva —

Marek si je pročítá, jakpak to synek udělá, je mu teprve pět let a číst ještě neumí, jakpak to udělá, aby ty nápisy nepopletl? Ale ne, to se podivíš, tatíku Marku, synek si

je nepoplete, kde je nápis pro kačátko, tam je pohřbeno opravdu kačátko, a tak je tomu i s jinými.

»A odkad' maš kurotvu? —« tatík je zvědav na toho ptáka, zde na dvoře cizokrajného.

»Stryk Vicherek nam ju dali —« přiznává Oktávek.

»Bo ju Afik roztrhal —« doloží na vysvětlenou Martečka, prozrazujíc tajemství strykovy štědrosti.

»Podivajtě se, tatičku —« Oktávek je pln ochoty ukázat otci tento zázrak — »všecke su ešče tajak žive. Někere su pochovane včera a někere už předvčerajškem — a ešče su takove, jak byly. Ešče v nich něsu ani bravenci ani chrobaci —«

Syneček vyhrabává mrtvá tělíčka, není třeba hrabat moc, hned jsi na vlaštvuce, kuřitku, kurotvě nebo kačitku, vytáhne a ukazuje tatíčkoví.

Tatíček se nakloní.

»Opravdu —« ujišťuje se a připojí dotaz: »A to ich chovaš tak plytko? —«

»No —« přisvědčí syneček, je snad na tom něco divného? Jemu se to nezdá mělkým.

Tu se mladý sedlák rozesměje:

»Ty bysi byl pěkný kopidul! Dybysi tak choval mrtve, to ti všeci nebožtici z krchova utěču —«

Nechá děti jejich zábavě a po špičkách se krade ke kočárku, je k němu pár kroků, stín husté koruny ořechového stromu jej objal. Sedlákovy boty jsou těžké a tvrdé a je to asi namáhavé jít potichu těch pár kroků. V kočárku spí malý andílek, baculatý, plných tváří, chlapeček má ručičky vedle hlavy, jak je rozpažil a položil na peřinku, a spí, spí, spí — pranic mu nevadí, že si vedle něho hrají Martečka a Oktávek (a nehrají si tiše), a stejně by mu nevadilo, kdyby tatiček nešli k němu jen po špičkách — spí si, pije svůj spánek, sytí se jím labužnický a do přesycení, cumlíček mu vypadl ze rtíčků, ale syneček dudle naprázdno, drobounké rty se rytmicky pohybují, teď je tu tatíkova ruka, najde cumlíček a vetkne mu jej do vázičky rtů, a tu i ze spánku začne maličký dudlat usilovněji.

Obě děti, které si hrají, vidí tatíčka, nakloněného nad kočárkem, a Oktávek k němu křikne:

»My davamy na Marečka pozur! —«

Marek, tatík, tam čapí příkrčeně u kočárku a dlouho, předlouho se dívá na snící robátka: modravé žilečky mu prostupují pletí, ovál jeho líčka je tak něžně líbezný, že tě až srdce při tom pohledu pobolívá, ouško, ach, na oušku si, synečku, ležíš, máš je pokrčeno, to by ti zůstalo odklopeno, tohle musíme spravit — a tvé vlasečky, podobné drobnému chmýří! Tvůj dýchající nosíček, supící jako trpasličí lokomotivka!

A ručky! Prstečky s důlky v kloubech, malé, tlusté, hebké prstečky, podobné rozkošným válečkům! Co všechno se za tu chvíli dá na děcku vidět! Jaké to bohatství nedocenitelných pokladů! Tisíckrát je Marek viděl, ale nezevšednělo nic a nijak, po tisíci a prvé je mu to stejně nové, stejně vzácné, stejně drahocenné — Očička pod závěsem víček s něžným žilkováním! Ta celá hlavička malá, tak krásná, tak krásná —

Musí se hospodář zvednout, celý ztrnul v tom dřepu, a chvíli to trvá, než jej to přejde.

Pokročí k Oktávkovovi a Martečce.

»Ene moc někřičtě, abyste ho něžbudili —« praví jim — »Musi spať ež do oběda —«

Oktávka má blízko, pohladí ho po hlavě, jen tak mu přejede po vlasech. Martečka je dál, na tu právě nedosáhne. Nepřijde o nic, bude to děvušce nahrazeno jindy, beztak je to takový mazlíček (skoro jako Mareček), jediná děvuška doma —

Chlop kráčí ze zahrady k statku, ze síně právě vyšla na pohrádku Marta — »pozřet se na ty děcka« — ale vidí Marka, ví tedy, že ten se už podíval místo ní, dohlédl a blíží se k ní, tak Marta počká, až chlop přijde téměř k ní, potom teprve vstoupí do síně a ze síně do kuchyně, Marek v patách za ní.

Zrovna jej to tolik dojalo, za srdce chytilo, tam na zahradě, ten pohled na tři jeho děti, zvláště na Marečka, toho nejdrobnějšího, mají zatím ti dva spolu, Marta a Marek, toho jediného.

A je rád, že té chvíle není v kuchyni nikdo, že tu je s Martou, »s robum«, sám. (Staříček Matlášek právě vykročili z výměnku a zamířili k zahradě, podívají se trochu na děti, zabloudí k nim stejně každý den párkrát, všechno se tu točí kolem dětí, ani to nebývá na selském gruntě zvykem.)

Marek se posadil na lavici za stůl, v tuhle dobu je to trochu nezvyklé, ještě je brzy sedat si k obědu, však oběd ani ještě není hotov, a Marta na něho pohlédne tázavě.

Marek, hospodář, sedlák, tatík Marek položí na stůl, na jeho hrubou, tolikrát drhnutou a kartáčovanou desku, obě své ruce, dlaněmi dolů, potom je obrátí, otevřenými dlaněmi hledí nyní ty tvrdé, upracované ruce nahoru, tak je Marek převrátí jednou, dvakrát, třikrát, dlaněmi dolů, dlaněmi nahoru, snad to činí jen z rozpaků, snad na něco myslí, snad se čehosi ostýchá, Marta k němu zazářila oslnivým světlem své tváře, plné štěstí, oh, tak šťastné, a svítivě se na něho dívá, robota jí vypadla z ruky, přikročila blíž a Marek po ní vztáhne pravici, té je Marta blíž, jistě se Marek teď trochu stydí za přívál té něhy, jsou přece už dost dlouho spolu, už by nemuseli být jak synek a děvucha, su chlop a roba, ale Marek nemůže jinak, přemáhá jej to a láme, jak to jen povědět robě, jak je šťasten, jak je jí vděčen, jak jí má rád —

A z hloubky srdce, v očích všechno své štěstí, drže pravicí Martu kolem pasu — jak u něho, sedícího, roba stojí, slyší hukot její pádící krve — Marek vysloví, ale je to takřka sten vzlyknutí:

»Marta! Marta! Moja Marta! —«

EDIČNÍ POZNÁMKA

Text je ponechán v původní pravopisné úpravě dle vydání z roku 1946.

A. C. Nor

Tvář plná světla

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, příspěvková organizace

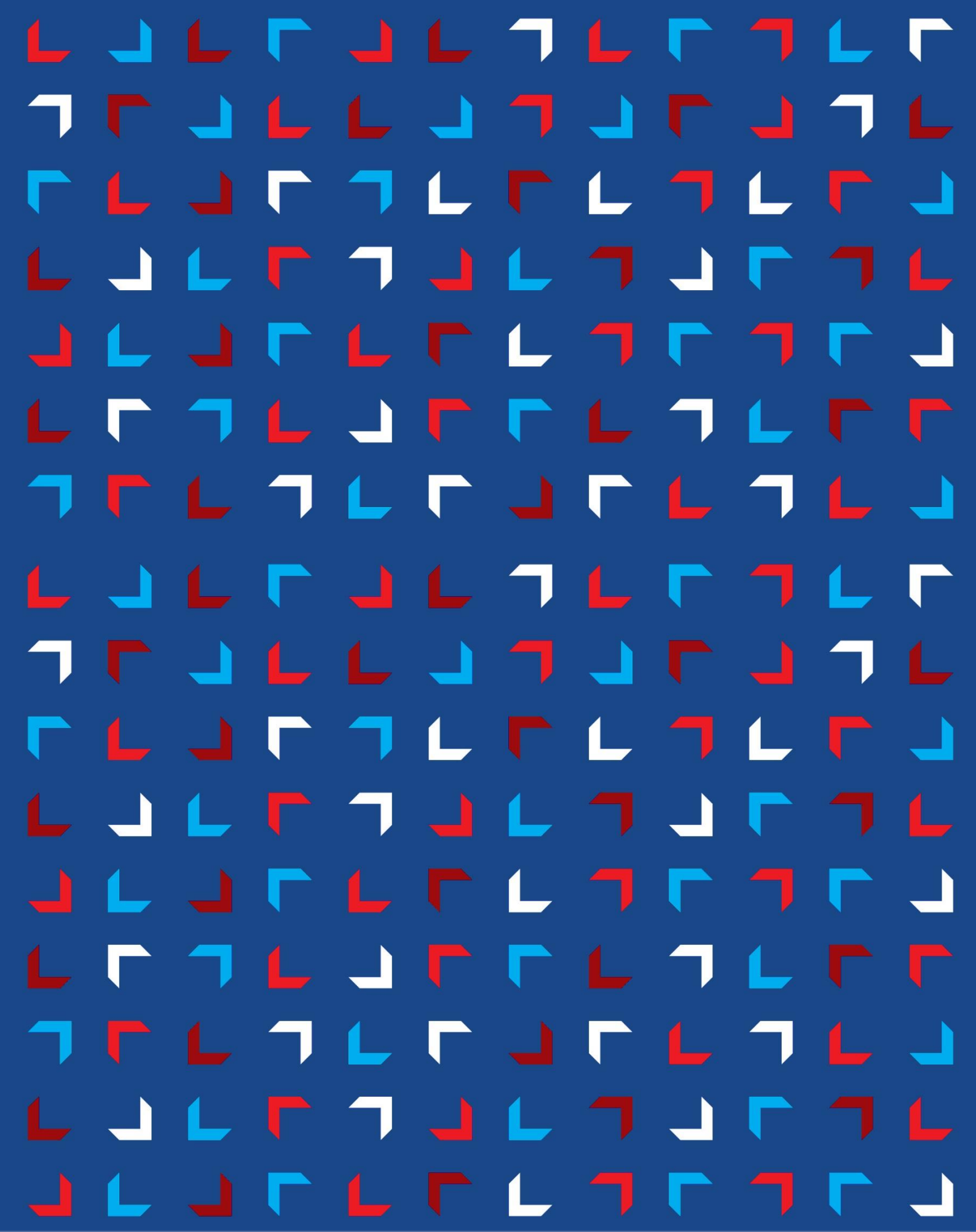
Ostrava, 2023

Vydáno jako elektronická verze 1.0 knižního vydání z roku 1946.

ISBN 978-80-7054-323-8 (pdf)

Projekt Živá encyklopedie finančně podpořilo statutární město Ostrava.

OSTRAVA!!!

Moravskoslezská
vědecká knihovna
v Ostravě

Příspěvková organizace
Moravskoslezského kraje

živá
encyklopedie

www.msvk.cz

www.ziva-encyklopedie.cz